

uminn game vrosirsvosti sustavagieg, prev svarno st...
Pegich selkomožnosti 3 Tuto nehodnu, a ponizenu proŝbu
naŝu, Ba Neiakowe Obveŝeleni predŝupit, a lice spricin iteg
to: 1me Ze v dedine Naŝeg Celih Prantur, ge, 12 a ho
Beru, 24. odzeho portu mimo domeŝtiki se, plati 6. 3 60.
2de Puŝtich helihk Celih ae 14 takowe. Dan Wšiva, a mi

MOJZESOVO

1273-1993

Wšiva
ocit abe
sti Zeman

Wšiva. Gette gedno Cele helihko rozustava, takowe Dan
svemu ŝpranovi Ba suzba ge do dawa, vŝlak abe od teho
port se do Obozi plati. Mimo teho gette pul helihka, giŝti
kofer varende drži, kteri tes od neho portu plati. Proto
samich puŝtich helihk sustava 19te, ktere nenživame, a por
ciu plati muŝime. 3de Dan Naŝ Jak Urbare prifŝli, vŝŝel
ku robotu kaletu nechava, jakli poŝtlu da Takovu, od Lutu, az
do moku pladne. to geŝt v robote sustavagice konat muŝime.
Role penezite p. Conŝriptorom Bapriŝat nedali, avciŝ Jak
role Luki odnaŝ od gimagu, pridem it: paŝentki ktere gšmejoru
Wšivali nedopuŝtagu, a vŝŝetki Luki obecne odnaŝ Litne Beru.
4te ŝŝet vŝŝet Q. Vinohradu vnaŝem Chotari Zemanu Wšiva
wagu, a portie platiŝt nechegu. 5de Vedle viložini Urbare,
vŝŝetek. Dewatek voiti in 6 4. ma bit vŝplateni, odnaŝ abe
gedine Ba 3 bozni 12. pitagu, a gini vŝŝetek in 2.atura
Orat Chlegu. Poŝledne, ani dreva, ani paŝentkov mimo

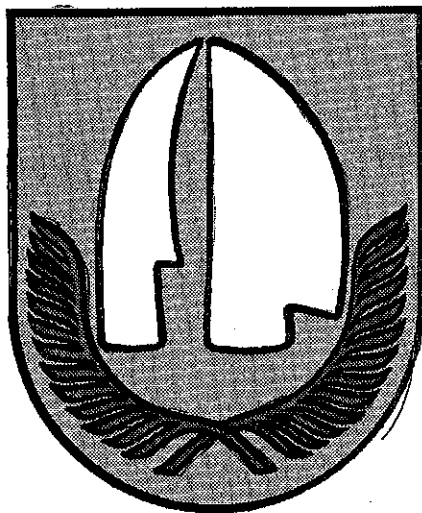
MOJZEŠOVO

1273-1993

PhDr. Mária Vyvšjalová, CSc.

BRATISLAVA 1994

HISTÓRIA
JE
SVEDKYŇOU ČASU
ŽIVOU PAMÄŤOU
UČITELKOU ŽIVOTA
ZVESTOVATELKOU MINULOSTI

Erb obce Mojzesovo

Ako bez slnečného svetla stratená by pre nás bola milá zeleň líčín, utešená bystrosť potôčkov, čarovná pestrosť kvetín, tak bez osvetly rozumu, bez dôkladnej vzdelanosti rozmanitých duševných síl, není pre národ bársťorý opravdivého pokroku ani v hospodárstve, ani v náboženstve, ani v občianskom živote.

ŠTEFAN MOYZES

Príhovor

Mojzesovo ešte nemalo napísané dejiny svojho historického vývoja. Jeho minulosť, hoci na deje bohatá, ostávala zapadnutá prachom zabudnutia, súčasníkom celkom neznáma.

Sedemsté dvadsiate výročie prvej písomnej zmienky o obci roku 1273, na ktoré upozornila naša rodáčka, prebudilo živý záujem o hlbšie poznanie stáročnej minulosti. Obecný úrad vyšiel v ústrety občanom, ktorí, keďže si s láskou materiálne zveľaďujú svoje rodisko, vyjadrili želanie poznať aj jeho históriu. Aby vedeli, aké boli okolnosti jeho vzniku, osídlenie a život obyvateľov, ktorí mu prácou a životnými skúsenosťami po stáročia dávali podobu.

Cieľom publikácie je podať historický obraz nášho rodiska po stránke hospodárskeho, sociálneho a kultúrneho rozvoja.

Vrelá vďaka Matici slovenskej v Martine a mojesovským podnikateľom pánovi Vladimírovi Chovanovi a pani Anne Chovanovi za finančnú podporu na vydanie publikácie.

Obdobie od najstarších čias do roku 1900, spracované na základe pomerne bohatého archívneho materiálu, poskytuje podrobného sprievodcu po dejoch jednotlivých stáročí. Obdobie prvej polovice nášho storočia podáva prehľad udalostí, ako ich umožnili len skromne zachované archívne pramene. Obdobie posledných štyridsiatic rokov načrtáva prierez aktivitami obce, ako ich zaznamenali pisatelia Obecnej kroniky a súčasníci doplnili informáciami.

Publikácia vychádza z príležitosti osláv 720. výročia obce a je venovaná Mojzesovčanom, aby z nej čerpali poznatky o živote, tradíciách i neľahkom osude predchádzajúcich generácií. Aby im bola bohatá minulosť zdrojom hrdosti aj úcty voči svojim predkom, ktorí po stáročia dávali obci historickú podobu.

František PITTER
starosta obce

Pôvodný slovanský názov obce Izdeg, známy z prvej písomnej zmienky z roku 1273, bol v zmysle Vyhlášky z 11. júna 1948 čís. 964 Úradného vestníka o zmenách úradných názvov miest a obcí na Slovensku premenovaný na Mojzesovo. Komisia, zložená z historikov Branislava Varsika a Františka Bokesa a jazykovedcov Jána Stanislava, Eugena Jónu a Jozefa Štolca, zvolila premenovanie obce na Mojzesovo podľa veľkej osobnosti slovenských národných dejín, prvého predsedu Matice slovenskej a otca národa Štefana Moyzesa (1796–1869), banskobystrického biskupa.

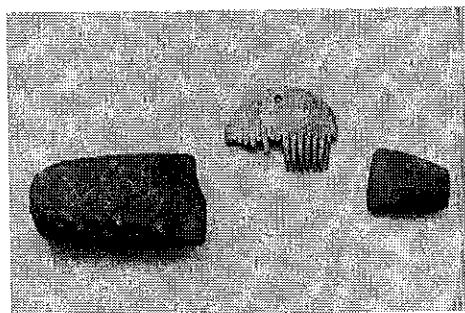
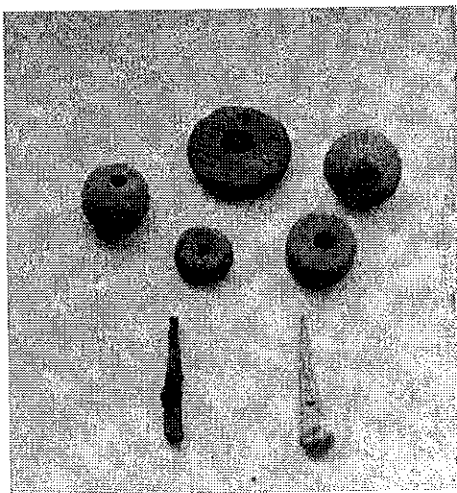
I. Od najstarších čias do roku 1918

Najstaršie osídlenie

Obec Mojzesovo, s pôvodným slovan-
ským názvom Izdeg, leží v Podunajskej ní-
žine, na ľavom brehu rieky Nitry. Chotár
tvorí odlesnená rovina. Nachádza sa na ni-
ve rieky a na sprašou pokrytých terasách
južného okraja Žitavskej pahorkatiny.
O najstaršom osídlení svedčia nálezy hmot-
nej kultúry z rozličných období, zistené oje-
dinelým výskumom, zväčša povrchovým
prieskumom.

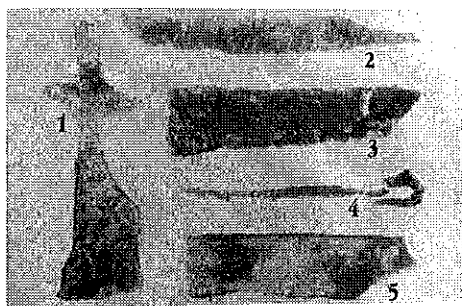
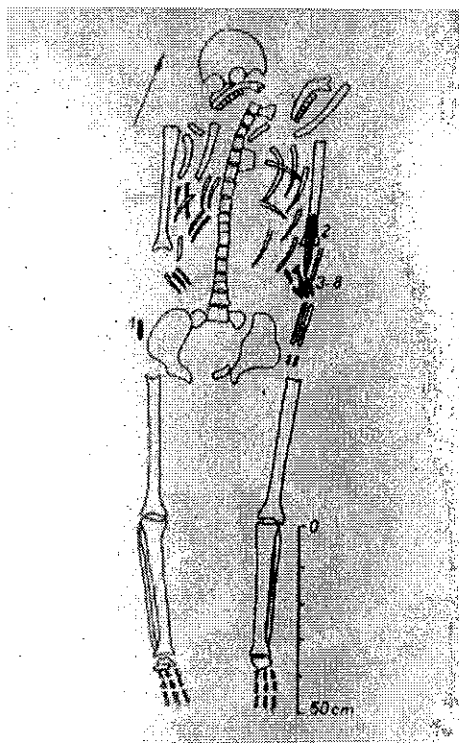
V r. 1930–1931 archeologický výskum
Štefana Janšáka na dolnom toku rieky Nit-
ry zasiahol aj do územia pri Mojzesove.
Janšák preskúmal dunu v blízkosti hájov-
ne pri poľnej ceste smerom z Lipovej do
Mojzesova, sídlisko na pieskovej terase se-
verne od miestneho cintorína a sídlisko na
vyvýšenej terase južne od obce Černík.¹
Povrchový prieskum, ktorému sa venuje
miestny občan František Očkay, vydolo-
val z útrobov zeme bohaté nálezy (črepy hli-
nených nádob, zachované misky a zásob-
nice rozličného tvaru a výzdoby, prasleny
viacerých druhov, zlomok s prevítaným
otvorom pre porisko, kostené ihly, strel-
ky, kamennú sekierku, zlomky skleneného
náramku atď.).

Podľa archeológov územie Mojzesova
osídlené v neolite, mladšej dobe kamennej
(4300–4000 pr. Kr.), malo sídlisko s volúto-
vou kultúrou a v eneolite, neskorej dobe ka-
mennej (okolo 3. tisícročia pr. Kr.), sídlisko
s kultúrou kanelovanej keramiky (žliabko-
vanou výzdobou). Husté osídlenie sa
predpokladá v dobe bronzovej. Na západ-
nom okraji obce sa objavili nálezy zo staršej
doby železnej – halštatskej a na terasovitej

Nálezy z povrchového prieskumu
Františka Očkaya

vyvýšenine južne od obce nálezy z mladšej doby železnej – laténskej. Eviduje sa skýtsky kostrový hrob. Potvrdilo sa slovanské sídlisko z 8. stor.² Najnovšie v intraviláne obce pri kopaní základov domu archeológ zistil dva veľkomoravské už porušené hroby. V jednom sa nachádzala lebka a v druhom kostra dospelého muža vo vystretej polohe

Z veľkomoravského hrobu

s lebkou obrátenou na západ. Pri nej bola železná sekerka zvaná bradatica (čís. 1), dlhý železný nôž (čís. 2), železný zatvárací nožík, britva (čís. 3), železný hrotitý predmet (čís. 4), kamenná oslička (čís. 5) a kresadlá. Hrobové nálezy poukazujú na časť pohrebiska z veľkomoravského obdobia. V polohe "Malý kút", kde sa povrchovým prieskumom zistili početné črepy, odborník predpokladá veľkomoravské sídlisko³. V susedných Úľanoch n. Žit. sa našlo vyše 20 veľkomoravských hrobov.⁴ V literatúre sa eviduje písomný údaj o stredovekej stavbe oválneho pôdorysu (rotunda) v Mojzesove a pripisuje sa jej sakrálny charakter⁵.

Veľká Morava

Na prelome 8. a 9. stor. vznikli priaznivé podmienky pre sformovanie slovanského štátneho útvaru na našom území. Pri rieke Morave sa nachádzalo Staromoravské kniežatstvo s Mojmirom a pri rieke Nitre Nitrianske kniežatstvo s Príbinom. Mojmír r. 833 z neznámych dôvodov vyhnal Príbínu a obe kniežatvá spojil do štátneho útvaru. V Nitre bol pred r. 830 prvý kresťanský kostolík na území Príbínu, vtedy ešte pohana. Mojmirova snaha získať nezávislosť od východofranskej ríše skončila sa jeho smrťou v bitke s vojskom Ludovíta Nemca r. 846. Ten dosadil Mojmirovho synovca Rastislava (846–874), už kresťana. Na jeho posolstvo vyslal byzantský cisár Michal III. solúnskych bratov vierozvestcov, filozofa Konštantína (Cyrila) a právne vzdelaného Metoda. Svojou činnosťou od r. 863 položili základy pre šírenie vzdelanosti v staroslovienskom jazyku, do ktorého preložili Písmo sväté a ktorý sa stal bohoslužobným jazykom na Veľkej Morave. Za Svätopluka (874–894) dosiahol Metod u pápeža Jána XXIII. zriadenie veľkomoravského arcibiskupstva nezávislého od východofranského duchovenstva. Svä-

topluk rozšíril hranice Veľkomoravského štátu a vybudoval v ňom územnosprávnú organizáciu v podobe žúp (po lat. civitates). V nich zriadená vojenská a civilná správa posilnila prvok stability štátneho útvaru.

Koncom 9. stor. prenikali do územia pri Dunaji staromadžarské kočovné kmene. R. 907 vyhrali bitku s bavorským vojskom, ktorú dobové pramene lokalizovali východne od bavorského územia. Dejisko bitky pri dnešnej Bratislave (Brezalauspurc) dodatočne označil prameň až z polovice 12. stor. Bitku, ktorá sa odohrala kdesi medzi bavorským územím a dnešnou Bratislavou ležiacou za Dunajom, spájať súčasne so zánikom Veľkomoravskej ríše, je neadekvátne⁶. O jej priamom zániku po uvedenej bitke nejestvujú pramene. Napriek vypáleniu južných častí územia, ako dokazuje archeologický výskum, v severnej oblasti civilizovanej spoločnosti s vybudovanou územnosprávnou organizáciou sa museli prispôbiť príselci na úrovni kmeňového spoločenstva.

Koniec koristníckym výbojom staromadžarských kmeňov po Európe nastal r. 955, keď ich na hlavu porazilo bavorské vojsko Ota Veľkého pri rieke Lech neďaleko Augsburgu. Nasledovalo postupné usadzovanie maďarských kmeňov pod vládou Gejzu I. (972–997). O ich pokresťančení sa zaslúžili výlučne kňazi slovanského pôvodu. Syna Štefana (997–1037) pokrstil český biskup Vojtech. Územie Slovenska do Štefanovho uhorského štátu nebolo začlenené na základe budyšínskeho mieru r. 1018, uzavretého medzi nemeckým cisárom Henrichom II. a poľským vojvodom Boleslavom Chrabrým, ale až okolo r. 1031.⁷

Pod Boleslavom Chrabrým

Územie Slovenska bolo začlenené pod vládu poľského vojvodu Boleslava Chrab-

rého zhruba koncom 10. stor. V spoločnom poľskom štáte zotrvalo do jeho smrti (1025). Jeho rozloha z prameňov známa ako Nitrianske územie a tiež Považská provincia sa uvádza v dobových prameňoch, medzi inými aj v legende o sv. Svoradovi, ktorú napísal biskup Maur pochádzajúci z nitrianskeho etnika. Tento, na rozdiel od vtedajších uhorských legiend, oslavujúcich kráľa Štefana, u Svorada, pochádzajúceho z poľského územia, vyzdvihol sedliacky pôvod a oslávil prácu jeho rúk. Iná poľská legenda od tzv. Galla, opisujúceho udalosti medzi r. 1113–1117, u Boleslava Chrabrého vyzdvihovala nízky pôvod, zmysel pre rovnosť a spravodlivosť a priamo oslavovala jeho pozitívny vzťah k sedliakom. Počas jeho vlády údajne mali osobnú slobodu, od pôdy platili peňažnú rentu a neboli závislí od zámožných.⁸ Podobné tvrdenie nachádzame v zoborskej listine z r. 1113. Podľa nej nitrianski sedliaci, ktorým hrozila služobná závislosť od opáta Godefrida, smelo vyhlasovali, že sú slobodní.⁹

Zoborská listina z roku 1113

Podľa najstaršej písomnej pamiatky, zoborskej listiny nitrianskeho opátstva z r. 1113, v ktorej sa vyznačovali hraničné medzníky pozemkového vlastníctva zoborského kláštora, boli osady ležiace blízko nášho kraja. V ňom však vtedy ešte neexistovala naša dedina. Niže mesta Nitry patrilo ku zoborskému kláštoru územie ohraničené blízko ležiacimi majetkami v osade Ker (Veľký Kýr – Milanovce). Hraničnú čiaru od ďalšieho Keru (Malý Kýr) tvoril kopec. Naproti osade Zoulous (Síšeš – D. a. H. Vinodol) zasa potok Vvlscit (Vlčec). Z druhej strany potoka mal kláštor les spoločný s provinciou zvanou Prudas, ako aj spoločné ostrovy Trusmer a Syrinc (Cetín). V smere južnom nad potokom Cyrnic (Čer-

ník) hranicu tvoril kopec.¹⁰ Terén s názvom Prudas a Trusmer zanikol.

Potok Černík r. 1113 sa nachádzal v susedstve nášho kraja. Prvá písomná zmienka o osade Cernic (Černík) sa vyskytuje v listine ostrihomského arcibiskupa z r. 1156.¹¹ V tom čase táto osada ako aj susedný Síleš (Vinodoly) a Kýr (Milanovce) platili pápežský desiatok. Prvé dve osady boli zámožnejšie a tretia chudobnejšia.¹²

Začiatok osídlenia našej dediny sa dá datovať zhruba okolo polovice 12. stor. Vznikla pri brehu potoka, ktorý bol východným ramenom rieky Nitra (s pôvodným slovenským názvom Nitrava). Rieka Nitra sa južne od mesta Nitra, pod dnešnou obcou Veľké Krškany, rozdeľuje na dve ramená. Západnému ramenu ostal názov Nitra a východné rameno pomenovali Cetínka. Obe ramená tečú takmer paralelne v dĺžke dvadsiatich kilometrov, Nitra podľa západného a Cetínka podľa východného svahu údolia. V Nitrianskom Hrádku pri Šuranoch sa Cetínka vlieva do Nitra. Obe ramená rozdvajenej rieky Nitra tvorili ostrov s viacerými piesočnými dunami a bažinatým terénom. Tu v blízkosti potoka Cetínka sa usadili prví zakladatelia našej dediny.

Názov potoka v podobe Cheten (Cetínka) sa vyskytuje v písomnej metácii r. 1248 a 1283. Ten istý názov Cheten z r. 1285 sa vzťahoval aj na osadu, ktorá pri potoku vznikla (Cetín).¹³ Podľa ďalšieho názvu toho istého potoka v podobe Cyrinc (azda Cynric) dostala pomenovanie osada Cernic, ktorá pri ňom vznikla (dnešný Černík). Tok potoka s dvoma starými názvami Cheten a Cynric má dnešný názov Cetínka alebo Cítenka. Je odvodený od striedavého názvu dediny Cetín – Cíten. R. 1778 ju v stoličnom súpise nazývali Citínka. V našej obci i v susedných Úľanoch n. Ž. je vžitý názov Cítenka.

Potok Vvlscit z r. 1113 alebo močiar Welchec z r. 1287 bol podľa odborníka Vladimíra Šmilauera prítok Vlčec, ústiaci v Hor-

nom Vinodole do potoka Cítenky. Názov pochádzal zo slova *vlk* a označoval sa ním potok, neskôr močiar pravdepodobne záľudný, naoko neškodný, no s nebezpečenstvom skrývajúcim sa na bahnistom dne.¹⁴

Prvá písomná zmienka o Izdegu

Osídlenie našej dediny vzniklo zhruba v polovici 12. stor. Prvá písomná zmienka o nej pochádza z r. 1273, keď ako osada (possessio) jestvovala už približne sto rokov. Osada s názvom Izdeg sa uvádza v kráľovskej listine, vyhotovenej v Budíne v kancelárii uhorského kráľa Ladislava IV.¹⁵ Text latinskej listiny datovanej 9. októbra 1273 v slovenskom preklade: *„My Ladislav, z Božej milosti kráľ uhorský, odporúčajúc do pamäti dávame na vedomie všetkým, ktorým sa táto listina ukáže, že Pethenovu osadu zvanú Izdeg spolu s jeho ďalšou dedinou zvanou Wylak pre nevernosť, lepšie povedané pre zločin urážky kráľovského veličenstva, ktorý spáchal, my sme tomuto Pethenovi odňali a z našej osobitnej milosti darovali magistrovi Jánovi, doktorovi práv, archidiakonovi z Gemera, nášmu vernému duchovnému, so všetkými úžitkami, mlynmi, a to s lesmi a líkami ako aj so všetkým príslušenstvom, aby ich plným právom vlastnil naveky. Dané v Budíne štvrtého dňa októbra blahoslaveného Michala archanjela roku Pána 1273.“*¹⁶

Kráľ Ladislav IV. (1272–1290) nastúpil na uhorský trón po otcovi Štefanovi V. (1270–1272). Ten bojoval s českým kráľom Přemyslom Otokarom II. o územie Štajerska podobne, ako pred ním jeho otec Belo IV. (1235–1270), počas vlády ktorého r. 1241 vpadli Tatári do Uhorska. Pravdepodobne počas vpádu Přemysla Otokara II. na západné Slovensko r. 1271, keď jeho vojská dobyli Nitru a prenikli do okolia, dopustil sa Pethen z Izdegu akéhosi previnenia voči kráľovi, urážkou jeho osoby alebo odo-

preňm vernosti, čo sa vtedy pokladalo za zločin velezrady. Za trest mu kráľ odňal osadu Izdeg a dedinu (villa) Ujlak (Veľké Zálužie) a so všetkými úžitkami a príslušenstvom daroval gemerskému cirkevnému hodnostárovi. Osada Izdeg, ktorá bola kráľovským majetkom, zmenila z kráľovho rozhodnutia majiteľa Pethena na archidiakona Jána z Gemera.

Listina nitrianskej kapituly z roku 1290

Výrečnejšie sú údaje o osade Izdeg v listine nitrianskej kapituly, vyhotovenej magistrom Bartolomejom, lektorom nitrianskeho kostola.¹⁷ V nej r. 1290 potvrdzovali odpredaj pôdy zvanej Agač, ležiacej v susedstve osady Izdeg. Vzhľadom na obsah listiny, dôležitý pre opísané hraničné medziny, názvy susedných osád a mená majiteľov, uvádzame celý latinský text v slovenskom preklade: "My, kapitula nitrianskeho kostola, všetkým veriacim v Kristu, ktorí budú listinu čítať, spasenie v Spasiteľovi všetkých. Obsahom listiny chceme dať na vedomie všetkým, že: Pavol, Denke a Peter, syn Mikuláša, ďalej Šimon, Peter, Ján Biely (Albus) a Kukýň, synovia Marka z Agača (Aguch), jobagioni bradu Bana na jednej strane, komes Peter, syn Zoboslava z Veľkých Janíkoviec (Emeke), a Ibrabim z Malej Mane (Mana) na strane druhej sa osobne k nám dostavili. Spomenutý Pavol, Denke a Peter, ďalej Šimon, Peter, Ján Biely a Kukýň ústne priznali, že pôdu zvanú Agač, merajúcu približne dve poplužia, odpredali za šesť strieborných mariek v botovosti prítomnému Petrovi, synovi Zoboslava, a Ibrabimovi a prostredníctvom nich dedičom a nástupcom ich dedičov so všetkými úžitkami a príslušenstvom v tých istých dávnych medziach a hraniciach, ktoré sami vlastnili. Stalo sa to v prítomnosti susedov bývajúcich na pomedzí: Andreja (Ende) a Marti-

na (Mortum) z Vlkasu (Wulkaz), ďalej Pavla, Dezidera (Desew) a Šalamúna z Hulu (Hul), ďalej Petra, syna Pavla z Fedýmešu (Fedemus) a Petra Petbeneho z Izdegu (Izdege) s ich dovolením a neodporujúcich, ktorí sa ku nám tiež osobne dostavili. Z ich dobrej vôle a so spoločným súhlasom majú večným právom a neodvolateľne mať v držbe a vlastníť pod tou podmienkou, že keby v priebehu času komes Peter a Ibrabim alebo jeho nástupcovia kýmkoľvek boli napadnutí alebo v ťažkostiach, vtedy Pavol, Denke a Peter, syn Mikuláša, a Šimon, Peter, Ján Biely a Kukýň, synovia vyššie uvedeného Marka, a ich dedičia vlastnými silami a na svoje trovy budú povinní ich brániť a ochrániť. Pritom komes Peter a Ibrabim si pôdu Agač medzi sebou rozdelili takto: časť pri župnej ceste (magna via), ktorá vedie z Izdegu a neďaleko ťuškej živej bate sú tri kopce a odtiaľ smeruje k dvom gduľovým stromom nachádzajúcim sa pri župnej ceste, odtiaľ vedie ku Nogeru, potom zas prechádza k rieke Žitave (Sytva), odkiaľ z východnej strany smerom od Malej Mane prináleží Ibrabimovi, zo západnej strany však smerom od Fedýmešu patrí komesovi Petrovi, synovi Zoboslava, ako to títo uviedli. Na pamiatku toho a na dôkaz večnej trvanlivosti sme vybotovali túto listinu potvrdenú našou pečatou. Dané roku Pána 1290 magistrom Bartolomejom, lektorom nášho kostola."¹⁸

R. 1290 traja synovia Mikuláša (Pavol, Denke, Peter) a synovia Marka z Agaču (Šimon, Peter, Ján Biely, Kukýň), všetci jobagioni bradu Bana (na území Piešťan), odpredali komesovi Petrovi (šľachtického pôvodu) z Veľkých Janíkoviec a Ibrabimovi z Malej Mane dve poplužia pôdy zvanej Agač za šesť mariek v striebre. Pozemok Agač sa nachádzal v susedstve Petra Petbeneho z Izdegu, Pavlovho syna Petra z Úľan n. Ž., Pavla, Dezidera a Šalamúna z Hulu a Andreja a Martina z Vlkasu. Hranica pozemku Agač bola pri župnej ceste

vedúcej cez Izdeg, neďaleko živej hate, kde boli tri kopce, pokračovala ku dvom gdu-
lám pri župnej ceste, ďalej v smere ku No-
geru a ku rieke Žitave. Podľa V. Šmilauera
Noger mohol byť azda rameno Žitavy. Po-
zemok Agač si noví majitelia rozdelili tak,
že východnú časť v smere od Malej Mane
dostal Ibrahim z tejto osady a západnú časť
v smere od Úľan n. Ž. šľachtic Peter z Vel-
kých Janíkoviec. Poplužie kráľovskej miery
(aratum) v 13. stor. bol pojem pre výmeru
oráčín, lesov a neobrobenej pôdy.¹⁹

Podľa údajov v listine majiteľom osady Iz-
deg bol r. 1290 nadalej Peter Pethene, hoci
mu ju kráľ Ladislav IV. r. 1273 odňal. Osa-
du mohol Pethene naspäť získať tak, ak si
ju po prípadnej kráľovej zmene trestu do-
datočne vykúpil. Osada Izdeg ležala pri
župnej ceste (hradskej), ktorá viedla z Nit-
rianskeho hradu cez Cetín, Vinodoly, Moj-
zesovo (Izdeg), Úľany, Šurany, Nyárhíd
(Nové Zámky) do Ostrihomu. V latinskej
listine sú pozoruhodné dva nárečové tvary
označujúce hraničnú čiaru. Prvý "godola-
fa" pozostáva zo slovanského názvu pre
ovocný strom, prevzatý a prispôsobený do
maďarčiny. Išlo o strom zvaný gdula-godola
s veľkými plodmi podobnými hruške ale-
bo jablku. Druhý nárečový tvar v latinskom
spojení "virgultum, quod gemulchen voca-
tur". Išlo o krovisko, živú hať (po lat. vir-
gultum), ktorú pravdepodobne pre vydá-
vajúce zvuky nazývali šuškejúcou (po nem.
gemulchen). Uvedené tvary označujúce hra-
ničnú medznicu poukazujú na prítomnosť
slovenského, nemeckého a maďarského et-
nika. Názov Aguch, ktorý sa podnes zachoval
v podobe Agač, pochádza pravdepodo-
bne z maďarského "ágas", rázcestie.

Pôvod názvu Izdeg

Názov osady Izdeg z r. 1273 a 1290 sa
v tejto podobe vyskytoval v písomných pra-
meňoch aj v 14. a 15. stor. Možno ho po-

kladat za slovanský. Univerzitný profesor
István Kniezsa, pôvodom z Trstenej, ma-
ďarský jazykovedec v Budapešti, ktorý sa
venoval problematike slovanských prvkov
v maďarčine, nám v osobnom rozhovore
potvrdil, že v názve Izdeg sa nedá hľadať
maďarský pôvod. Názvu venoval pozornosť
archeológ a historik Štefan Janšák. Jeho
podobu porovnával s názvom dediny Izdo-
ba pri Košiciach a s názvom moravskej ob-
ce Izda pri Lanžhote. Pri oboch lokalitách
zistil, že vznikli v močaristom údolí, Izdo-
ba vo vlhkej doline Torusy a Izda na úze-
mí močiarov. Vzhľadom na podobný prí-
pad osady Izdeg, o ktorej mu archeologic-
ký výskum potvrdil, že tiež vznikla na bre-
hu močiarovitého údolia Čítenky, ktorá bola
ramenom Nitry, dospel k názoru, že tvar
Izda poukazuje na vznik z Izdba (Izba).
V slovanských etymologických slovníkoch
zistil tvar Izdbica vo význame trámovej skri-
ne pri moste alebo drevený zrub vyplnený
hlinou.²⁰ Podobne sa vysvetľuje názov po-
toka Istobnica (asi dnešná Trebianka, prí-
tok hornej Nitry) od slova Istba vo význame
zrubová stavba vyplnená zemou, spevne-
ný breh, základ piliera alebo zrubová cha-
ta pre rybárov.²¹ Pôvod názvu Izdeg dá sa
hľadať aj v iných predbežne neznámych
súvislostiach. Interpretovať ho v pomadár-
čenej podobe Ōzdöge z 19. stor. ako
"zdochlina srny" je obyčajným výplodom
fantázie, s historickou skutočnosťou nemá
nič spoločné.

POZNÁMKY

- 1 Janšák, Š.: *Staré osídlenie Slovenska*. In: *Sborník Muzeálnej slovenskej spoločnosti* 25, 1931, s. 4-6, 35-36; 26, 1932, s. 8, 72; 29, 1935, s. 36.
- 2 Elhášová, A.: *Mojzesovo a okolie v praveku, súčasnej dobe dejinnej a vo súčasnom stredoveku* (ru-
kopis študentskej práce).
- 3 Béreš, J.: *Veľkomoravské broby v Mojzesove*. In: *Archeologické výskumy a nálezy na Slovensku v roku 1976*, s. 59-61, 309. *Aj v liste adresova-
nom obci z 15. 7. 1969.*

- 4 Chropovský, B. — kol: Významné slovenské nálezišká na Slovensku. Bratislava 1978, s. 230.
- 5 Slivka, M.: Na okraji príspevku o centrálnych stavbách. In: Pamiatky — Príroda. 17, 1986, s. 138.
- 6 Podrobnejšie Vyvjalová, M.: Bitka pri Bratislave roku 907. (Príspevok ku kritickému prehodnoteniu prameňov.) In: Štúdijské zvesti Archeologického ústavu SAV. 21. Nitra 1985.
- 7 Podrobnejšie Vyvjalová, M.: Slovensko medzi rokmi 990—1070. In: Literárnomúzejný letopis. 27. 1995 (v hlači).
- 8 Tamže.
- 9 Uverejnil Marsina, R.: Codex diplomaticus et epistolaris Slovaciae. I. Bratislava 1971, s. 65: "presumptuose se liberos esse asserebant".
- 10 Tamže, s. 67.
- 11 Tamže, 79.
- 12 Tamže.
- 13 Trochta, J.: Zoznam fár na Slovensku zostavený na základe veľkého registra pápežských kolektorov o zaplatených desiatkoch, ktoré pápežská kúria predpísala užívateľom cirkevných benefícií v Uhorsku na roky 1332—1337. Nitrianska stolica (Cetín). Rukopis v Historickom ústave SAV.
- 14 Šmilauer, V.: Vodopis starého Slovenska. Praha — Bratislava 1932, s. 343.
- Krajčovič, R.: Z lexiky staršej slovenskej hydronymie v slovanskom kontexte. In: Slavica Slovaca. 15, 1980, s. 222.
- 15 Uverejnil Fejér, G.: Codex diplomaticus Hungariae. V/2. Budae 1829, s. 122.
- 16 Latinský text listiny: Nos Ladislaus, Dei gratia rex Hungariae, memoriae commendantes significamus, quibus praesentes ostendentur, universis: quod nos possessionem Petene, Izdegej vocatam, cum alia villa sua Ujlak nuncupata, propter infidelitatem, imo verius ob crimen laesae Majestatis, quod idem commisit, ab ipso Peibene abstulimus, et eas Magistro Ioanni, decretorum Doctori, archidiacono de Gumur, fidei clerico nostro, cum omnibus utilitatibus, molendinis scilicet, silvis et pratis et aliis pertinentiis suis quibuscumque, contulimus de speciali gratta, plene iure perpetuo possidendam. Datum Budae quarta die octavarum Beati Michaelis Archangelii. Anno Domini millesimo ducentesimo septuagesimo tertio.
- 17 Uverejnil Botka, T.: Barsmegye monographiája. Arany Maróthon 1884, s. 3—4.
- 18 Latinský text listiny: Nos Capitulum Nitriensis ecclesie omnibus Christi fidelibus presens scriptum inspecturis salutem in omni Salvatore. Ad universorum noticiam tenore presencium volumus pervenire. Quod Paulus, Denke et Petrus filius Nico-

lai, item Symun, Petrus, Jobannes Albus et Kukynus filii Mark de Aguch, jobagiones castri de Bana, ex una parte, comes Petrus filius Zobozlai de Emeke et Ibrabun de Mana ex altera coram nobis personaliter constituti, prefatus Paulus, Denke et Petrus, item Symun, Petrus, Jobannes Albus et Kukynus confessi sunt viva voce, quod quandam terram eorum Aguch vocatam ad duo aratra sufficientem et congruentem pro sex marcis fini argenti coram Petro filio Zobozlai et Ibrabun prenominati plenarie ab eisdem receptis vendissent et per eosdem suis heredibus heredumque suorum successoribus omnibus utilitatibus cum et pertinentiis suis universis sub eisdem metis antiquis et terminis, quibus ipsi tenuerunt et possederunt, presentibus comitanis et vicinis videlicet Ende et Mortum de Wulhaz, item Paulo, Deseu et Salomon de Hul, item Petro filio Pauli de Fedemus et Petro dicto Petene de Izdege, ipsis permittentibus et non prohibentibus similiter coram nobis personaliter asstantibus ex bona voluntate et communi consensu eorum iure perpetuo et irrevocabiliter possidendam, tenendam et habendam, tali obligatione interposita, quodsi processu temporis comes Petrus et Ibrabun vel suorum successores per quempiam attemptaretur vel molestaretur, extunc Paulus, Denke et Petrus filius Nicolai et Symun, Petrus, Jobannes Albus ac Kukynus filii Mark supradicti eorum heredes propriis laboribus et expensis defendere tenebuntur et expedire, preterea comes Petrus et Ibrabun sepedicti ipsam terram Aguch inter se ipsos sic dividerunt, quod circa magnam viam, que venit de Izdege et prope virgulum, quod gemulchen vocatur, sunt tres mete terre et deinde vadit ad duos arbores godolafa vocatos, circa viam magnam existentes, abinde vero venit ad Noger, inde autem transit ad fluvium Sytva, unde a parte orientali ex parte Mana accedit et convenit Ibrabun, e parte vero occidentali et ex parte Fedemus convenit et accidit comiti Petro filio Zobozlai, sicut fidem recitarunt. In cuius rei memoriam et perpetue stabilitatis incrementum literas concessimus sigilli nostri munimine roboratas. Datum Anno Domini MCCCLXXX. Magistro Bartolomeo lectione ecclesie nostre existente.

19 1 poplužie — 150 kráľovských jutár. 1 kráľovské jutro — 864 štvorcových siab = 2800,94653 m².

20 Jansák, Š.: Osídlenie starého Slovenska. In: Sborník Muzednej slovenskej spoločnosti. 25, 1931, s. 11—12.

21 Krajčovič, R.: Z lexiky staršej slovenskej hydronymie, s. 220. — Názov osady Izdench je známy k r. 1267 v oblasti Varaždína (v Chorvátsku).

Majitelia v 14. storočí

Uhorský panovník Karol Robert z neapolského rodu Anjou (1308–1342) daroval r. 1324 osadu Izdeg so všetkou pôdou predkovi rodiny Izdeckých pochádzajúcich z Izdegu pre jeho dedičov a ich ďalších potomkov.¹ Aj nitrianska kapitula panovníkovi Ľudovítovi Veľkému z Anjou (1342–1382) potvrdila r. 1348, že osada Izdeg bola kedysi vo vlastníctve šľachticov pochádzajúcich z Izdegu.²

R. 1337 došlo ku zmene majiteľa osady. Píše sa o tom v listine kráľa Karola Roberta a v svedectve nitrianskej kapituly.³ Ich obsah stručne uvádzame: Ku kráľovi prišiel magister Pavol pôvodom Maďar, kastelán hradu Gýmeš, spolu s komesom Štefanom, vicekastelánom. Vyrozožoval mu o hrdinstvách a vernosti komesa Štefana. Už aj v minulosti sa prihovárал za to, aby komesa Štefana za verné služby obdaroval osadou Izdeg a pôdou Agač pri jej medziach. Na viac ráz opätovanú prosbu sa kráľ dal nakloniť v presvedčení, že zadosturobí právu i spravodlivosti, keď vicekastelánovi za vernosť zachovanú v najťažšej dobe preukáže štedrosť. Myslel aj na to, že kráľovská priazeň a obdarovanie povzbudí aj ostatných, aby nasledovali príklad vernosti a bojovali za kráľa.⁴ Zaslúhy vicekastelána sa pravdepodobne dávali z čias vlády oligarchu Matúša Čáka Trenčianskeho zvaného pánom Váhu a Tatier. Ten začiatkom 14. stor. lúpežami a výbojmi rozširoval svoje majetky na území od rieky Moravy po Dunaj a po Zvolen.

Z kráľovskej kancelárie poskytli nitrianskej kapitule úpravu, aby do osady Izdeg vyslala dôveryhodnú osobu. Aby v jej prítomnosti Jakub, syn Zaboňu čiže Leustach zo Síleša (Vinodoly), rozhodol, ak sa proti tomu nenájdu odporcovia, odovzdať osadu Izdeg s celým príslušenstvom do vlastníctva vicekastelánovi Štefanovi. Z nitrianskej kapituly kráľovi odpísali, že na vigíliu

Jakuba apoštola (24. júla) r. 1337 vyslali svojho človeka do osady Izdeg. Ten so siedmi bývajúcimi pri medziach urobil obhliadku jej hraníc. Keďže sa nenašiel nijaký odporca, rozhodli o tom, aby osadu so všetkými úžitkami dostal do vlastníctva vicekastelán Štefan. Osada susedila z východnej strany s dedinou Malá Maňa, patriacou komesovi z Vinodolov, a zo západnej strany s dedinou Úľany n. Ž. Z kráľovskej kancelárie potom nitrianskej kapitule oznámili, že Karol Robert za verné služby a zásluhy o kráľovskú korunu daroval večným právom a neodvolateľne osadu Izdeg a pôdu Agač so všetkými úžitkami a s celým príslušenstvom do vlastníctva vicekastelána Štefana, jeho dedičom a nástupcom ich dedičov. Darovaciu listinu s kráľovskou dvojitou pečatou vyhotovil magister Tatomery, prepošt stoličnobelehradského kostola a zástupca kráľovskej kancelárie 12. augusta 1337.⁵

R. 1355 Andrej Forgách a Andrej z Kozmáloviec (Kozmal) protestovali proti odpredaju osady Izdeg. Obaja sa dostavili ku šľachticovi zo Seku (de Zeech), slúžnemu Turca (judex nobilium de Turuch), a vystúpili v úlohe odporcov proti tomu, aby komes Štefan (vicekastelán hradu Gýmeš) odpredal osadu Izdeg magistrovi Ladislavovi, Zoboňovmu synovi. Zachovala sa o tom listina vyhotovená v Budíne 1. júla 1355.⁶

Platenie pápežského desiatku

R. 1331 pápež Ján XXII. vyslal k uhorskému kráľovi Karolovi Robertovi tzv. kolektorov, vyberačov cirkevných desiatkov pre pápežskú stolicu. Slúžili na zabezpečenie ochrany pútnikov ku Božiemu hrobu v Palestíne a na vedenie križiackych výprav. Do Uhorska pre ostrihomskú diecézu bol určený kolektor Raymund de Bonofato. Vo Veľkom pápežskom registri evido-

vali zaplatené desiatky, ktoré pápežská stolica predpísala užívateľom cirkevných benefícií v Uhorsku. Na základe tohto registra z r. 1332–1337, zachovaného vo vaticánskom archíve, v osade Izdeg bola fara s kostolom zasväteným sv. Petrovi apoštolovi (29. júna). Farárom bol Andrej. Osada odvádzala pápežský desiatok vo výške 11,5 grošov, čo sa rovnalo desiatku vyrubenému z dvoch mariek.⁷ Susedná osada Úľany n. Ž. mala vtedy tiež vlastnú faru. Pôsobil tam farár Juraj. Pápežský desiatok platila vo výške 6 grošov, čo sa rovnalo desiatku vyrubenému z jednej marky.⁸

Podľa súpisu z r. 1498 mal Izdeg 20 domov a pôdu v rozlohe 1302 kat. jutár.⁹

Fara v Izdegu existovala aj r. 1546. V tomto roku dlhoval miestny farár na dani 25 denárov.¹⁰ V cirkevnej vizitácii nitrianskeho archidiakonátu z r. 1559–1560 faru už neevidovali. Fara v neďalekom Svätom Michale (n. Ž.) bola vtedy už pod tureckým panstvom.¹¹ V súpise príjmov ostríhomskeho arcibiskupstva v železovskom dištrikte z r. 1571–1573 evidovali aj Izdeg, susedné Úľany n. Ž. a Černík. Ten sa vtedy delil na Dolný a Horný. V Dolnom Černíku mal Barnabáš Šypoš platiť od jednej porty daň vo výške 1 zl 15 den., pre chudobu však pôdu neobrábal. V Hornom Černíku bola jedna opustená porta. V súpise sa všeobecne konštatovalo, že daň sa v dištrikte nevyberala, lebo celý bol poplatný Turkom.¹²

Majitelia v 16. storočí

R. 1532 rodina Izdeckých z Izdegu vymrela potomkom Františkom. Majetok získal šľachtic Ján Paxy z Paksu (de Pakoss, župa Tolna) s manželkou Sárrou Csuzy. V tom istom roku od cisára z habsburského rodu Ferdinanda I. (1526–1564) získal Paxy majetok s osadou Mlynský Sek a Kos-

tolný Sek a v susedstve Černíka. R. 1552 sa spolu s manželkou majetkovo vyrovnal s príbuznými. Urobil dohodu so zemanmi Jurajom Žambokretym z Diviackej Novej Vsi, Františkom Lefantovským z Lefantoviec, Annou, manželkou po Matúšovi z Malých Oponíc, Magdalénou Lefantovskou, manželkou Baltazára Žambokretyho z Diviackej Novej Vsi, Lukášom Bibym z Cseppeňy, Dorotou, vdovou po Andrejovi zo Svätého Michala (n. Ž.), ktorí boli odporcami Jána Paxyho, pochádzajúcimi zo ženskej línie rodiny Izdeckých.¹³ Vyššie uvedeným odstúpil Paxy majetok v Kostolnom Seku a v Mlynskom Seku, pre seba si ponechal Izdeg, vtedy už uvádzaný ako dedinu. Ján Paxy bol v tom čase županom Komárňanskej stolice. Paxyho rodina, r. 1560 zaradená medzi barónov, v priebehu času vymrela aj v mužskej aj v ženskej línii.¹⁴

Podľa nedatovaného súpisu majetkov Šurianskeho hradu, ktorý na príkaz kráľovskej komory vykonal Peter Ušaly, hospodársky správca ostríhomskeho arcibiskupa a primasa Antona Verančiča, sídliaceho zväčša v Nových Zámkoch, mala dedina Izdeg dve želiarske porty. V poznámke Ušaly uviedol, že vdova po majiteľovi Šurianskeho hradu Krištofovi Országhovi (zomrel 1567), Helena Zrínska, dcéra chorvátskeho hrdinu z protitureckých vojen (padol 1566 pri vpáde Solimanovej armády), oznámila vdove po Baltazárovi Žambokretym z Diviackej Novej Vsi, aby sa zriekla podielu (Wytkocz), ktorý patrilo ku Topoľčanom, a ponechala si podiel v Izdegu.¹⁵

R. 1581 zeman Bartolomej Solyom celý svoj podiel v Izdegu dal do zálohu grófovi Šebastiánovi Forgáchovi z Gýmeša za 100 zlatých.¹⁶

Šuriansky hrad sa r. 1569 dostal do zálohu grófovi Šimonovi Forgáchovi z Gýmeša, ktorý bol jeho kapitánom do r. 1587. R. 1582 bol zasa v zálohe grófa Imricha Forgácha z Komjatíc a Gýmeša a jeho manželky Kataríny Zrínskej.¹⁷ Imrich Forgách r.

1593 medzi inými odstúpil aj Šurany grófovi Štefanovi Illésházymu, županovi Trenčianskej stolice. ¹⁸ Štefan Illésházy bol protestant a na svojich majetkoch požadoval evanjelických kazateľov augsburského vierovyznania. ¹⁹ Pre vážne nezhody, ktoré mal s viedenským cisárskym dvorom, prišiel o majetky. R. 1606 ich však opäť získal naspäť. ²⁰

Portálne súpisy zo 16. a 17. storočia

Daňové súpisy nazývané portálnymi slúžili na vyberanie štátnej dane. Porta bola daňovou jednotkou zavedenou za kráľa Karola Roberta r. 1342. Pod portou (bránou, vchodom) sa rozumel sedliacky dvor, do ktorého cez bránu prešiel plne naložený voz. Bolo v ňom viac sedliackych rodín alebo želiarskych domácností.

Portálne súpisy Nitrianskej stolice ²¹ poskytujú cenné údaje o Mojzesove (Izdeg), keď sa dedina sriedavo nachádzala v tesnej blízkosti tureckého nebezpečenstva alebo priamo bola pod panstvom tureckého polmesijaca.

R. 1531 mala dedina 8 spálených port, 1 zemiansku portu platiacu daň. Neplatili daň: chudobní za 2 a sluha za 1 portu.

R. 1532 bolo 10 spálených a 5 opustených port. Lazar Izdecký platil daň 5 zl. Neplatili daň: richtár za 1 a chudobní za 4 porty.

R. 1535 boli 2 opustené porty, 4 zemianske, 3 želiarske a 1 pastierska.

R. 1536 boli 2 porty zemianske a 4 porty chudobných, nové domy mali 2 porty.

R. 1542 bolo 7 port platiacich daň.

R. 1544 boli 4 porty platiace 4 zl.

R. 1545 boli 3 porty platiace po 1 zl.

R. 1546 farár dlhoval za daň 25 denárov.

R. 1547 bolo 7 opustených port, chudobní mali 2 porty. Imrich Kapwchy mal 3

porty, mimoriadnu vojnovú daň (substidium) platil vo výške 1 zl 30 den – dedina pod Turkami.

R. 1553 boli 3 zemianske porty, platili vojnovú daň 1 zl 5 den.

R. 1554 Paxy a ostatní mali 3 porty platiace daň.

R. 1554 Paxy a ostatní mali 5 port, dlhovali vojnovú daň.

R. 1556 Paxy a ostatní mali 5 port, platili daň po 1 zl, za 2 porty dlhovali vojnovú daň.

R. 1559 boli porty opustené, dedina spustošená, 3 zemianske porty platiace vojnovú daň 1 zl 20 den – dedina pod Turkami.

R. 1564 boli 4 zemianske porty platiace daň, 2 zemianske polovičné porty dlhovali vojnovú daň – dedina pod Turkami. Komissár Tomáš Vizkelety v poznámke uviedol, že nebola nijaká nádej na vyberanie daní.

R. 1565 boli 2 zemianske polovičné porty platiace 1 zl – dedina pod Turkami.

R. 1566 zeman František Šuljok (Sulyok) mal 2 porty, platil vojnovú daň, želiari 5 port – dedina pod Turkami.

R. 1567 bolo opustených 7 port, 3 zemianske platiace daň a 6 želiarskych.

R. 1569 dedina bola spustošená a opustená, 2 porty platiace vojnovú daň – dedina pod Turkami.

R. 1572 boli 2 porty platiace vojnovú daň – dedina pod Turkami.

R. 1573 dedina bola vypálená tureckým vojskom. Boli 2 porty, nasledoval koniec platenia dane – pod Turkami.

R. 1574 dedina bola vypálená Turkami a opustená. Boli 2 porty – pod Turkami. V poznámke: vypálená bola aj Malá Kesa, Malé a Veľké Janíkovce, Úlany n. Ž. a Ďorok (Kmetovo).

R. 1576 boli 2 opustené porty, niektoré zničené Turkami.

R. 1593 dedina bola opustená – dedina pod Turkami.

R. 1598 dedina bola vo vlastníctve grófa Forgácha, mala 20 domov. V tomto roku daň podľa port zmenili na daň vyberanú od domov.

V Mojzesove r. 1600 bolo 16 domov, r. 1601 13 domov, r. 1602 8 domov s komínom, r. 1603 5 domov, r. 1608 1 dom platiaci od komína (dymné), r. 1609 1 1/2 porty, r. 1610 1 1/2 sedliackej a 1/2 želiarskej porty, r. 1613 2 1/2 porty platiace daň, r. 1618 2 porty, r. 1623 1 1/2 porty – dedina pod Turkami, r. 1626 1 porta platiaca polovičnú daň – dedina pod Turkami, r. 1628 1/4 porty – pod Turkami, r. 1635 1 porta platiaca daň, r. 1647 3/4 porty.²²

V tieni tureckého polmesiaca

Nitrianska stolica bola do začiatku 17. stor. rozčlenená do štyroch slúžnovských obvodov, pod názvom prvý, druhý, tretí a štvrtý. Mojzesovo patrilo do štvrtého obvodu, ktorý v období tureckých vojen bol v bezprostrednom susedstve polmesiaca. Po bitke pri Moháči r. 1526, v ktorej víťazili Turci nad uhorskou armádou a v močiarovitom teréne zahynul aj kráľ Ľudovít Jagellovec, nastúpil na trón Habsburgovec Ferdinand I. (1526–1564). Turci pod velením sultána Süleymana r. 1529 obsadili Budín a obliehali Viedeň. V nasledujúcom roku turecké hordy prenikli na juhozápadné Slovensko. Ničivé pustošenie zasiahlo aj Mojzesovo, kde r. 1531 bolo 8 spálených a r. 1532 desať spálených a 5 opustených port. Časť obyvateľov vystavených utrpeniu pravdepodobne počas prechodu cisárskeho žoldnierskeho vojska hľadala záchranu útekom. V relatívne pokojnejšom období do r. 1546 si v Mojzesove postavili dva nové domy. Kostol s farou existoval ešte aj r. 1546.

Keď Turci r. 1563 obsadili Ostrihom, otvorila sa im cesta do údolia Hronu, Nitry a Váhu. Postupne získali kontrolu nad Ži-

tavskou pahorkatinou na území medzi Žitavou a Nitrou a robili pustošivé nájazdy do susedných dedín. Do utvoreného ostrihomskeho sandžaku (turecká správna jednotka) bola začlenená časť južného Tekova a prevažná časť územia západne od rieky Nitry (Komjatice, Tvrdošovce, Poľný Kesov, Svätoplukovo). R. 1544 prenikli Turci do okolia Levíc. Mojzesovo sa r. 1547 dostalo pod turecké panstvo. Potom opätovne r. 1559, keď ho Turci celkom vyľudnili a vypálili. Kto neušiel, toho zabilí alebo odviekli do zajatia. Pravdepodobne vtedy padol za obeť kostol a fara. V r. 1564–1566 sa dedina opäť dostala pod vládu Turkov. V nasledujúcom roku nemal kto obrábať 7 opustených port. R. 1569 dedinu postihla nová totálna skaza, takže nikto v nej neostal. V R. 1572–1574 dedina opäť pod Turkami, pričom ju r. 1573 znova vypálili. Ničivé nájazdy pokračovali aj r. 1576. R. 1593 Turkami obsadené Mojzesovo opustili všetci obyvatelia. R. 1594 pri Nitre táborila približne tridsaťtisícová cisárska armáda.²³ V Nitrianskej stolici bolo vtedy 98 opustených dedín. Počet domov v stolici, od ktorých sa platila daň, v r. 1598–1604 klesol zo 17.909 na 3692.²⁴ Mojzesovo sa opäť dostalo pod Turkov r. 1623 a 1628.

Hranicu ostrihomskeho sandžaku na severe, smerom k banským mestám, v Nitrianskej stolici tvorili Tvrdošovce, Poľný Kesov, Dolný a Horný Vinodol, Klasov (okrem pevnosti Nové Zámky, Šurany, Komjatice s dedinami k nim patriacimi). V Tekovskej stolici hranicu tvorili Vráble, Slepčany, Veľké Vozokany, Kozárovce, Tlmače, Kozmálovce, Nový Tekov n. Hron. (okrem Levíc) a Šárovce.²⁵

V júli 1663 sa turecké vojsko v počte vyše 51.000 mužov pohlo z Budína smerom na Nové Zámky. Turecký veliteľ Achmed poslal 16. augusta kapitánovi pevnosti Adamovi Forgáčovi list s obsahom: *„My, veliteľ mocnej a víťaznej armády, z rozkazu jeho sultánovej jasnosti prišli sme vy-*

*dobyť Nové Zámky. Ak nám ich vydáte, tak z rozkazu nášho najmocnejšieho sultána a nášho proroka získate so všetkými ľuďmi slobodný odchod, na ktorúkoľvek stranu chcete. Kto si však želá ostať, bude nerušene užívať svoje imanie. Ak však vás násilím premôžeme, ako to s pomocou Alaba dúfame, tak nikto, ani malý ani veľký, ani chudobný ani bohatý nech nečaká od nás milosť, prisabáme na večného Alaba, ktorý nemá seba podobného, že všetci budete preklatí šablami, ako to prikazujú naše zákony.*²⁶

Počet obrancov pevnosti Nové Zámky bol 3500 mužov. Turci ju dobyli v septembri, Šurany v októbri, potom Komjatice, Nitra, Hlohovec, Levice, Vrāble. Územie v údolí dolného toku Váhu a Nitry bolo celkom vyplienené. Tento osud stihol Komjatice, Úľany n. Ž., Mojzesovo, Ohaj, Malý Sek, Kostolný Sek, Nitriansky Hrádok, Bánov a ďalšie.²⁷ Podľa tureckého súpisu obyvateľstva a jeho nehnuteľného majetku v novozámockom kraji r. 1664 bola v dedinách susediacich s Mojzesovom kritická situácia. Dolný a Horný Černík a Úľany n. Ž. boli celkom opustené, bez rájov, ako nazývali kresťanov pod tureckým panstvom. Podobný osud možno predpokladať aj v Mojzesove. Dôchodok z Dolného Černíka mal hodnotu 100 penz (denárov), z Horného Černíka 150 a z Úľan 1500 penz.²⁸

Mojzesovo bolo takmer pol druhu storočia vystavené tureckému nebezpečenstvu, pričom bolo plundrované raz cisárskymi žoldniermi, raz tureckými vojakmi alebo priamo podliehalo pod turecké jarmo. Turci dediny rabovali, vypalovali, dobytok a úrodu z polí odvážali. Bezbranných obyvateľov ožobračovali, kruto zabíjali, koho chytili v chotári, odvliekli do zajatia. Oslobodiť sa vládali len bohatí za vysoké výkupné. Zajatcov zabíjali alebo predávali na otrockých trhoch.

Koniec tureckej nadvlády v rakúskej monarchii nastal r. 1683. Spojené európske

armády pod velením poľského kráľa Jána Sobieskeho začali útok na turecké vojská obliehajúce Viedeň. Na úteku smerom ku Štúrovu ich v októbri 1683 na hlavu porazili. V auguste 1685 sa oslobodili Nové Zámky. Víťazstvom princa Eugena Savoyského nad Turkami pri Zente r. 1697 sa Uhorsko po 150 rokoch oslobodilo od tureckej nadvlády.

Pôvodní obyvatelia, vystavení surovým nájazdom, vraždeniu a odvliekaniu do zajatia, v Mojzesove celkom vymizli. Nepoznáme mená tých, ktorí tu žili pred tureckými vojnami. V daňových súpisoch v období vojen menovite neuvádzali poddaných sedliakov, želiarov, richtára. R. 1532 v Mojzesove ešte žil Lazar z rodiny Izdecových, ktorá vymrela Františkom. Zo zemanov je známy Imrich Kapuchy (1547) a František Šuljok (1566), u ktorého sa dá rátať so slovenskou etnickou príslušnosťou. V dedine sa podnes traduje priezvisko Šulik. Z r. 1554–1556 je známe meno šľachtica Jána Paxyho, zemepána.

Majitelia v 17. storočí

Po smrti Štefana Illésházyho r. 1609 sa hlavnou dedičkou všetkých majetkov stala jeho manželka Katarína rodená Pálffyová. R. 1613 Šuriansky hrad s príslušenstvom darovala synovi svojej švagrinej, Tomášovi Bošňákovi, kapitánovi Filakovského hradu, ktorý bol za života Illésházyho viac ráz kapitánom aj Šurianskeho hradu.²⁹ Zeman Tomáš Bošňák ho ubránil pred Turkami. Cisár Matej II. ho za zásluhy v protitureckých bojoch povýšil na baróna (1609).³⁰ V júni 1615 dal príkaz ostrihomskej kapitule, aby Bošňáka uviedla do vlastníctva Šurianskeho hradu. Patrili k nemu dediny: Kerestúr, Bánov, Veľký Sek, Nitriansky Hrádok, Svätoplukovo, opustený majer Tlmače a Čik a vlastnícke podiely v Kostolnom Seku a v Mojzesove.³¹ Ostrihomská kapi-

a Jána vojšká om ku pora- é Zám- ského rorsko ej nad- rovm do za- Nepo- turec- v ob- odda- . 1532 Izdec- zema- (1547) sa dá ostou. ko Šu- ľacht-

609 sa v stala Ťyová. istvom nášovi hradu, ráz ka- Zeman rkami. iturec- (09).³⁰ j kapi- tníctva lediny: y Hrá- Ťlma- olnom í kapi-

tula vyslala zemana Jána Járnyho, pisára krá- ľovskej kúrie, a kanonika Juraja Vašváryho, aby Bošňáka uviedli do vlastníctva. Uve- dení potvrdili, že boli v Šuranoch a popri ďalších dedinách aj v Mojzesove. Tam mali rozhovor s Michalom Toothom, Františkom Nagy Mihályom, radcom uhorskej komory, a s moizesovskými poddanými Michalom Bothom, Andrejom Százjz, Imrichom Kovácsom a Štefanom Cserym. Na druhý deň mali v kráľovskej kúrii predložiť dôvody odporcov.³² Nitrianska kapitula v novem- bri 1615 potvrdila Tomášovi Bošňákovi lis- tinu panovníka Rudolfa II. z r. 1600. Podľa nej hrady Trenčín a Šurany, ktoré boli v zá- lohu Štefana Illésházyho, tento daroval več- ným právom Bošňákovi. K Šuranom pat- riaci Kostolný Sek a Mojzesovo mali v tom čase opustené usadlosti.³³ V novembri 1619 panovník Ferdinand II. potvrdil vý- poved Tomáša Bošňáka, ktorý, vzhľadom na neisté pomery vo vojnovom období, urobil testament. V ňom všetky hnuteľnos- ti a nehnuteľnosti odkázal manželke Márii rodenej Kenderešiovej, synom Tomášovi a Štefanovi a dcéram Žofii, Judite a Katarí- ne a ich potomkom, avšak len tým, ktorí ostanú verní rímsko-katolíckej viere.³⁴ 7. júna 1631 v Šuranoch pred palatínom Mi- kulášom Esterházyom písomne potvrdili vy- hlásenie, že syn Štefan Bošňák, ostrihom- ský kanoník (neskôr nitriansky biskup), zdedí polovicu Šurianskeho hradu a polo- vicu mestečka so slobodníkmi, poddaný- mi a hostincom. Okrem toho aj vlastnícke podiely v Bánove, v Nitrianskom Hrádku, vo Veľkom Seku, v Kostolnom Seku, v Moj- zesove, vo Svätom Michale n. Ž., v Beši a v Ohaji.³⁵ Štefan ostal totiž jediným de- dičom z mužskej línie. Starší brat Tomáš zo- mrel r. 1624. Ešte žijúci otec Tomáš Boš- ňák (zomrel 1634), v tom čase kráľovský radca a stolník, uzavrel 12. decembra 1631 písomnú dohodu so sestrou Brigitou, vdo- vou po Gašparovi Trstianskom z Ťrštia, bývalom radcovi a kráľovskom osobnom

splnomocnencovi v súdnych veciach. Ses- tra Brigita totiž r. 1615 vystúpila v úlohe odporkyne proti tomu, aby brat Tomáš vlastnil všetky majetky získané od Illéshá- zyho. V dohode, uzavretej pred krajinským sudcom Pavlom Rákoczym v Trnave, sta- novili podmienku, že v prípade, ak rod Tomáša Bošňáka vymrie v mužskej línii, zdedí Šuriansky hrad s príslušenstvom, vrá- tane Mojzesova (Öezdighe), ženská línia.³⁶ V septembri 1655 uhorský palatín Franti-

Erb rodiny Bošňákovej

šek Wesselényi v Jelšave písomne potvrdil vyhlásenie Štefana Illésházyho, ktoré v Bra- tislave r. 1603 urobil v prítomnosti kaloč- ského a báčskeho arcibiskupa Martina Pet- heho z Hettešu. Vo vyhlásení daroval To- mášovi Bošňákovi Šuriansky hrad a mes- tečko, ďalej Bánov, Veľký Sek, Nitriansky Hrádok, Svätoplukovo a vlastnícke podiely v Kostolnom Seku a v Mojzesove a majer Ťlmače. Protestant Štefan Illésházy darova- nie majetkov podmienil dvoma požiadav- kami. Na majetkoch budú výlučne evanje-

lickí kazatelia augsburského vierovyznania. Majetky sa nesmú predať ani zameniť, musia ostať v rodine a z nich sa má každoročne vyplácať Štefanovi Bošňákovi 200 zl.³⁷

Bošňáková dcéra Žofia (1609–1644) sa vydala za Františka Wesselényiho. Žila na Strečnianskom hrade cnostným životom. Pochovali je v hrobke v Tepličke, kde jej telo podnes ostalo neporušené.

Majitelia v 18. storočí

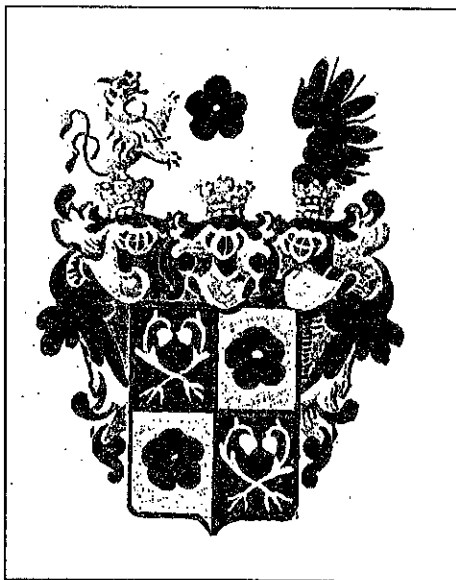
Mojzesovo bolo začiatkom 18. stor. naďalej súčasťou majetku Šurianskeho hradu. Lenže toto zemepanstvo bolo rozdelené medzi viaceré rodiny. Patrilo grófovi Dominikovi Ondřejovi Kaunitzovi (Kounicovi), grófovi Petrovi Esterházymu, rodine Motešickej a Kristíne Barkóczyovej, manželke baróna Alexandra Károlyiho. Najväčší podiel majetku vlastnil gróf Kaunitz.³⁸

Dominik Ondřej Kaunitz (*1654) pochádzal z Moravy. Pôsobil vo vysokej funkcii kráľovského radcu a vicekancelára na viedenskom cisárskom dvore. R. 1683 ho za

zásluhy povýšili do šľachtického stavu. V r. 1697–1698 bol konferenčným ministrom. Zemepanstvo, ktoré získal, pozostávalo z moravských majetkov Slavkov, Uherský Brod, Prusy v prerovskom kraji a Ořechevé v brnianskom kraji.

Majetok mestečka Šurany a Palárikova (Slovenský Meder) nadobudol Kaunitz kúpou a sčasti výmenou. Palárikovo odkúpil r. 1694 od Barbory Orlayovej, vdovy po Andrejovi Šerényim. Za podiel v rozsahu 1/3 mestečka Šurany vymenil r. 1701 gemerský majetok. Deti Judity Bošňákovej (Štefan, Wolfgang, Judita), ktorá bola manželkou krajského sudcu Štefana Koháryho, získali od Ondřeja Kaunitza za šuriansky podiel Chyžné a Veľkú Revúcu v Gemerskej stolici.³⁹

Ku Kaunitzovmu šuriansko-palárikovskému zemepanstvu patrili: Mlynský Sek (získal ho kúpou r. 1694), Veľký Sek (vlastnil v ňom polovicu), Nitriansky Hrádok (vlastnil v ňom 5/12 podiel), Križovany (Ilésházyho dar Tomášovi Bošňákovi, Koháry ho predal Kaunitzovi), Tlmače, Svätoplukovo (vlastnil v ňom časť), Svätý Jur (na-

Erb rodiny Kaunitzovcov

Portrét Dominika Ondřeja Kaunitza od H. Rigauda

u. V r.
strom.
távalo
nerský
techo-

rikova
itz kú-
dkúpil
vy po
yzsahu
01 ge-
ákovej
i man-
oháry-
šurian-
v Ge-

irikov-
ý Sek
(vlast-
lrádok
ny (Il-
Kohá-
Svăto-
ur (na-

Portrét Maxmiliána Oldřicha Kaunitza od H. Rigauda

dobudol ho r. 1698 za 1200 zl), Lipovú (odkúpil ju r. 1698 od Gabriela Tolvaja za 800 rýn. zl.), Úlany n. Ž. (odkúpil ich r. 1701 od Vavrinca Boššániho za 4000 rýn. zl.) a Mojzesovo.⁴⁰

Po smrti Dominika Ondřeja Kaunitza r. 1705 šuriansko-palárikovský majetok zdedil jeho mladší syn Maxmilián Oldřich Kaunitz (*1673). Starší brat Karel Josef si totiž zvolil dráhu duchovného. R. 1699 sa Maxmilián oženil s Máriou Ernestinou z Východského Frýzka v Nemecku, ktorá zdedila grófstvo Rietberg. Kaunitz pôsobil vo funkcii tajného radcu a krajiniského hajtmána na Morave. Zomrel r. 1746. Jeho syn Václav Antonín (*1711), dvorský a štátny kancelár, r. 1764 povýšený za knieža, zohral významnú politickú úlohu na cisárskom dvore Márie Terézie.

V období, keď Maxmilián Kaunitz vlastnil Mojzesovo v rámci šurianskeho zemeľpanstva, dedina sa zotavovala z mnohých pohrôm. Po tureckých vojnách nasledovalo r. 1703 nové stavovské povstanie Františka Rákoczyho II. proti habsburskému centralizmu. Dejiskom bojov sa stalo aj ju-

hozápadné Slovensko. Od r. 1704 najsilnejšou oporou Rákoczyho armády bola pevnosť Nové Zámky a Šurtiansky hrad. Boje povstalcov s cisárskou armádou prebiehali v celom novozámockom a šurianskom kraji. Nové Zámky oslobodili cisárske vojská od povstalcov v septembri 1710. Po mieri, ktorý panovník Karol VI. (1711–1740) uzavrel s uhorskou šľachtou v sedmohradskom Satu Mare r. 1711, nastalo obdobie pokoja.

V Mojzesove, ležiacom pri hradskej vežici z Nitry, keďže bolo vystavené pustošeniu a drancovaniu, ešte aj r. 1715 bolo 10 opustených usadlostí. Usadlosť tvorila pravdepodobne sedliacke hospodárstvo. Veľké usadlosti sa podľa bonity pôdy a oblasti pohybovali od 14 do 40 jutár. Uhorské jutro malo 1100 štvorcových siah.

Po tureckých vojnách nasledoval príliv nových obyvateľov do opustených, spustošených a vyludnených dedín. Do Mojzesova prišli prisťahovalci z vyšších polôh, zo západoslovenskej a stredoslovenskej oblasti. Vzhľadom na opustené usadlosti zemeľpáni im prenajímali pôdu za výhodných podmienok. Na majetkoch zemeľpána Kaunitza sa usadzovali viacerí moravskí prisťahovalci. Do r. 1730 prebiehali viaceré kolonizačné vlny.

Stoličný súpis z roku 1715

V súpise Nitrianskej stolice z r. 1715⁴¹ sa prvý raz menovite uvádzajú poddaní sedliaci aj s výmerou pôdy, na ktorej hospodárili, a želiari bez domu a pôdy.

V Mojzesove r. 1715 žili poddaní sedliaci: Ján Kmeď, richtár Martin Kováč, Martin Buhurčík, Andrej Pričičar, Ján Teplan, František Vaško, Ján Klačanský, vdova po Martinovi Thotovi, Ján Sučan a Adam Soljar.

Všetci uvedení poddaní sedliaci obrábali pôdu, ktorá sa merala podľa bratislavskej merice, čo bola mierou pre sypaniny. Každ-

Rigauda

dý sedliak obhospodaroval pôdu v rozsahu 6 bratislavských meríc. Bola to rozloha pôdy, na ktorej vysiali 6 bratislavských meríc obilia. Obsah bratislavskej merice bol 61 a 1/2 litra. Plocha, na ktorú vysiali dve bratislavské merice, bola približne 1200 štvorcových siah, čiže jedno katastrálne jutro. Každý uvedený sedliak obrábal 3 kat. jutrá pôdy. Okrem toho každý z nich mal lúku na poldruha kosca. Bola to lúčna plocha, ktorú skosilo poldruha kosca. Lúky v blízkosti Čítenky ničili povodne, takže sa nedali kosť.

V *Mojzesove r. 1715 žili želiari, ktorí nemali dom ani pôdu*: Martin Vojtek, Juraj Cvangiel, Juraj Potomak, Juraj Motika, Ján Kriško a Ján Kotán.⁴²

V období zemepána, moravského grófa Kaunitza, prišli do Mojzesova len ojedinelí moravskí prisťahovalci. Za takých možno rátať sedliaka Vaška a želiara Vojteka. Iná situácia bola v susedných Úlanoch n. Žit., kam sa prisťahovalo veľa osídlenecov z Moravy. Mená poddaných sedliakov a želiarov, pôvodne bezmenovcov, usadených v Mojzesove, potvrdzujú slovenský pôvod. U niektorých sa dá predpokladať miesto, odkiaľ prišli: Teplan z Teplej, Klačanský z Hronských Klačian, Sučan z Nitrianskych Sučian, ďalej z okolia Banskej Štiavnice, Levíc a Hornej Nitry. Priezviská Vaško v zmenenej podobe Vašek a Teplan sú v Mojzesove podnes veľmi rozšírené. František Vašek s prezývkou Brzo si odvodzoval pôvod z Moravy. Priezvisko Motika sa už nevyskytuje. V podobe prezývky sa však podnes viaže s priezviskom Teplan. Do rodiny Motikových patrila Ján Teplan (*1854), vojak v prvej svetovej vojne, ktorý sa ako vdovec oženil s Máriou Vančíkovou. Jeho pradedo bol Motika. V manželstve Mária (*1866) vychovala 8 nevlastných a 13 vlastných detí. Zomrela r. 1967 deväťdesiatjedenočnárka.

Stoličný súpis z roku 1720

Podľa súpisu Nitrianskej stolice z r. 1720⁴³ v Mojzesove žili poddaní sedliaci, ktorí obrábali pôdu a mali lúky:

	pôdu v bratislavských mericiach	lúky na koscov
Mikuláš Katona, richtár	15	2
Andrej Soljar	15	2
Ján Kottan	15	2
Blažej Kriško	15	2
Michal Mošocký	15	2
František Vaško	7 1/2	1
Martin Vaško	7 1/2	1
Ján Sučan	7 1/2	1
Marek Andraško	7 1/2	1
Martin Manjak	15	2
Juraj Hajduk	15	2
Martin Bahorčík	15	2
Martin Boranský	15	2
Ján Kmetth	15	2
Martin Vojtko	15	2
Dovedna 15 poddaných sedliakov	195	26

V porovnaní so súpisom z r. 1715 ostali r. 1720 4 pôvodní sedliaci (Vaško, Sučan, Bahorčík, Kmetth), pribudli 3 menovci, azda synovia (A. Soljar, B. Kriško, M. Vaško), 6 noví sedliaci (Katona, Mošocký, Andraško, Manjak, Hajduk, Boranský), 2 želiari (Kottan, Vojtek v poslovenčenej podobe Vojtko) sa dostali medzi sedliakov. 11 sedliakov hospodáril na pôde v rozsahu 15 bratislavských meríc. Každý z nich obrábal 7 1/2 kat. jutra. Ďalší 4 sedliaci obrábali pôdu v rozsahu 7 1/2 bratislavskej merice. Každý z nich hospodáril na 3 3/4 kat. jutrách, dovedna na 15 kat. jutrách. Vcelku 15

sedliakov obrábalo 97 1/2 kat. jutár pôdy. Okrem toho každý z 11 sedliakov mal lúku na jedného kosca. Ďalší 4 sedliaci mali po lúke na jedného kosca. Dovedna mali lúky v rozlohe na 26 koscov. Lúka na jedného kosca mala výmeru približne 0,5 ha.

V súpise sa uvádza, že chotár bol úrodný, pôdu orali štvorzáprahom. Lúky pre časté povodne Čítenky nedonášali veľký úžitok. Na lúke, ktorú jeden kosiec skosil, urodilo sa seno len za dva vozy. Pásienky pre obecné užívanie vystačili. Lesy poskytovali len palivové drevo, na stavby sa nehodilo.⁴⁴

Priezviská nových sedliakov prezrádzajú miesto, odkiaľ pravdepodobne prišli: Boranský (azda z Borov v levicekom kraji), Manjak (azda zo susednej Mane), Mošocký (azda z Mošoviec n. Váh.). Priezvisko Boranský, neskôr v zmenenej podobe Buranský aj Búranský (azda zo záhorských Búrov) je v Mojzesove podnes veľmi rozšírené.

POZNÁMKY

- 1 *Descriptio status totalis possessionis Ezdege. Magyar Országos Levéltár (MOL) v Budapešti, Uborská komora. Acta neoregistrata, fasc. 273 no 40.*
- 2 *Listina z 8. 5. 1348. Uverejnil Nagy, I.: Codex diplomaticus Andegavensis. V. Budapest 1887, s. 175: "Izdege nobilitum de eadem."*
- 3 *Uverejnil Fejér, G.: Codex diplomaticus Hungariae. VIII/4. Budae 1832, s. 212-214. Ná-zov osady Izdege.*
- 4 *Tamže, s. 212.*
- 5 *Tamže, s. 213-214.*
- 6 *Codex diplomaticus Andegavensis, VI, s. 352. Ná-zov osady Ezdege.*
- 7 *Trochta, J.: Zoznam fár na Slovensku... Nitrianska stolica (Izdeg = Mojzesovo) (c.d.).*
- 8 *Tamže (Uľany n. Ž.).*
- 9 *Markovič, K.: Dejiny Šurian do r. 1868. Buda-pešť 1943, s. 53.*
- 10 *Pozri tu na s. 16.*
- 11 *Némethy, L.: Series parochiarum et parochorum archi-dioecesis Strigoniensis. Strigonii 1894, s. 273-274.*

- 12 *Urbáre feudálnych panstiev na Slovensku. I. Vyd. R. Marsina a M. Kušík. Bratislava 1959, s. 396, 412.*
- 13 *MOL. Uborská komora. Acta neoregistrata, fasc. 273 no 40.*
- 14 *Tamže.*
- 15 *Extractus summarius proventuum arcis Suran.. per Petrum Usaly. MOL. Uborská komora. Acta neoregistrata, fasc. 296 no 22.*
- 16 *Tamže, fasc. 273 no 40.*
- 17 *Markovič, K.: c. d., s. 68.*
- 18 *Tamže.*
- 19 *MOL. Archív Károlyiouvov. Archív rodiny Bošňákovej, fasc. 27 no 4.*
- 20 *Markovič, K.: c. d., s. 73.*
- 21 *MOL. Uborská komora. Conscriptioes portarum Comitatus Nitriensis. E. Sectio.*
- 22 *Tamže. Tom. 24, 26-29 (Ezdege).*
- 23 *Kopčan, V.: Turecké nebezpečenstvo a Slovensko. Bratislava 1986, s. 95.*
- 24 *Tamže, s. 108-109.*
- 25 *Matunák, M.: Život a boje na slovensko-tureckom pobraníči. Bratislava 1983, s. 64.*
- 26 *Tenže: Nové Zámky pod tureckým panstvom. In: Slovenské pohlady 18, 1898, s. 232.*
- 27 *Markovič, K.: c. d., s. 95.*
- 28 *Blaškovič, J.: Vekfy v novozámockom a nitrianskom okrese. In: Historické štúdie 18, 1973, s. 271.*
- 29 *Markovič, K.: c. d., s. 75.*
- 30 *Tamže, s. 76.*
- 31 *MOL. Archív Károlyiouvov. Archív rodiny Bošňákovej, fasc. 27 no 8.*
- 32 *Tamže.*
- 33 *Tamže, fasc. 27 no 1.*
- 34 *Tamže, fasc. 27 no 10.*
- 35 *Tamže, fasc. 27 no 15.*
- 36 *Tamže, fasc. 27 no 13.*
- 37 *Tamže, fasc. 27 no 4.*
- 38 *Markovič, K.: c. d., s. 120.*
- 39 *Károlyi, L.: A Nagy-Károlyi gróf Károlyi család. birtoklái története. I. Budapest 1911, s. 308, 323.*
- 40 *Tamže, s. 309-312, 314, 317-318, 323.*
- 41 *MOL. Conscriptioes regnicolares. Conscriptio Comitatus Nitriensis A. 1715. Lad. CC no 7/1. (Eözdege).*
- 42 *Tamže.*
- 43 *Tamže. Conscriptio Comitatus Nitriensis A. 1720. Lad EE no 7/1 (Özdöge).*
- 44 *Tamže.*

Majiteľ Alexander Károlyi

Šuriansko-palárikovské zemepanstvo, ktoré do r. 1730 bolo vo vlastníctve moravského grófa Maxmiliána Kaunitza, odkúpil od neho gróf Alexander Károlyi. Za celé zemepanstvo s celým príslušenstvom, vrátane Mojzesova, zaplatil 121.500 rýnskych zlatých. Zmluvu o kúpe uzavreli pred nitrianskou kapitulou 2. apríla 1730.¹

Gróf Alexander Károlyi
Olejomalba od neznámebo maliara zo začiatku 18. storočia

Alexander Károlyi (*1669) pochádzal zo sedmohradského mesta Nagy Károly (dnes Carei v Rumunsku). V stavovskom povstaní proti habsburskému dvoru bojoval v armáde Františka Rákoczyho II. Neskôr diplomatickou taktikou získal dôveru i priazeň viedenského cisárskeho dvora. R. 1712 mu udelili titul grófa. Jeho manželka Kristína rod. Barkóczyová zdedila 1/12 podiel

zo Šurian na základe príbuzenského vzťahu s Bošňákovou rodinou. Jej matka Judita Koháryová bola vnučka Judity Bošňákovovej, dcéry Tomáša Bošňáka.²

Po odkúpení šuriansko-palárikovského zemepanstva Alexandrom Károlyim evidovali v Mojzesove pri súpise dňa 30. mája 1730³ štyroch poddaných sedliakov grófa Maxmiliána Kaunitza:

Pavel Poljak, richtár, mal 1/4 usadlosti – 1 syna – 2 dojnice – 2 ťažné kone – 2 žriebätá – 7 oviec – lúku na 2 koscov – pôdu s výševom 3 bratislavských meríc (1 1/2

Grófský erb rodiny Károlyiouvov

kat. jutra) – pôdu obrábal 3 roky – ročne platil štátnu daň 6 rýn. zl.

Pavol Mokraš mal 1/4 usadlosti – synov nemal – 2 dojnice – 1 jalovicu – lúku na 2 koscov – pôdu s výševom 3 bratislavských meríc – pôdu obrábal 5 rokov – ročne platil daň 6 rýn. zl.

Juraj Rajnak mal 1/4 usadlosti – nemal synov – 2 ťažné voľy – 1 dojnicu – 1 jalovi-

o vzta-
a Judi-
Bošňá-

ského
evido-
t. mája
r grófa

losti -
2 žrie-
- pôdu
(1 1/2

ročne

synov
u na 2
ských
ie pla-

nemal
jalovi-

cu - líku na 2 koscov - pôdu s výsevom 3
bratislavských meríc - pôdu obrábal 3 ro-
ky - ročne platil daň 6 rýn. zl.

Karol Štefan Okša mal 1/4 usadlosti - 2
synov - 2 ťažné voly - 1 jalovicu - líku na
2 koscov - pôdu s výsevom 3 bratislavských
meríc - pôdu obrábal 8 rokov - daň ne-
platil.

Okrem toho v Mojzesove bola 1/8 opus-
tenej usadlosti.

Usadlosť (sesia) vo význame sedliacke-
ho hospodárstva sa v tomto období delila
na menšie celky. Bola polovičná (1/2), štvrt-
tinová (1/4), šestnásťtinová (1/16), ba ešte
menšia. Mojzesovskí poddaní s 1/4 usad-
losti sa ešte ráтали medzi sedliakov. Menšia
1/8 usadlosť sa už pokladala za želiarsku.
Usadlosť bola základnou hospodárskou
a daňovou jednotkou, od ktorej sa vyrubili
všetky dávky a povinnosti.

Gróf Alexander Károlyi r. 1737 prenajal
svoj podiel v Mojzesove Alexandrovi Rud-
ňánskemu za 800 rýn. zlatých na stodvad-
sat rokov. R. 1737 daroval svojmu služob-
níkovi Jánovi Kissovi, zemanovi v Mojze-
sove, vinohrad, ktorý už aj predtým užíval.
Darovaciu listinu vyhotovili v Šuranoch 29.
septembra 1737. Susedou pri dolnom kon-
ci vinohradu bola zemianka Kéliová a pri
hornom konci Adam Klika, ktorý býval
v Úľanoch n. Ž.⁴

Grófká Anna Károlyiová, vdova po gró-
fovi Pavlovi Szapárym, vo vyhlásení r. 1759
stanovila podmienku, že šuriansko-palári-
kovské zemepanstvo bude dediť len muž-
ská línia Károlyiho rodiny.⁵

Obdobie Márie Terézie

Cisár Karol VI. nemal mužského potom-
ka, preto ustanovil za následníčku trónu naj-
staršiu dcéru Máriu Teréziu. Dostalo sa jej
starostlivej výchovy a primeraného vzdelá-
nia. Ako dvadvaťročná bola v Bratisla-
ve korunovaná za uhorskú kráľovnú. Na

viedenskom cisárskom dvore si získali sym-
patie dvaja významní Slováci. Matej Bel,
pôvodom z Očovej, geograf a historik, sa
osobne spriatelil s učencom talianskeho
pôvodu Mikulášom Garellim, ktorý bol
osobným lekárom cisára Karola VI. Bel na-
písal dejiny slovenských stolíc, medzi nimi
aj Nitrianskej. Garelli mu dopomohol prís-
tup na viedenský dvor. Ako riaditeľ cisár-
skej knižnice mu tiež pomohol uhradiť ná-
klady na viaceré zväzky stolíc. Garelliho pre
učenosť nazývali "skvostnou ozdobou Ra-
kúska" a Mateja Bela "veľkou ozdobou
Uhorska". Matej Bel spoznal vo Viedni štú-
denta Adama Františka Kollára, pôvodom
z Terchovej. Zoznámil ho s Gerardom van
Swietenom, holandským učencom, ktorý
bol osobným lekárom Márie Terézie. Van
Swieten sa ujal chudobného Kollára, dal ho
vyštudovať na viedenskej univerzite za práv-
neho historika. Vo viedenskej cisárskej kniž-
nici mu poskytol miesto kustóda a neskôr
riaditeľa.

Adam František Kollár vo Viedni neza-
búdala na svojich rodákov. R. 1763 vydal
latinský spis, v ktorom sa im dôverne pri-
hovoril: "Zapáčilo sa mi napísať pre mojich
Slovákov, aby kvôli potupným urážkam
niektorých, čo tiež žijú v Uhorsku, svoju reč
a národnosť neprestali o nič menej milovať
ako doteraz."⁶ Aby im dodal sebavedomie
a hrdosť na dávne dejiny, pripomenul pre-
vahu Slovanov v rakúskej ríši, medzi nimi
Slovákov, Čechov, Moravanov, Chorvátov,
Slovincov a i. Slovanskú územnú rozlohu
im predstavil ako obrovské európske úze-
mie Slovanov, ktoré obývali dávno pred
príchodom staromaďarských kočovných
kmeňov.⁷ O sebe hrdó vyhlásil: "Som Uhor
(podľa štátnej príslušnosti), nie však Ma-
dar, ale Slovák."

Mária Terézia na uhorskom sneme v Bra-
tislave r. 1763 požadovala od uhorskej šlach-
ty zvýšiť dane. Keďže ich platili len podda-
ní, nariadila zriadiť stoličné komisie, ktoré
mali poddaných právne chrániť. Pripravo-

vala zákon na obmedzenie poddanských povinností voči zemepánom. Šľachte navrhla, aby namiesto dovtedajšej vojenskej insurekcie prispievala pravidelne na vydržovanie stálej armády. Hospodárskymi reformami sledovala cieľ oživiť zaostalé uhorské hospodárstvo. Na podporu jej reformnej politiky sa podujal Slovák A. F. Kollár. R. 1764 vydal latinský spis. V ňom ostro kritizoval uhorské feudálne právo, ktoré chránilo rodové výsady uhorskej šľachty a najmä jej nezdaniteľnosť. Z Kollárovho pera zaznela tvrdá kritika šľachty, ktorá všetky bremená preniesla na nevoľných sedliakov: "Všetci majetnejší odmietajú znášať daňové bremeno a pod kepienkou prastarých výsad preťažujú nešťastného sedliaka, ktorý okrem vlastného tvrdého a opovrhovaného života nemá takmer nič na zaplatenie ustavične zvyšovaných daní. A veru toto je, každý to hneď ľahko pochopí, naozaj skutočne pravdivý dôvod toho, prečo ľud, poddaný pod uhorskou korunou, radšej chce žiť kdekoľvek inde na svete než vo svojej vlasti. Veď kohože, prosím, teší žiť a potomstvo plodiť v krajine, v ktorej ve-

rejné bremená nie sú spravodlivo rozdelené, kde si mocnejší všetky výhody krajiny privlastňujú pre seba a nevýhody, v rozpore s právom a spravodlivosťou, uvalujú na nešťastného sedliaka a biedny ľud." ⁸

Kollárov spis, v ktorom navrhoval zdaňovať aj uhorskú šľachtu, vyvolal búrku hnevu. Šľachta žiadala spis verejne spáliť a Kollára poslať do vyhnanstva. Ochrannú ruku nad ním držala sama panovníčka Mária Terézia a jej radca a štátny kancelár V. A. Kaunitz. ⁹ Zhodou okolností bol to práve syn toho Maxmiliána Kaunitza, ktorý v r. 1705–1730 vlastnil šurianske zemepanstvo a tiež Mojzesovo.

Daňový súpis z rokov 1751–1752

Súpis podáva prehľad o pozemkovom majetku a o stave domácich zvierat poddaných sedliakov, želiarov a podželiarov. Keďže poskytuje dôležité údaje o sociálnom postavení obyvateľov, uverejňujeme ho vcelku. ¹⁰

V užívaní	orná pôda v brat.mer.	ľúky na koscov	vinohrad na kopáčov	počet volov	počet koní	počet dojnic	počet oviec-kôz
SEDLIACI							
Juraj Marinčák	32	8	8	–	5	3	16
Ján Pietro	26 3/4	7	4	2	2	1	–
Juraj Šulik	26 1/2	4	8	2	4	4	30
Ján Miklis	32 1/2	2 1/2	11	2	3	4	16
Ján Timoracký	30	3	5	2	2	1	10
Andrej Ondruško	35	5 1/2	10	2	5	4	–*
Martin Szeged súčasne nájomca výčapu nitrianskeho							
biskupstva	42 1/2	12	5	4	4	5	68
Ján Cvik	25	3	7	2	3	3	–
Ján Hlavačka	12 3/4	1	3	2	–	3	40
Ján Ploštica	12 3/4	1	3	2	–	1	–

dele-
rajiny
z pore
na ne-
l z da-
hne-
i Kol-
ruku
Mária
V. A.
re syn
í v r.
nstvo

Juraj Gabriš	34 1/2	2	-	4	-	2	3
Martin Babušák	17	3 1/2	7	-	3	2	16
Štefan Bubák	17	3 1/2	14	-	3	1	4
Peter Rajnak							
súčasne nájomca							
výčapu miestnej							
pálenice	30 1/2	2	6	2	3	2	-
Martin Teplan	23	2	11	2	2	3	17

* Mal aj 15 klátov včiel.

V užívaní	orná pôda z klčovísk v brat.mer.	orná pôda zemepan. v brat.mer.	lúky na koscov	vinohrad na kopáčov	počet volov	počet koní	počet dojnc	počet oviec - kôz
ŽELIARI								
Martin Daráž	7	-	1	-	-	2	3	46
Štefan Daráž	8	-	-	-	-	3	3	98*
Martin Masala	-	-	-	-	-	-	-	4
Ján Hudec	1 1/2	1 1/2	-	5	-	-	1	-
Andrej Kajsak	-	2 1/2	-	4	-	-	1	-
Ján Sekereš	-	1 1/4	1	4	-	-	1	-
Václav Kadlec	-	-	-	-	-	2	1	-
Štefan Kosiba	-	5 1/2	1	6	-	-	2	21
Ján Uherka	-	-	-	5	-	2	2	-
Juraj Šišuta	-	-	-	3	-	-	1	-
Juraj Hatara	-	-	-	6	-	-	1	-
Michal Teplan	3 1/2	-	1/2	-	-	2	1	1
vdova po Jánovi								
Sakalovi	-	-	-	3	-	-	1	-
Željar Matúš	-	-	-	-	-	-	1	-
Michal Buranský	5	1	1 1/2	-	-	2	1	-
Juraj Zavička	1/2	-	-	-	-	-	-	21
Pavel Hajduch	-	5	1/2	5	-	2	1	-
Ján Ščevnak	-	-	1	4	-	-	2	-
Martin Švec	1 1/2	-	-	3	-	-	2	5
Juraj Rácz	-	-	-	4	-	-	1	-
Michal Hudec	1	-	1/2	3	-	-	3	27
Michal Bučko	3 1/4	-	-	3	-	2	2	25
vdova po Martinovi								
Födémeskom	2 1/2	-	-	-	-	-	-	13

* Mal aj 17 klátov včiel

Želiari mali vlastný dom a pri dome kus pôdy na záhradu alebo na poľnohospodárske plodiny. Pracovali na zemepanskom a za dom a pôdu boli zemepánovi viazaní určitými povinnosťami.

Želiari bývajúcí v chatrčiach:

Juraj Križan mal v užívaní ornú pôdu s výsevom 2 bratislavských meríc, lúku na 1/2 kosca, vinohrad na 3 kopáčov, vlastnil 1 dojniciu a 40 oviec.

Ján Roško maj v užívaní ornú pôdu s výsevom 1/2 bratislavskej merice a vinohrad na 4 kopáčov.

Podželiari:

vdova po Martinovi vdovcovi mala 1 dojniciu

Štefan Marinčák mal ornú pôdu z klčoviska s výsevom 2 bratisl. meríc, vinicu na 3 kopáčov, 2 dojnice, 2 ovce

Ján Kiselica mal ornú pôdu z klčoviska s výsevom 1/2 bratisl. merice, 1 dojniciu, 1 ovcu

Ján Gajdoš mal 1 jalovicu, 3 ovce

vdova po Michalovi Kmethovi mala vinicu na 2 1/2 kopáča, 1 dojniciu, 1 ovcu

vdova po Jurajovi Potajnakovi mala 1 dojniciu, 1 ovcu

vdova po rectorovi Jánovi nemala nič

vdova po Andrejovi Bučkovi nemala nič

Ján Brezo mal 2 dojnice

Juraj Hirko nemal nič

Andrej Solar mal 1 dojniciu, 22 oviec

Juraj Švec mal 1 dojniciu

vdova po Martinovi Uzineghovi (azda Šimeghovi?) nemala nič

Sluhovia (bíreši):

Vdova po Jánovi Krčmárovi, výčapníčka Štefana Rudňánskeho, mala 1 dojniciu.

Martin Hlavačka, ovčiar Štefana Rudňánskeho, mal ornú pôdu z klčoviska s výse-

vom 2 bratislavských meríc (1 kat. jutro), vinohrad na 4 kopáčov, 1 ovcu.

František Krčmár, obecný ovčiar, mal 11 oviec.

Matej Bučko, obecný ovčiar, mal 3 ovce.

Michal Hora, obecný kraviar, mal 1 dojniciu.

Jozef Slezák, pastier volov a koní, nemal nič.

Martin Liska, sluha pri oštipaných, mal ornú pôdu z klčoviska s výsevom 1 bratislavskej merice, 2 dojnice.

Andrej Škultéty, mlynár u zemana Alexandra Rudňánskeho, mal lúku z klčoviska na 3 koscov.

Nájomcovia nezemani:

Martin Turanský mal ornú pôdu s výsevom 40 1/2 bratisl. meríc, lúky na 9 koscov, vinicu na 4 kopáčov, 4 voly, 2 dojnice, 21 oviec

Adam Klik mal ornú pôdu s výsevom 13 bratisl. meríc, ornú pôdu z klčoviska s výsevom 7 bratisl. meríc, vinicu na 9 kopáčov, 2 voly, 2 dojnice

Juraj Gibelas na pozemku Alexandra Rudňánskeho mal ornú pôdu z klčoviska s výsevom 1/2 bratisl. merice, 1 dojniciu

Cezpoľní:

Z Bánova: Juraj Molnár mal nezemiansky vinohrad na 5 kopáčov

Zo Šurian: vdova po Jánovi Kissovi mala zemiansky vinohrad na 14 kopáčov

Štefan Rízan mal nezemiansky vinohrad na 4 kopáčov

Michal Kriško mal nezemiansky vinohrad na 2 1/2 kopáča

Z Úlan n. Ž.: nezemiansky vinohrad mali Juraj Maňak (na 6 kopáčov),

Ján Polák (na 8 kopáčov),

Štefan Ondruško (na 4 kopáčov)

Z Malej Mane: nezemiansky vinohrad mal Michal Novanský (na 3 kopáčov)

vdova po Pavlovi Szaboovi (na 3 1/2 kopáča)

Gašpar Kuchar (na 3 kopáčov)

Andrej Fekeč (na 5 kopáčov)

Štefan Fekeč (na 8 kopáčov)

Ján Szabo (na 8 1/2 kopáča)

Štefan Horták (na 5 kopáčov)

zemiansky vinohrad mal František Mič-ke (na 8 1/2 kopáča)

Zo Svätého Michala n. Ž.: farár Juraj Hacko mal zemiansky vinohrad (na 21 kopáčov)¹¹

Medzi najzámožnejších sedliakov podľa výmery ornej pôdy patrili: Martin Szeged (21 kat. jutár), Andrej Ondruško (17 1/2 kat. jutár), Juraj Gabriš (17 kat. jutár), Ján Miklís (16 1/4 kat. jutár), Peter Rajnak (15 1/4 kat. jutár). *Medzi sedliakov s najväčším vinohradom patrili:* Štefan Bubák, Ján Miklís a Andrej Ondruško.

Medzi želiarov s najväčšou výmerou ornej pôdy z klčoviska patrili: Štefan Daráž (4 kat. jutrá), Martin Daráž (3 1/2 kat. jutra), Michal Buranský (2 1/2 kat. jutra), Michal Teplan (1 3/4 kat. jutra) a Michal Bučko (1 1/2 kat. jutra). *Medzi podželiarov patrila* vdova po rectorovi Jánovi, ktorá nevlastnila nič. Údaj však potvrdzuje, že už r. 1751 bola v Mojzesove škola, v ktorej sa učilo.

Nezemianski nájomcovia užívali vysokú výmeru pôdy: Martin Turanský (20 1/4 kat. jutra) a Adam Klik (7 1/2 kat. jutra).

Z cezpoľných užívateľov mali najväčší kus zemianskeho vinohradu: Juraj Hacko, farár vo Svätom Michale n. Ž., kam v tom čase patrila filiálka Mojzesovo, ďalej vdova po Jánovi Kissovi zo Šurian a František Mič-ke z Malej Mane. *Najväčší kus nezemianskeho vinohradu mali:* Ján Szabo a Štefan Fekeč z Malej Mane, Ján Polák a Juraj Maňák z Úľan n. Ž.¹²

V súpise z r. 1751–1752 sa v charakteristike dediny Mojzesova uvádzalo, že cho-tár má viacerých spolujateľov, bližšie ne-

menovaných. 70 opustených usadlostí vlast-nili zemepáni. Dedina mala obecnú ornú pôdu s výsevom 6 bratislavských meríc (3 kat. jutrá) a líuku na 5 koscov. Pasienky pre dobytok a nové prírastky boli dobré a po-stačujúce. Za výčap pálenky, ktorý mala dedina prenajatý, dostávala 8 zl. Výčap vlastného ako aj šľachteného vína zeme-páni jej nepovolili. V dedine bol rybolov pre vlastnú potrebu. Oráčiny boli na rovi-ne. Prvú orbu robili štvorzáprahom, ďalšie s dvojjáprahom. Stali sčasti čistú a mieša-nú pšenicu, sčasti ozimnú pšenicu. Od pôdy s výsevom 1 bratislavskej merice dosiahli v úrodnejších rokoch kríže s 522 snopmi, z každého 2 bratislavské merice zbožia. Na vinohrade na 1 kopáča sa urodili 2–3 oko-vy vína¹³, predávali ho po 2 zl, niekedy aj drahšie. Od líuky na 1 kosca mali dvoj-, troj-až štvorzáprahom ťahaný voz sena stred-nej akosti. Povodne Cítenky pôsobili na lúkach veľkú škodu.

Dedine Mojzesovo vyrubili na roky 1750–1751 štátnu daň vo výške 358,35 zl a stoličnú daň vo výške 106,15 zl, na roky 1751–1752 štátnu daň vo výške 369,8 zl a stoličnú daň vo výške 68,21 zl.¹⁴

Urbárska regulácia

Mária Terézia vydala r. 1767 urbársky pa-tent, na základe ktorého zaviedla jednotnú úpravu poddanských pomerov. Cieľom urbárskej regulácie bolo chrániť poddaných sedliakov pred nadmerným vykorisťovaním zemepánmi, zvýšiť ich daneschopnosť a udržať produktivitu práce. Zavedením ce-lokrajinského urbára stanovili povinnosti poddaným podľa rozsahu pôdy, ktorú už-ivali. Rozloha pôdy sa stala určujúcou pre vyrubenie robotných, naturálnych a peňaž-ných dávok. Na určený rozsah sedliackej usadlosti, zapísanej do tereziánskeho ur-bára, získali poddaní právny nárok bez

ohľadu na záujem zemepána. Pred reguláciou poddaní síce užívali urbáriálnu pôdu dedične, nemali však na ňu dispozičné právo.

Pred zavedením tereziánskej regulácie sa vyžadovalo zistiť a urobiť súpis predurbárskeho stavu. Pre tento prieskum bolo stanovených deväť otázok, na ktoré poddaní odpovedali. Tak sa zistil skutočný stav poddanskej osady. Aké bolo rozvrstvenie obyvateľstva, akú výmeru pôdy užívali sedliaci a želiari, aká bola jej bonita a koľko bolo opustenej pôdy.

V zemianskej osade Mojzesovo, patriacej zemepánom Alexandrovi Rudňánskemu a Boššániovcom, pred stoličnými úradníkmi, vykonávajúcimi súpis 31. augusta 1769¹⁵, na predložených deväť otázok odpovedali richtár Martin Vaško a boženíci Juraj Šulik a František Miklis v prítomnosti zemepána Pavla Rudňánskeho v tomto znení:

1. Urbarov žadnje nemame.
2. Jako že urbarov nemame, tak ani o žadnich contractov nevime, neš podla starodavnej običaje panov našich zbivame.
3. Prauda jest inač, že len toľko tri dni do tidna, butto stroju, aneb šiveru lichvu povinni bi sme boli v tidni zbivat, však ale trafili sa potreba krem tich trich dni butto z lichvu aneb pešy vičej zbivame, dokladaice y to, že kdiž robota sa prejma, trafi sa, že any jeden djen v tidni ne ideme.
4. Chosni obečne ine nemame jedine v borňom poli roličku pod meric 4 a kručmu každoročne palenicku, keru vidavame na arendu každoročne berice fl 9 den. 50.
5. Celodomnik v osade žaden, jednako role ani luky nadržime, ponevač nekteri v devati kusoch vič aneb meňej seje-me. Otava ale, kdiš bi sa bailo na lukach dolnich rečennich, kosivat bi sa mohla.

6. Kolko dni a kolko kusmi zaprašnej lichvi roboti a panske dosavat sme zbavovali, juš zviš doloženem puncte tretem viložena jest, ponevač ale v chotari našom najvice panštini zbivame, tam a spatok cesta sa nam prejma.

7. Z barančov a z vina len toľko devatek davame, ze zboža ale desatek, okrem toho celodomni rečeni poddani každoročne dava busi dve, kappunov dvoch, vajec dvanast, poldomnik ale polovič tohoto.

8. V osade tejto jedine jedno polgruntovne puste sa nachaca, kterebo pripadnost odstarodavna, ponevač poddani dobrovolne zaňechal a ušel, pan Rudňanski Šandor uživa.

9. Za trečitich poddanich sa drušime.

*Martin Vaško Richtar
Juraj Šulik
František Miklis } prijazm*

Richtár a dvaja boženíci vypovedali na deväť otázok v mene mojzesovských poddaných, ktorí boli večnými poddanými. To znamená, že pochádzali z poddanských rodičov. Výpoved zapísal miestny pisár Andrej Balášovič. Richtár a boženíci, keďže nevedeli písať, vlastnoručne sa podpísali krížikom.

Zemepánom časti Mojzesova bol zeman Alexander Rudňánsky. Pri súpise bol prítomný jeho najstarší syn Pavol, činný v stoličnom úrade.

Toho istého dňa v Mojzesove stoličný úradník Karol Nagy a Ján Erney vykonali v prítomnosti richtára Vaška, boženkov Šulika a Miklisa a Pavla Rudňánskeho súpis mojzesovských poddaných sedliakov, želiarov a podželiarov.

Medzi večných poddaných patrili:

	pozemok v intraviláne v bratis. mer.	pôda v jutrách	lúky na koscov
Juraj Marenčák	1 1/2	18 1/2 1/4 1/8	7
Juraj Šulik	1 1/2	15 - - 1/8	3
František Miklis	1 1/2	17 1/2 - -	3
Michal Timoracký	1 1/2	15 - - -	3 1/2
Ján Ondruška	1 1/2	15 1/2 - 1/8	7
Michal Szeged	1 1/2	11 1/2 1/4 -	6
Ján Cvika	2	6 - - -	1 1/2
Adam Hucov	1	6 - - -	1 1/2
Štefan Hlavačka	1	7 - - 1/8	1 1/2
Ján Plošticov	1	7 - - 1/8	1 1/2
Martin Gabriš	2	16 - 1/4 1/8	3
Martin Vaško	2	16 - - -	8 1/2
Štefan Rajnák	2	15 - - 1/8	3
Michal Teplan	2	15 - - -	2

Medzi želiarov s domom patrili:

Martin Daráš, Ján Daráš, Michal Teplan, Michal Marinčák, Juraj Šišuta, Ján Marenčák, Ján Kiselica, Adam Kajsak, Štefan Žig-ray, Štefan Kosiba, vdova po Adamovi Ďuricovi, Štefan Marinčák, Ladislav Kadlec, Juraj Chmelko, Ján Ševcov, Michal Buranský, vdova po Jánovi Kmetovi, Pavel Hajduk, Juraj Ševcov, Martin Serdek, Ján Miškar.

Medzi podželiarov patrili:

Andrej Papčani, Adam Števík a Ján Petik.

Na záver stoličná komisa konštatovala, že pasienkov na pasenie dobytky je v chotári dostatok. Nachádzali sa uprostred nižšie položenej tzv. Baloty s krovískami a lesným porastom, vo vyššie položenej časti a Dolnom háji s výnimkou oblastí, ktorú nazývali "Slobodná". Palivové drevo a raždle podľa zemepána mali mať v dorastajúcom vtedy ešte zakázanom lese. Mali dávať prednosť desiatku v hotovosti. Zemepanské

hospodárstvo pozostávalo prevažne z poľnohospodárskej pôdy. Komasácia poddanskej pôdy sa nepripúšťala. Lúky sa zväčša kosili dva razy. Osada mala obecnú pôdu s výsevom 4 bratisl. merice. V osade bola opustená polovičná usadlosť Pavla Poláka s výsevom 1 1/2 bratisl. merice, 11 1/8 jutár a lúka na 2 koscov. Zemepán ju dával niektorým poddaným obrábať.¹⁶

Podľa urbára pre Mojzesovo z r. 1769 uvedených 14 poddaných malo určené povinnosti od usadlosti: ročne odpracovať 52 dní roboty s dvoma kusmi dobytky, s vlastným vozom, bránou alebo pluhom, alebo 104 dní ručnej alebo pešej roboty. Pracovný deň sa ráta od východu do západu slnka, vrátane cesty do roboty a z roboty a kŕmenia a napájania dobytky. Ďalej namiesto deviatku zemepánovi ročne platiť 4 zl, polovicu na sv. Juraja (24. apr.) a druhú na sv. Michala (29. sept.). Ročne platiť census (daň) 1 zl. Okrem toho ročne narúbať stanovené množstvo palivového dreva, odozdať priadzu, maslo, určený počet kapúnov, kureniec a vajec. Na základe článku

36 z r. 1550 poddaným sa povoľovalo predávať vlastné víno od sv. Michala do sv. Juraja. Uvedených 21 želiarov s domom bolo povinných ročne odpracovať 18 dní ručnej alebo pešej roboty a zaplatiť cenzus 1 zl. Uvedení traja podželiari bez domu ročne odpracovať 12 dní roboty.¹⁷

Súpis viníc v zemianskej osade Mojzesovo, od ktorých zemepanstvu odovzdávali deviatok títo poddaní (v zátvorke počet kopáčov):

Ján Cvik (3), Juraj Šulik (4), Ján Kiselica (3), Juraj Marínčák (9), Juraj Macek (6), Michal Motika (11), Štefan Hlavačka (4), Juraj Kajalovič (9), Štefan Rajnák (3), Juraj Országh (3), Martin Serdek (3), Adam Kajsak (4), Ján Ploštica (3), Ján Pelikán (5), vdova po Jánovi Hlavačkovi (2 1/2), Martin Szeged (5), Ján Buranský (4), Štefan Žigraj (4), Ján Gulaš (4), Ján Ondruška (10), Ján Kajalovič (5), Martin Gabriš (5), Martin Vaško (8), Juraj Hotár (3), Ján Miškar (3), Juraj Šišuta (3), Štefan Figura (6), Štefan Kosiba (6), Ján Marínčák (5), František Miklis (5), Michal Timoracký (5), Adam Zlatinský (3), Pavol Kosec (3).

33 mojesovských poddaných sedliakov malo dovedna vinice v rozlohe na 159 1/2 kopáča.¹⁸

V Mojzesove mali vinice cezpoľní poddaní zo susedných dedín: Martin Chovanec

(4), Štefan Čvirik (7), Štefan Maňák (3), Juraj Kmeto (2 1/2), Ján Mochnáč (4), Ján Kazima (6), Ján Turan (8), Pavel Vacháč (4), Ján Mijavec (8), vdova po Štefanovi Čurikovi (9), Michal Haray (4), Štefan Vadiš (5), Martin Michall (4).

13 cezpoľných poddaných malo v Mojzesove dovedna vinohrady v rozlohe na 68 1/2 kopáča.

V Mojzesove boli vinohrady tamojších a cezpoľných poddaných dovedna v rozlohe na 228 kopáčov.¹⁹

Súpis kopaničiarskej pôdy

Kľčoviská alebo kopaničiarska pôda sa získavala z nevyužívanej poľnohospodárskej pôdy rúbaním, kľčovaním plochy porastenej krovínami alebo odvodnením mokrej pôdy a lúk. Užívateľ kopaníc neplatil štátnu ani stoličnú daň. Zemepánovi odvádzal naturálne a robotu. Zemepán mal právo kopanice poddanému odňať, avšak s tou podmienkou, že mu nahradil, čo vynaložil na ich skultivovanie.

V Mojzesove r. 1769 boli títo poddaní sedliaci držiteľmi kopaničiarskej pôdy²⁰ s výsevom v bratislavských mericiach, s počtom dní povinnej ručnej roboty a odovzdávaním naturálí:

	orná pôda v brat.mer.	počet dní ručnej roboty	predošlé ročné naturálne	nové ročné naturálne	lúky na koscov
Juraj Križan	3	–	10	9	–
Martin Daraš	2 1/2	–	10	9	–
Michal Teplan	2	–	10	9	–
Ján Daraš	5 1/2	–	10	9	–
Juraj Šišuta	2	–	10	9	–
Ján Marínčák	1/2	–	10	9	–
Ján Kiselica	1/2	–	10	10	–
Adam Kajsak	3	–	10	10	1
Pavel Ribar	1	5	10	9	–
Ján Pelikán	1	5	10	9	–
Juraj Kajanovič ml.	4	–	10	9	–
Ján Buranský	3 1/2	10	10	9	1

Adam Buranský	3 1/2	-	10	9	1/2
Juraj Hatar	1 1/2	-	10	10	-
Juraj Kajanovič	4	-	10	9	-
Martin Serdek	2 1/2	-	10	10	1 1/2
Juraj Šulík	2	-	10	10	-
Michal Timoracký	1/2	-	10	9	-
Ján Ondruška	3	-	10	9	1
Michal Szegedy	3 1/2	10	10	3	-
Štefan Hlavačka	10	-	10	10	-
Ján Ploštica	1 1/2	-	10	10	-
Martin Gabriš	3	-	10	9	1
Martin Bučák	2 1/2	-	10	9	1/2
Štefan Kosiba	7 1/2	-	10	9	1 1/2
Michal Teplan	5	-	10	10	1 1/2

Dovedna 26 mozesovských poddaných užívalo klčoviská, ornú pôdu, skultivovanú z nevyužívanej plochy. Spomedzi nich najväčšiu plochu mal Štefan Hlavačka (5 kat. jutár), Štefan Kosiba (3 1/4 kat. jutra), Ján Daraš (2 3/4 kat. jutra), Michal Teplan (2 1/2 kat. jutra), Juraj Kajanovič ml. (2 kat. jutrá), Juraj Kajanovič (2 kat. jutrá).

Stažnosť Mozesovčanov kráľovskému komisárovi

R. 1770 bolo v Mozesove 12 sedliackych usadlostí a žilo tam 24 žellarov. Okrem dane do stoličnej pokladnice platili štátnu daň vo výške 360 zl. Okrem toho museli platiť daň aj za 19 usadlostí, hoci ich neužívali. Patrili zemanom, jeden mal 14 usadlostí, druhý 4 a ďalší 1 1/2 usadlosti, od ktorých daň neplatili. V Mozesove bola ešte jedna usadlosť, ktorú zemepán prepustil za službu svojmu špánovi, hospodárskemu správcovi, a polovičná usadlosť bola prenajatá želiarovi. Obaja však daň platili. Ďalej zemaní užívali 6 vinogradov, od ktorých tak isto daň neplatili. Poddaní na základe urbára mali platiť deviatok vo výške 4 zl, navyše však žiadali od nich len za zbožie 4 zl a ešte aj ďalšie naturálie.

Vysoké daňové zataženie sedliakov, ktorí museli platiť aj za neužívané usadlosti zemanov, a okrem toho im zaberali pôdu, lúky a pasienky, prinútilo obecný úrad zastat sa poškodzovaných. Richtárom bol Adam Kajsak, starším prísazným Juro Šulík a ďalšími Mišo Buranský a Mišo Szegedy. V mene mozesovskej osady stažnosť, napísanú 12. marca 1770 pisárom Andrejom Balášovičom, predložili kráľovskému komisárovi Nitrianskej stolice Jánovi Baloghovi.

Slovenský text stažnosti,²¹ vzhľadom na pozoruhodnú rečovú stránku, uvádzame doslova:

Velkomožni pane, pane jet jasnosti kralovskej komissari, nam pane a patrone neilaskavejši!

Prebledajice uskost ze vsech stran k nam se približujicu, uminili jsme v rostržitosti zustavajicej pred tvarnost jejich velkomožnosti z tuto nehodnu a poniženu prosbu našu za neiakove obveseleni predstupiti a si ce s pričini tejto:

1. *Že v dedince našej celib gruntuv je no 12 a bofferu 24, od čeho portu mimo domestiki se plati fl. 360.*

2. *Pustich belisk celich je 14, jakove pan uživa a mi portiu platime, drubi ale pan uživa cele, treti uživa 1 1/2 celebo beliska, od kterebo se prv portia platila, učil ale proto*

od toho 1 1/2 heliska se neplati, že takove jstí zeman uživa. Ješte jedno cele helisko pozustava, jakove pan svemu išpanovi za službu jeho dava, však ale od toho port se do obci plati. Mimo tebo ješte pul heliska jstí hofer v arende drži, kteri tež od nebo portiu plati. Proto samich pustich helisk zustava 19 1/2, ktere neuživame a portiu platit musime.

3. Pan naš, jak urbare prišli, všetku robotu na leto nechava, pakli pešu da takovu, od svitu až do mrku platne, to jest v robotě zustavajice, konat musime. Role peněžite p. conscriptorom zapisat nedali a učil jak role, luki od nas odjímaju, pri tem i ti pasenki, ktere jsme prv uživali, nedopuštaju a všetki luki obecne od nas silne беру.

4. I šest, id est 6 vinobradu v našem chotaru zemane užívaju a portie platit nechteju.

5. Vedle viložení urbare všetek devatek ročiti in fl. 4 ma bit viplateni, od nas ale jedine za zbožni fl. 4 pitaju a jini všetek in natura brat chteju. Posledne ani dreva, ani pasenkov mimo tej lichvi, ktera pana zbiuat bude, nam dovoleno neni.

S tej pripadnosti biuše v techto vecab obširnejši roztržiti, padame pred jejich velkomožnostu, nech rača tito veci nebo napravit, anebo nam potešitelne naučení dat. Za kteru milost a lasku proti nam preukazanu budeme se usilovat z našimi nehodnimi modlitbami za jejich velkomožnost k nebeštianum vzdichajicimi odslužit, zustavajice jejich velkomožnosti

panu p. j. j. kralovskej komissarovi
neiponiženejši sluhove
richtar, urad a všetka obec Ezdecka.²²

Stav dediny v rokoch 1778–1779

Súpis Nitrianskej stolice, tzv. stoličná vizitácia z r. 1778–1779 odráža stav obcí po 11 rokoch od zavedenia urbárskeho patentu. Nitrianska stolica od polovice 17. stor.

bola rozdelená do piatich slúžnovských obvodov, ktoré predstavovali stavovskú stoličnú samosprávu. Nazývali sa podľa sídla stoličnej samosprávy: nitriansky (Nitra), bojnický (Bojnice), novomestský (Nové Mesto n. Váh.), obdokovský (Obdokovce) a skalický (Skalica). Mojzesovo patrilo do nitrianskeho slúžnovského obvodu. Ten mal okolo 100 dedín a 8 mestečiek (Komjatice, Mučenky, Šafa, Šintava, Šurany, Nové Zámky, Veľké Zálužie a Mojmírovce).

Podľa súpisu z r. 1778–1779²³ v Mojzesove bolo 14 domov zmluvných poddaných a 21 domov zmluvných želiarov. Zmluvní poddaní sedliaci a zmluvní želiari tvorili novú kategóriu obyvateľstva. Zemepán im namiesto mzdy dal do užívania určitú výmeru pôdy. Podmienky si určili písomnou alebo ústnou zmluvou. Zmluvní poddaní slúžili zemepánovi robotou so záprahom a zmluvní želiari pešou alebo ručnou robotou. Podľa výmery pôdy museli odpracovať aj stanovený počet dní do týždňa. Podľa zásady platnej za tereziánskej urbárskej regulácie za sedliaka sa rátať každý poddaný, ktorý užíval najmenej 1/8 usadlosti. Celá usadlosť mala 20–40 uhorských jutár pôdy.

Ďalej sa v Mojzesove nachádzali 2 zemianske domy a dom vojenského veliteľa, ktorý bol vtedy v dobrom poriadku. Sedliacke a želiarske domy boli postavené zväčša zo surového materiálu a mali komíny. Kostol nedávno postavený bol v dobrom stave. Pri kostole bol cintorín obohnaný priekopou. V dedine žilo 332 katolíkov.

Miestny farár mal v užívaní pôdu s výsevom 19 bratislavských meríc (9 1/2 kat. jutra) a líku na 7 koscov. Kostolu patrila pôda s výsevom 5 bratislavských meríc (2 1/2 kat. jutra). Okrem toho mal farár aj vo filiálke Úľany n. Ž. pôdu s výsevom 1 1/2 bratislavskej merice (3/4 kat. jutra) a líku na 4 koscov. Mojzesovský učiteľ mal v užívaní pôdu s výsevom 1/2 bratislavskej merice (1/4 kat. jutra).

Podľa charakteristiky moizesovský chotár sa nachádzal na úrodnej rovine. Len na pozemkoch v blízkosti Čtenky pre časté povodne bývala slabá úroda. Pôda v chotári mala bonitu 1. triedy, lúky tiež 1. triedy, vinohrady bonitu 2. triedy, pasienky tiež 2. triedy. Bonita lesov na rovine bola 3. triedy. Dedina mala 10 šestnásťtinových (1/16) usadlostí. Celková daň platila vo výške 462,7 zl, z toho štátnu 343,7 zl a stoličnú daň 119 zl.

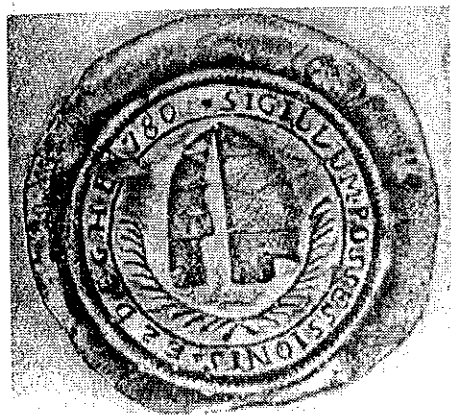
V dedine sa dodržiaval požiarový poriadok. Cesty triedavo opravovali. V dedine žili 2 žobráci. O siroty sa nikto nestaral. Predmetom zdanenia bola pešia robota a roboty vo vinohradoch. Zemepanstvo odovzdávalo desiatok ostrihomskej kapitule. Zemepánmi boli Pavel a Wolfgang, dedičia Alexandra Rudňánskeho, ďalej rodina Boššániovcov, nástupcovia grófa Antona Berchtolda a barón Reviczský.²⁴

V susedných Úľanoch n. Ž. bolo 37 sedliackych a 16 želiarskych domov. Pri kostole bol cintorín. V dedine žilo 475 katolíkov. Dedina mala 14 šestnásťtinových (1/16) usadlostí a osadu zvanú Agač. Platila

Černík. Žilo tam 465 katolíkov a 47 evanjelikov. Dedina mala 23 usadlostí. Platila štátnu daň 591,5 zl a stoličnú 205 zl. Zemepánom bol gróf Grassalkovich. – V susednej Malej Mani bolo 13 zemianskych domov, 13 domov slobodníkov a 15 želiarskych. Žilo tam 100 katolíkov, 10 evanjelikov a 8 kalvínov. Usadlosti nemala. Platila štátnu daň 34,36 zl a stoličnú 12 zl.²⁵

V nitrianskom slúžnovskom obvode, kam patrilo Mojzesovo, boli r. 1781 na stoličnom zhromaždení v Nitre zvolení slúžny Juraj Szerdahely, dvaja podslúžni Štefan Molnár a Alojz Bartakovič a prisažný prísediaci Ladislav Szélesi. Hlavným županom bol gróf Mikuláš Forgách. Stoličnú administratívu viedli po latinsky. V styku s poddanými, zápisy výpovedí pri výsluchu, zmluvné záväzky a pod. písali po slovensky.

V Mojzesove mal obecnú správu v rukách richtár. Obecnú radu tvorili richtár, prisažný prísediaci (aj v úlohe pokladníka) a boženíci. Mojzesovský obecný úrad mal vlastného pisára.

Odtlačok pečatidla z roku 1780

štátnu daň 429,37 zl a stoličnú 149 zl. Zemepánom bol gróf Károlyi. – V susednom Černíku bol opustený kaštieľ, 46 sedliackych a 35 želiarskych domov a majer Malý

Richtári v rokoch 1771–1784

- R. 1771: richtár Martin Babušák
prisažný prísediaci Štefan Hlavačka
boženík Juro Lauro
- R. 1772: richtár Adam Hudec
prisažný prísediaci Štefan Hlavačka
boženík Michal Timoracký
- R. 1773: richtár Juraj Marínčák
prisažný prísediaci Štefan Hlavačka
boženík Michal Motika
- R. 1774: richtár Juro Marínčák
prisažný prísediaci Štefan Hlavačka
boženík Juro Lauro
- R. 1775: richtár Adam Hudec
prisažný prísediaci Michal Teplan
boženíci Juraj Lauro, Michal Timoracký
- R. 1776 (aug.): richtár Adam Hudec
prisažný prísediaci Michal Teplan

boženčí Juraj Lauro, Michal Timoracký
 R. 1776 (dec.): richtár Michal Gabriš
 prísazný prísediaci Mišo Teplan
 starší boženík Juro Lauro, Mišo Timoracký
 R. 1778: richtár Martin Babušak
 prísazný prísediaci Mišo Timoracký
 boženčí Mišo Lauro, Martin Gabriš, Mišo
 Teplan
 R. 1779: richtár Adam Slatinský
 prísazný prísediaci Martin Babušak
 boženík Juro Marinčák
 R. 1780 (júl): richtár Jano Ondruška
 prísazný prísediaci Adam Slatinský
 boženík Martin Gabriš
 R. 1780 (dec): richtár Adam Slatinský
 prísazný prísediaci Mišo Teplan
 boženčí Juro Marinčák, Martin Gabriš
 R. 1781: richtár Adam Slatinský
 prísazný prísediaci Mišo Teplan
 boženčí Martin Gabriš, Jano Ondruška
 R. 1783: richtár Mišo Timoracký
 prísazný prísediaci Martin Gabriš
 boženčí Mišo Teplan, Martin Vaško
 R. 1784: richtár Michal Teplan
 prísazný prísediaci Martin Gabriš
 boženčí Martin Vaško, Juraj Marinčák ²⁶

POZNÁMKY

- 1 MOL. Archív rodiny Károlyoucov, *lad.* 38 no 34/1
- 2 Markovič, K.: *c. d.*, s. 120.
- 3 MOL. Archív rodiny Károlyoucov, *lad.* 38 no 20. *Interimales possessionis Eöздеge A. 1730... conscriptio.*
- 4 *Tamže*, *lad.* 38 no 152. *Possessionaria Özdögbe.*
- 5 *Tamže*, *lad.* 88 no 70.
- 6 V spise vydanom A. F. Kollárom: *Hungaria... Vindobonae 1763*, s. 92.
- 7 *Tamže*, s. 91.
- 8 Kollár, A. F.: *De originibus et usu perpetuo potestatis legislatoriae circa sacra apostolicorum regum Hungariae libellus singularis. Vindobonae 1764*, s. 150.
- 9 Podrobnejšie Vyvňalová, M.: *Osvietenský program A. F. Kollára. In: Literárnomúzejný letopis. 16. Martin 1982*, s., 65–67.

- 10 *Conscriptio Comitatus Nitriensis... A. 1752 peracta. Štátny oblastný archív (ŠOBA) v Nitre. ŽN I, Dicalia, Nitriansky okres.*
- 11 *Tamže.*
- 12 *Tamže.*
- 13 *Snop (manipulus) bola merná jednotka na obilie v slame. 1 bratislavská merica – 61,0848 l. 1 okov (urna) – 64 holieb.*
- 14 *Conscriptio Comitatus Nitriensis... A. 1752 peracta.*
- 15 ŠOBA, ŽN I. *Urbárska regulácia a súpis 1769. Škat. 2102, no 40.*
- 16 *Tamže.*
- 17 *Tamže. Podľa výťlačku Urbár osady Eözdögbe.*
- 18 *Urbárska regulácia a súpis 1769.*
- 19 *V Mojzesove sa r. 1596 dopestovalo 29 okovov úna, v nasledujúcom roku 37 okovov. 1 okov – 64 holieb. 1 uborská holba mala obsah 0,89450 l. Kazimír, Š.: Pestovanie viniča a produkcia vína na Slovensku v minulosti. Bratislava 1986, s. 191 – Podľa M. Korabinského v susednom Čerňiku pestovali také kvalitné víno, že ho dodávali na viedenský dvor cisára Ferdinanda I. (1526–1564).*
- 20 *Urbárska regulácia a súpis 1769.*
- 21 ŠOBA. ŽN I: *Urbárske X fasc. 12 no 166. Škatula 26.*
- 22 *Vysvetlivky: grunt – usadlosť; hoffer – želiar, hofier; domestika – stoličná pokladnica; portia – daň; belisko (z maď.) – usadlosť; išpan – špán, dvorský; conscriptor – úradník vykonávajúci súpis; id est (lat.) – to jest; in natura (lat.) – v prírodných.*
- 23 *Visitatio supremi comitis Comitatus Nitriensis. Anno 1778/1779. Processus Nitriensis. Univerzitná knižnica v Bratislave. Rukop. odd. Ms 1000.*
- 24 *Tamže.*
- 25 *Tamže. – Odtlačok pečatidla s nápisom: Stigillum possessionis Ezdege. 1780. V preklade: Pečať dediny Izdeg. 1780. Písmenom h v názve sa označoval zemiansky charakter dediny.*
- 26 ŠOBA. NŽ I, *Urbárske X fasc. 1 no 3. Škatula 1. Menoslov richtárov, prísazných prísediacich a boženčkov sme zostavili na základe spisov z označených rokov.*

Obdobie Jozefa II.

Jozef II. sa stal spoluregentom Márie Terézie r. 1767. Na trón nastúpil po jej smrti 30. novembra 1780. Obdobie jeho desaťročnej vlády bolo vyplnené reformami na poli cirkevnom, hospodárskom a politicko-spoločenskom. Jozef II. sa nedal korunovať za uhorského kráľa, aby nemusel zložiť prísahu na uhorskú stavovskú ústavu, ktorá chránila dedičné výsady šľachty. Tolerančným patentom zrovnoprávnil všetky vierovyznania. R. 1781 vydal patent o zrušení nevoľníctva. V Uhorsku ho pre odpor šľachty vyhlásili až 22. augusta 1785. Nevoľní sedliaci, ktorí boli dovtedy k pôde pripútaní, bez ohľadu na národnosť a náboženskú príslušnosť získali osobnú slobodu. Bez súhlasu zemepána smeli uzavierať manželstvo, deti posielat na remeslo alebo na štúdium. Zemepán ich nesmel nútiť do roboty, len za mzdu alebo na základe vzájomnej zmluvy. Sedliakom sa dovolilo manipulovať so svojím imaním, predat ho alebo odkázat dedičom.

Majetky zrušených kláštorov (s výnimkou františkánov a benediktínov) slúžili na vydržiavanie škôl, na zakladanie nových fár a na platy farárov. Tí mali na starosti náboženskú a mravnú výchovu dedinského ľudu a jeho osvetu. Jozef II. dal teologickú fakultu z Budína presťahovať na Bratislavský hrad. Tam pod názvom generálny seminár bola podriadená viedenskej univerzite. V generálnom seminári študovali deti sedliakov, remeselníkov a zemanov, prevažne zo slovenského územia a zväčša slovenského pôvodu. Budúcim kňazom, ktorí mali pôsobiť medzi ľuďom, dovolil Jozef II. skúšky z latinských predmetov skladať v materinskom jazyku. Toto podnietilo slovenských študentov pestovať slovenský jazyk. Anton Bernolák z oravskej Slanice, ktorý v Bratislave študoval v r. 1784–1787, spo-

ločne so vzdelancami z viacerých slovenských krajov zostavil a vydal spis o nových pravopisných pravidlách. R. 1787 ním vytvoril pevné základy slovenského spisovného jazyka. S Bernolákom študoval rovesník Pavol Stacho, ktorý sa v Mojzesove stal farárom r. 1808.

Duchovní správcovia v rokoch 1757–1800

Fara s kostolom známa zo 14. a 16. stor. bola zničená v období tureckých vojen. R. 1546 bola ešte zmienka o farárovi a r. 1559 sa fara v cirkevnej vizitácii už neuvádzala. V uvedenom roku dedina Mojzesovo, keď sa opätovne dostala pod tureckú nadvládu, bola celkom zničená, vypálená a opustená. Pravdepodobne vtedy tureckí vojaci, vyznavači islamu, s nenávisťou bojujúci proti kresťanom, zrúcali aj kostol.

Prešlo vyše 170 rokov, kým v Mojzesove zriadili novú faru s kostolom. V cirkevných schematizmoch sa jej vznik rozdielne datuje r. 1730 alebo 1735. Na novozaloženú faru prišiel prvý farár r. 1757. Na rozdiel od prvého kostola v 14. a 16. stor., ktorý bol zasvätený sv. Petrovi, nový kostol dostal patróna sv. Andreja apoštola. Predpokladáme, že kostol začali stavať v r. 1730–1735.¹ Prvý farár je známy z r. 1757.² Čoskoro sa však ukázalo, že vnútorný priestor kostola je pritesný. R. 1759 sa začali práce na rozšírenie kostola o novú loď. Náklady hradil zemepán Alexander Rudňanský.

Do príchodu prvého farára r. 1757 bolo Mojzesovo filiálkou Svätého Michala n. Ž. Táto osada mala vlastnú faru už v r. 1331 a platila pápežský desiatok. Bola Turkami zničená pravdepodobne r. 1560. Novú faru s kostolom založili r. 1701.³

V R. 1701–1757, keď bolo Mojzesovo filiálkou, vo Svätom Michale sa vystriedali viacerí farári. *Ladislav Fodor* (1701–1706)

študoval teológiu na viedenskom Pázma-
neu. Zomrel v Samoríne r. 1743. Ovládal aj
cigánsku reč. *Juraj Paulec* (1706–1714)
skončil teológiu r. 1702, v r. 1714–1729 bol
farárom v Šuranoch. *Pavol Závodní (Závo-
dy)* (1716–1718) bol vysvätený za kňaza r.
1709. *František Košík* (1718–1724) vyštudo-
val v Trnave r. 1718. Zomrel vo Svätom
Michale. *Ján Bešsko* (1718–1729). *Michal
Slezák* (1729–1732) prišiel z Hrádku. Potom
pôsobil v Čeklísi a vo viedenskej nemocni-
ci španielskych kasární. *Juraj Hacko*
(1732–1771) zomrel v Trnave r. 1775.⁴
V Mojzesovo mal v užívaní zemiansky vi-
nohrad na 21 kopáčov. ⁵ Mojzesovčania sa
s ním rozlúčili r. 1757, keď na ich novozria-
denú faru prišiel vlastný farár.

Mojzesovčania si z rozprávania starších
dodnes pamätajú, ako sa chodievalo na
bohoslužby do Svätého Michala. Na hor-
nom konci dediny za posledným domom
bol chodník, ktorý cez vinohrady a lesík
s agátovými stromami viedol do Svätého Mi-
chala.

V Mojzesove bol prvým farárom *Imrich
Hlivaí*, ktorý prišiel 14. októbra 1757. Vy-
študoval v Trnave. V Mojzesove pôsobil
do mája 1758. Zomrel v Banskej Štiavnici
r. 1774. *Ján Karácsonyi* získal investitúru
do Mojzesova 29. mája 1758. V júni 1759
požiadal cirkevné úrady, aby mu dovolili
konať bohoslužby v dome, kde býval, a to
dovtedy, kým práce v kostole dokončia.
Rozširovali ho totiž o novú loď na náklad-
y Alexandra Rudňánskeho. V máji 1764
ho preložili do Komjatíc, r. 1769 do Sväté-
ho Kríža nad Hronom, kde zomrel r. 1770.
Juraj Kostrna pochádzal z Udvarnoku. R.
1761 bol administrátorom, potom kaplá-
nom v Dolnom Jatove. Odtiaľ 22. mája
1764 prišiel do Mojzesova a pôsobil do 2.
apríla 1770. Zomrel v Čake r. 1782. *Ladi-
slav Benáczy* získal 10. apríla 1770 inves-
titúru za farára do Mojzesova. Tu pôsobil
do 3. marca 1771. Zomrel v Radošinej r.

1784. *Ignác Komenda* pochádzal z Trna-
vy. Vyštudoval v Budíne. Kaplánom bol
vo Zvolene a v Bojniciach. Za farára do
Mojzesova prišiel 29. marca 1771. V ok-
tóbri 1779 ho zemepán Pavol Rudňánsky
v bližšie neznámej situácii urazil. V máji
1790 žiadal úpravu platu, ktorý mal vo
výške 119,50 zl. Kostol dal renovovať r.
1796.⁶ Zomrel 68-ročný 26. apríla 1808.
S Antonom Bernolákom, vicedekanom
v Nových Zámkoch, udržiaval priateľské
vzťahy. Svedčí o tom skutočnosť, že sám
Bernolák ho v Mojzesove pochoval. Poh-
reb bol 29. apríla v kruhu duchovných
bratov a za veľkej účasti farníkov zo širo-
kého okolia.⁷

Cintorín, ktorý bol pri kostole, za Jozefa
II. zrušili. Mojzesovčania si s veľkou náma-
hou vybudovali nový cintorín v miestach,
kde sa nachádza dnešný už značne rozšíre-
ný. Dokončili ho r. 1786, začali doň pocho-
vávať 22. apríla.⁸

V kostole sa stále kázalo po slovensky,⁹
čo svedčí o tom, že obyvateľstvo bolo vý-
lučne slovenského pôvodu. Zemepánom
bol Alexander Rudňánsky, slúžny Nitrian-
skej stolice. Po jeho smrti sa jeho manželka
Rozália rod. Škarbalová stala dedičkou spolu
so synmi Wolfgangom, Pavlom a Imrichom
a žili v Mojzesove.

Prvá ľudová škola

Náboženskú a mravnú výchovu na de-
dine mal na starosti farár. Organista, ktorý
v kostole bol nezastupiteľný, zväčša zastá-
val aj úlohu učiteľa.

Vznik ľudovej školy v Mojzesove pred-
pokladáme ešte pred uvedením novej fary
do činnosti r. 1757. Údaj o rektorovi pred
týmto rokom pochádza z daňového súpisu
v r. 1751–1752. Možno ho pokladať za
učiteľa ľudovej školy. Nebol organistom,

lebo bohoslužby sa vtedy ešte nekonali v Mojzesove. Dedina bola filiálkou Svätého Michala n. Ž. do r. 1757. Poznáme len rektorovo krstné meno *Ján* bez priezviska a keď už bol nebohý. V dedine žila totiž jeho ovdovená manželka, ktorú v súpise evidovali medzi podželiarmi a bez akéhokoľvek imania.¹⁰ Ďalší údaj o ľudovej škole je z r. 1773, keď v dedine žilo výlučne slovenské obyvateľstvo. Aj v kostole sa kázalo len po slovensky, podobne aj vo Svätom Michale, kam predtým Mojzesovčania dochádzali na bohoslužby. R. 1773 mala dedina svojho učiteľa. Naproti tomu v susednom Černíku, v Úľanoch, v Malej Mani a ani vo Vinodoloch učiteľa v tom čase nemali.¹¹ Mária Terézia vydala r. 1777 patent na reformu školstva v Uhorsku (Ratio educationis). Na dedinskej škole učiteľ učil žiakov čítať, písať a rátať a farár náboženskú náuku. Zaviedli povinnú školskú dochádzku. Nevedno však, či sa toto opatrenie vždy dodržiavalo. Rodičia, preťaženi robotnými povinnosťami, využívali deti pri poľných prácach.

Podľa súpisu z r. 1778 bol v Mojzesove riadny učiteľ ľudovej školy. namiesto platu užíval pôdu s výsevom 1/2 bratislavskej merice (30 1/4 l obilia), čo zodpovedalo výmere 1/4 kat. jutra. Iné naturálne alebo peňažné príjmy sa neuvádzali.

Po zomrelom rektorovi Jánovi učil zrejme učiteľ *Michal Nagy*, ktorý zomrel v Mojzesove r. 1789 ako 73-ročný. Býval v dome pod čísl. 48.¹² Organista *Ján Hollo* sa r. 1785 ako 46-ročný oženil s 35-roč. Annou Buranskou, vdovou s tromi deťmi. Býval v dome pod čísl. 48¹³, ktorý sa dá pokladať za učiteľsko-organistický dom, kde bola pravdepodobne aj školská trieda.

Mojzesovský richtár mal poruke svojho pisára, ktorý písomne vybavoval úradné veci po slovensky. Bol ním *Andrej Balášovič*, u ktorého podľa solídneho ovládania jazyka predpokladáme slovenský pôvod.

Maj školské vzdelanie, ovládal aj latinčinu. Jeho pôsobenie sa datuje od r. 1769. V nasledujúcom roku vyhotovil stažnosť Mojzesovčanov komisárovi Nitrianskej stolice.¹⁴

*Coram me Theresia
Balášoviča Novania hui,*

V manželstve s Teréziou sa im narodili deti: Terézia (1774, zomr. 1776), Andrej (1776, zomr. 1778), Anna (1778, zomr. 1781), Františka (1782) a Ján (1784). Balášoviča najprv uvádzali ako slobodníka (1774–1776), potom ako zemanu (od 1778).¹⁵ Balášovičova rodina udržiavala priateľské styky najmä so zemanmi Michalom Szegedym a Jánom Petrovičom. Szegedy zastával aj funkciu boženíka. Zeman Petrovič, evanjelik, žil s rodinou v Agači.

V Agači žili viacerí Petrovičovci, všetci evanjelickí zemaní. Keďže sa s nimi dáva do súvislosti otázka prastarého otca básnika Alexandra Petroviča-Petöfiho, venujeme im pozornosť. R. 1774 sa 40-ročný Juraj oženil s Alžbetou Nižňanskou zo Szodó a Ján s Máriou Hľubockou zo Slažian, r. 1786 Mikuláš s Annou Baronagyovou z Prfesu a r. 1790 Daniel so Zuzanou Gödölezovou z Kolty. R. 1778 sa Anna vydala za Jána Bránika zo Szodó a r. 1785 Mária za Jána Bendeho z Bórov v levickom okrese. R. 1791 zomrela 70-roč. Anna Petrovičová.¹⁶ Spájať pôvod prastarého otca básnika Petöfiho s rodinnou vetvou Petrovičovcov v Agači¹⁷ nemá nijaké opodstatnenie. Všetci boli totiž zemaní, manželky si brali tiež zo zemianskeho rodu. Naproti tomu Petöfiho starý otec Štefan a starý otec Tomáš boli poddaní, nepochádzali zo zemianskeho rodu. Literárny historik Rudo Brtáň pri výskume pôvodu Petöfiho prastarého

otca dospel k názoru, že pochádzal z myjavských Vačoviec.¹⁸

Majetok Agaču, kde sa usadili Petrovičovci, patrili gr. Károlyimu. R. 1712 si tam rodina Petroviča (pôvodne Petrucza) prenajala vodný mlyn na rieke Žitave. Neskôr získanú kopaničiarsku pôdu si r. 1804 od Károlyiho odkúpila za 2500 rýn. zl. Na Károlyiho palárikovskom zemepanstve pracoval úradník Juraj Petrovič, tajomník peštianskej ústrednej kancelárie, za ročný plat 400 rýn. zl. a deputátne vo výške 200 rýn. zl.¹⁹

Keďže si moizesovský obecný úrad vydržoval vlastného pisára Andreja Balášoviča, predpokladáme, že tento zastával aj úlohu učiteľa. Priamu zmienku o tom sme síce nenašli. No vychádzame z prípadu neskoršieho učiteľa, ktorý bol zároveň obecným pisárom.

Obyvatelia v rokoch 1774–1800

Cenné údaje o obyvateľstve poskytujú moizesovské cirkevné matriky. Údajne sa viedli od r. 1720, no zachovali sa až od r. 1774. Takisto matriky Svätého Michala n. Ž., ktoré sa viedli od r. 1727, zachovali sa až od r. 1772, keď Mojzesovo už malo vlastnú faru. Pre Mojzesovo a Úľany n. Ž. sa zachovala matrika narodených z r. 1774–1896, matrika sobášených z r. 1774–1895 a matrika zomrelých z r. 1774–1895.

Z r. 1715 a 1720 poznáme okolo 15 priezvisk, z ktorých len Teplan, Vaško v podobe Vašek a Boranský v podobe Buranský sa v hojnej miere vyskytujú podnes.

Po r. 1774 boli časté priezviská poddanych sedliakov a rovnako aj břešov: Buranský, Daráš, Gabriš, Hlavačka, Kajanovič (Kajanovič), Marinčák, Miklis, Paulatovský, Slatinský (Zlatinský). Po nariadení Jozefa II. o súpise domov jestvuje z r. 1785–1789 údaj aj o čísle domu, v ktorom sedliacke a břešské rodiny bývali (v zátvorke číslo domu): Vaško, Horváth, Fridečský (2), Pe-

likan (6), Kostolníček (9), Belanský (10), Belán (12), Paulatovský (15), Molnár (17), Porubský (22), Šišuta (20), Šichtár, Fišan (28), Daraži (25), Marinčák (27), Ploštica (30), Teplan (34), Melicharek (35), Horňanský (38), Funtiš (40), Gabriš (42), Ploštica (43), Kajanovič (47), Slavík (49), Barus (50), Buranský (52), Molnar (54), Duriš (55, 56), Bednar, Marinčák (59).

Manželstvá uzavierali osoby zo sedliackych rodín: Paulatovský s Kosibovou, Ondruška s Kajanovičovou, Kajanovič s Teplanovou, Rajňák so Štefánikovou, Kosiba so Slatinskou, Kajanovič s Paulatovskou, Totth s Kajanovičovou, Teplan s Kajanovičovou, Fišan s Ostrožlikovou, Ribar s Marinčakovou, Teplan s Petikovou, Kmetko s Marinčakovou, Buranský s Bednarikovou, Slatinský s Gajdošíkovou, Teplan s Ondruškovou, Miklis s Rajnakovou, Ploštica s Viberčíkovou, Porubský so Slatinskou, Hlavačka s Mrazovou.

Manželstvá uzavierali osoby z břešských rodín: Paulatovský so Slavikovou, Ondruška s Potočnou, Chlebnek s Hlavačkovou, Teplan s Vladárovou, Gažúr s Vaškovou, Rozehnal s Bakovou, Fišan s Ostrožlikovou, Farkaš s Karasovou, Kosiba so Štefanikovou, Marinčák s Vaškovou, Porubský so Slatinskou, 70-ročný Stanislav Russin sa oženil s 20-ročnou Annou Kuricovou.

Manželstvá uzavierali sedliacki mládenčí s dievkami z břešských rodín: Kajanovič s Břešovou, Lauro s Ribárovou, Totth s Buranskou, Buranský s Kralikovou, Teplan s Blaškovičovou, Orszagh s Kusou, Rajnak s Remišovou, Daraži s Košanovou, Ribar s Teplanovou, Rajňák s Kostolanovou, Marinčák s Michalovou.

Manželstvá uzavierali břešní mládenčí s dievkami zo sedliackych rodín: Břeš s Rajňakovou, Marušinec s Laurovou, Horváth s Paulatovskou, vdovec Juriš s Marinčakovou, Fehérváry s Teplanovou, Deranec s Paulatovskou, Buranský s Darášovou, Kollár s Macekovou, Kajanovič so Žilkovou,

tišek Miklis 68-roč.; Anna Kiselicová a Adam Hlačič (č. d. 31) 69-roč.; Juraj Hottar, Juraj Križan, Judita Marinčaková, Katarína Vitková a Štefan Teplan 70-roč.; Juraj Čepeny 72-roč.; Martin Serdek 78-roč.; Rozália Viberčíková 80-roč.; Martin Daráží (č. d. 25) 85-roč.; Michal Teplan 86-roč.; Juraj Lauro 89-roč.; Martin Vaško 90-roč.; zemianka Anna Szegedyová 95-roč.; Mária Darášová 96-roč. R. 1784 zomrela 66-ročná zemianka Magdaléna Komendová, zrejme príbuzná vtedajšieho farára Ignáca Komendu. R. 1786 zomrela 61-roč. Katarína Pelikánová, ktorú prvú pochovali do nového cintorína. Pomerne vysokého veku sa dožili žobráci: Katarína Timoracká 54-roč.; Adam Gajdoš 60-roč.; Ján Sučan 64-roč.; Anna Rošková, Štefan Marinčák a Barbora Kolihová 70-roč.²²

Predpokladaný pôvod obyvateľov podľa priezviska

V zátvorke uvádzame predpokladanú lokalitu, z ktorej pristahovali, pravdepodobne bezmenovci, do Mojzesova prišli alebo ich rodina z nej pochádzala

Belanský (Belá)
 Brežňanský (Brezno)
 Boranský (Bory)
 Búranský (Búry)
 Fedimeský (Úľany n. Ž.)
 Fišan (Fiš=Trávnica)
 Hagan (od Topoľčan)
 Hibban (Hybe)
 Kajan, Kajalovič (Kajal)
 Košecký (Košeca)
 Kútyl (Kúty)
 Lauro (jedna vetva z Čičmian)
 Marinčák (Mariková)
 Mijavec (Myjava)
 Ploštica (Ploštín)
 Porubský (Poruba)
 Prašický (Prašice)

Skačan (Skačany)
 Slatinský (Slatina)
 Slažanský (Slažany)
 Teplan, Teplanský (Teplá)
 Timoracký (Timoradza)
 Valent (Valentová)
 Vašek-Brzo (Morava)
 Žitňanský (Žitná)

Miestne nárečie

Na ukážku mozesovského nárečia máme k dispozícii písomné dokumenty z druhej polovice 18. stor. Odpovede richtára Martina Vaška a boženíkov Ďura Šulika a Františka Miklisa na deväť predložených otázok v súvislosti so zistením predurbárskeho stavu, napísané r. 1769.²³ Stažnosť v mene mozesovskej osady počas pôsobenia richtára Adama Kajsaka, prísazného Jura Šulika, Miša Buranského a Miša Szegedyho z r. 1770.²⁴ Osvedčenie richtára Adama Hudeca, boženíka Štefana Hlavačku a Michala Timorackého z r. 1772 vo veci urbára v tomto znení: *"My nižej podepsani znamo činime, totišto richtar a obivatele Ezdeckej, že u nas pan služni spolu aj s panom boženikom, a spituval se nas, zdališ u nas urbaria se zachovavaji a zdališ više tobo slavne panstvo nežada vicej, mi preto uznavame, že ovšem nič vedla slavneho poradku urbarskeho neslužime, naše panstvo k tomu ani v penizoch ani kuchbinskich vecach ani v inšich dankoch nič vicej nedavame, ani naše panstvo od nas nežada, len toliko, čo v urbarskich tabellach mame viložene. Načo pre lepšu duvernost a istotu vidali sme panu služnemu toto naše visvečeny."*²⁵

Všetky tri dokumenty si vynútili okolnosti v obecnej rade zastupujúcej záujmy mozesovských poddaných. Obsah možno pokladať za autentickú výpoveď členov rady hovoriacich po slovensky. Zásľuhu na slovenskej písomnej podobe vo všetkých

troch dokumentoch má školený miestny pisár Andrej Balášovič.

V dokumente z r. 1769²⁶ pisár vyznačoval mäkkéenie spoluhlások d t n pomocou písmena y (dy>d, ty>t, ny>ň), navyše aj písmenom j (dyjen>djen). Nenáležíte mäkkéil spoluhlásku c (vič, viče, polovič). Dĺžky nad samohláskami neoznačoval. Zužoval dvojhlásku ia (ďevatek), ie (ňevime, ušel). Uplatňoval zmenu dt>tt (butto), dz>c (nachaca), v>u (prauda). V iteratívnom tvare slovesa príponu -uva- (zbavovali). V gen. pl. mužských mien koncovku -ov (panov, urbarov). V inštr. rozlišoval predložku z (z lichvu), s (s troju lichvu). Zásadne písals slovesný tvar sa. Za slabičným r použil sprievodnú samohlásku (kručma<krčma, drušime<držime), v slovesnom prechodníku -úic>ice (berice, dokladaice).

V sťažnosti poddaných z r. 1770²⁷ ten istý pisár už nepoužíval mäkkéenie spoluhlások d t n. Dĺžky nad samohláskami neoznačoval. Zúžil dvojhlásku -ie (pasenky). Dvojhlásku ia ponechal v slovách nebeštianum a portia. V gen. pl. mužských mien striedal koncovku -ov (panov, pasenkov), -uv (gruntuv), -u (vinohradu<vinohradov). V 3. os. pl. sloves uplatňoval koncové -ju (užívaju, pitaju, nedopuštaju). Použil zmenu c>t (chteju, všetek), samohlásky o>u (pul, pozustava). V prídavných menách koncové ch (celich) striedal s h (celih), podobne pri podstatnom mene (vecah). Rozlišoval predložku z (z tuto prosbu), s (s tej pripadnosti, s príčini). V činnom prídavnom príponu -jicu (približujicu). V inštr. sg. f. prídavných mien koncovku -u (z tuto poníženiu prosbu). Používal slovesný tvar se, 1. os. pl. jsme.

V porovnaní s predchádzajúcim zápisom pisára Balášoviča do tohto dokumentu prenikli české tvary (pakli, jini, jejich, proto, jisti, jiste, pozustava). V Mojzesove žili moravskí prisťahovalci, ako prezrádzajú priezviská (Vaško, Kmelka, Ševcov, Pelikán). V susedných Úlanoch, ktoré patrili ku Ká-

rolyho zemepanstvu, bolo veľa prisťahovalcov z Moravy (Malík, Ostrožlík, Vančík, Švec, Bednárik, Vojtek). Balášovič použil slovo helisko vo význame usadlosť. Jediné slovo maďarského pôvodu (hely – miesto) so slovenskou koncovkou prevzal pravdepodobne od zemana Szegedyho, ktorý bol členom obecnej rady a dá sa uňho predpokladať maďarský pôvod. Jeho podpis s krstným menom Mišo však svedčí o tom, že sa slovenskému prostrediu prispôboval.

V dokumente z r. 1772 pisár Balášovič zapísal osvedčenie obecnej rady v podobe, ktorá svedčí nielen o dobrej znalosti slovenského nárečia, ale aj o dodržiavaní ustáleného pravopisného úzu. Popri niekoľkých tvaroch, v ktorých zúžil dvojhlásku ia>i (vicej, v penízoch) a použil zvrätne zámeno se, ide o nárečie záposlovenského typu.

Balášovičovo mäkkéenie spoluhlások d t n v prvom dokumente z r. 1769 dokazuje stredoslovenský stav mäkkých spoluhlások. Podľa toho sa dá usudzovať, že Balášovič pochádzal pravdepodobne z horného Ponitria, ktoré už patrí ku stredoslovenskej nárečovej oblasti. V Mojzesove pôsobil krátko po tom, ako si založil rodinu. R. 1774 sa mu narodil prvý rodinný prírastok. V ďalších dvoch dokumentoch podľa výslovnosti členov obecnej rady, pochádzajúcich z rozličných regiónov, ako aj pod vplyvom hovorového úzu miestnych obyvateľov použil Balášovič typické záposlovenské nárečie.

Ako pozoruhodnú uvádzame výpoveď tých istých členov obecnej rady, richtára Adama Kajsaka, Jura Šulika, Miša Buranského a Miša Szegedyho v súvislosti so sťažnosťou predloženou r. 1770, ktorú zapísal tentoraz iný, bližšie nomenovaný pisár Nitrianskej stolice. Na ukážku, v akej podobe napísal o predmete sťažnosti obecnej rady, citujeme z textu: "O puste funduši, ktere bi jse nachacaly v osade našej, jak v instantije viloženi jsu, nachacaju jse takove, na

kerich choferi bivaju, pripadnosti však ne-
 užívajú jak (v) jinšich osadach, od kerich
 asnad mi tercbu znašame. Pravda jest, že
 v zime žadne tak rečeno panske jsme ne-
 zbivali, od času nam odaneho do ruku ur-
 bara, však nic menej juž do pričbacajicich
 robot od vichod slunce až po zapat všecek
 panom našim zbivame. Co jsa dotiče roli
 kopaničnich, ti, ponevač jsu skrže panou
 conscriptorou vislanich nepopisane, tako-
 ve ano y luki, pritom y pasenky dopuštati
 nestroja. Pani uroceni zemane na našej
 bore vinohradou no. 6 maju, že porttje
 neplata, prisachu dosvečiti chceme. Čo jsa
 dotiče devatek straniva tobo, že jsme ne-
 dali pisati, take prisachu vysvečiti chceme.
 Čo jse dotiče dreva, bar iste do trnin aneb
 do chajou pre suche aneb haluse snat vo-
 lachteri opovaži jse jist, takovi spokutovan
 biva, viminajice, že jedine na šmiki dovo-
 leno trni mame. – V tomto ale že sme jse
 opovažily spusobom viš doloženim odpove-
 dat, jak slavnu pansku stolicu, tak panou
 našich ponižene odpitujeme, ponižene pro-
 sice, že bi s nami chudobnima podanima
 nakladati račili." 28

Do západoslovenského nárečia prenikli
 pisárovi bohemizujúce prvky (do ruku, slun-
 ca), v gen. pl. mužských mien koncovka
 -ou (panou, vinohradou, chajou, avšak
 v datíve -om (panom), koncovka príclav-
 ných mien -ima (chudobnima podanima).
 Použil zmenu dz>c (nachacaju, uroceni),
 dč>č (dosvečiti), d>t (zapat<západ,
 snat<snád), h>ch (choferi, prisacha, volach-
 teri, chajou<hájov), slovesný tvar jse i jsa.

POZNÁMKY

- 1 V cirkevných schematizmoch Ostribovskej arcidiecézy sa striedavo uvádza rok 1730 a 1735.
- 2 Némethy, L.: *Series parochiarum* (c.d.), s. 82.
- 3 Tamže, s. 273–274.
- 4 Tamže. Životopisné údaje o kňazoch podľa pripojeného zoznamu farárov.
- 5 Pozri tu na s. 29
- 6 Némethy, L.: *Series parochiarum*. Podľa životopisných údajov o kňazovi Komendovi.
- 7 ŠOBA v Nitre. Zápis v mojzesovskej matrike zomrelých. – Pre obec Mojzesovo sa zachovala matrika narodených (1774–1896), sobášených (1774–1895) a zomrelých (1774–1895) s viacerými medzerami.
- 8 Tamže.
- 9 Némethy, L.: *Series parochiarum*, s. 82.
- 10 Pozri tu na s. 28.
- 11 *Lexicon locorum regni Hungariae populosorum* A. 1773. Budapestini 1920, s. 149, 151.
- 12 ŠOBA v Nitre. Zápis v mojzesovskej matrike zomrelých.
- 13 Tamže. Zápis v mojzesovskej matrike sobášených.
- 14 Pozri tu na s. 33–34.
- 15 ŠOBA v Nitre. Zápisy v mojzesovskej matrike narodených.
- 16 Tamže. Zápisy v mojzesovskej matrike sobášených a zomrelých.
- 17 Zrubec, L.: *Legenda padla*. In: *Piatok – Vlkend* 28. 1. 1994. Príspevok ku geneológii A. Petroviča-Petőšho, básnika.
- 18 Za informáciu ďakujem Dr. Rudovi Britáňovi.
- 19 Károlyi, L.: *A Nagy-Károlyi gróf Károlyi család* (c.d.) s. 239, 314.
- 20 Podľa mojzesovskej matriky sobášených.
- 21 Podľa mojzesovskej matriky sobášených a zomrelých.
- 22 Podľa mojzesovskej matriky zomrelých.
- 23 Pozri tu na s. 30
- 24 Pozri tu na s. 33–34.
- 25 ŠOBA v Nitre. ŽN I. Urbárske X fasc. 1 no 3. Škatuľa 1.
- 26 Pozri tu na s. 30.
- 27 Pozri tu na s. 33–34.
- 28 ŠOBA v Nitre. ŽN I. Urbárske X fasc. 12 no 166. Škatuľa 26.

Majitelia v 19. storočí

Podľa rodinnej dohody z r. 1759 sa Károlyiho šuriansko-palárikovské zemepanstvo dedilo len v mužskej línii. R. 1827 ho získal gróf Ludovít Károlyi, ktorý sa stal zemepánom aj Mojzesova, keďže patrilo k šuriansko-palárikovskému zemepanstvu.

Ludovít Károlyi (†1799) bol tretím synom Jozefa Károlyiho (1768–1803) a Jozefy Haruckernovej. Starým otcom mu bol Anton Károlyi (1732–1791), vysoký vojenský hodnostár a vnuk Alexandra Károlyiho (1668–1743), ktorý prvý nadobudol šuriansko-palárikovské zemepanstvo. Ludovít Károlyi sa oženil s kňažnou Ferdinandou Kaunitz-Rietbergovou. V Palárikove si vybudoval krásny kaštieľ s anglickým parkom, prepychovo zariadený.

Mojzesovo, súčasť šuriansko-palárikovského zemepanstva, podľa súpisu z r. 1825 malo 7/8 usadlostí, ktorú užíval jeden gazda. Pôda usadlostí mala rozlohu: 1,244 uhor. holdu intravilánu, 20,702 holdu ornej pôdy, 4,322 holdu lúk. Dovedna mala 26,168 holdu pôdy. Okrem toho bolo v Mojzesove 5 želiarov s domom. Ich intravilán zaberá 3,54 uhor. holdu.¹

R. 1827 Ludovít Károlyi získal aj ďalší podiel v Mojzesove. Dohodu o tom v Šuranoch podpísali v prítomnosti slúžneho Nitrianskej stolice Alexandra Rudňánskeho a prísazného prísediaceho Žigmunda Szegőa. Mojzesovo zastupoval František Buranský a Ján Valent.²

Majetok Ludovíta Károlyiho v Mojzesove mal rozlohu (v uhorských holdoch) 59,370 holdov ornej pôdy, 13,524 holdov lúk, 0,522 holdu alodiálneho (majerského) intravilánu a 2,637 holdu vinohradu. Hodnota vinohradu bola 550,48 zl. Desiatok z vína vyberala rodina Rudňánska a Boššániho. Ku stavbám majera patrila krčma, židovský obchod, jatka a prešovňa na hrozno. Hodnotu stavieb rátali na 515,41 zl.³

Keď Alexander Károlyi r. 1730 od Kaunitza odkúpil podiel v Mojzesove, žili tam 4 poddaní sedliaci a 17 želiarov. Nový majiteľ Ludovít Károlyi mozesovský majetok rozmnožil a zveľadil. R. 1835 odkúpil podiel Šimona Boššániho za 14.000 zl, podiel Rudňánskeho za 40.000 zl. Tento podiel pôvodne patrilo rodine Amadého. Barón Ladislav Amadé ho predtým dal do zálohu Alexandrovi Rudňánskemu. R. 1780 ho barón Tadeáš Amadé s doplatkom 1000 zl predal jeho synovi Wolfgangovi Rudňánskemu. Jeho otec Alexander Rudňánsky okrem toho získal r. 1747 podiel baróna Ladislava Žigraya za 200 zl.⁴ Rodina Žigraya totiž ešte r. 1647 získala Šurany a zároveň podiel v Mojzesove.

Rodina Boššániho v Mojzesove mala: 1 zemiansku usadlosť, 3 poddanské a 10 želiarskych, ďalej 142 1/4 uhor. holdov ornej pôdy, 36 1/4 holdu lúk a 8 holdov vinohradu.⁵

Rodina Rudňánska v Mojzesove mala: zemiansku kúriu s pekným domom, 6 poddanských, 16 želiarskych a 7 zemianskych usadlostí, ďalej 361 uhor. holdov ornej pôdy, 107 holdov lúk a 43 holdov vinohradu.⁶

Daňový súpis z roku 1828

Podľa súpisu vykonaného konskriptormi Jánom Ruttkayom a Ludovítom Boronkayom (datovaného v Mojmirovciach 30. novembra 1828)⁷ v prítomnosti mozesovského richtára Štefana Paulatovského, obecného písača Jozefa Bartla, Jána Sitára, Michala Zlatinského, Andreja Kosibu a prísazného Jána Laura v Mojzesove bolo:

11 sedliackych gazdov, ktorí platili daň (v zátvorke počet rodinných príslušníkov od 18. do 60. roku): Michal Lauro (4), Ján Lauro (4), Štefan Paulatovský (4), Ján Kajanovič (6), Štefan Rajnák (5), Ján Hlavačka (4), Matúš Gabriš (6), Michal Zlatinský (7), Jozef Vaško (7), Štefan Kajanovič (4) a Jozef Teplan (11).

Každý z uvedených gazdov mal zväčša 2, niektorí aj 4 kusy ťažného dobytku, 2 alebo 3 dojnice, každý mal 4 kone a počet oviec alebo kôz sa pohyboval nad 20, nad 30 a do 40 kusov.

42 želiarov: Juraj Sližik (2), Ján Sitár (4), Ján Marenčák (4), Anton Viberčík (4), Štefan Daráž (4), vdova po Jánovi Petikovi (2), Michal Porubský (4), Imrich Petík (3), Ján Viberčík (4), Jozef Marenčák (3), vdova po Jozefovi Fehérvárym (3), Štefan Kramár (2), Andrej Kosiba (4), Michal Porubský (3), Juraj Miklis (5), Ján Marenčák (2), Ján Valent (3), Ján Buranský (4), Ján Hangala (2), Štefan Hartšík (3), Ján Ondruška (3), Andrej Ondruška (2), Juraj Toth (2), Ján Husár (3), Anton Trelma (?) (2), Štefan Ďuriš (2), Jozef Buránsky (3), Ján Gabriš (3), Ján Buránsky (3), Ján Buránsky (4), Ján Hangala (3), Ján Paulatovský (3), Štefan Kajanovič (3), Michal Kiselica (2), Jozef Ploštica (4), Pavol Ribár (3), Pavol Viglaš (4), Matúš Buránsky (2), Ján Marenčák (2), Pavol Očkay (4), Fabián Krupa (2), Jozef Kiselica (2).

11 podželiarov: Anton Hagan (2), Jozef Lampert (2), Ferdinand Steiner (2), Weisz (2), Gabriel Schwartz (2), Izák Schwartz (2), Ignác Kosák (2), Jozef Zlatinský (3), Ján Teplanský (3), Michal Beňo (2) a Juraj Füssan.

Z podželiarov Lampert bol kováč a keďže celý rok pracoval bez tovariša, nepodliehal dani. Kosák a Zlatinský boli pastieri, bývali v obecnom dome, od ktorého sa daň neplatila. V ďalšom obecnom dome, od ktorého sa daň neplatila, býval miestny pisár Bartl. Füssan bol cezpoľný užívateľ vinohradu, býval v Úľanoch n. Ž.⁸

Prepustenie kopaničiarskej pôdy zemepanstvu

Päťdesiat mozesovských gazdov a želiarov r. 1847 pristúpilo na ponuku zo strany zemepanstva Ludovíta Károlyiho. Išlo o pre-

pustenie kopaničiarskej pôdy, ktorú ich dávnejší predchodcovia získali kultivovaním poľnohospodárskej nevyužívanej pôdy. Užívatelia kopaničiarskej pôdy zemepanstvu odvádzali robotu a dávky. Mojzesovskí sedliaci a želiari za kopaničiarsku pôdu s výsevom pol bratislavskej merice ročne odpracovali zemepanstvu dva dni pešej roboty a z úrody odovzdali piatu časť. Inak neplatili štátnu ani stoličnú daň. Zemepanstvu však ostalo právo naspäť získať kopaničiarsku pôdu za odškodné. Toto právo využil zemepán Ludovít Károlyi, ktorý gazdom a želiarom dal ponuku. Keďže kopaničiarska pôda nespádala pod súpis urbáriálnej pôdy a zemepán ponúkol za ňu právnym spôsobom sa vyrovnáť, gazdovia a želiari pristali na priateľské pokonanie. Zemepanstvo sľúbilo za každé jutro pôdy (1200 štvorcových siah) zaplatiť 40 zl v striebre. Keďže sa gazdovia a želiari nechceli dostať do súdneho sporu so zemepanstvom, súhlasili s ponukou, hoci si boli vedomí, že vlastne nič nezískajú. Museli totiž prijať záväzok, podľa ktorého za každé jutro ročne odpracujú štyri dni pešej roboty a z úrody odovzdajú piatu časť. Osvedčenie o dohode napísané v Mojzesove 9. apríla 1847 obecným pisárom Jozefom Bartlom po slovensky a v maďarskom preklade podpísal za zemepanstvo Károlyiho splnomocnený úradník Ján Neuffel a mozesovský spolumajiteľ Žigmund, syn Pavla Rudňánskeho.⁹

Mená gazdov a želiarov podľa zoznamu zostaveného pisárom Bartlom, v ktorom sa každý vlastnoručne podpísal krížikom: Michal Zlatinský, Ján Hlavačka, Jozef Vaško, Štefan Ribbar, Jozef Ploštica, Štefan Buranský, Michal Kiselica, Ján Hajnala, Štefan Ďuriš, Matej Mraz, Jozef Ondruška, Andrej Kosiba, Štefan Kramar, Štefan Fehirvar, Ján Teplan, Štefan Kajanovič, Matej Vacho, Matej Gabriš, Martin Kajanovič, Štefan Paulatovský, Ján Lauro, Michal Lauro, Andrej Paulatovský, Jozef Bartl, Michal Buranský, Anton Hagan, Ján Gabriš, Jozef Buranský, Mi-

Michal Hangala, Ján Husar, Juraj Toth, Juraj Miklis, Andrej Buranský, vdova po Jánovi Valentovi, Ján Marenčák, Michal Porubský, Michal Barus, Anton Viberči ml., Ján Petik, Štefan Porubský, Štefan Petik, Štefan Daňoš, Anton Viberči st., Jozef Marenčák, Michal Sittar, Matej Papai, Ján Viglaš, vdova po Jánovi Horňakovi, Michal Macek, Ján Hangala, Matej Buranský. V zozname bol popri 50 gazdoch a žetiaroch aj miestny pisár Jozef Bartl vlastnoručne podpísaný.¹⁰

Stav obyvateľstva

Spracované podľa schematizmu Ostrihomskej arcidiecézy, kam patrila farnosť Mojzesovo a jej filiálka Úľany n. Ž. a osada Agač.¹¹

Rok	Mojzesovo		Úľany n. Ž. Agač	
	katolíci	Židia	žiaci navštevujúci školu	katolíci
1815	426	28		594
1818	428	27		635
1822	496	16		694
1825	520	17		756
1829	569	21		775
1834	548	26		774
1838	568	25		801
1841	580	24	14	844
1842	585	23	15	850
1843	588	22	30	856
1845	590	22	30	860
1847	542	29	26	843
1848	580	25	26	865
1851	605	26	30	862

Štúdielia vzdelanosti

Učiteľia

© pôsobení učiteľov na ľudovej škole spriestredkúva cenné údaje mojzesovská školská matrika, hoci v niektorých desať-

ročiach má značné medzery. Z nej sme bohato čerpali poznatky o miestnych učiteľoch a ich rodine.

R. 1809 učil na ľudovej škole učiteľ *Ignác Glacz*, ženatý s Barborou Rezerovou. Vieme o ňom iba toľko, že v uvedenom roku sa mu narodila dcéra.¹²

Učiteľ *Jozef Bartl* r. 1814 pôsobil v Mojzesove. Nevedno, odkiaľ a kedy prišiel. Narodil sa okolo r. 1775. Bol ženatý s Máriou Menšíkovou. R. 1814 sa mu narodilo dieťa, v nasledujúcom mu zomrel 4-roč. syn a r. 1819 dcéra. Ako vdovec sa oženil s Teréziou Botlikovou z Veľkého Kýru. Narodili sa im deti: Anna (1820), Matej (1822), Mária Johana (1824, o rok zomr.), Terézia (1825, o rok zomr.), Jozef (1827), Juliana (1832, zomr. 1849), Anna (1834, zakrátko zomr.), Barbora (1835, zomr. 1841), Gabriel (1838).¹³

Jozef Bartl bol riadnym učiteľom (ludimagister) na ľudovej škole, na ktorej pôsobil mnoho desaťročí. Býval v dome pod čís. 43, kde bol byt pre učiteľa a organistu a súčasne školská miestnosť. Dom patrila obci, od neho sa neplatila daň.¹⁴ Dom podnes stojí pod čís. 56 s pôvodnými základmi, upravený podľa potreby nového majiteľa.

Podľa údaju stoličného komisára učiteľ Bartl mal 4 kusy dobytky a 20 oviec. Naproti tomu farár mal 13 kusov dobytky a 65 kusov oviec. Podľa kanonickej vizitácie z r. 1847 nemal učiteľ v užžitku ani roľu ani lúku, iba darovanú pôdu na konope s výsevom poľ bratislavskej merice. Zemepán Wolfgang Rudňánsky r. 1796 údajne pre učiteľa daroval roľu s výsevom 2 bratislavských meríc, v skutočnosti ju však dala dedina. Okrem toho mal dve malé záhradky, na ktorých vznikali veľké škody. Jednu za školským domom mu farníci oplotili a druhú za roľou, ktorú si musel sám ohradiť. Vo filiálke Úľanoch nič nemal v užžití.¹⁵

Učiteľ Bartl súčasne zastával funkciu obecného pisára (notarius). R. 1828 bol osobne prítomný pri súpise miestnych da-

ňovníkov. R. 1845 vyhotovil dohodu, ktorú uzavrelo 50 miestnych gazdov a želiarov s Károlyiho zemepanstvom vo veci prepustenia kopaničiarskej pôdy. V zostavennom zozname gazdov a želiarov, ktorí sa na znak súhlasu vlastnoručne podpísali krížikom, sa nachádza aj Bartlovo meno.¹⁶ Mal totiž v užívaní roľu, pôvodne kopaničiarsku pôdu.

Bartl Joseph Kotaric

Text dohody, písanom Bartlom napísaný v slovenskom nárečí, podáva svedectvo o jeho jazykovej úrovni. Na ukážku z neho citujeme: *"Niže podepsani... richta, urad a všetzj obivateli z pritomnim pismom zeznavame: Že jakove kopanične role, ktere predkofstuj naše viklčovali, sme v chotari našem Ezdeckem držali, od kterich kopanitz a klčovin sl. panstvu zemskemu od jednej každej meritze prešpurskej každo ročne dva dnj pešej roboti zbivali, a z urodj patu stranku sme davali – ponevatš sl. pan-*

*stvo zemske takove kopanitze vedla zakonov krajinskich a sitze vedla članku 6° roku 1832 vidaneho od nas pravnim sposobem vimeniti žadalo."*¹⁷

Učiteľ a pisár Jozef Bartl na úrovni ovládal slovenské nárečie. Vo funkcii c použité spoluhlásky tz (kopanitze, meritze, sitze) a fonetický prepis hlásky v (predkofstvj) poukazujú prvkami z nemeckej pravopisnej normy na Bartlovo nemecké školenie.

Počas pôsobenia učiteľa Bartla navštívovovalo školu v r. 1841–1842 15 žiakov, v r. 1843–1845 30 žiakov, v r. 1847–1848 26 žiakov a r. 1851 30 žiakov.¹⁸ 92-ročný Bartl zomrel r. 1867. Jeho manželka ho predišla r. 1853.¹⁹

Z Bartlových detí pokračoval syn *Jozef Bartl* v povolani pomocného učiteľa (subdocens). Žil v manželstve s Julianou Čisarovou. Býval v učiteľskom dome. Narodili sa im deti: Matej (1857), Michal (1858), Ján (1864), Ignác (1862). Krstní rodičia im boli striedavo Ján Lauro s manželkou Máriou rod. Haganovou a Jozef Lauro s manželkou Alžbetou rod. Mrazovou.²⁰

Dom pod č. 43 (dnes č. 56) v ktorom bola prvá slovenská škola

Učiteľ *Pavol Jankovič*, slobodný, zomrel v 31. roku života r. 1870. Býval tiež v učiteľskom dome.²¹

Učiteľ *Ján Ryppl* bol ženatý s Petronelou Gajdošikovou. V Mojzesove sa im narodila dcéra (1875) a syn Kornel Ľudovít (1877). Krstní rodičia im boli cezpoľní Ľudovít Gajdošík, mlynár na zemepanstve vo Veľkom Kýri, a jeho manželka Juliana rod. Ščasná. Učiteľova rodina bývala v učiteľskom dome.²²

Učiteľ *Ján Ribánsky* žil v manželstve s Otlíiou rod. Uxovou. Narodil sa im syn Vojtech Václav Karol (1880). Býval v učiteľskom dome.²³

Učiteľ *Ján Liszi* bol ženatý s Fridolinou Buršovou. Narodil sa im syn Eugen (1886). Býval v učiteľskom dome.²⁴

Učiteľ *Alexander Lužica* pochádzal z Nových Zámkov. Žil v manželstve s Julianou Römerovou. Narodil sa im syn Ladislav Ján (1890). Krstní rodičia mu boli akademický maliar Ján Römer a Magdaléna Pongracová. Rodina bývala v učiteľskom dome pod čís. 43.²⁵

Organista *Štefan Dvorak* pôsobil zrejme len v tejto profesii. Jeho funkcia bola určená pre kostol farnosti Mojzesova a pre kostol filiálky Úľany. Žil v manželstve s Teréziou rod. Karšayovou. R. 1872 sa im narodil syn. Býval v učiteľskom dome.²⁶

Duchovní správcovia

Miestni farári mali na starosti náboženskú a mravnú výchovu, od čias Jozefa II. (1780–1790) účasť aj na osvetovej činnosti medzi ľuďmi. Po farárovi Ignácovi Komen-dovi, ktorý zomrel v apríli 1808 a pochovať ho prišiel sám Anton Bernolák, novo-zámocký vicedekan a kodifikátor slovenského spisovného jazyka, mojzesovskú faru v tomže roku zaujal *Pavol Stacho*. Narodil sa r. 1762 v Hrušove, v Hontianskej stoli-ci.²⁷ Bernolákov rovesník študoval s ním v r. 1785–1787 v jozefínskom generálnom

seminári na Bratislavskom hrade. Do Mojzesova prišiel z Bánova. Farnosť spravoval do mája 1825, keď ho pri oltári ranila mŕtvica. Zomrel 14. augusta. Pochovali ho pri kostole. Svedčí o tom kamenný pomník s krížom, na ktorom dodnes sú čitateľné latinské slová, že farár Pavol Stacho zomrel 64-ročný. (Pomník je dnes presunutý, strana s torzom nápisu je orientovaná v smere ku kostolu). Nasledoval *František Kováč*. Štúdium teológie dokončil r. 1813. Bol kaplánom vo Veľkej Mani, v Kürte a vo Veľkom Kýri. R. 1825 ho vymenovali do Mojzesova za administrátora a 28. mája za farára. Tu pôsobil do 5. októbra 1827. Zomrel 12. januára 1841. *Jozef Berzík* z Prečfna, v Trenčianskej stolici, bol kaplánom v Smoleniciach, v Čataji a v Hornom Vinodole, farárom v Šuranoch a v Rimavici. 5. októbra 1827 ho vymenovali za administrátora do Mojzesova. Tu 62-roč. zomrel 6. augusta 1830. *Michal Cabánik* sa narodil 27. septembra 1792 v Hliníku nad Hronom. Teológiu vyštudoval v Trnave a za kňaza bol vysvätený r. 1816. Bol kaplánom v Mani, od r. 1822 v Šuranoch, od r. 1824 v Komjaticiach. 30. apríla 1828 prišiel na faru do Horného Vinodolu a odtiaľ 12. augusta 1830 do Mojzesova. Tu zomrel 64-ročný na týfus 18. júla 1856. V Mojzesove ho pochoval farár z Veľkých Janíkoviec. *Ignác Kleinbans* sa narodil 7. októbra 1817 v Kremnici. Filozofiu a teológiu dokončil v Trnave r. 1842. Bol kaplánom vo Veľkom Záluží, v Čeklísi, v Stupave a určitý čas suc-centor cirkevného chóru v bratislavskom kostole. 11. augusta 1856 ho vymenovali za farára do Mojzesova, kde pôsobil do 7. februára 1861. Zomrel 20. marca 1883 v Podunajských Biskupiciach. *František Dobias* sa narodil 30. septembra 1812 v Seredi. Teológiu v Trnave skončil r. 1836. Kaplánom bol v Galante, v Divíne a v Lamači. 8. februára 1861 ho vymenovali do Mojzesova, kde zomrel 24. septembra 1872. *Emanuel Horváth* sa narodil 25. septembra 1840

v Terchovej. Teológii v Ostrihome skončil r. 1862. Pôsobil na viacerých kaplankách a bol administrátorom vo Veľkom Kýri. Do Mojzesova ho vymenovali 28. septembra 1872.²⁸

Všetci farári kázali po slovensky. V Mojzesove a vo filiálke Úľanoch žilo obyvateľstvo principiálne hovoriace po slovensky.

Osobitnú zmienku si zasluhujú farári Ignác Komenda, Pavol Stacho a Michal Cabánik. *Ignác Komenda* udržiaval priateľstvo s Bernolákom, ktorý ho v Mojzesove 29. apríla 1808 pochoval. *Pavol Stacho*, Bernolákov kolega zo štúdií, bol svedkom veľkolepého rozhodnutia pre materinskú reč. Bol pri zrode myšlienky pestovať slovenský spisovný jazyk. Bol očitým svedkom pri vydaní Bernolákovho spisu (*Dissertatio-Orthographia*), v ktorom r. 1787 zdôvodnil a objasnil prvé slovenské pravopisné pravidlá. Záujem o pestovanie bernolákovskej podoby jazyka sa nepochybne prejavil aj v jeho pastoračnej činnosti. *Michal Cabánik*, odchovaný profesormi-berňolákovcami v Trnave, vynikol ako národne uvedomelý Slováčok. Počas pôsobenia v Mojzesove bol svedkom stupňujúcich sa maďarizačných snáh. R. 1840 vystúpil uhrovecký feudál Karol Zay s programom, ktorý bol v ostrom rozpore so skutočnosťou v Uhorsku, kde žili mnohonárodnostné celky. Zay vyslovil myšlienky, v ktorých poprel ich existenciu. Vyhlásil, že maďarskou spoločnou vecou je rozvoj maďarskej národnosti a keďže národný život nie je možný bez národného jazyka, je ňou maďarizácia v Uhorsku. Nemaďarské národnosti, vrátane slovenskej, mali vlastný od otcov zdedený jazyk obetovať na oltár vlasti, v ktorej sa mala uznávať len jediná maďarská reč. Prvým krokom bolo nariadenie písať cirkevné matriky po maďarsky. Nariadenie zastihlo Cabánika v Mojzesove, kde naozaj v r. 1841–1849 bol nútený záznamy o sobášoch, narodení a úmrtí mojzesovských slovenských obyvateľov namiesto po latinsky

písať po maďarsky. Nečudo, že Cabánik sa s veľkou vervou podujal podporiť snahu slovenského národovca Ľudovíta Štúra o vydávanie novín v slovenčine.

Mojzesovský farár za slovenské noviny

Štúr sa v tom čase uchádzal v budínskej Miestodržiteľskej rade o povolenie novín, v ktorých pôvodne mal v úmysle uverejňovať príspevky od katolíkov v slovenčine a od evanjelikov v češtine. Na podporu novín zbieral podpisy po celom Slovensku. Vo februári 1842 mu z nitrianskej diecézy poslalo osvedčenie 44 milovníkov slovenskej literatúry a reči s výslovným želaním, aby noviny vychádzali v slovenskom jazyku. Medzi nimi bol podpísaný aj mojzesovského farára Cabánika. Z Komjatíc sa pripojil farár Karol Keselborn a kaplán Andrej Caban, z Ivanky pri Nitre farár Matúš Tučko. Z nitrianskeho vysokého duchovenstva sa k podpisovej akcii pridal titulárny biskup František Xaver Hábel, traja kanonici Štefan Greguška, Andrej Mésaroš, farár v Dubnici n. Váh., a Ján Uhliarik, početní profesori v Nitre, 18 klerikov a ďalší.²⁹

Podpisová akcia katolíckych duchovných z nitrianskej diecézy prispela k významnému rozhodnutiu. Keď podobné želanie vyjadrili aj turčianski zemani s vyše 150 podpismi, došlo k udalosti ďalekosiahleho významu. Do dejín vstúpila ako "deň vzkriesenia slovenčiny". Štúrovci ho datovali "dňa 14. februára 1843 medzi 15. a 17. hod." K rozhodnutiu pre slovenský spisovný jazyk došlo v kruhu Ľudovíta Štúra, Jána Francischiho-Rimavského, Samuela Vozára, Jána Kalinčiaka, Jána Lovinského a Samuela Štúra.³⁰

Slovenskije Národňije Novini, ktoré začali vychádzať v júni 1845, predchádzal oznam so Štúrovým príhovorom k celej národnej pospolitosti v slovenčine stredoslovenskej podoby: "Pokloňte sa, Tatri, Pánovi Svoj-

mu a vjasníte sa, bo On z visosti Svojej po-
 hladeu na vaše rodi, Jemu vernje, milosti-
 vo! Viplnená je žjadost ich vricna, obda-
 renje sú tím, za čím dáuno boreli: vichodit
 budú Novini aj v ich reči materinskej! Pred-
 tím málo kto pomisleu na Novini Slovenskej,
 tím meňej si ich kto zažjadau, a ňedáuno
 zaboreli za ňimi mnohí hlboko; predtím aj
 tí, ktorím na srdci ležau národ náš, ňespo-
 mínali novini, a ňedáuno – bola to ich túž-
 ba najurúčnejšia; predtím čo bi sa aj blas-
 bou o Novinách Slovenských pustiu, boubi
 prebehou národ náš ako puštinu, a ňedá-
 no – stá a stá ozvali sa na blas tento. Kde-
 kolvek blas ten rodom naším bežau, všade
 ho prijali jako svoj, zo všetkích strán vistrá-
 jali ho jako vlastní a žjadost po novinách
 národných stala sa pospolitou.”³¹

Farár Cabánik, odberateľ prvých sloven-
 ských novín, mal príležitosť farníkov v Moj-
 zesove a v Úľanoch oboznamovať s obsa-
 hom novín. Prebúdzat v nich záujem o ve-
 rejné veci.

Farár Cabánik, vysokej a chudej posta-
 vy, mal v oddaných farníkoch nepochybne
 aj milovníkov slovenského jazyka. Pôsobil
 medzi nimi nielen pastoračne, ale aj osve-
 tovou výchovou. V priateľských besedách
 ich viedol k mravnému a ušľachtilému spô-
 sobu životu. Zo strany farárovej rodiny vznik-
 ol užší vzťah s Mojzesovom. Katarína
 Cabániková, pôvodcom z Hliníka n. Hron.,
 sa vydala za moysesovského gazdu Mateja
 Kajanoviča. Zomrela však 29-roč. pri pôro-
 de v decembri 1857.³²

Zrušenie poddanstva roku 1848

Ludovít Štúr vo svojich článkoch v novi-
 nách ostro kritizoval feudálny spoločenský
 poriadok. Odhaľoval hlavné príčiny zaosta-
 losti uhorského hospodárstva. Na dôsled-
 ky poddanského stavu poukázal v tomto
 výstižnom pohľade: “Dobreže sa prizrime
 na ten náš ľud, v akom bol položený do te-

rajších čias? Čože ho malo pozdvihnúť a po-
 vyššíť, čože ho malo k sebevážnosti, k ušľach-
 tilejším mravom, ku známostiam doviest, či
 to v službe tyných robotenie, či to pri pánšti-
 nách bývalé drábskych palíc nad jeho bla-
 vou sa zvíjanie, či to časté v pravotách, sú-
 doch odstrkovanie, či tá myšlienka, že ne-
 mal nič vlastného a že žil tu, aby žil a svet
 len ledabolo prežil, či tie naše, napospol,
 hovorme biedne a mizerné školy...” Na po-
 ložené otázky vzápätí odpovedal: “Všetkej
 opustenosti... hlavnou príčinou bola a je tá
 dlhotrvanlivá služobnosť nášho ľudu, tá
 ťažká urbárska a s ňou spojené pomery
 a okolnosti, tieto náš ľud ubili a do tohto mi-
 zerného a biedneho stavu, v ktorom sa te-
 raz nachodí, zabodili.”³³

Ludovít Štúr sa stal poslancom za mesto
 Zvolen na uhorskom sneme v Bratislave.
 Na sneme presadzoval zrušenie poddanstva,
 zdaniteľnosť šľachty, buržoáznou premenu
 Uhorska a rovnoprávnosť všetkých národ-
 ností.

Marcovými zákonmi uhorského snemu
 r. 1848 bolo zrušené poddanstvo. Ludovít
 Štúr ho uvítal slovami, v ktorých sa odrá-
 žala dovtedajšia bieda a živorenie ľudu: “Ur-
 bárska služobnosť, čo náš ľud gníavila bor-
 šie od zajatia egyptského, v ktorom židia sto-
 nali, je preč. Nebudú sa hajná a krídle ne-
 voľného nášho ľudu na panské roboty
 valievať a vyháňat, nebudú viac za chrptom
 nevoľného biedneho ľudu hajdiusi a drábi
 s palicami stávať, nebude viac náš biedny
 ľud mozolit, aby sa drubí pásli a krmili, pili
 a výskali, tancovali a hodovali, čo on sám
 medzitým o hlade a smáde bolestne vydy-
 choval... už bude raz obyvateľ krajiny a člo-
 vek.”³⁴

Poddaný sedliak bol v zmysle marco-
 vých zákonov do určitej miery zbavený slu-
 žobných povinností vyplývajúcich z urbár-
 skej pôdy, oslobodený od roboty na ze-
 mepanskom a od cirkevného desiatku.
 Avšak majetky ako veľkostatky naďalej ostali
 v rukách šľachty. Takže bezzemkovia, že-

liari aj potom do úmoru hrdlačili na veľkostatkárskom majetku. Otázka zmluvnej pôdy, zmluvných sedliakov a želiarov, vrátane zabranej pôdy, pasienkov a lúk sedliakom ostala páľčivým problémom aj v druhej polovici 19. stor.

Štefan Moyzes

V matičných rokoch vynikol Štefan Moyzes v národnoorganizačných akciách v prospech Slovákov. Keďže podľa neho premenovali našu obec na Mojzesovo, oboznámime našich rodákov s jeho životopisom.

Štefan Moyzes sa narodil 29. 10. 1797 vo Veselom. Meno otca v matrike uviedli Štefan Mojžiš-Krajčo. Miestny farár meno Mojžiš zapísal v latinskej podobe Moyses. Tak získal syn Štefan pri narodení latinské priezvisko Moyses (namiesto Mojžiš), ktoré používal do smrti. Ešte za jeho života v slovenskej literatúre zmenili v jeho mene spoluhlásku s na ľahšie vysloviteľné z. Upravené priezvisko Moyzes sa vžilo natoľko, že sa podnes výlučne takto píše.

Sotva jednoročný Štefan stratil otca a v siedmom roku aj matku Annu rod. Masarovičová. Vychoval ho Andrej Jelenčík, hospodársky úradník u zemepána Antona Révaya. Jeho sestru vydali údajne za akéhosi mondokujúceho dolniaka.³⁵ Študoval v Trnave na gymnáziu a v bohosloveckom seminári filozofiu. Teológiu začal študovať v seminári v Pešti a dokončil v Ostrihome r. 1821. Mesto bolo vtedy opäť arcibiskupským sídlom. Arcibiskupom a uhorským primasom od r. 1819 bol Slováč Alexander Rudnay, pôvodom zo Sv. Kríža nad Váhom. V Rudnayovom kruhu pôsobili viacerí slovenskí vzdelanci. Medzi nimi vynikal Jur Palkovič, kanonik, ktorý už vtedy pracoval na vydaní Bernolákovho Slovára. Sekretárom vikariátu bol Jozef Rudňánsky, ktorého rodičia sa z Trnavy

prestahovali do Mojzesova. Arcibiskup Rudnay neskôr verejne priznal svoje národné povedomie slávnym výrokom "Slovák som, a keby som bol aj na Petrovom stolci, Slováč ostanem." (Slavus sum, et si in cathedra Petri forem, Slavus ero.)³⁶ Do peštianskeho kostola sv. Jozefa poveril úlohou slovenského kazateľa práve Moyzesa r. 1828. R. 1830 ho vymenovali za profesora filozofie, gréčtiny a estetiky na záhrebskú kráľovskú akadémiu v Chorvátsku, kde pôsobil ako doktor teológie a doktor filozofie. Popri pedagogickej činnosti sa zaslúžil o rozvoj chorvátskeho národného hnutia. Bol spoluzakladateľom Matice chorvátskej.

V r. 1847–1848 ako delegát na uhorskom sneme v Bratislave zastupoval chorvátsku národnú stranu. Záhrebským biskupom sa stal r. 1837 a banskobystrickým r. 1851.³⁷ Odtedy žil v biskupskom sídle v Žiari nad Hronom až do smrti 5. 7. 1869. R. 1861 bol členom deputácie k panovníkovi do Viedne vo veci Memoranda, v ktorom sa žiadalo zabezpečiť používanie slovenskej reči vo verejnom, občianskom a cirkevnom živote a v školách. Dal podnet k založeniu celonárodnej kultúrnej ustanovizne na podporu slovenskej literatúry a umenia. Stanovy tejto ustanovizne, Matice slovenskej, panov-

1863. V auguste tohto roku
Mojzesova zakladajúcim valnom zhromaž-
dením Matice slovenskej v Martine zvolili za
predkladateľa, ktorým bol až do smrti.³⁸

- 1. A Nagy-Károlyi gróf Károlyi család,
s. 314-315. – Uborský bold mal 1100 štvorco-
vých stôp.
- 2. Moll, Atalju rodiny Károlyiúccov, lad. 89 no 28.
- 3. Károlyi, L.: A Nagy-Károlyi gróf Károlyi család,
s. 314-315.
- 4. Tamže, s. 315.
- 5. Tamže.
- 6. Tamže.
- 7. Šolc, Nitre. Súpis z r. 1828. Conscriptio posses-
sionis Bözdigbe.
- 8. Tamže.
- 9. Šolc, Nitre. ŽNI. Urbárske X fasc. 12 no 166.
- 10. Tamže.
- 11. Sobienčí, Ismus cleri archi-dioecesis Strigoniensis
z r. 1815-1851. – v Úlanoch n. Žit. sa počet Ži-
dov r. 1817-1843 pohyboval medzi 4, 6 a 7.
R. 1838 tam žilo 8 a r. 1851 13 Židov. V Čer-
nín, ktorý bol filiálkou farnosti Komjatice, r. 1818
žilo: 464 katolíkov, 41 evanjelikov; r. 1825: 504
katolíkov, 6 Židov; r. 1836: 507 katolíkov, 9 evan-
jelikov; r. 1838: 599 katolíkov, 10 evanjelikov, 4
Židia; r. 1841: 577 katolíkov, 14 evanjelikov; r.
1842: 590 katolíkov, 19 evanjelikov, 3 Židia; r.
1843: 586 katolíkov, 19 evanjelikov, 3 Židia; r.
1848: 624 katolíkov, 27 evanjelikov, 1 kalvin, 6
Židov.
- 12. Rodia Mojzesovskej matriky narodených a sobá-
šných.
- 13. Rodia Mojzesovskej matriky narodených a zo-
mrelých.
- 14. Šolc, Nitre. Súpis z r. 1828. Conscriptio posses-
sionis Bözdigbe.
- 15. Tamže. ŽNI. Urbárske X fasc. 12 no 166. Extra-
ditio Canonicae visitationis.
- 16. Pozri tu na s. 46
- 17. Vlobope o prepustení kopaničiarskej pôdy z 9.
4. 1845. Pozri tu pozn. 15.
- 18. Pozri tu na s. 47.
- 19. Rodia Mojzesovskej matriky zomrelých.
- 20. Rodia Mojzesovskej matriky narodených.
- 21. Rodia Mojzesovskej matriky zomrelých.
- 22. Rodia Mojzesovskej matriky narodených.
- 23. Tamže.
- 24. Tamže. – Jeho syn Eugen r. 1927 žiadal obecni
radu v Mojzesove o priznanie domovskej prísluš-
nosti. Žiadosť mu zamietli s odôvodnením, že je-

bo otec pôvodne mal domovskú príslušnosť v Ba-
lassagyarmat (dnes v Maďarsku), odkiaľ prišiel
do Mojzesova a tu žil v r. 1884-1887. Podľa zd-
pisnice z r. 1927. Štátny okresný archív v Nových
Zámkoch.

- 25 Podľa Mojzesovskej matriky narodených.
- 26 Tamže.
- 27 Némethy, L.: Series parochiarum, s. 973. Autor
nepozná rok Stachovho narodenia. V dôsledku
toho mylne uvádza jeho pôsobenie kaplána od r.
1765 v Bojniciach, farára od r. 1767 v inej lo-
kaltie. Pavol Stacho sa narodil r. 1762. O tom
Vyvňalová, M.: Slovenskí študenti v generálnom
seminári na Bratislavskom hrade v r. 1784-1790
(monografia v rukopise). Stacho nemohol byť
kaplánom od r. 1765, lebo mal vtedy len 3 roky.
Keďže zomrel 64-ročný (takto uvádza aj Némethy),
narodil sa r. 1762, ako pôvodne zapisali do
študentskej matriky.
- 28 Némethy, L.: Series parochiarum. Podľa pripoje-
ného zoznamu kňazov.
- 29 Podrobnejšie Vyvňalová, M.: Slovenske Národ-
ňje Novini. Boje o ich povolenie. Bratislava 1972,
s., 237-238.
- 30 Tamže, s. 91.
- 31 V Ohlase, ktorý E. Štúr uverejnňil v prvom čísle
Slovenských národných novín 1. 8. 1845.
- 32 Podľa Mojzesovskej matriky zomrelých.
- 33 Štúr, E.: Politické state a prejavy. Bratislava 1954,
s. 298-299.
- 34 Tamže, s. 360.
- 35 V Mojzesove žila r. 1869 menovkyňa, Mária rod.
Mojzesová, vydatá za krajčira Jozefa Kasalu,
v dome čis. 3. So sestrou Š. Mojzesa sa však ne-
dá stotožňovať.
- 36 O Rudnayovi podrobnejšie Vyvňalová, M.: Ale-
xander Rudnay a slovenské národné hnutie. (Slo-
venský preklad Biblie ako rokovací bod na bra-
tislavskej synode r. 1822. In: Historický časopis
16, 1968, s. 208-230. Vyvňalová, M.: Alexander
Rudnay. 1760-1831. In: Vlastivedný časopis 34,
1985, s. 167-174. Podrobne o Rudnayovi v pri-
pravovanej monografii.
- 37 Za banskobystrického biskupa ho vymenoval pa-
povník na uvoľnené miesto po Jozefovi Rudňáns-
skom, ktorého rodičia žili v Mojzesove. Pozri tu
na s. 66-67.
Mojzesov citár pod jeho podobizňou je vyňatý
z jeho listu adresovaného štvrtému valnému
zbromaždeniu Matice slovenskej v Martine dňa
12. 9. 1866.
- 38 Pamätná medaila Štefana Mojzesa (tu na s. 52)
vydaná Maticou slovenskou. Fotokópia v Literár-
nom archíve Matice slovenskej v Martine. Sign.
70/19.

Cholerové epidémie

Cholera, nákazlivá choroba ázijského pôvodu, sa v lete 1831 rozšírila do východoslovenských oblastí z Poľska, kam ju zavliekli ruské cárske vojská, keď potláčali poľské povstanie. Nákaza sa čoskoro preniesla aj do Nitrianskej stolice. Prvý prípad v Úľanoch n. Ž. sa vyskytol 8. augusta, v Mojzesove 26. augusta. V ten deň na cholery zomrel 32-roč. P. Herda a 29. augusta 35-roč. A. Kajsaková. Podľa matriky zomrelých nákaza si v Mojzesove vyžiadala veľa obetí. Na cholery zomreli (v zátvorke vek): Š. Harczy (78), A. Serdiková (45), P. Serdik (46), J. Mravuška (46), A. Skalnikova (32), A. Kajanová (35), J. Marenčak (30), M. Marenčaková (60), M. Teplan (70), A. Teplan (60), A. Plošticová (30), M. Fehérvari (70), M. Gajdošik (25) a zemianka K. Rudňánska-Smrtníková (57), matka Jozefa Rudňánskeho, banskobystričského biskupa od r. 1845. Posledný prípad úmrtia na cholery bol 29. novembra. Cholera kosila zväčša starších ľudí, takmer všetci boli zo sedliackych rodín.

Farár Jozef Čičmancaí opísal priebeh ochorenia cholery, ktorá vypukla v jeho farnosti Ohaj a Hul: "Choroba sa prejavuje zvracaním, vysokými horúčkami, bolesťami v kĺboch. Konce nôh a rúk začínajú očernievať a zanedlho nasleduje smrť, ktorí si chorí v bolestiach sami žiadajú".¹

Ďalšia vlna cholerovej epidémie v revolučnom r. 1849, rozšírená vojskami povstaleckého generála Artúra Görgeya, zamorila okolie Šurian a Úľan. Prvý prípad nákazy v Mojzesove sa objavil 9. júla, keď na cholery zomrel J. Nemeš (50). Ďalšími obetami boli: I. Hlavačka (50), Š. Miklis (46), K. Mikulcová (24), Š. Mališ (45) a jeho syn (2), A. Slatinský (25), M. Mrazová (55), M. Mraz (55) a jeho žena (54), J. Petik (2), A. Hagan (60), J. Porubský (6), Š. Hagan (2), M. Buj-

dáková (30), M. Fehérvariová (8), zemianka K. Rudňánska (54), Š. Ďuriš (60) a jeho dcéra (18), A. Kajanovičová (2), K. Očkaiová (37) a jej dcérka (1). Cholera kosila do konca augusta. Obete si vyžiadala rovnako v sedliackych ako aj v želiarskych rodinách, neobišla ani zemanov.

Slabšia vlna cholerovej nákazy zasiahla Mojzesovo v októbri 1866. Podľahli jej najmä deti v rodinách: M. Hajnalovej, M. Pápay, M. Šebika, Š. Vašeka, Š. Buranského, Š. Miklisa, J. Zlatinského. Zo starších zomreli: T. Šramek (43-roč.), M. Zlatinský (60-roč.).²

Remeselníci

Prvé mená remeselníkov žijúcich v Mojzesove poznáme z cirkevnej matriky z r. 1820 a 1821. Remeslo bez označenia špecifikácie vykonávali vtedy Michal Chrcho a Ján Pilka.

Pestovanie konopí bolo rozšírené na zemeľanstvách, aj na pôde poddaných najmä pre vlastnú potrebu. Učiteľ Jozef Bartl mal v užívaní pôdu na pestovanie konopí s výsevom pol bratislavskej merice. Veľká produkcia konopí v Mojzesove dala vznik tkáčskemu remeslu. Z dopestovaných konopných vláken na tkáčskom náčiní spracúvali tkaniny na výrobu odevov. Meno prvého tkáča Andreja Korffilho pochádza z r. 1819. Rodina Očkayovcov si založila tkáčsku dielňu, ktorá mala pokračovateľov pravdepodobne vyše polstoročia. Boli medzi nimi (v zátvorke rok, v ktorom sa ich meno vyskytuje): Pavol (1822), Ján (1833), Jozef (1859), Juraj (1863) a Žigmund Očkay (1864). Ďalšími tkáčmi boli: Štefan Gabula (1858), zeman Gabriel Komaromy (1861), František Prochacka (1861), Štefan Prochacka (1874), Pavol Dobročányi (1881), Ignác Tujnel (1887) a Štefan Kucman, pôvodcom zo Šurian (1890).

Kováčske remeslo malo pokračovateľov: Jozef Lampl (1822), Jozef Lampert (1830), Karol Mihalovič (1838), Ján Hlpiš (zomr. 1840), tovariš Peter Geczi (zomr. 1847), Štefan Rampašik (1856), Michal Rampašik (1881). Rodina Rampašiková si udržala remeslo aj v 20. stor.

Tesári: Fabian Krupa (1826), majster Jozef Tulka (zomr. 1835), Jozef Hastrman (1865). *Stolári:* Fabian Krupa (zomr. 1831), Jozef Pitter (1867), Imrich Bóc (1882), Jozef Bánoš (1882). *Obuvníci:* Martin Šulák (zomr. 1826), Martin Mak (zomr. 1868). *Čížmári:* Štefan Gabriš (1878), Ján Košecký (1887), Ján Bábik (1888). *Krajčári:* František Hlpiš (zomr. 1853), Jozef Kasala (1869). *Kolár:* Štefan Máliš (zomr. 1849). *Mlynári žijúci v Mojzesove:* Jozef Piskalik (zomr. 1828), Jozef Bartl (1879). *Mlynárski tovariši:* Karol Szentkirályi (1853), Ján Ferenczy (1869), Vincent Truchlík (1872). *Másiar:* Ján Lahyta (1810).

K rodinám remeselníkov

Mojzesovský tkáč Jozef Očkay a Juliana Taldíková z Bánova sa zosobášili v Cetíne 11. 11. 1855. Podľa mladoženichovho bydliska zápis o tom je v mojzesovskej matrike sobášených. Narodila sa im Anna (1864), syn pokrstný Štefan kráľ uhorský (1859), František (1861) a ďalší. Synovi Štefanovi boli krstní rodičia Jozef Taldík, tkáč z Horného Vinodolu, a slobodná Anna Taldíková.

Žigmund Očkay, 26-roč. syn tkáča z Malej Mane, a Juliana Lechnerová, 19-roč. sirota po kováčovi z Palárikova, sa zosobášili v Mojzesove 25. 11. 1860. Narodila sa im Mária (1864), Žigmund (1866) a ďalší.

Jozef Pitter (pôvodne Bitter), 26-roč. stolár (arcularius) zo Šurian, a 26-roč. Terézia Očkayová mali sobáš v Mojzesove 5. 11. 1865. Svedkovia pri obrade boli Michal Caban a Štefan Horváth, želiari. Narodil sa im František Jozef (1867) a Anna Mária Te-

rédia (1870). Synovi bol krstný otec Michal Soós z Malej Mane. Dcére boli krstní rodičia František Gabula a jeho sestra Anna.

Kováč Štefan Rampašik pochádzal zo Selíc a jeho manželka Johana rod. Vizeová z Veľkej Mane. Narodil sa im syn pokrstný Michal Ignác z Loyoly (1856), dcéra Anna (1863), Jozef (1869) a ďalší. Dcére boli krstní rodičia Matej Turányi, komjatický mlynár, a Františka Rakovská, synovi Jozefovi Ján Ferenczy, mlynársky tovariš a Mária Gabulová.³

Sčítanie ľudu roku 1869

Podľa sčítania ľudu k 31. 12. 1869⁴ bolo v Mojzesove 66 domov. Na sčítacích hárkoch uviedli číslo domu, jeho obývacie miestnosti a hospodárske priestory, počet obyvateľov a stav hospodárskych zvierat.

Niektoré domy na ukážku, koľko miestností mala fara a škola, ako bývali želiari, gazdovia, remeselníci, obchodníci židovského vierovyznania a zemepán Karol Rudňanský (v zátvorke rok narodenia).

Číslo domu 2: izba, 2 komory, kuchyňa, maštaľ, humno. V dome bývali: želiar Michal Sitár (1808), žena Ilona rod. Hlinická (1808) z Radavy, zať Andrej Hlavačka (1846) a dcéra Erža Sitárová (1853). Mali 2 kravy.

Číslo domu 4: izba, kuchyňa, kôlna, maštaľ, humno. V dome bývali: vdovec Jozef Marenčák (1790), želiar, sestra Kata Marenčáková (1810), syn Štefan (1839), želiar, jeho žena Anna rod. Milková (1839) z Ohaja, deti Michal (1868), Jozef (1844), jeho žena Ilona rod. Šimegová (1850) z Úľan. Mali 2 kravy.

Číslo domu 15: 2 izby, komora, kuchyňa, kupecká sieň, kôlna, 2 maštale, humno. V dome bývali židovského vierovyznania: vdova Hany Weisssová (1818), Marth. Weisssová (1846), obe z Mojzesova, a Leni Weisssová (1855) z Komárňanskej stolice.

Kováčske remeslo malo pokračovateľov: Jozef Lampl (1822), Jozef Lampert (1830), Karol Mihalovič (1838), Ján Hlpík (zomr. 1840), tovariš Peter Geczi (zomr. 1847), Štefan Rampašik (1856), Michal Rampašik (1881). Rodina Rampašiková si udržala remeslo aj v 20. stor.

Tesári: Fabian Krupa (1826), majster Jozef Tulka (zomr. 1835), Jozef Hastrman (1865). *Stolári:* Fabian Krupa (zomr. 1831), Jozef Pitter (1867), Imrich Bóc (1882), Jozef Bánoš (1882). *Obuvníci:* Martin Šulák (zomr. 1826), Martin Mak (zomr. 1868). *Čižmári:* Štefan Gabriš (1878), Ján Košecký (1887), Ján Bábik (1888). *Krajčári:* František Hlpík (zomr. 1853), Jozef Kasala (1869). *Kolár:* Štefan Máliš (zomr. 1849). *Mlynári žijúci v Mojzesove:* Jozef Piskalik (zomr. 1828), Jozef Bartl (1879). *Mlynárski tovariši:* Karol Szentkirályi (1853), Ján Ferenczy (1869), Vincent Truchlík (1872). *Mäsiar:* Ján Lahyta (1810).

K rodinám remeselníkov

Mojzesovský tkáč Jozef Očkay a Juliana Taldiková z Bánova sa zosobášili v Cetíne 11. 11. 1855. Podľa mladoženšchovho bydliska zápis o tom je v mojzesovskej matrike sobášených. Narodila sa im Anna (1864), syn pokrstený Štefan kráľ uhorský (1859), František (1861) a ďalší. Synovi Štefanovi boli krstní rodičia Jozef Taldík, tkáč z Horného Vinodolu, a slobodná Anna Taldiková.

Žigmund Očkay, 26-roč. syn tkáča z Malej Mane, a Juliana Lechnerová, 19-roč. sirota po kováčovi z Palárikova, sa zosobášili v Mojzesove 25. 11. 1860. Narodila sa im Mária (1864), Žigmund (1866) a ďalší.

Jozef Pitter (pôvodne Bitter), 26-roč. stolár (arcularius) zo Šurian, a 26-roč. Terézia Očkayová mali sobáš v Mojzesove 5. 11. 1865. Svedkovia pri obrade boli Michal Caban a Štefan Horváth, želiari. Narodil sa im František Jozef (1867) a Anna Mária Te-

rézia (1870). Synovi bol krstný otec Michal Soós z Malej Mane. Dcére boli krstní rodičia František Gabula a jeho sestra Anna.

Kováč Štefan Rampašik pochádzal zo Seľca a jeho manželka Johana rod. Viczeová z Veľkej Mane. Narodil sa im syn pokrstený Michal Ignác z Loyoly (1856), dcéra Anna (1863), Jozef (1869) a ďalší. Dcére boli krstní rodičia Matej Turányi, komjatický mlynár, a Františka Rakovská, synovi Jozefovi Ján Ferenczy, mlynársky tovariš a Mária Gabulová.³

Sčítanie ľudu roku 1869

Podľa sčítania ľudu k 31. 12. 1869⁴ bolo v Mojzesove 66 domov. Na sčítacích hárkoch uviedli číslo domu, jeho obývacie miestnosti a hospodárske priestory, počet obyvateľov a stav hospodárskych zvierat.

Niektoré domy na ukážku, koľko miestností mala fara a škola, ako bývali želiari, gazdovia, remeselníci, obchodníci židovského vierovyznania a zemepán Karol Rudňanský (v zátvorke rok narodenia).

Číslo domu 2: izba, 2 komory, kuchyňa, maštaľ, humno. V dome bývali: želiar Michal Sitár (1808), žena Ilona rod. Hlínická (1808) z Radavy, zať Andrej Hlavačka (1846) a dcéra Erža Sitárová (1853). Mali 2 kravy.

Číslo domu 4: izba, kuchyňa, kôlna, maštaľ, humno. V dome bývali: vdovec Jozef Marenčák (1790), želiar, sestra Kata Marenčáková (1810), syn Štefan (1839), želiar, jeho žena Anna rod. Miková (1839) z Ohaja, deti Michal (1868), Jozef (1844), jeho žena Ilona rod. Šimegová (1850) z Úľan. Mali 2 kravy.

Číslo domu 15: 2 izby, komora, kuchyňa, kupecká sieň, kôlna, 2 maštale, humno. V dome bývali židovského vierovyznania: vdova Hany Weisssová (1818), Marth. Weisssová (1846), obe z Mojzesova, a Leni Weisssová (1855) z Komárňanskej stolice.

Mali: 2 kobyly, 2 žriebätá, 2 kravy a 3 telce.

Číslo domu 19: 2 izby, komora, kuchyňa, maštaľ, humno. V dome bývali židovského vierovyznania: krčmár Jakub Dukes (1828) z Bratislavy, žena Roza rod. Adlerová (1825) z Malej Mane, deti Hermína (1846), Jozef (1854), Hany (1855) a služobná Kata Dlhá z Úľan. Mali 2 kravy a 1 teľa.

Číslo domu 21: 2 izby, komora, kuchyňa. V dome bývali: vdova Verona Rišková (1820), želiarka z Úľan, Štefan Miklis (1832), jeho žena Kata rod. Barusová (1833), synovia Matej (1858), Michal (1864) a František (1868). Hospodárske zvieratá nemali.

Číslo domu 31: 5 izieb, 3 komory, 2 kuchyne, pivnica, šopa, 4 maštale, 2 humná. V dome bývali: zemepán Karol Rudňánsky (1827) z Mojzesova, Žofia rod. Zongorová (1834) zo Slovenského Šóku, deti Július (1858), Gizela (1859), Mária (1861) a Ladislav (1867). Služobníctvo: kuchárka Žofia Čapkárová zo Slovenského Šóku, služobná Erža Maceková a Mária Fehrfaryová a sluha Štefan Hangala, všetci z Mojzesova; ďalej nádennička Anna Ráczová a sluha Pavol Belán, obaja z Radavy, jeho žena Anna rod. Ráczová z Ohaja, ich dcéra Magda; ďalej sluha Juraj Bača z Úľan, slúžka Eva Vlasáková z Černíka, jej dcéra Mária; kočiš Jozef Chovanec z Úľan, jeho žena Anna rod. Brezanská z Úľan; sluha Ján Mikuš zo Sv. Michala, jeho žena Katarína rod. Kačáková z Kmeťova, ich syn Pavol; ďalej vdova a nádennička Mária Melichárková z Úľan, syn Ján Hangala; kočiš Michal Kostolányi, jeho žena Mária rod. Porubská z Mojzesova, dcéra Katarína; ďalej pastier Ján Szabo z Mojmiroviec, jeho žena Mária rod. Kúrtiová z Dolného Jatova a deti Katarína, Štefan, Eugen a Jozef. Zemepán Rudňánsky mal 2 ľahké a 4 ťažké kobyly, 1 žriebä, 8 volov, 1 bujaka, 9 kráv, 6 teliat a 12 ošípaných.

Číslo domu 32: izba, komora, kuchyňa, pivnica, maštaľ. V dome bývali židovského vierovyznania: krčmár Áron Adler (1840)

z Mojzesova, žena Mari rod Spitzerová (1846) z Malých Chyndíc a služobná Mari Petraňová z Lipovej. Mali 1 kobyľu a 1 kravu.

Číslo domu 37: 2 izby, komora, 2 kuchyne, maštaľ. V dome bývali: želiar Peter Buranský (1837), žena Ilona rod. Zlatinská (1844), dcéra Vilma (1868); ďalej mlynársky tovariš Ján Ferenczy (1840) z Ďarmot n. Žit., žena Mária (1842) z Malej Mane a synovia Mikuláš (1863) a Ján (1869). Hospodárske zvieratá nemali.

Číslo domu 41 – fara: 4 izby, komora, kuchyňa, pivnica, 2 maštale. V dome bývali: farár František Dobiáš (1812) zo Sereče, gazdiná Alžbeta Polovicová (1819) z Devína, kočiš Ján Belan z Radavy a jeho žena Magdaléna rod. Kolárová z Bánova. Hospodárske zvieratá: 2 kobyly, 1 žriebä, 5 kráv a 6 teliat.

Číslo domu 43 – škola: 2 izby, komora, kuchyňa, maštaľ.

Číslo domu 44: 2 izby, 2 komory, kuchyňa, maštaľ, humno. V dome bývali: tkáčsky majster František Prohacka (1826) z Dolného Ohaja, žena Katarína rod. Blanárová (1828) z Kostolného Seku a synovia Štefan a Ján; ďalej vdova Anna Buranská (1822), želiarka, s dcérou Ilonou. Hospodárske zvieratá nemali.

Číslo domu 45: 2 izby, 2 komory, kuchyňa, pivnica, maštaľ. V dome bývali židovského vierovyznania: krčmár Koloman Schwarz (1834) z Mojzesova, žena Fani rod. Adlerová (1845) zo Selteč, dcéra Sali (1863) a syn Pepi (1867); ďalej vdova Roza Weissová (1790) z Panej a služobná Juliana Mihalová z Novej Bane. Mali 2 kravy.

Číslo domu 52: izba, komora, kuchyňa, maštaľ. V dome bývali: vdova Katarína Mrázová (1820), želiarka z Panej, deti Matej (1853), Michal (1856) a Katarína (1859). Mali kravu a 3 ošípané.

Číslo domu 56: 2 izby, komora, kuchyňa, maštaľ. V dome bývali židovského vierovyznania: krčmár Samuel Adler (1805) zo Šurian, žena Erži rod. Schwarzová (1818)

Štefan, syn Filip Schwarz (1853), príbuzný Regine Weissová (1865) z Golianova a vdova služobná Mária Čviriková z Úľan. Mali 2 kravy a teľa.

Číslo domu 64: 3 izby, 3 kuchyne, maš-
tina. V dome bývali: železnár Žigmund Očkay
(1833) z Malej Mane, žena Juliana rod. Leg-
nerová (1840) z Palárikova, deti Štefan
(1862), Mária (1865) a Štefan (1834) a dcéra
Barbora Kúčerová (1840) z Radavy. Ďalej
v dome bývali: vdovec a gazda Ján Očkay
(1810), stolársky majster Jozef Bitter (1834)
zo Štúrove, žena Terézia rod. Očkayová
(1830), syn František (1868); ďalej sluha Ján
Švec z Malej Mane a služobná Alžbeta On-
drušková z Mojzesova. Ďalej v dome býva-
li: železnár Jozef Očkay (1828), žena Júlia rod.
Babáková (1840) z Panej a synovia Kornel
(1860) a Štefan (1869). Mali 2 kravy.

Číslo domu 65: izba, komora, kuchyňa,
2 maštice. V dome bývali: kováčsky maj-
ster Štefan Rampašek (1830) zo Selca, žena
Johana rod. Viczeová (1834) z Veľkej Ma-
ne, deti Štefan (1851), Mária (1853), Michal
(1857), Ľuboš (1860) a Jozef (1869); ďalej
kovač Ján Pétik a služobná Mária Viglašová,
obojaja z Mojzesova. Mali 2 kobyly, 2 kravy,
teľa a 2 osípané.⁵

Nový dedič Károlyiho zemepanstva

Keď smrtou Ludovíta Károlyiho r. 1865 je-
diniým dedičom šuriansko-palárikovského
zemepanstva, kam patrilo Mojzesovo, sa stal
mladší syn Alojz (*1825). Starší syn si totiž
zvolil námornícke povolanie. Zomrel v mla-
dom veku. Gróf Alojz Károlyi pôsobil tak-
mer celý život na diplomatickom poli v Ber-
líne, v Aténach, v Londýne a inde. R. 1867
sa oženil s grófkou Fanny Erdödyovou.
Zomrela r. 1889 v Palárikove. Dedičom ma-
jstka sa stal jeho jediný syn Ludovít (*1872).

Šuriansko-palárikovské zemepanské do-
mnieňstvo malo r. 1898 rozlohu 18.207 kat.

jutár. Z toho v Šuranoch 5702, v Palárikove
5247, v Mlynskom Seku 1724, v Mojze-
sove 656 a v Úľanoch 321 kat. jutár.⁶

Požiar roku 1883

V Mojzesove podnes pretrváva spomien-
ka na Károlyiho rodinu. Spája sa s tragic-
kou udalostou, ktorá zničila takmer pol
dediny. Podľa ústneho rozprávania starších
občanov udalosť opísal učiteľ Dominik Hr-
batý v tomto znení: "*Babka "Derečanka"*
(pochádzala zrejme z Ďoroku-Kmetova)
rozpúšťala maslo. Bolo to v auguste okolo
11. hod. predpoludním, keď kravy prichá-
dzali z paše. Babka utekala uviazať kravu
a na maslo zabudla. Maslo vykypelo a za-
čalo horieť. Komíny boli vtedy otvorené, pla-
meň vyšľabol hore komínom a slamená
strecha začala horieť. Vietor dúl zo severu
a všetky strechy slamené. Požiar sa prená-
šal zo strechy na strechu. Ľudia boli v cho-
tári a nemal kto zasiachnúť. Požiar šľabal
dovysoka, bolo ho vidieť údajne až zo Šu-
rian, kde sa práve zdržiaval gróf Károlyi
z Palárikova. Ten v domnienke, že horí je-
ho majer, sadol do koča a ponáhlal sa do
Mojzesova. Požiar bol taký silný, že pre žia-
ru musel obchádzať dedinu. Bedáknie oby-
vateľov pohlo grófa k súcitu a prislúbil im
pomoc. Stavebné drevo im dal doviezť z ma-
jetku vo Veči a do zimy bolo všetko oprave-
né. Požiar zasiahol aj kostol a faru, ktoré
mali šindľové strechy. Vtedy vyhoreli všetky
domy na dolnom konci po oboch stranách,
po Komáromyovcov a Laurovcov."⁷

Starí Mojzesovčania spájali požiar s r. 1883
a šľachetný skutok zemepána viazali na oso-
bu toho Károlyiho, čo bol údajne vnukom
Alexandra Károlyiho, ktorého otec bol krá-
ľovským kľučiarom.⁸ Ak požiar skutočne
vznikol r. 1883, zemepánom vtedy bol Alojz,
syn Ludovíta Károlyiho (1799–1865) a vnuk
Jozefa Károlyiho (1768–1803). Alexander
Károlyi žil v r. 1668–1743.

Zamestnanci na zemepanstve

Išpáni na Károlyiho zemepanstve (v zátvorke rok, v ktorom sa ich meno vyskytuje): Pollione Agricola (1871), František Majláth (1889).

Účtovník na Rudňánskeho zemepanstve: Jozef Hastrman (1865).

Ďalší išpáni: Jozef Emperl, zeman (1845), Jozef Albinyi (zomr. 1869).

Hospodárski správcovia: Ján Svorcz (zomr. 1855), Štefan Galovič (1861), Ján Šimogh (1864).

Horári: Anton Prakk (zomr. 1853), Jozef Kasala (1874), Ján Bačkár (1875), Václav Harovník (1879), Andrej Jelinek (1880).

Vincúri: Pavol Očkay (1825), Jozef Spiegelberger (1871), Michal Nick (1873).

Koniari: Ján Jurička (zomr. 1838), Štefan Porubský (1840).

Stolár: Štefan Bobota (1878).

Hájnici: Daniel Oroszi, kalvín (1849), Jozef Mik (1858), Štefan Czaneek (1860), Štefan Rasman (1862), Jozef Tvrdon (1871), Ján Chrupka (1873), Ladislav Varga (1886).

Zábradníci: Ján Tichy (1809), Ján Šedo (1813), Jozef Hibban (1815), Jozef Valter (1843).

Obecný pisár: Alexius Komáromy (1872).⁹

Najstarší Mojzesovčania

Vo vysokom veku zomreli (v zátvorke rok úmrtia): Anna Rajnaková 73-roč. (1806), Katarína Vašková 80-roč. (1805), Juliana, vdova po Jurajovi Kajanovičovi 80-roč. (1827), Anna Petilková, vdova po Andrejovi Kosibovi 80-roč. (1866), Jozef Marenčák 82-roč. (1873), Ján Viglaš, želiar 86-roč. (1870), Terézia Ištvánffyová, vdova po Jánovi Kosibovi 88-roč. (1857), Anna, vdova po Jánovi Kečkéšovi 98-roč. (1819).¹⁰

Priezviská frekventované v 19. storočí

Búranský, Búzik, Daráž, Fehérvári, Far-kaš, Fišan, Gabriš, Hagan, Hlavačka, Kačkovič, Kajanovič (Kajalovič), Kajsak, Krehák, Lauro, Marínčák (Marenčák), Miklis, Mráz, Očkay, Papai, Paulatovský (Pavlatovský), Ploštica, Porubský, Slatinský (Zlatin-ský), Štefánik, Teplan, Teplanovský, Tvr- don, Vančík, Vaško (Vašek), Viberčík (Vi-berčí).

Priezviská dnes vymiznuté

Belanský, Ciferský, Ďuriš, Gabula, Hor-ňák, Hottar, Chrupka, Kiselica, Koča, Kosi- ba, Kostolníček, Krupa, Lelovský, Macek, Mančuška, Marušinec, Mijavec, Ondruška, Paulacký, Petik, Rajňák, Ribanský, Ribar, Serdek, Solnica, Susedík, Šišuta, Taldik, Tl- čina, Tulka.

Dodnes tradované mená v podobe pre- zývky Cicka, Babušák, Bubák, Búzik, Gu- láš, Miškár, Motika, Ploštica, Šulík sú v sku- točnosti priezviská z 18. stor.

Sociálna skladba obyvateľstva podľa domov

Spracované podľa záznamov v mozesov- skej matrike narodených z r. 1853–1896.¹¹ V domoch, z ktorých čísla nie sú uvedené, nezaznamenali v uvedených rokoch nijaký rodinný prírastok. Pri viacerých domoch sme doplnili aj obyvateľa z r. 1927 podľa dvoch kandidačných listín do obecného zastupiteľstva.

Vysvetlivka: Na prvom mieste uvádza- me meno hlavy rodiny, sociálne postave- nie a krstné a rodné meno manželky. V zá- tvorke rok, z ktorého pochádza záznam v matrike narodených.

Číslo domu:

1: Matej Papai, želiar – Anna Ribárová (1853); Ján Ploštica, želiar – Anna Čerňanská (1866); Štefan Rampášik, kováč – Johana Viczeová (1875), pozri aj čís. 65; Michal Rampášik, kováč – Helena Gilová (1881); Jozef Rampášik, kováč (1927).

2: Štefan Czánek, hájnik – Mária Ribárová (1860); Andrej Hlavačka, želiar – Alžbeta Sitárová (1874); Ján Hlavačka, hospodársky gazda (1927).

3: Jozef Kasala, krajčír – Mária Moysesová (1869); Jozef Ješek, paholok – Alžbeta Porubská (1874); Ján Hlavačka, sedliak – Helena Teplanová (1887).

4: Štefan Marenčák, želiar – Anna Miková (1871); Jozef Marenčák, želiar – Helena Šimeghová (1871); Matej Senteš, podželiar – Mária Černáková (1872); Štefan Marenčák, želiar – Mária Lukáčová (1876); Andrej Jelinek, horár na zemepanstve – Mária Majerčíková (1880); Imrich Bóc, stolár – Mária Raškovičová (1888), pozri aj čís. 6.

5: Jozef Lauro, sedliak – Katarína Mikulcová (1871); Imrich Lauro, sedliak – Barbora Püšanová (1872); Peter Lauro, sedliak – Mária Čvirigová (1873); Imrich Lauro, sedliak – Katarína Buranská (1873); Ján Lauro, sedliak – Anna Malíková (1875); Štefan Zlatinský, sedliak – Alžbeta Laurová (1877); Štefan Zlatinský, sedliak – Johana Tvrdonová (1884); Michal Lauro, sedliak – Helena Vargová (1888); Štefan Mráz, roľník (1927).

6: Štefan Rasmann, hájnik na zemepanstve – Anna Vargová (1862); Ján Krehák, želiar – Terézia Barusová (1873); Štefan Daráž, želiar – Barbora Eleková (1875); Jozef Bánoš, stolár – Justina Badureková (1882); Imrich Bóc z Mojmiroviec, stolár – Mária Raškovičová (1882), pozri aj čís. 4.

7: Alexius Komáromy, miestny pisár – Františka Tarová (1872); Jozef Zlatinský, nádenník (1927); Ján Víberčí, roľník (1927).

8: Štefan Daráž, želiar – Barbora Eleková (1872), pozri aj čís. 6. Ján Daráž, želiar –

Katarína Hajnalová (1873); Ján Daráž, želiar – Mária Petiková (1873); Štefan Daráž, poľnohospodár (1927); Matej Hlavačka, roľník (1927).

9: Andrej Petik, želiar – Mária Petraniková (1871); Jozef Petik, želiar – Juliana Godorová (1872); Andrej Petik, pastier dobytky – Mária Petrášová (1873); Jozef Bartl, mlynár – Mária Foltáňová (1879); Ján Košecký, čižmár – Agneša Mátěšiová (1887), pozri aj čís. 14.

10: Štefan Porubský, želiar – Katarína Laurová (1872); Štefan Kucman, tkáč – Berta Fuchsová (1890); Andrej Daráž, roľník (1927).

11: Štefan Holonka, želiar – Katarína Petiková (1874); Peter Tvrdoň, roľník (1927).

12: Jozef Víberčí, želiar – Alžbeta Hlavačková (1871); Jozef Víberčí, želiar – Mária Hlavačková (1873); Jozef Melicharek, želiar – Mária Víberčiová (1877); Štefan Hlavačka, sedliak – Anna Víberčiová (1884); Štefan Gábriš, nádenník (1927).

13: Tomáš Lauro, sedliak – Apolónia Hajnalová (1871); Štefan Lauro, sedliak – Anna Vančková (1872); Štefan Lauro, sedliak – Alžbeta Malíková (1878); Matej Lauro, sedliak – Mária Mrázová (1880); Jozef Lauro, sedliak – Alžbeta Vrábelová (1886); Štefan Lauro, sedliak – Mária Černáková (1887); Martin Buranský, želiar – Mária Vašeková (1874); Viktor Lauro, poľnohospodár (1927); Ján Vrábel, nádenník (1927); Andrej Hlavačka, nádenník (1927).

14: Jozef Svečula, podželiar – Juliana Šimeghová (1871); Michal Buranský, želiar – Mária Šulíková (1872); Ján Fehérvári, želiar – Eva Hajnalová (1874); Štefan Procháčka, tkáč – Juliana Rošková (1885); Ján Košecký, čižmár – Agneša Mátěšiová (1890), pozri aj čís. 9; Peter Buranský, roľník (1927).

16: Ján Fehérvári, želiar – Eva Hajnalová (1878); Štefan Buranský, želiar – Barbora Zradulová (1889).

18: Andrej Gabriš, želiar – Helena Kosibová (1874).

20: Michal Kostolányi, nádenník – Mária Porubská (1873); Ján Buranský, želiar – Mária Porubská (1876); Jozef Vašek, sedliak – Anna Doležajová (1887); Emanuel Porubský, nádenník (1927).

21: Ján Paulatovský, sedliak – Alžbeta Doležajová (1874); Matej Paulatovský, sedliak – Mária Maláková (1878); Štefan Miklis, želiar – Katarína Barusová (1873).

22: Štefan Marenčák, želiar – Veronika Šipošová (1873); Jozef Hudec, nádenník – Alžbeta Kolárová (1876).

23: Štefan Paulatovský ml., sedliak – Eva Hlavačková (1871); Ján Paulatovský ml., sedliak – Alžbeta Doležajová (1872); Matej Paulatovský, sedliak – Mária Malíková (1876); Štefan Paulatovský, sedliak – Katarína Ostrožlíková (1877); Michal Hlavačka, sedliak – Helena Vašeková (1880); Štefan Gabriš, čižmár – Anna Struhalová (1882).

24: Jozef Barus, želiar – Mária Haganová (1876).

25: Matej Kajanovič, sedliak – Katarína Cabániková z Hliníka n. Hron. (1857); Martin Makk, obuvník – Anna Bartlová (1857); Ján Buranský prezývaný Ferák, želiar – Katarína Martincová (1860); Ján Vašek, sedliak – Mária Birčárová (1880); Michal Kajanovič st., roľník (1927).

26: Ján Kajanovič, sedliak – Katarína Mrázová (1876); Peter Kajanovič, sedliak – Katarína Hlavačková (1878); Jozef Kajanovič, sedliak – Magdaléna Maceková (1881); Štefan Kajanovič, sedliak – Katarína Hanzelová (1873); Štefan Kajanovič-Tomášov, poľnohospodár (1927); Vincent Kajanovič-Cukrov, roľník (1927); Michal Eliáš, nádenník (1927).

27: Ján Vašek, sedliak – Mária Birčárová (1883); Martin Vašek, želiar – Anna Černáková (1883); Magdaléna Vašeková, nevydatá (1875).

28: Matej Vašek, sedliak – Mária Maceková (1871); Jozef Vašek, sedliak – Anna Doležajová (1873); Ján Vašek, sedliak – Mária Mrázová (1873); Štefan Vašek, sed-

liak – Anna Teplanová (1876); František Pečenka, želiar – Barbora Petočová (1872); Michal Vašek, podželiar – Anna Zlatinská (1872); Martin Vašek, želiar – Anna Černáková (1875); Melichar Vašek, roľník (1927).

29: Matej Vašek, sedliak – Helena Maceková (1875); Ján Vašek, sedliak – Alžbeta Teplanová (1878); Ján Buranský, želiar – Mária Porubská (1873); Jozef Katona z Ivaniky, nádenník – Alžbeta Vrtáková z Horného Vinodolu (1888); František Vašek, poľnohospodár (1927).

30: Jozef Mráz, želiar – Helena Štefániková (1858); Matej Mráz, želiar – Mária Kosibová (1871); Jozef Ribánsky z Topoľčan – Anna Klímová z Hradca Kráľové (1879); Andrej Mikulec z Černíka, sluha u Rudňánskeho – Katarína Karvaiová (1884); Michal Lauro-Matejov, poľnohospodár (1927); Ján Zlatinský-Hucov, roľník (1927).

31: Karol Rudňánsky, zeman, spolujiteľ mojzesovských majetkov – Žofia Zongorová (1858); Pavol Holonka, paholok u Rudňánskeho – Eva Ragulka (1864); Michal Macek, furman – Alžbeta Buranská (1865); Štefan Polák, furman – Mária Rajčáková (1871); Ján Nemeč, furman – Mária Gabrišová (1871); Michal Kosztolányi, zemepanský furman – Mária Porubská (1871); Ján Bato, nádenník – Anna Vaverová (1873); Štefan Makk, nádenník – Mária Blahová (1873); Tomáš Gabriš, nádenník – Mária Putnokiová (1873); Ján Kačkovič, nádenník – Mária Poláková (1873); Pavol Kolár, nádenník – Anna Kitnerová (1874); Ján Kunkela (Kukela) z Vajky, nádenník – Mária Felisová z Dyčky (1877); Tomáš Vacho, sedliak – Helena Nováková z Úlan n. Ž. (1888); Ján Hlavatý z Nového sveta, furman – Anna Búriková zo Šurian; Štefan Víberčič-Minov, roľník (1927); Michal Komáromy, roľník (1927).

33: Jozef Hastman, pokladník u Rudňánskeho – Anna Rečičková (1865); Jozef Teplan, želiar – Katarína Hasáková (1875); Ján

Szabó, paholok na zemepanstve – Mária Kürtlová (1872).

34: Ján Chrupka, obecný paster – Anna Vlasáková (1871); Vincent Kajanovič-Sirovník, nádenník (1927).

35: Peter Štefánik, želiar – Anna Mikulcová (1871); Tomáš Štefánik, želiar – Alžbeta Maceková (1872); Ján Hurta – Mária Balážiová (1875); Matej Senieš, želiar – Mária Černáková (1876); Jozef Pápai, roľník (1927); Jozef Vašek, nádenník (1927).

36: Jozef Pápay, želiar – Anna Kajanovičová (1871); Michal Kupecký, furman – Magdaléna Buranská (1876).

37: Ján Ferenczy, mlynársky tovariš – Mária Gabulová (1869); Peter Buranský, želiar – Helena Slatinská (1871); Ján Bačkár, horársky tovariš – Mária Balayová (1875); Štefan Slezinger, konvertita – Anna Prandmayerová (1879); Ignác Tujnel, tkáč – Karolína Skladaná (1887).

38: Michal Hagan, želiar – Anna Chovancová (1880); Juraj Hlavačka, sedliak – Mária Tököliová (1890).

39: Anton Hagan, želiar – Mária Lelovská (1853); Ján Buranský, želiar – Mária Porubská (1871); Michal Buranský, želiar – Katarína Černáková (1871); Štefan Buranský, želiar – Anna Barborášová (1871).

40: Štefan Hajnala, želiar – Mária Fehérvaryová (1871).

41: Michal Cabánik, farár (zomr. 1856); Štefan Cintula, farár (1927).

42: Štefan Černák, želiar – Helena Ostrožlíková (1872); Jozef Kramar, želiar – Mária Zlatinská (1876); Ján Šimeg, sedliak – Karolína Hrušková (1891).

43: Dom, v ktorom bol byt pre učiteľa a organistu a školská miestnosť. Dnes pod čís. 56.

44: Ján Hlavačka, sedliak – Mária Laurová (1873); Tomáš Kajanovič, želiar – Mária Haluzová (1871); Alojz Čongradi, želiar – Anna Kajanovičová (1877); Štefan Gabriš, čižmár – Anna Strihulová (1878); Michal Hlavačka, sedliak – Katarína Doležajová (1881).

45: Jozef Teplan, roľník (1927).

46: Jakub Mikulec, želiar – Mária Buranská (1874); Ján Buranský, želiar – Eva Marrenčáková (1874); Štefan Krehák, furman na zemepanstve – Helena Buranská (1871); Andrej Lauro, sedliak – Katarína Buranská (1883); Pavol Buranský, roľník (1927).

47: Ján Hlavačka st., sedliak – Mária Laurová (1871); Ján Hlavačka ml., sedliak – Helena Teplanová (1871); Michal Víberči, sedliak – Katarína Lahová (1872); Ján Hlavačka, sedliak – Helena Teplanová (1873); Jozef Hlavačka, sedliak – Eva Porubská (1873); Jozef Hlavačka, furman na zemepanstve – Alžbeta Víberčiová (1872); Imrich Buranský, želiar – Katarína Mikulcová (1873); Michal Víberči, sedliak – Emerencia Ivánová (1888); Andrej Jesenič z Malej Mane, sedliak – Mária Komáromiová (1890); Štefan Hlavačka, sedliak – Eva Víberčiová (1891); Jozef Hlavačka, nádenník (1927).

48: Andrej Štefánik, želiar – Mária Ploščiová (1871); Ján Belán, furman u farára – Magda Kollárová (1870); Štefan Prochácka, tkáč – Juliana Rišková (1874); Alojz Čongradi, želiar – Anna Kajanovičová inak Kosibová (1876).

49: Michal Buranský, sedliak – Veronika Vrábelová (1878); Jozef Macek, želiar – Alžbeta Fehérvariová (1877).

50: Ján Vančík, sedliak – Eva Porubská (1872); Štefan Vančík, sedliak – Magdaléna Malíková (1873); Ján Vančík, sedliak – Mária Teplanová (1878); Matej Vančík, sedliak – Mária Ribárová (1888); Štefan Vančík, nádenník (1927).

51: Ján Zlatinský ml., sedliak – Magdaléna Vargová (1872); Jozef Zlatinský, sedliak a furman – Anna Maceková (1872); Peter Zlatinský, sedliak – Katarína Šebíková (1875); Štefan Zlatinský, sedliak – Johana Tvrdoňová (1888); Jozef Zlatinský, sedliak – Mária Kreháková (1891); Andrej Kramár, nádenník – Alžbeta Záhorská (1876).

52: Michal Mráz, želiar – Magdaléna Vašeková (1878).

53: Michal Hlavačka, sedliak – Helena Vašeková (1872); Michal Chovanec, sedliak – Mária Zelenáková (1877); Štefan Chovanec, sedliak – Mária Kajanovičová (1878); Katarína Vašeková, vdova po Imrichovi Chovancovi (1871); Štefan Vašek, sedliak – Mária Kajanovičová (1880); Ján Bábik, čižmár – Mária Blažiková (1891).

54: Štefan Kajanovič, sedliak – Helena Vašeková (1873); Michal Kajanovič, sedliak – Mária Vašeková (1873); Ján Kajanovič, sedliak – Alžbeta Daneková (1877); Štefan Lauro ml., roľník (1927).

55: Michal Kajanovič, sedliak – Helena Vašeková (1877); Jozef Horňák, želiar – Magdaléna Kajanovičová (1876); Ján Hurta, sluha – Mária Balážová (1873).

56: Štefan Teplan, sedliak – Mária Vančková (1878); Ján Chrupka, hájnik na zemepanstve – Mária Šimeghová (1875).

57: Martin Teplan, sedliak – Katarína Košanová (1871); Štefan Teplan, sedliak – Mária Vančková (1872); Jozef Teplan, sedliak – Katarína Hasáková (1873); Imrich Teplan, sedliak – Mária Gajdošová (1873); Imrich Teplan, sedliak – Katarína Mikulcová (1874); Jozef Gabriš, nádenník – Katarína Svetyová (1872); Imrich Mikulec, nádenník – Alžbeta Turanová (1875); Štefan Bobota zo Šurian, stolár na zemepanstve – Barbora Horváthová (1878); Ján Teplan, sedliak – Mária Kajanovičová (1888); Ján Teplan, nádenník (1927).

58: Ján Šimegh, hospodársky správca na zemepanstve – Juliana Klimová (1864); Polione Agricola zo Štajerska, išpán na Károlyiho zemepanstve – Mária Ambrová z Adamoviec (1871); Ján Fišan, paholok na zemepanstve – Magdaléna Vitekova (1872); Peter Daráž, nádenník – Terézia Juriková (1873); Andrej Kramár, furman na zemepanstve – Alžbeta Záhorská (1874); Ján Kačkovič, nádenník – Mária Poláková (1875); Štefan Kajanovič, nádenník – Helena Vašeková (1877).

59: František Majláth, išpán na Károlyiho zemepanstve – Berta Fuchsova (1887); Ján Šaffarik, paholok na zemepanstve – Helena Čviriková (1871).

60: Ján Viglaš, želiar – Magdaléna Zlatingová (1872); Štefan Očkai, želiar – Barbora Kučerová (1876); Jozef Viglaš, želiar – Katarína Buranská (1877); Jozef Hudec z Čeladíc, nádenník – Eva Kolarová z Dražoviec pri Nitre (1877).

61: Karol Szentkirályi, mlynársky tovariš – Anna Valachovičová (1852); Štefan Rampášik, kováč – Johana Viczeová (1869).

62: Imrich Marenčák, želiar – Alžbeta Hasáková (1871); Vincent Truchlik, mlynársky tovariš – Mária Rampašiková (1872).

63: Jozef Krehák, želiar – Alžbeta Černáková (1873); Michal Vrzala, podželiar – Mária Marenčáková (1871); Zuzana Koreňová, vdova (1873); Ján Viglaš, želiar – Magdaléna Zlatingová (1876); Ján Bábik, čižmár – Mária Mlazaková (1888); Imrich Halás, nádenník (1927).

64: Ján Očkai, tkáč – Rozália Menhaiová (1856), pozri aj čís. 66; Jozef Očkay, tkáč – Juliana Taldiková (1859), pozri aj čís. 68; Žigmund Očkay, tkáč – Juliana Lechnerová (1861), pozri aj čís. 66; Štefan Očkai, želiar – Barbora Kučerová (1872); Jozef Pitter (Bitter), stolár – Terézia Očkajová (1874), pozri aj čís. 66; Pavol Kollár z Palárikova, furman – Anna Kitnerová (1876).

65: Štefan Rampášik z Vinodolu, kováč – Johana Viczeová (1856), pozri aj čís. 1; Štefan Krehák, nádenník – Helena Buranská (1875).

66: Ján Očkay, tkáč – Rozália Menyhayová (1858), pozri aj čís. 64; Jozef Pitter, stolár – Terézia Očkajová (1867), pozri aj čís. 64; Žigmund Očkay, tkáč – Juliana Lechnerová (1867), pozri aj čís. 64; Štefan Čvirigh, želiar – Mária Kačáková (1876); Štefan Krehák, nádenník – Helena Buranská (1877); Štefan Ambrus z Úľan n. Ž., želiar – Mária Petiková (1878).

67: Ján Krehák, želiar – Terézia Barusová (1871).

68: Jozef Očkay, tkáč – Juliana Taldiková (1868), pozri aj čís. 64.

75: Michal Teplan, sedliak – Anna Martišová (1874); Štefan Teplan, sedliak – Mária Vančíková (1874); Imrich Teplan, sedliak – Katarína Mikulcová (1874); Ján Vančík, sedliak – Mária Teplanová (1876).

77: Martin Teplan, sedliak – Katarína Košanová (1891).

85: Pavol Dobročányi, tkáč – Mária Soterová (1881).

Obyvatelia židovského vierovyznania

Podľa cirkevných schematizmov počet rodinných príslušníkov židovského vierovyznania v Mojzesove sa do r. 1851 pohyboval okolo 25. Prehľad o židovských rodinách sprostredkujúajú matriky židovského matričného úradu so sídlom v Šuranoch, kam okrem iných obcí patrilo aj Mojzesovo.¹² Zamestnaním židovských rodín bolo prevažne kupectvo. V matrike sa hlava rodiny uvádzala len všeobecne obchodník bez bližšieho označenia, aký druh kupeckej činnosti vykonávala.

V Mojzesove žili v druhej polovici 19. stor. židovské rodiny:

Adolf Jokl, obchodník z Trávnice, a Mini rod. Adlerová; dcéra moysesovského krčmára Samuela, sa r. 1861 v Mojzesove zosobášili. Otec Samuel pochádzal zo Šurian, zomrel r. 1872.

Samuel Weiss, krčmár. Jeho dcéra Rozi sa r. 1861 v Mojzesove zosobášila s Dávidom Schwarzom, mäsiarom z Úľan. – Ďalšia dcéra Zilli sa r. 1866 vydala za Morica Rosnera, rabína z Galanty. Narodil sa im syn Samuel. – Moric Weiss a Fani rod. Leitersdorfová, deti Koloman, Jozef. – Marek Weiss, krčmár, a Regina rod. Reichfeldová z Hulu, deti Ignác, Koloman, Jozef, Fany,

Moric, Samuel, Dávid, Gabriel. Bývali v dome čís. 15.¹³ Židovská modlitebňa bola v dome pod dneš. čís. 83.

Marek Adler a Júlia rod. Lammová, syn Jakub. – Dávid Frommer, krčmár a mäsiar z Radavy, a Betty rod. Dukesová, dcéra moysesovského krčmára Jakuba, sa r. 1869 v Mojzesove zosobášili. Deti Adolf, Fany, Filip, Moric. – Rafael Neubrunn, obchodník, a Regina rod. Frommerová z Radavy sa r. 1881 v Mojzesove zosobášili. Bývali v dome čís. 7.

Šimon Adler a Sali rod. Spitzerová, synovia Jakub, Jozef, Michal, Samuel. – Jakub Dukes, krčmár z Bratislavy, zomrel r. 1886. – Adolf Spitzer, obchodník z Chynčíc, a Helena rod. Dukesová, dcéra Jakuba, sa r. 1878 v Mojzesove zosobášili. – Herman Dukes z Janíkoviec zomrel r. 1881. – Dávid Neuländer, kantor, a Mária rod. Kohnová z Beši, syn Filip. Bývali v dome čís. 19.

Leopold Haass a Hany rod. Appelmannová, syn Samuel (v dome čís. 52).

Koloman Schwarz, krčmár, a Fany rod. Adlerová zo Selíc, deti Sali, Pepi, Gabriel, Viliam, Dora. Matka Roza Schwarzová z Panej zomrela r. 1873, Koloman r. 1884. – Gabriel Schwarz, krčmár, a Ernestina rod. Ganselová, deti Berta, Gejza. – Herman Gross, krčmár z Okoličného na Ostrove, a Fani rod. Adlerová zo Selíc. Bývali v dome čís. 45. – Istý Gabriel Schwarz bol r. 1903 členom obecného zastupiteľstva v Mojzesove.

Izák Weil a Netti rod. Ledererová, syn Ján. – Ignác Glöckner a Netti rod. Lövyová, dcéra Leny. – Áron Adler, krčmár, a Mari rod. Spitzerová, dcéra Netti, Katy. – Moric Adler, mäsiar, a Júlia rod. Lammová z Kmetova, syn Manno. Bývali v dome čís. 32.

Herman Landmann, rabín-šachter, a Roza rod. Grossová, syn Július.

Jakub Aschner a Netti rod. Kohnová, deti Herman, Rézi (v dome čís. 48).

Šimon Kohn, kantor, a Netti rod. Leitersdorfová z Dubníka, kantorka, syn Adolf (v dome čís. 6).

Jozef Dukes, obchodník, a Katti rod. Goldsteinová z Červeného Hrádku, deti Helena, Samuel (v dome čís. 47).

Ignác Kaiser zo Svätušie a Amália rod. Weisssová, syn Moric sa narodil r. 1913. Na rodinu Kaisera sa starí Mojzesovčania dodnes pamätajú.

Väčšmi pamätajú na zbohatnutého krčmára Weissa, ktorý nečestným spôsobom získal veľkú časť chotára od gazdov, čo holdovali pijatike. Okolo r. 1850 krčmárom bol Samuel Weiss a po ňom jeho syn Marek. Weissovci bývali v dome pod čís. 15. Podľa obecnej kroniky na krčmára Weissa pre okrádanie podal žalobu priamo kráľovi istý Mojzesovčan, ktorý dvanásť rokov slúžil v cisárskej armáde. Kráľ naozaj nariadil vec vyšetriť a krčmára stihlo potrestanie.

Rómske rodiny.

Podľa rím. kat. matriky žili v Mojzesove rómske rodiny už v 18. stor. (v zátvorke rok, v ktorom sa ich meno vyskytuje prvý raz): Pleško (1777), František Lakatoš a jeho žena Terézia (1777); Jozef Karvaj a jeho žena Sára (1788); František Koča a jeho žena Terézia (1784); Imrich Špaňur a jeho žena Katarína (1792); Jozef Špaňur a jeho žena Sára (1796); Jozef Žemberi, Mária Kolompová (1816), Ján Kotlár a jeho žena Mária rod. Lakatošová (1894). Posledným sa narodil syn, ktorému krstní rodičia boli Jozef Pitter a Terézia rod. Očkayová. Z uvedenej rodiny pochádzal Ján Kotlár, ktorý sa r. 1938 hlásil k rodisku v Mojzesove. Založil si rodinu s Marišou. Živil sa kováčskym remeslom. Mali päť detí, z ktorých tri skončili štyri triedy a jedno deväť základných tried základnej školy. V Mojzesove žije potomok Ján, prezývaný Lólo, ktorý so ženou Katarínou vchoval tri deti.

POZNÁMKY

- 1 *Dolný Obaj. 1293–1993. Spracoval M. Bartoš. 1993, s. 43.*
- 2 *Podľa mojzesovskej matriky zomrelých.*
- 3 *Podľa mojzesovskej matriky narodených a zomrelých.*
- 4 *ŠOBA v Nitre. ŽN I. Sčítanie ľudu z r. 1869, čís. 6.*
- 5 *Tamže.*
- 6 *Károlyi, L.: A Nagy-Károlyi gróf Károlyi család, s. 330–331. – 1 kat. jutro – 1600 štvorcových stah = 0,5755 ha.*
- 7 *Kronika obce Mojzesovo (rukopis), s. 26. – Podľa Hedvígy Laurovej dom, v ktorom vznikol požiar, sa nachádzal približne v mieste medzi domami pod dneš. čís. 71 a 75.*
- 8 *Kronika obce Mojzesovo, s. 25.*
- 9 *Podľa mojzesovskej matriky narodených a zomrelých.*
- 10 *Podľa mojzesovskej matriky zomrelých.*
- 11 *Podľa mojzesovskej matriky narodených z r. 1853–1896. ŠOBA v Nitre.*
- 12 *ŠOBA v Nitre. Druhopyš židovskej matriky narodených (1851–1895), sobášených (1851–1895) a zomrelých (1851–1864).*
- 13 *Istý Filip Weiss, bývajúcí v Nových Zámkoch, žiadal r. 1921 domovský list na základe toho, že predtým žil v Mojzesove 25 rokov. Zápisnica z 12. 1. 1921. Štátny okresný archív (ŠOKA) v Nových Zámkoch.*

Rodina Rudňánskych

Prvým majiteľom zemepanstva v Mojzesove z rodiny Rudňánskych bol Alexander.

Rod Rudňánsky pochádzal z prastareho rodu Diviacky (Diviacka Nová Ves) zo 14. stor. Rodová vetev sa v 16. stor. rozdelila na samostatné rody Ujfalussy a Rudnay. Z rodu Rudnay vznikli ďalšie dva rody, z ktorých jeden si ponechal pôvodné priezvisko Rudnay a druhý si ho poslovenčil na Rudňánsky.¹ Oba rody patrili k nižšej šľachte, medzi zemanov.

Alexander Rudňánsky bol v r. 1736–1755 hlavným výbercom daní v Nitrianskej stolici. Potom sa stal slúžnym nitrianskeho služnovského obvodu. Používal predikát z Dežeríc. Údaje o jeho narodení sme nezistili. V dežerickej cirkevnej matrike nejstúvuje záznam o jeho rodine. Našli sme len údaj o sobáši zemana Ladislava Rudňánskeho z r. 1739 a o sobáši evanjelického nezemana Alexia Rudnianskeho z r. 1746, ktorý si priezvisko celkom poslovenčil.

Rodina Alexandra Rudňánskeho získala zemiansky titul r. 1756. Jeho menovec Jo-

zef Ján Nep. Rudňánsky z inej rodinnej vetvy získal r. 1773 za Márie Terézie titul baróna. Jeho barónsky erb mal heraldickú podobu: v belasom poli na zelenom pahorku rastúci zelenajúci sa dub a pod ním kráčajúci hnedý medveď. V rohoch štítu vpravo hviezda a vľavo polmesiac. Na prilbici a vedľa erbu boli ďalšie ozdoby a postavy, ktoré predstavovali atribúty barónskeho erbu Jozefa Jána Nep. Rudňánskeho.² Za zemiansky erb rodiny Alexandra Rudňánskeho, ktorá sa usadila v Mojzesove, pokladáme vyznačenú vnútornú časť erbu, bez vonkajších ozdôb a figúr.

Životopisné údaje o príslušníkoch rodiny Rudňánskych v Mojzesove sme čerpali z mozesovskej matriky narodených, sobášených a zomrelých v štátnom oblastnom archíve v Nitre.

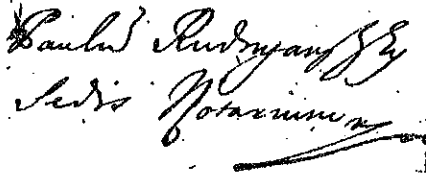
Alexander Rudňánsky si založil rodinu s Rozáliou Škarbalovou, ktorá sa narodila v Trnave okolo r. 1715. V manželstve sa im narodili deti: Terézia, Juliana, Anton, Pavol, Imrich a Wolfgang. Alexander Rudňánsky r. 1772 už nežil. V stoličnej vizitácii z r. 1778 sa medzi zemepánmi Mojzesova uvádzali dedičia Alexandra Rudňánskeho, Wolfgang a Pavol. V zozname zemanov Nitrianskej stolice r. 1781 bola evidovaná vdova po Alexandrovi Rudňánskom a synovia Wolfgang, Pavol a Imrich na zemepanstve v Mojzesove.³ V súpise z r. 1751 sa uvádza mozesovský zemepán Alexander Rudňánsky, r. 1769 jeho syn Pavol.

Pavol Rudňánsky (1743) bol spolumajiteľom zemepanstva v Mojzesove. Pôsobil ako prísediaci súdnej tabuly Nitrianskej stolice. V Mojzesove žil v manželstve s Klárou rod. Smrtníkovou. Predtým v Trnave sa im narodil syn Jozef (1788) a v Mojzesove Terézia (1792) a Žigmund Jozef Vincent (1797). V rodine žil Klárin otec, zeman Imrich Smrtník, ktorý zomrel 78-roč. (1815). Pavol Rudňánsky zomrel 73-roč. (1816) a jeho manželka Klára 57-roč. (1831), pocho-

Barónsky erb rodiny Rudňánskych

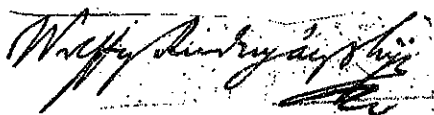
vali ju pri kostole. Neskôr im deti Jozef, Terézia a Žigmund dali postaviť pri kostole spoločný kamenný náhrobok ako prejav vrúcnej lásky.⁴

Paul Rudňanský
Sedis Notarius

Imrich Rudňanský (*1751) žil v Mojzesove v manželstve s Annou Hávorovou. Bývali v zemianskom dome. Narodil sa im František (1784) a Pavol (1768). V rodine žil otec Ján Hávor, ktorý zomrel 76-roč. (1806). Imrich Rudňanský zomrel 52-roč. (1803) a jeho manželka Anna 61-roč. (1835), pochovali ju na cintoríne.

Wolfgang Rudňanský (*1753) bol ženatý s Luciou Boššániovou. Pôsobil vo funkcii tajomníka uhorskej dvorskej komory (pred 1767), riaditeľa marmarošského dvorského zemepanstva (po 1770) a radcu budínskej Miestodržiteľskej rady (1786). V Mojzesove bývala rodina v zemianskom dome. Tu sa im narodila Mária Anna Zuzana (1770), Ján Nep. Jozef (1773) a Jozef Ignác Andrej (1776). Manželka Lucia zomrela 29-roč. a r. 1781 syn Jozef. Nové manželstvo uzavrel Wolfgang so zemiankou Barborou Hávorovou, pravdepodobne sestrou manželky brata Imricha. Narodila sa im Barbora Klára Zuzana, ktorá zomrela 3. júna 1789. O pár dní neskôr zomrela vo veku 74 rokov Wolfgangova matka Rozália rod. Škarbalová, manželka Alexandra Rudňanskeho. Bývala u niektorého syna v zemianskom dome. Wolfgang Rudňanský zomrel 43-roč. (1796). 35-roč. vdova Barbora sa znova vydala za 40-roč. zemana Gabriela Príleského. Sobáš sa konal v Mojzesove 8. januára

Wolfgang Rudňanský

1799. Príleský pôvodom z Prílesia bol stoličným príseďiacim a riaditeľom viacerých majetkov. Zomrel v Mojzesove 64-roč. (1821). V rodine žila aj Anna, Wolfgangova dcéra z prvého manželstva. Ďalšia dcéra Mária zomrela r. 1843, pochovali ju pri kostole.

Zo synov Pavla Rudňanskeho v Mojzesove trvale žil *Žigmund Rudňanský* (*1797). Bol advokátom Nitrianskej stolice. Uzavrel manželstvo so zemiankou Barborou Salixovou. Narodil sa im Ferdinand Ľudovít (1819). Manželka zomrela v Mojzesove 84-roč. (1845).

Dcéra Pavla Rudňanskeho, *Terézia Rudňanská*, sa r. 1832 v Mojzesove zosobášila s Edmundom Šimkovičom zo Stupavy.

Jozef Rudňanský, syn Pavla Rudňanskeho a Kláry Smrtníkovej, mal tragický osud. Narodil sa v Trnave (1788), odkiaľ sa rodina presťahovala do Mojzesova. Tu Jozef strávil detstvo a mladé roky. Zvolil si duchovnú dráhu. Teológiu vyštudoval v Pešti a vo Viedni. Po vysviacke za kňaza r. 1812 bol kaplánom v Leviciach a v Budíne. V období pôsobenia arcibiskupa a primasa Alexandra Rudnaya známeho povedomím Slováka, bol Jozef Rudňanský tajomníkom ostríhomskeho vikariátu. R. 1843 ho vymenovali za titulárneho opáta a r. 1844 za arcibiskupského vikára v Ostrihome. V r. 1845–1850 bol biskupom banskobystrickej diecézy. V revolučnom roku 1848 sa napriek vysokému cirkevnému postaveniu dal strhnúť na politickú aktivitu. Jeho príbuzný Karol Rudňanský, ktorého otec trvale žil v Mojzesove, v revolučnom roku bojoval v hodnosti poručíka. Biskup Jozef Rudňanský podľahol myšlienke, ktorou novou tvorené maďarské ministerstvo v Pešti sledovalo cieľ utvoriť nový vzťah štátu k cirkevi. Jozef Rudňanský pozval na 5. a 6. septembra duchovenstvo do Banskej Bystrice, aby urobili prípravné práce na zvolanie synody (cirkevného snemu), kde sa nastolí otázka vzťahu štátu k cirkvi. Pri slávnostnej bohoslužbe mal politické narážky vy-

hrotené proti viedenskému cisárskemu dvoru. Toto sa mu stalo osudným. 21. septembra ho predvolali na audienciu do Viedne, kde ho internovali. Odsúdili ho na šesť rokov väzenia v Kufsteine, odkiaľ ho preložili do kláštora v Klosterneuburgu. R. 1853 dostal milosť a uchýlil sa do Hainburgu. Od r. 1857 do smrti žil v Bratislave. Na prípade Jozefa Rudňánskeho, syna moizesovského zemepána, je pozoruhodné to, že na jeho biskupské miesto, keď ho 14. 3. 1850 musel vzdať, vo Viedni vymenovali 30. augusta Štefana Moyzesa,⁵ podľa ktorého získala naša obec dnešný názov.

Zo synov Imricha Rudňánskeho žil v Mojzesove *František Rudňánsky*, spolumahjiteľ tamojšieho majetku. R. 1804 si dal úradne overiť a potvrdiť pravosť zemianskeho armálesu, ktorý rodina získala r. 1756. Žil v manželstve so zemiankou Karolínou Haláčiovou (rodina pochádzala z Haláčoviec). Narodil sa im Karol Ján Nep. Anton (1816), Štefan (1817, zomr. 1833) a Vilhelmína Huberta (1819). František Rudňánsky zomrel 41-roč. (1825) a jeho manželka Karolína 54-roč. na cholery (1849).

Syn *Ján Nep. Anton Rudňánsky* vyštudoval právo, stal sa známym advokátom žijúcim v Bošanoch. V manželstve s Máriou Forstnerovou sa im narodili Janka, Maxmilán, Gejza, Žofia a Gabriela.

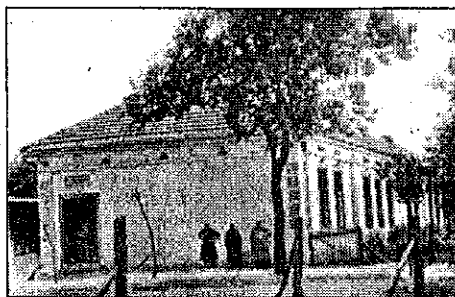
Vilhelmína Huberta, dcéra Františka Rudňánskeho, sa vydala za Antona Szeghőa, kalvána, ktorý bol slúžnym Nitrianskej stolice. Sobášom sa stal spolumahjiteľom majetkov v Mojzesove. Tu sa im narodila Gizela Barbora Mária (1848) a Karolína Vilhelmína Judita (1850).

Karol Rudňánsky, syn Imricha, bol zemepánom Mojzesova. Narodil sa r. 1827 v Mojzesove. V revolučnom období r. 1848/1849 bojoval ako poručík. Založil si rodinu so zemiankou Žofiou Zongorovou, helvétskeho vierovyznania, narodenou r. 1834 v Slovenskom Šocku (Šalgovce). Sobáš sa konal v mieste nevesty. Podľa matriky Ma-

lej Mane istá Judita Zongorová bola r. 1846 pri krste dieťaťa Sándora Deményho a Júlie Závodyovej. Rodina Karola Rudňánskeho bývala v Mojzesove v zemianskom dome pod čí. 31 (dnes čí. 34). Narodili sa im Mária Jolánka (1855, zomr. na zápal pľúc 1857), Július Gejza Karol (1858), Gizela Mária Alžbeta (1859), Mária (1861), Vojtech (1864, zomr. 1866), Imrich Ladislav (1857, zomr. polročný), Ladislav (1867), Žofia Juliana (1872). Matka Žofia Rudňánska zomrela 30. 3. 1889 a manžel Karol 17. 3. 1903. Spoločný kamenný náhrobok sa vo veľmi dobrom stave zachoval na moizesovskom cintoríne.

Mojzesovské zemepanstvo Rudňánskeho r. 1896 malo zemiansku kúriu s pekným domom, 7 zemianskych, 6 sedliackych a 10 želiarskych usadlostí, ornú pôdu v rozlohe 361 uhor. holdov, lúk 107 a vinohradu 43 uhor. holdov.⁶ Podľa ústneho podania starých Mojzesovčanov vlastnila rodina Rudňánskeho zhruba jednu štvrtinu chotára a vinohradov. Patrili im pozemky s najúrodnejšou pôdou, tzv. "siahovice", v rozlohe ohraničenej cestou od Urbánkovej sochy, hradskej a hraničnou čiarou černíckeho chotára.⁷ Vinohrady boli v oblasti, kde sa rodilo kvalitné víno.

Rudňánsku kúriu tvoril zemiansky dvor, na ktorom bol postavený veľký dom a príslušenstvo. Dom pod čí. 31 (dnes čí. 34) sa zvonku zachoval v stave, keď ho vlastnila rodina Karola Rudňánskeho. Pozostáva

Dom rodiny Rudňánskej č. 31 (dnes č. 34)

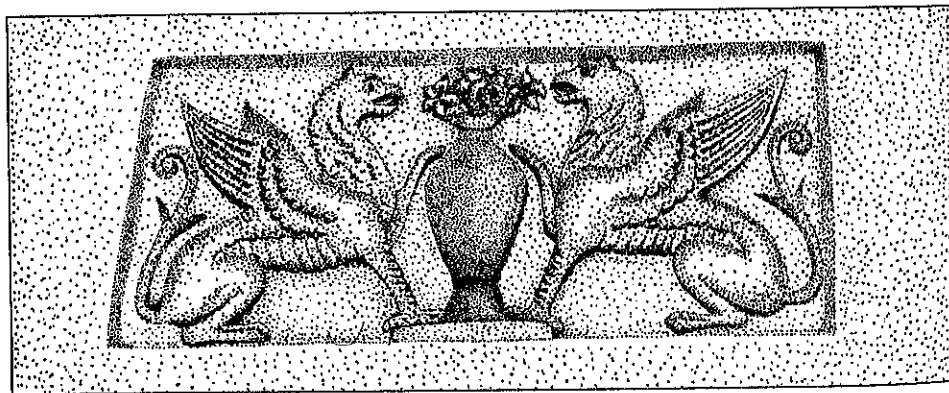
val z piatich neobyčajne priestranných a vysokých izieb, dvoch kuchýň a troch komôr. K príslušenstvu patrila na dvore murovaná hlboká a priestranná pivnica na víno, dve humná a štyri stajne. Pre početné služobníctvo boli vyhradené osobitné priestory.

Nad hlavným vchodom Rudňánskeho domu sa podnes zachoval vlys, vodorovný pás, zdobený figurálnou plastikou. Znázorňuje dvoch naproti sebe sediacych grifov a v strede medzi nimi väzu s kvetinami. Grif, rozprávkové zviera zo staroveku, má hornú polovicu tela v podobe dravca (orlice) s roztriahnutými krídlami, s ohnutým zobákom, špicatými ušami a s prednou nohou zakončenou pazúrmí. Dolná polovica tela má podobu leva s nohami zakončenými labami a s dlhým zvlneným chvostom.

Július Gejza Karol Rudňánsky sa narodil v Mojzesove 4. 5. 1858. Základnú školu mu rodičia sprostredkovali súkromným vyučovaním. Gymnázium navštevoval v Nových Zámkoch. Citovo založený chlapec mal príležitosť oboznamovať sa so životom vidieckeho ľudu. Poznávať ťažký údel mojzesovských sedliakov, chudobných želiarov a nádenníkov, ktorých bieda bola v ostrom kontraste s blahobytom v rodičovskom dome. Pravdepodobne týmito poznatkami sa prehĺbilo jeho sociálne cítenie, ktorým neskôr oplývala jeho literárna

tvorba. Študoval na právnickej fakulte kráľovskej akadémie v Bratislave do r. 1876. Po prerušenom štúdiu sa venoval literárnym záľubám. V Budapešti uzavrel manželstvo s herečkou Laurou Réthyovou (*1865), vidieckou primadonou. Do r. 1903 bol novinárom, pričom sa venoval básnickej tvorbe. Za politické básne v protihabsburskom duchu sa dostal do väzenia. R. 1904 v Debrecíne začal vydávať politické noviny. Keď ho stíhali neúspechy, r. 1905 sa s manželkou vystaňoval do Ameriky. Tam sa však jeho predstavy nenaplnili, jeho nespokojný duch nenašiel hľadaný prístav pokoja. Žil vo veľkej biede a prišiel o zrak. R. 1912 sa slepý vrátil do Budapešti, kde zomrel 8. 12. 1913. Jeho manželka žila do r. 1938.⁸

Július Rudňánsky vynikol ako autor literárno-estetických článkov, náboženskej, ľúbostnej a vlasteneckej poézie. V Budapešti mu vyšli *Básne (Kötemények)* z r. 1876–1882. K početným básnickým zbierkam v maďarčine mu pribudli preklady diel viacerých slávnych európskych autorov. Jeho tvorba dala podnet ku vzniku maďarskej modernej poézie. V jeho básňach rezonoval silný sociálny tón. Do popredia dával motív biedy, ľudskej beznádeje. V básni *Čo rozprávajú pšeničné klasy? (Mit beszélnék a búzakalászok?)* vyčaril obraz

Perokresba vlysu s figurálnou plastikou nad vchodom domu č. 31 (dnes č. 34)

prírody, žirne polia s hojnosťou úrody. V šepote obilných klasov sa odrážajú farebné obrazy z detstva, spomienky na mladosť zamýšľajúcu sa nad zmyslom života. Možno v nich hľadať zážitky a dojmy prežité aj pri potulkách mozesovským chotárom, ktorý natrvalo opustil sotva dvadsaťročný.

Peknú spomienku na mladého Júliusa Rudňánskeho si uchovali v susedných Úlanoch n. Žit. Píše sa o tom v obecnej kronike: "Úlančania veľmi radi spievali. Bol to ich živel, najmä na muzikách a na svadbách s desiatkami rôznych zvykov a povier. Ale aj vo sviatky a nedele zvykli si postáť na priedomí, dať sa do kruhu mládenci a dievky a vedeli vyspevovať z bohatej zá-

Július Rudňánsky, básnik a publicista

sobnice ľudových piesní až do neskorého večera. Veľkým obdivovateľom úlanskeho folklóru bol syn mozesovského zemana Július Rudňánsky, básnik a publicista, ktorý tu vyrástol a ospieval tento ľud vo svojich lyricko-epických básňach. Básne ako študent písal po slovensky."⁹

Miestny občan Cyril Turan, jeden zo zakladateľov Kroniky obce Úlany, získal kedysi slovenskú báseň Júliusa Rudňánskeho

od istého, dnes už nebohého a neidentifikovateľného Novozámčana. Umiestnil ju na čelnom mieste v kronike.¹⁰

V básni *Moja túžba*¹¹ sa mladý Július Rudňánsky, vtedy alebo študent novozámockého gymnázia, alebo poslucháč právnickej fakulty kráľovskej akadémie v Bratislave, vyznáva z lásky k rodnému kraju. Obdivuje jeho prírodu, očarúva ho vtáčí spev a žbŕkot vln tichej Čitienky. Hrdo sa hlási k Mojzesovu, svojmu rodisku, kde žije ľud so slovenskou piesňou na perách. Uvedomuje si, že tu v strede peknoduchého ľudu má život svoj zmysel. Vynára sa mu predstava matky, ktorá potomstvu s láskou odovzdáva tradíciu veľkomoravského Svätopluka. Ako rojko si želá v tomto kraji za života snívať a po smrti medzi svojimi aj spočívať. Očareného vidieckou prírodou vtedy ho ešte nelákal mestský život v Pešti, kam predsa napokon odišiel.

Báseň mladého Júliusa, zatiaľ jediná známa slovenská skladba, poskytuje svedectvo, že v mozesovskom rodičovskom dome Karola Rudňánskeho sa hovorilo po slovensky. Potvrzuje to aj písomná znalosť slovenčiny mladého básnika, v ktorej sa vedel v tom čase nielen na úrovni, ale aj výrazne so slovenským precítením vyjadrovať.

V Mojzesove sa podnes traduje, že jeden zo synov Karola Rudňánskeho prehral otcovský majetok na burze v Budapešti. Zo štyroch synov Imrich Ladislav zomrel r. 1857 a Vojtech r. 1866. Mohlo ísť o Júliusa (1858), básnika a publicistu, alebo o Ladislava, ktorý sa narodil r. 1867. Július žil v Budapešti a svojho času bol vo vážnych finančných ťažkostiach. O Ladislavovi nemáme nijaké údaje. Dcéra Juliana sa vydala za advokáta do Pešti.

Dom rodiny Karola Rudňánskeho pod čís. 31 (dnes čís. 34) odkúpil ešte za jeho života Štefan Horváth, otec Andreja, neskoršieho notára, a otec Michala a Františka Komáromyho. K odpredaju domu došlo

zrejme ešte do konca 19. stor.. Otec Karol Rudňánsky, ktorý po smrti manželky žil ešte štrnásť rokov a zomrel r. 1903, strávil starobu v rodine Štefana Horvátha.

Hroby významných osobností

Mojzesovský cintorín na konci obce bol vybudovaný r. 1786. Dovtedy sa pochovávalo v cintoríne, ktorý bol okolo kostola. R. 1924 dala obec cintorín rozšíriť. Pochováva sa v ňom vyše dvesto rokov. Prastaré hroby v ňom zanikli a vystriedali ich hroby mladších generácií. Hľadať v cintoríne stopy náhrobníkov významných mužov, ktorí v Mojzesove žili, pôsobili a zomreli, dnes už nie je možné. Jednako však pamiatka na nich pretrvala v mojzesovskej matrike zomrelých. Sprostredkúva prehľad o osobnostiach pochovaných na cintoríne v 18. a 19. stor.

Učiteľia (v zátvorke rok úmrtia): Michal Nagy (1789), Jozef Bartl (1867), jeho syn Jozef Bartl, ďalej Pavol Jankovič (1870). Odpočívajú tam telesné pozostatky nepochybne aj ďalších učiteľov pôsobiacich v Mojzesove, čo zomreli v rokoch, z ktorých sú medzery v mojzesovskej matrike zomrelých.

Farári: Ignác Komenda (1808), Jozef Berzík (1830), Michal Cabánik (1856), František Dobiáš (1872), Anton Peššek (1948) a František Miklis, čestný dekan v Slažanoch (1994).

Z rodiny Rudňánskych: 20-ročná Františka Rudňánska (1774), Lucia Boššániová, prvá manželka Wolfganga Rudňánskeho (1777), jej syn Jozef Ignác Andrej (1781), Wolfgang Rudňánsky (1796), Imrich Rudňánsky (1803), Ján Hávora, otec Anny, manželky Imricha Rudňánskeho (1806), Pavol Rudňánsky (1816), Gabriel Príleský, manžel Barbory Hávorovej, druhej manželky Wolfganga Rudňánskeho (1821), František Rudňánsky (1825), Imrich Smrtník, otec

Kláry, manželky Pavla Rudňánskeho (1830), Barbora Salixová, manželka Žigmunda Rudňánskeho (1845), Anna Hávorová, manželka Imricha Rudňánskeho (1831), Karolína Halačiová, manželka Františka Rudňánskeho (1849), Ján Nep. Rudňánsky, syn Františka Rudňánskeho (1862), Žofia Zongorová, manželka Karola Rudňánskeho (1889), Karol Rudňánsky (1903).

Pri kostole boli pochovaní: Pavol Stacho, farár (1825), Klára Smrtníková, manželka Pavla Rudňánskeho (1831), Mária, dcéra Wolfganga Rudňánskeho (1834).

Na starom cintoríne okolo kostola, ktorý zrušili r. 1786: rektor Ján (pred 1751).

Na dnešnom cintoríne podnes stojí veľký pomník s postavou anjela, na ktorom bola tabuľka s nápisom. Nápis je odstránený. Traďuje sa, že pri tomto pomníku sa nachádza murovaná hrobka rodiny Rudňánskych. V mojzesovskej matrike zomrelých sa uvádzalo len to, že členov rodiny Rudňánskych pochovávali v cintoríne. Nejestvuje záznam o ich rodinnej hrobke.

Posledné roky v Rakúsko-uhorskej monarchii

Príchod nového storočia bol v znamení kapitalistického podnikania. Rozvoj kapitalistickej výroby vyžadoval budovať cestnú sieť a rozširovať železničné trate. Zakladali sa nové továrne. V Šuranoch, vzdialených 10 km, poskytoval zárobkové možnosti cukrovar, ktorý dal postaviť šuriansko-palárikovský zemepán gróf Károlyi. V Nových Zámkoch postavili továreň na spracovanie kože.

V susedstve mojzesovského chotára skrývala pôda nemalé bohatstvo. Na území sa nachádzali jazerné íly, hlina vysokej kvality, ktorá čakala na svojho objaviteľa. Stal sa ním kachliarsky majster Ján Vyvňal, usadený v Mojzesove. V chotári ťažil hlinené vrstvy pre vlastnú výrobu pecových

kachlíc. Súčasne zistil, že kvalitná hlina by sa dala využiť aj na tehliarske výrobky. Na jeho podnet sa ujala myšlienka realizovať zámer na ťažbu hlíny. R. 1904 tu dokončili stavbu malomáňanskej tehelne na výrobu tehál a škridlíc pre stavebné odvetvie. Vo veľkom sa začala ťažiť hlina, z ktorej formovali, sušili a pálili tehliarske výrobky. Železničná trať v smere Nové Zámky – Šurany – Vráble – Zlaté Moravce – Topoľčianky bola vybudovaná v r. 1890–1894. Železničná trať v smere Úľany n. Žit. – Levice vznikla v r. 1910–1914.

Časť mojzesovských obyvateľov našla v tehelni prvú príležitosť zárobku v blízkosti rodiska. Manuálna práca v tehelni a v baniach na ťažbu hlíny s nedostatočným strojovým zariadením bola úmorná a navyše aj zle platená. Väčšina robotníkov ostala pre sezónny charakter výroby od neskorej jesene do jari bez práce.

Zámožnejší gazdovia pracovali na vlastnej pôde, želiari na pozemkoch, ktoré mali v prenájme. Nádenníci za dennú mzdu vykonávali robotu na majetkoch zemepánov Károlyiho a Rudňánskych. Viacerí odchádzali na sezónne roboty do vzdialených krajov.

Gazdovia-slobodníci tvorili skupinu obyvateľov, ktorí vo vlastnej réžii pracovali na svojom majetku. Priezviská ich rodín sa podnes uchovávajú v pamäti starších Mojzesovčanov. Gazdovia-slobodníci žili v dvoch (v zátvorke dneš. čís. domu): Buranský (71), Hlavačka (66), Kajanovič (47), Lauro (75), Lauro (91), Pavlatovský (55), Teplan (94), Vančík (72), Vašek (43), Vašek (80) a Zlatinský (39).¹²

Počet 11 gazdov-slobodníkov na prahu 20. stor. sa zhoduje s počtom sedliackych gazdov z r. 1828.¹³ Aj ich priezviská u ňom sú totožné. Vymizli tri priezviská (Rajnák, Gabriš, Kajanovič) a pribudli tri nové: Buranský, Vančík a Vašek. Išlo o novú generáciu z rodín žijúcich v 19. stor.

Dôsledky maďarizácie

R. 1890 žilo v Mojzesove 645 a r. 1910 884 obyvateľov. Úradným jazykom na obecnom úrade slovenskej obce bola maďarčina. V nej písali všetky zápisnice. V dedine panovala veľká negramotnosť. Vinu na tejto skutočnosti mala maďarizačná politika v Uhorsku. Maďarský minister školstva Albert Apponyi r. 1907 presadil školský zákon, na základe ktorého sa začala totálne presadzovať rečová a duchovná maďarizácia slovenského obyvateľstva. Na území Slovenska ľudové školy so slovenským vyučovacím jazykom v počte 2000 sa do r. 1912 znížili na 377. R. 1914 maďarsko-slovenských ľudových škôl bolo 365, r. 1918 už len 276. Prítom slovenský materinský jazyk sa vyučoval len hodinu v týždni.¹⁴ Dnešní osemdesiatnici sa ešte pamätajú na žiacke lavice, v ktorých sa museli učiť po maďarsky, ešte aj modlitby odriekať v im nezrozumiteľnej reči. Stav ľudového školstva mal za následok nízku vzdelanostnú úroveň obyvateľstva.

Maďarizácia na území Slovenska využívala všetky prostriedky na odnárodňovanie v takom rozsahu, že brutálny útlak Slovákov mal ohlas aj na európskom verejnom fóre. Potláčaného slovenského národa sa ujal brániť nórsky spisovateľ a nositeľ Nobelovej ceny Björnsterne Björnson, angažovaný v mierovom hnutí. Na medzinárodnom mierovom kongrese v Mníchove ostro vystúpil proti vtedajšiemu vyslancovi Uhorska Albertovi Apponyimu kvôli protislovenskému jazykovému zákonu. Čoskoro mal príležitosť poukázať aj na brutalitu maďarizátorov. R. 1907 v Černovej, kde pri vysviacke nového kostola nesmel celebrowať tamojší rodák farár Andrej Hlinka, ale maďarskí kňazi, došlo ku vzburе obyvateľov. Žandári použili strelnú zbraň, ktorá vyhasila 14 životov a 10 ľudí ťažko a 60 ľahko zranila. Björnson s černovským krvipreliatím oboznámil európsku verejnosť. Dal

do povedomia bezprávne postavenie Slovákov v Uhorsku.

Organizácia verejnej správy

Nitrianska stolica prešla viacerými zmenami. R. 1850 ju zrušili a na jej území utvorili dva nové administratívne celky: Hornonitriansku a Dolnonitriansku stolicu. Administratívnym strediskom Dolnonitrianskej stolice bola Nitra a Hornonitrianskej stolice Trnava. R. 1860 obnovili Nitriansku stolicu a r. 1872 ju rozdelili na 12 slúžnovských okresov. Mojzesovo patrili do novozámocského slúžnovského okresu a do obvodného notariátu v Černíku.

V obecnej samospráve Mojzesova pôsobil richtár a obecné predstavenstvo za spoluúčasti notára.

R. 1903 bol richtárom Matej Mráz (pôsobil od r. 1890) a notárom V. Bernát. Členovia predstavenstva: J. Klačanský, miestny farár, L. Slezinger, F. Komáromy, M. Výberčí, J. Lauro, J. Teplan, G. Schwartz, J. Výberčí, J. Kajanovič, Š. Buranský a J. Šimeg.¹⁵

R. 1917: Matej Mráz, richtár. V obecnom predstavenstve boli: Ján Jakabovič, miestny farár, Štefan Horváth, Michal Výberčí, Michal Kajanovič, František Komáromy, Štefan Buranský a Marek Weiss.¹⁶

R. 1918: Matej Mráz, richtár, Rudolf Bresťenský, notár. V obecnom predstavenstve boli: Ján Jakabovič, Michal Výberčí, Štefan Buranský, Jan Teplan, Jozef Lauro, Ján Šimeg, Štefan Horváth a František Komáromy.¹⁷

Remeslá

Tkáčske remeslo v rozvetvenej rodine Očkalovcov¹⁸ si udržiavalo prvenstvo naďalej. Pestovanie konopí pre vlastnú potrebu bolo rozšírené takmer v každej domácnosti. Konope spracúvali na trlici, potom

priadli a z hotových nití tkali plátno. V každom dome sa v zime priadlo a v zámožnejších tkalo na krosnách. Z konopného plátna zhotovovali odev spodný i horný pre ženy a mužov.

Prepotrebne kováčske remeslo malo tiež pokračovateľov. V rodine Rampášikovej pracoval v kováčskej vyhni otec Jozef (*1898) a popri ňom syn Ernest (*1906) i ďalší syn František. Ďalšiu kováčsku dielňu si otvoril Jozef Rajter.

Kováči z rodiny Rampášikových

Objavil sa aj nový druh remesla – kachliarstvo. Na prelome storočia sa do Mojzesova prístahoval vyučený kachliar Ján Vyšňal (*1873). Pochádzal zo Sýkorca na Morave. V hospodárskej budove, odkúpenej od rodiny Rudňánskych (pod dneš. čí. 37)

*Kachliarsky
majster
Ján Vyvšjal*

si zriadil kachliarsku dielňu a vybudoval pec na výrobu kachlíc. Potrebnú hlinu ťažil v chotári, kde objavil kvalitnú hlinu vhodnú aj pre výrobu tehál. Tento objav prispel k založeniu malomaňanskej tehelne r. 1904, ktorá znamenala významný zdroj zárobku pre obyvateľov v okolí. Kachliarsky majster Vyvšjal začal vlastnú výrobu kachlíc pre stavbu izbových a kuchynských pecí. Pri výrobe kachlíc používal modely vyformované z hrnčiarskej hliny. Kachlice vypálené a glazurované mali rastlinné alebo ornamentálne motívy v rozličných farebných odtieňoch. Pri stavbe pecí mal praxou osvedčenú technológiu, ktorou dosahoval vynikajúci tepelný účinok. Dnes sú v Mojzesove pamätníci, ktorí spomínajú jeho vychýrené kachľové a šamotové pece. Do začiatku prvej svetovej vojny postavil ich na širokom okolí veľký počet. Po návrate z talianskeho frontu skorá smrť (1925) urobila koniec jeho remeslu.

Prvá svetová vojna

Atentát na následníka rakúsko-uhorského trónu Františka Ferdinanda 28. júna 1914 v Sarajeve bol iskrou, z ktorej sa rozpútal požiar svetovej vojny. 28. júla vypovedalo Rakúsko-Uhorsko vojnu Srbsku. O tri dni

nasledovala všeobecná mobilizácia. Do vojny bolo zatiahnutých 33 krajín a zmobilizovaných okolo 18 miliónov vojakov. Slovenskí vojaci v rakúsko-uhorskej armáde bojovali na rozličných frontoch (ruskom, menej srbskom, talianskom, rumunskom) v počte do 450.000 mužov. Z nich na frontoch zahynulo vyše 60.000 a zmrzáčených bolo viac ako 61.000 mužov.¹⁹

Mojzesovo tiež splatilo daň vojnovému Molochovi. 29 rodín stratilo otca, manžela, synov. Na bojisku padli: J. Ambrús, J. Ambrús, Š. Bachúrik, J. Buranský, M. Buranský, M. Eliáš, J. Holonka, J. Horváth, F. Jesenič, Š. Jesenič, D. Kajanovič, J. Kajanovič, J. Kajanovič, M. Kajanovič, V. Kajanovič, J. Lauro, Š. Lauro, Š. Marenčák, M. Mráz, J. Očkaľ, A. Pápay, L. Pitter, M. Slovák, F. Šimek, F. Teplan, J. Teplan, R. Vašek a T. Vašek.

K padlým vojacom pribudli straty mužov, ktorí v bojových líniách síce smrti unik-

*V cisárskej armáde roku 1898
Sediaci zľava Michal Lauro*

li, no po návrate domov podľahli ťažkým následkom z prežitého utrpenia v zajateckých táboroch. Pribudli nové vojnové vdovy a nové siroty. Od nového štátu dostávala vojnová vdova mesačne 150 Kč a siroty po 50 Kč.

Návrat z vojnového frontu si zapísal Imrich Teplan (*1876), vojak povolanej do rakúskej cisárskej armády, s ktorou sa dostal až do Francúzska. Tu ho zastihol koniec vojny spečatený prímerím Rakúska, podpísaným 3. novembra 1918. Imrich Teplan, vtedy 32-ročný, uviedol v krátkom zázname trasu svojho návratu: cez Alsasko a Lotrinsko, Bádensko, Württembersko, Bavorsko a Rakúsko, cez mesto Viedeň, Bratislava a Nové Zámky. Do Mojzesova prišiel 26. novembra o 22. hodine.²⁰

Z rodiny Mottkovej pravnuček Ján Teplan so synom Františkom

Skutočná udalosť zo svetovej vojny

Vyrozprával Štefan Kajanovič (*1872), vojak v prvej svetovej vojne, na talianskom fronte pri Piave, zaradený do sanitného oddielu, svojmu synovi Jánovi, ktorý to zapísal v mojzesovskom nárečí:

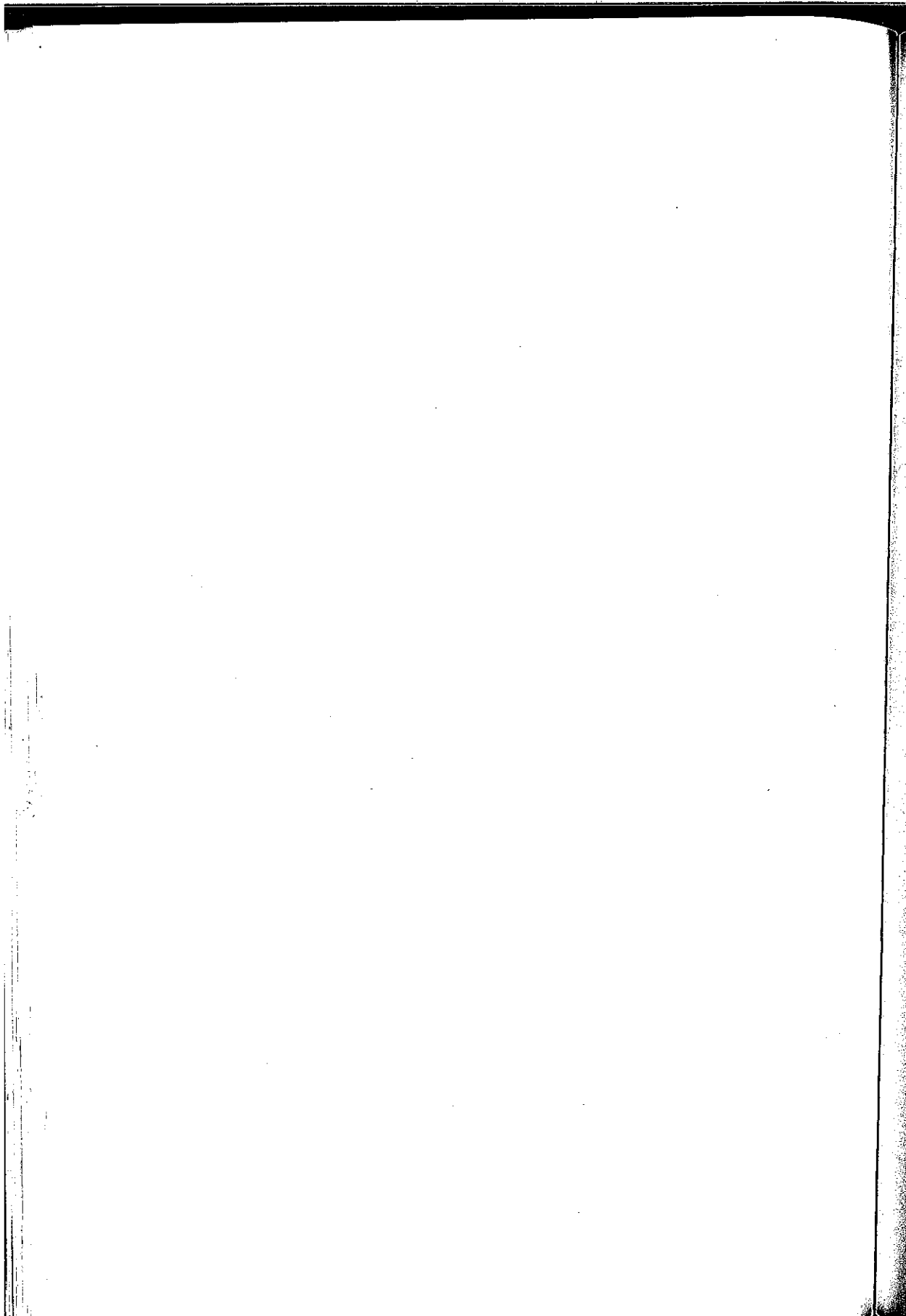
“Vojna zúri, šađe je ťicho. Zmračené telá raňených vojakův ležia pret našima zákopáma. Zdravotná služba behá sem-tam, pomáha de len môže, ovazuje rani, nakoľko jej sili stača. Je ale desať hodín večer. Granátma v ruke plazíme sa po krvúom zmáčanej zemi našich kamarádov, kerfím gulki vihasili život. Jako ideme dálé, tu za jenním kerom vidíme ležati vojáka, kerému granát ottrhol celú bradu, zubi a z prsov sa mu drali hlboké zdichi. Chudák, zápasí ze smrtúm. Velice smutne pozerá na nás, bár má aj oči zaláte speňením krvúom. – Čo s ňím čilek? – pítam sa suseda, kerí sa mu prehrabávav ve vačkoch. – Nuš, čo s ňím – hovorí mi – ňemáme čilek čas sa tu s ňím babrať a naposledi, ved to ňeňi našúm starostúm. Nato je zdravotná služba. No a dobre veš, de máme íť. Možná, že za pár minút uš aj mi tak budeme vizerať. – Povinnosť je povinnosť, ale aj toto je povinnosť. A stoj čo stoj, mosíme mu pomócti. Nože, chlapi, zeberte ho na ruki a dbajte, abi vás gulki obišli a zaňeste ho do sanitného otdeleňá číslo 12. A tam, jako berú raňeného ze zemi, ožári sa obloha, zapišťa okolo nás smrtonosné gulki, zarachotá, zašušta granáti a – Bože, moj kamarádi ležia v krvi na zemi. Strašň to pohlat, strašň skutečnosť! Aňi samí ňevém, de som, de stojím, či žijem a či sa ze spánku preberám – ňišť ňevém. Len krv sa ve mne búri, cíťim smat a uteram si s čela krv, krv mojich práťelův. Teplá krv, ňevinná krv. Jak dlho to trvalo, to ňevém, len keď son sa prebudev a či stav ze zemi, visoko uš stálo slnko nat nami. A čo čilek? – pítam sa seba samého. Zostať tu alebo sa vrátiť? I jenko, i druhé

bude zle, lebo neprátel ma bárjako zbadá. A keď ma zbadá, hneť sa doválam smrti. Teda ostaňem tu. Pozrem aj raňených, či ňeňi volakerí ešte živí. Aspoň mi bude veselší, mislím si. Plazím sa, prezerám a tu vidím ve jennej prékope bez nóch ležáceho vojáka a dív, že som nespádov z nóch, keď son videv, že si dlhým kňaským rúchom utéra vitékajúcu krv. Teda kňas, bes nóch. Priplazím sa k ňemu, či bi, reku, ňepomohov, jak ešte môže. Prihovorím sa. Nemóžem. V hrli mi hlas zastaňe, nohi podlomá a dív, či čo? Pri ňom leží taško raňení a stačev son ešte videť, jako boškáva krvúm usadení krížik. Tedi kňas, direcht ho spovedav. Jaké je to pekne! A poslenné slová son ešte počuv: – náďeme sa pret Pánom Bohom! Vácé son ňeočúv, lebo obidvá naras vipustili dušu. Umreli, ubožáci! Večér sa už bów priblížev. Tma sa šade rozložila. Hor-ko-taško son sa dostav do zákopov, de ma moj kamarádi už pokladali za mrtvého.²¹

POZNÁMKY

- 1 Priezvisko Rudnýanský, ako si ho členovia rodiny dôsledne písali, prepisujeme Rudňánsky. Veľva z Dežeríc v 15. stor. používala meno v podobe Rudniánsky. Túto podobu, podľa dežerickej cirkevnej matriky v 18. stor. používali členovia rodiny Rudniánskych, ktorí boli evanjelici augsburského vterovyznania a nezemaní.
- 2 Magyarország vármegyei és városai. Nyitra vármegye. Budapest, b. r., s. 701–702.

- 3 Autentický zoznam zemanov Nitrianskej župy. 1781. Na s. 13: "In possessione Eözdgeb relicta Alexandri Rudnyansky et filii ejusdem Volfgangus, Paulus et Emericus Rudnyansky." ŠOBA v Nitre no B.
- 4 Nábrobok sa nachádza v mieste, kde je dnes vchod do sakristie. Latinský nápis: Spectabilis ac perillustri domino Paulo Rudnyánszky de Dezser, I. Comitatus Nitriensis Tabulae judicialitae assessori, die 1. Februarii MDCCCXVI aetatis suae anno LXXV et eius consorti spectabili dominae Clareae Szmrtnik die XX. Octobris MDCCCXXXI aetatis suae anno LIX defunctis optimis genitoribus suis Josephus, Theresia et Sigismundus isthoc gratiae filialis pietatis monumentum. F. F. – Uvedené roky života sú rozdielne od údajov v mozesouskej matrike zomrelých v ŠOBA v Nitre.
- 5 Hurban-Vajanský, Sv.: Život Štefana Moysesov. Martin 1970, s. 43–44. O názoroch Jozefa Rudňánskeho, ktorý dlhší čas pôsobil po boku arcibiskupa a primasa Alexandra Rudnaya v Ostrihome, podrobnejšie v našej pripravovanej monografii o A. Rudnayovi.
- 6 Károlyi, L.: A Nagy-Károlyi gróf Károlyi család, s. 315. – 1 uborský bold– 1200 štvorcových stah = 0,4316 ha.
- 7 Podľa Kroniky obce Mozesovo, ktorú píše Leonard Hlavačka.
- 8 Magyar iródalmi lexikon. II. Budapest 1965. Magyar életrajzi lexikon. II. Bratislava 1969, s. 552. Slovenský biografický slovník. V. Martin 1992, s. 138.
- 9 Kronika obce Úľany n. Žit. (od r. 1974, rukopis), s. 27.
- 10 Osobitne ďakujem p. Cyrilovi Turanovi za poskytnutý odpis vzácnjej básne.
- 11 Pozri tu na s. 105.
- 12 Informácia Hedvigi Laurovej.
- 13 Pozri tu na s. 45.
- 14 Encyklopédia Slovenska III. Bratislava 1979.
- 15 Štátny okresný archív v Nových Zámkoch (ŠOKA). Zápisnica z 23. 1. 1903.
- 16 Tamže. Zápisnica zo 6. 12. 1917.
- 17 Tamže. Zápisnica z 20. 1. 1918.
- 18 Z rodiny pochádza Katarína Očkaiová-Pileková. Pozri tu obr. na s. 94.
- 19 Encyklopédia Slovenska IV. Bratislava 1980.
- 20 Podľa vlastnoručne písaneho záznamu Imricha Teplana. V rodinnom archíve Helenky Malikovej.
- 21 Uverejnil J. Kajanovič: Z rozhovorov môjho otca. (Izdecký dialekt) In: Slovenská jednota, Budapešť, 23. 9. 1942.

II. Po vzniku Československej republiky

Po skončení prvej svetovej vojny, keď Rakúsko-Uhorsko kapitulovalo, na jeho troskách vznikli nové štátne útvary. Medzi nimi Československá republika, ktorá vstúpila do života 28. októbra 1918. O jej vznik sa zaslúžili Tomáš Garrigue Masaryk, Milan Rastislav Štefánik a Eduard Beneš.

Začiatkom r. 1919 sa uskutočnila menovacia odľuka. Okolkovaním rakúsko-uhorských papierových peňazí (korún) vznikla samostatná mena – československá koruna (Kč).

Nová organizácia verejnej správy

Prvá ČSR prevzala uhorské župné zriadenie s organizáciou službových úradov. R. 1920 vyšiel zákon o organizácii župných a okresných úradov. Nové župné a okresné zriadenie sa na Slovensku zaviedlo 1. januára 1923.

V samospráve obce prešla pôsobnosť richtára na starostu a členov obecného predstavenstva na obecnú radu. Naďalej sa zachovalo spolupôsobenie notára, ktorý vykonával štátnu správu. Obecná rada bola volená zo stredy obecného zastupiteľstva. Pozostávala zo starostu, jeho zástupcov a členov. Starosta zastupoval obec navonok, robil uznesenia obecného zastupiteľstva, podpisoval listiny. Obecná rada bola v obecných veciach vedúcim orgánom, ktorý vykonával správu. Členovia obecného zastupiteľstva mali hlavné slovo v obecnom hospodárení, volili starostu, jeho zástupcov

a obecnú radu, vyberali obecných úradníkov a rozhodovali o udelení domovského práva. Ich funkčné obdobie bolo štvorročné. Úrad vykonávali bezplatne. Z obecných komisií s poradnou úlohou najdôležitejšia bola finančná komisia, ktorá mala na starosti kontrolu hospodárenia s obecným majetkom. Notár bol úradníkom, oprávneným vydávať verejné písomné doklady.

Prvá slovenská zápisnica Obecnej rady

Zápisnice Obecnej rady, do r. 1918 písané v maďarčine, vystriedala v novom štáte slovenčina. Písal ich notár, ktorý musel ovládať štátny jazyk. Prvá po slovensky napísaná zápisnica zo zasadnutia mojzesovskej Obecnej rady sa zachovala z 9. novembra 1920.¹

Starostom vtedy bol Matej Mráz, ktorý v uhorskom zriadení funkciu richtára zastával od r. 1890. Mráz bol zároveň predsedom Obecnej rady. Notárom bol Dezider Kantor. Členovia obecnej správy: Béla Szemző, Ján Jakabovič, Michal Výberčí, Ján Šimeg, Jozef Lauro, Štefan Buranský, Ján Výberčí, Michal Komáromy, Peter Tvrdoň a Tomáš Kajanovič.

Na zasadnutí schválili vyúčtovanie za r. 1918 (príjmy 2961, výdavky 2884 korún). Miestny farár Ján Jakabovič, predseda školskej stolice, predložil rozpočet na súrnu opravu bytu pre učiteľa-organistu vo výške 14.827 korún.²

V rozpise rozpočtu vypracovanom 21. 3. 1921 sa uvádzal základ štátnej dane 6840 korún. Z toho na veľkostatkára Ľudovíta Károlyiho pripadla daň 2563 korún (spolu s výdavkami 5536,98 korún) a na občanov daň 4247 korún (spolu s výdavkami 9289,90 korún).

Na zasadnutí 12. 1. 1921 notár Andrej Rybárik predložil žiadosť novozámockého obyvateľa Filipa Weissa, ktorý 25 rokov žil v Mojzesove, o vystavenie domovského listu.

Na zasadnutí 5. 6. 1921 notárovi žiadost' o prijatie Zoltána Erdélyiho za pomocnú silu do kancelárie notariátu v Černíku Obecná rada zamietla.

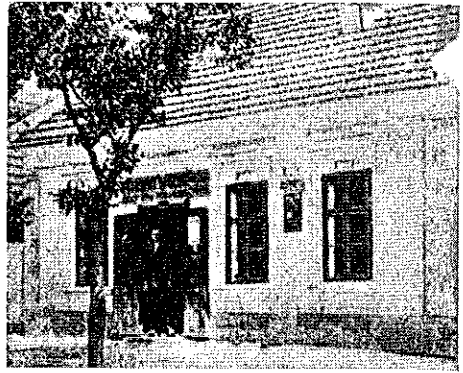
Na zasadnutí 20. 7. 1922 prerokovali obecný rozpočet na r. 1921 (výdavky 15.932, príjmy 832 korún), schodok sa mal uhradiť 220 % obecnou prirážkou.³

Prvá slovenská ľudová škola

V dome pod čís. 43 (dnes čís. 56) bola od 18. stor. umiestnená školská miestnosť, kde sa vyučovalo, a súčasne byt pre učiteľa a organistu. Podľa pamätníkov do tejto jednotriednej školy chodil ešte aj Michal Lauro (*1877). Dom bol v cirkevnom majetku. Jednotriedka sa po vzniku ČSR stala nevyhovujúcou pre pribúdajúce školopovinné deti.

Novú školu, prvú slovenskú školu v Mojzesove, umiestnili v dome pod dneš. čís. 45 (zrúcaný). Žiaľ nezachoval sa údaj o roku, v ktorom došlo k preloženiu školy do tohto domu. Rozpočet z marca 1921 na opravu bytu pre učiteľa a organistu vo výške 14.827 korún však dokazuje, že v dome pod vtedajším číslom 43 sa už nerátalo so školskou miestnosťou. Bola umiestnená v dome pod dneš. čís. 45, ktorý alebo patrila cirkvi alebo ho táto dodatočne odkúpila.

Ľudovú školu v dome pod dneš. čís. 45 r. 1924 navštevovalo 146 žiakov. V Obec-

Dom pod dneš. č. 45 (zrúcaný), v ktorom bola ľudová škola do roku 1926

nej rade rozhodli 1. 8. 1924 zaviesť druhú učiteľskú silu s ročným platom 1200 korún a s naturálnym bytom. V tejto školskej budove sa vyučovalo do konca školského roku 1925/1926.

Učiteľmi boli: Jozef Miklovič (do 1920), Jozef Táborický (1920–1921, Mária Zajíčková (1921–1922), Jozef Mihalovič (1922–1923), Jozef Táborický (1923–1926) a Aladár Bránsky (od 1925).⁴

Nové obecné zastupiteľstvo

Podľa zápisnice zo zasadnutia 29. 4. 1924 novým richtárom bol Jozef Kajanovič, notárom Andrej Rybárik a zapisovateľom Andrej Horváth, rodák z Mojzesova. Členovia obecného zastupiteľstva: Michal Výberčí, Jozef Lauro, Ján Teplan, Peter Buranský, Ján Jakabovič, Michal Komáromy, Štefan Lauro, Ján Šimeg, Jozef Vašek, Ján Lauro, Matej Hlavačka, Štefan Vančík, Jozef Jesenič a Melicher Čičman.

Na zasadnutí schválili obecný rozpočet vo výške 25.086 korún (príjem 2158 korún), schodok sa mal uhradiť z pozemkovej dane. Na opravu mostu cez Cítenku odhlasovali 6000 korún.

Na zasadnutí 16. 8. 1924 notár Andrej Rybárik podal návrh na úpravu platu pô-

rodnej babice, ktorý pred vojnou bol vo výške 120 korún. Schválili ho vo výške nových 120 korún s drahotným prídavkom 40 korún a ďalšími sadzbami.

Na zasadnutí 6. 11. 1924 schválili návrh na zakúpenie pozemku, ktorým sa mal rozšíriť cintorín. Obec odkúpila z parcelácie Károlyiho majetku pozemok v rozlohe 1000 štvorcových siah. Kúpnu cenu zhruba vo výške 2000 korún uhradili z obecného rozpočtu na r. 1925.

Do školy dali urobiť lavice, skrine a okná. Návrh na ne urobil šuriarsky stolár Ján Tóth. Predsedom školskej stolice sa stal nový miestny farár Štefan Cintula.

Na zasadnutí 13. 12. 1924 schválili obecný rozpočet na r. 1925 (výdavky 24.200, príjmy 2784 korún). Schodok uhradili zo štátnej dane s 272 % obecnou prirážkou.

Na zasadnutí 6. 2. 1925 schválili návrh založiť Dobrovoľný hasičský zbor, na ktorý mala obec prispievať. Odhlasovali návrh na obecnú ladvňu, ktorá bola potrebná zo zdravotných a hygienických dôvodov.

Na zasadnutí 2. 12. 1926 schválili obecný rozpočet na r. 1927 (výdavky 45.716, príjmy 4326 korún). Schodok uhradili 718 % obecnou prirážkou.⁵

Parcelácia

Podľa zákona o pozemkovej reforme z r. 1919 začala sa v obci konať parcelácia. Dotýkala sa pozemkov gr. Károlyiho, ktoré boli dovtedy v prenájme. R. 1922 rozparcelovali Károlyiho pozemky v Agači, a to obyvateľom z Úľan n. Žit. a z Mojzesova. R. 1924 rozparcelovali z Károlyiho pozemkov v Mojzesove 192 kat. jutár drobným sedliakom a bezzemkom. 214 kat. jutár získal legionár Michal Slezák. 196 kat. jutár ostalo pod záborom, v skutočnosti v Slezákovom prenájme. 22. kat. jutár a majer Bimbok (Púčky) odkúpil Ján Jakabovič pôvodcom z Malženíc,⁶ farár pôsobiaci v Mojzesove do

r. 1924. Na tomto majetku hospodáril brat Pavol Jakabovič a neskôr jeho najstarší syn Ján.

Parceláciou chudobní sedliaci veľa nezískali pre nedostatok peňazí. Za každé jutro sa totiž musela vopred zaplatiť záloha vo výške 400 korún a zvyšok splácať v stanovených termínoch. R. 1928 nasledovala parcelácia pozemkov pod záborom, ktorú mal v prenájme Slezák. Boli to zväčša lúky.⁷

Nová budova ľudovej školy

Jednotriedna škola zriadená v dome pod dneš. čís. 45 (zrúcaný) bola iba dočasným riešením pre školskú dochádzku pribúdajúcich detí. Ešte pred pozemkovou parceláciou vzišiel v Obcejnej rade návrh vyzvať veľkostatkára Ľudovíta Károlyiho, aby z hospodárskych budov prepustil dve miestnosti pre školské učebne alebo pre učiteľský byt.⁸ V októbri sa už konkrétnejšie hovorilo o novej škole s dvoma triedami a s učiteľským bytom. Bol dokonca o tom vyhotovený aj projekt, ktorého autorom bol stavitel Eduard Reichfeld.⁹ Ziaľ, chýbajúce zápisnice Obcejnej rady z r. 1923 nedovoľujú poznať priebeh konania v súvislosti s navrhovanou novou školskou budovou.

V januári 1924 vyjadril Károlyi ochotu prenajať hospodársku budovu pod čís. 55 (dnes čís. 88) na 20 rokov za ročné nájomné 600 korún. Boli v nej tri miestnosti a kuchyňa, v ktorej sa rávalo s učiteľským bytom.¹⁰ Školský inšpektor v marci po obhliadke vyhlásil, že budova je vhodná na školské učebne a učiteľský byt (2 izby, kuchyňa, komora a dreváreň). Stanovil podmienku, že školu treba oplotiť, vybudovať ihrisko a školskú záhradu. Medzitým aj stavitel Reichfeld predložil rozpočet nákladov na murárske, stolárske a tesárske práce vo výške 22.381 Kč, za ktoré sa budova mala reštaurovať. V auguste sa Obecná rada dozvedela o pripravovanej parcelácii Károlyi-

ho veľkostatku. Obci sa naskytila príležitosť hospodársku budovu s pozemkom pod parc. čí. 290, 291, 292 a 293 odkúpiť.¹¹ Obecná rada o tom rozhodla v novembri. Rozhodla aj o tom, že finančné prostriedky na zakúpenie budovy získa odpredajom staršej školskej budovy a domu s učiteľským bytom (parc. čí. 26 a 146), ktoré boli majetkom cirkevnej školy. Stanovila aj podmienku, že prvé tri parcely budú obecným a štvrtá cirkevným majetkom.¹² Novým predsedom školskej stolice sa stal farár Štefan Cintula, ktorý prišiel po odchádzajúcom Jánovi Jakabovičovi.

V januári 1925 dala obec do prenájmu notársky fond, t. j. ornú pôdu v rozlohe 2 kat. jutár, notárovi Andrejovi Rybárikovi za ročné nájomné 300 korún a v naturáliách 4 q žita. V zmluve o prenájme stanovila podmienku, že v záhrade novej školy v rozlohe 400 štvorcových siah dá notár vybudovať stromovú školku a vyšle učiteľa Jozefa Táboorského na ovocinársky kurz.¹³

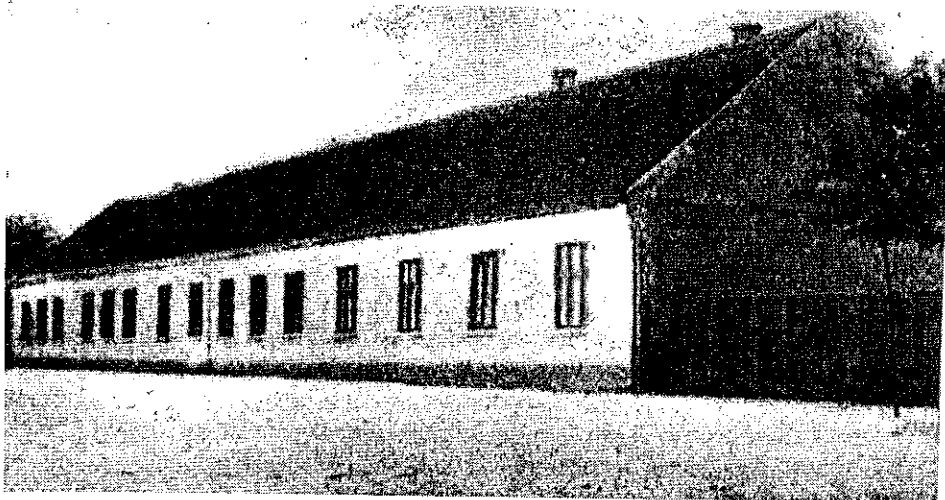
V apríli 1925 Obecná rada schválila uznesenie, že v budúcej školskej budove zriadia 2 triedy, 1 dielňu, ktorú po čase použijú za tretiu triedu, ďalej zborovňu, dva učiteľské byty a do dvoch tried školské zariadenie. Dokončenie a odovzdanie školy predpokladala do 20. augusta 1925. Zároveň od 1. septembra schválila druhú učiteľskú silu s ročným platom 1200 korún a s naturálnym bytom. Obecná rada mala už konkrétnu predstavu aj o tom, ako získať peniaze, potrebné na odkúpenie budovy s pozemkom pre novú školu a na jej prestavbu. Bolo rozhodnuté, že ich nadobudne odpredajom domov, ktoré boli cirkevným majetkom. Odpredať sa mal dom pod čí. 6, ktorého predošlé funkčné určenie Obecná rada bližšie neoznačila, jeho cenu stanovila na 29.755 korún. Ďalej dom s učiteľským bytom pod čí. 43 (dnes čí. 56) v cene 15.000 korún a budova so starou školou (dom pod dneš. čí. 45, zrúcaný), ktorej výkričnú cenu na verejnej dražbe viac

ráz menili. Najprv sa tento dom mal odpredať za 4500 korún, potom za 7000, dokonca aj za 10.000 korún. Napokon dom na dražbe odkúpilo Potravné družstvo za 8600 korún (prítomní za družstvo Matej Vančík, Peter Tvrdoň a Štefan Vančík). Kúpna cena Károlyiho hospodárskej budovy pod čí. 55 (dneš. čí. 88) s pozemkom pod parc. čí. 290, 291, 292 a 293 bola 20.000 korún. Budova slúžiaca vtedy za břešňu vyžadovala však generálnu prestavbu spojenú s vysokými nákladmi.¹⁴

V máji dala Obecná rada v novinách uverejniť súbeh na zadanie prác na prestavbu budovy. Z platieh staviteľov, účastníkov súbehu (Ferdinand Schimanetz a Alois Hoffmann z Nových Zámkov, Ľudovít Nagy a Ján Tóth a spol. zo Šurian a Ľudovít Kočí z Vlkasu), vyhral súbeh novozámocný staviteľ Ferdinand Schimanetz. Rozpočet nákladov na prestavbu predložil vo výške 131.044 korún. Celkové náklady spolu so zakúpením Károlyiho hospodárskej budovy dosahovali 151.044 korún. Obecná rada súhlasila s výškou nákladov v presvedčení, že ich obec bude schopná uhradiť. Za tri odpredané domy dostala 53.355 korún. Od Zemskej banky v Bratislave získala úver vo výške 117.689 korún na päť rokov (1926–1930) s ročnou splátkou 23.400 korún. Miestny farár Štefan Cintula za mojesovskú cirkev poskytol obci pôžičku 20.000 korún na dva roky (1931–1932) so 4 % úrokovou sadzbou.¹⁵

Rozhodnutie Obcej rady oznámili verejnosť vyhláškou zo 6. júna v tomto znení: "Na všeobecnú známosť sa dáva, že na dobu 14 dní sú na verejné nahliadnutie vyložené odo dňa 7. júna do dňa 20. júna 1925 záväzná konečné uznesenie, o prestavbe rím.-kat. školy, zadané práce, pracovná zmluva, rozpočet, vyzdvihnutie pôžičky od Zemskej banky a všetky iné prestavby sa dotýkajúce údaje, rozpočty a plány."¹⁶

Toto veľkorysé rozhodnutie v záujme vzdelanostného rastu mojesovských ško-

Nová budova ľudovej školy

lopovinných detí bolo v Obcej rade jed-
nohlasne schválené 22. 8. 1925. Rozhod-
nutie takého ďalekosiahleho významu sta-
lo sa za pôsobenia starostu Jozefa Kajano-
viča (Škripa), vedúceho notára Andreja Ry-
bárika, členov Obcej rady: Michala
Výberčého, Jozefa Laura, Jána Teplana, Petra
Buranského, Michala Komáromyho a čle-
nov finančnej komisie: Andreja Laura, Pet-
ra Tvrdoňa, Michala Výberčého, Jozefa Je-
seniča a Jozefa Rajtera.

Projekt prestavby hospodárskej budovy
na školu vyhotovila, novozámocká firma
Ferdinanda Schimanetza s dátumom 13. 7.
1925. V školskej budove boli plánované 3
učebne s plochou 749 m². Prestavba budo-
vy sa však realizovala o rok neskôr. Začalo
sa v nej vyučovať 1. 10. 1926. Spočiatku bola
trojtriedna a r. 1931 ju rozšírili na štvortried-
nu. V jednej triede bolo 80–100 žiakov.
Školu dali poistiť na 106.000 korún s roč-
nou poistnou splátkou okolo 220 korún.¹⁷

Škola bola cirkevnou, avšak vydržovala
ju obec. Platila prvého a druhého učiteľa,
od 1. 9. 1929 aj tretieho učiteľa. Hradila
náklady na všetky predpísané učebné po-
môcky, na školské tlačivá, na výkazy, za
úradné vestníky a knihy. Paušálne podľa
dohody platila za každodenné zametanie

a za kúrenie, ako aj za veľké prázdninové
upratovanie a bielenie. Učiteľom hradila
cestovné vozmo na okresné porady. Starala
sa o prírastky do knižnice, z ktorej sa
knihy požičiavali zdarma. V r. 1926–1929
založila pri škole stromovú školku.¹⁸

Volby do obecného zastupiteľstva

Z r. 1927 sa zachovali dve kandidačné
listiny do obecného zastupiteľstva, a to z Re-
publikánskej strany poľnohospodárskeho
a maloroľníckeho ľudu (vznikla r. 1896)
a z Hlinkovej slovenskej ľudovej strany
(vznikla r. 1906).

Republikánska strana (agrárna strana)
navrhovala do obecného zastupiteľstva: 8
roľníkov (V. Buranský, J. Teplan, Š. Lauro
st., Š. Mráz, M. Vančík ml., M. Hlavačka, J.
Teplan, P. Buranský), hospodárskeho gaz-
du (J. Hlavačka) a 14 nádenníkov (V. Kaja-
novič-Sirovník, Š. Gabriš, J. Vrabel, E. Po-
rubský, I. Halás, M. Eliáš, J. Teplan, J. Va-
šek, J. Zlatinský, J. Hlavačka, A. Hlavačka,
Š. Vančík, J. Hlavačka, A. Lauro).¹⁹

Slovenská ľudová strana navrhovala: 15
roľníkov (M. Vašek, M. Kajanovič st., J. Lau-

ro, Š. Lauro ml., Š. Výberčf-Mínov, A. Daráž, P. Tvrdoň, Š. Buranský-Škopov, M. Komáromy, P. Buranský, J. Šimeg, J. Výberčf, J. Zlatinský-Hucov, J. Pápai, V. Kajanovič-Cuker), farára (Š. Cintula), 5 poľnohospodárov (M. Lauro-Matejov, Š. Daráž, V. Lauro, F. Vašek, Š. Kajanovič-Tomášov) a 2 kováčov (J. Rajter, J. Rampášek).²⁰

Členovia volebnej komisie: Jozef Hlavačka a Štefan Lauro (Rep. str.), Michal Kajanovič a Jozef Rajter (Lud. str.). Predseda komisie Jozef Rajter a podpredseda Štefan Lauro. Zástupca dozerajúceho úradu Andrej Horváth.

Schválení poslanci: Vincent Buranský, starosta (Rep. str.) a Michal Lauro, námestník starostu (Lud. str.). Ďalší z Republikánskej strany: Štefan Lauro st., Štefan Mráz, Matej Vančík ml., Matej Hlavačka, Jozef Teplan a Peter Buranský. Ďalší z Ludovej strany: Melicher Vašek, Michal Kajanovič st., Štefan Cintula, Jozef Lauro, Štefan Lauro ml., Michal Lauro-Matejov a Štefan Výberčf-Mínov.

Podľa údaju v kandidačných listinách r. 1927 v novopostavených domoch bývali: Vincent Buranský, Štefan Lauro st., Matej Vančík ml., Jozef Hlavačka, Andrej Lauro, Jozef Lauro, Štefan Buranský-Škopov, Jozef Rajter a Jozef Šimeg.

Starosta Vincent Buranský

Činnosť Obecného úradu

R. 1929 starostom bol Vincent Buranský, notárom Andrej Rybárik. Členovia Obcej rady: M. Lauro, J. Teplan, Š. Lauro st., M. Vašek, M. Kajanovič st., Š. Cintula, Š. Lauro ml., J. Lauro a Š. Výberčf.

Obec mala majetok v rozlohe 3 1/2 kat. jutra pôdy, ktorá bola v prenájme. R. 1929 obec musela prispieť podielom 5222 korún na výstavbu úseku cesty Mojzesovo-Vráble, ktorej celkové náklady boli 15.960 korún. Na úpravu hradskej poskytnúť 1830 korún, ktorú sumu vyrubil ešte župný úrad. Na dôkladnejšiu opravu dreveného mostu cez Čítenku, ktorý takmer 60-ročný bol v zlom stave, venovala 1528 korún. Okrem toho obec dávala na farárske obročie, prispievala na hasičský fond a do pokladnice na liečenie chudobných. Z príjmu, ktorý mala za prenájom poľovného práva, vydržovala obecný plemenný dobytok. V platnosti boli totiž ešte stále zákonné články z r. 1883 a 1896 a podľa nich obecný plemenný dobytok bol vlastníctvom majiteľov pozemkov, na ktorých bolo poľovné právo prenajaté veľkostatkárom Károlyim. Obec vyberala od psov poplatok 4 koruny. Zvyšť sa nedal, lebo hrozilo kántenie psov a obec by prišla o tento príjem.

V rozpočte na r. 1924 sa plat starostu ako aj námestníka starostu zvýšil.

Povinnosťou starostu bolo poskytnúť miestnosť pre obecnú kanceláriu. Ročne dostával paušálne 280 korún na kancelárske potreby, na osvetlenie, kúrenie a upratovanie kancelárie.²¹

Obecní zamestnanci

Obecný doručovateľ, prezývaný polgár aj kišbír (z maď. vo význame boženík) a súčasne bubeník. Doručoval informácie od starostu, predvolania na Obecný úrad a bubnovaním dával na známosť občanom

dôležité verejné oznamy. R. 1929 túto funkciu zastával poľnohospodár Matej Vančík s ročným platom 550 korún.

Poštárka bola doručovateľkou poštových zásielok z poštového úradu v Úľanoch n. Žit. adresátom v Mojzesove. Okrem nedele denne pešo dochádzala do 5,5 km vzdialených Úľan, aby prevzala mojzesovskú poštu. Pre majer Bimbok bol poštový úrad vo Veľkej Mani. Pre poštárku bol stanovený ročný plat 200 korún a od každého listu 20 halierov.²² Prvou poštovou doručovateľkou bola Katarína Darážová (*1867). Hoci patrila ku generácii, ktorá nevedela písať a čítať, poštové zásielky vždy doručila do rúk správneho adresáta. Vyše štyridsať rokov v lete, v zime, za každého počasia, plnila svoju úlohu. Zomrela 88-ročná.

Pôrodná asistentka mala na starosti príchod novonarodeniatok na svet. Prvou diplomovou pôrodnou asistentkou bola Anna Viberčiová. R. 1929 jej v Obcejnej rade odhlasovali ročný plat 300 korún a odmenu za každý pôrod. Chudobné rodičky neplatili nič.²³

Pastieri pásli dobytok a *hájníci* strážili polia. Dostávali za to obilný zosyp. *Hrobár* mal na starosti kopanie jám pre zosnulých na cintoríne. *Zvonár* oznamoval z kostolnej veže raňajší, poľudňajší a večerný čas, zvolával na bohoslužby a v prípade požiaru obyvateľov na pomoc. Obaja za to dostávali obilný zosyp. *Obecný hlásnik* dostával na zimné čizmy 100 korún.²⁴ Prvým hlásnikom bol Vincent Výberčí, prezývaný Vincko-báči. Nočnú službu vykonával od 22. hod. do 4. hod. rána. Nosil "halaparňu" s drevenou rúčkou 2–3 m dlhou, ktorá mu slúžila ako zbraň. Každú hodinu zatrúbil na pastierskej trúbe a hlásil: "Odbila desiatá hodina, chváľ každý duch Hospodina, opatrujte svetlo, oheň, aby nebol ľudom škoden". Mal právo cudziu osobu kontrolovať. Prípadný požiar hlásil starostovi a občanov budil na hasenie.²⁵

Obhliadač mŕtvol, tzv. kukač, mal na starosti zistiť, či u nebohého skutočne nastala smrť. Prvým obhliadačom bol Juraj Hagan. Nosieval so sebou veľkú knihu, pero, ceruzku a zrkadielko. Prikladal ho mŕtvemu k ústam, aby sa presvedčil, že nedýcha.²⁶

Za uvedených obecných zamestnancov platila obec poisťné u Okresnej poisťovni v Nitre.²⁷

Členovia Obcejnej rady dostávali paušálne diurné za rozličné úkony, napr. v styku s četníctvom a s úradníkmi dôchodkovej kontroly preto, lebo boli roľníkmi a kvôli mimoriadnym prípadom prichádzali o zárobok. Za účasť na obecných zasadnutiach nemali nárok na odmenu.

Obec prispievala hasičskému zboru na hasičský fond a na požiarové náradie preto, aby zbor, pozostávajúci z chudobných mládencov, mohol existovať a aby si jeho členovia zaobstarali hasičskú rovnosť. Keďže striekačka bola veľmi stará a vyžadovala časté opravy, obec založila fond požiarového náradia. Doň každoročne prispievala určitou sumou, aby umožnila po čase zakúpiť novú striekačku, ktorej cena sa pohybovala medzi 15 až 20.000 korún.²⁸

Obvodný notársky úrad

Od 1. júla 1925 patrilo Mojzesovo, Úľany n. Žit., Černík a Dolný a Horný Vinodol pod Obvodný notársky úrad so sídlom v Černíku. Obce boli od seba vzdialené 15 km, nemali železničné ani autobusové spojenie. Dovedna mali 5000 obyvateľov, z toho 2000 daňovníkov.

Notársky úrad v Černíku bol umiestnený v dome Jána Nemeša, kde predtým boli stajne. Boli mu vyhradené dve kancelárie na ploche 192 m². Povinnosťou notára bolo v jednotlivých obciach, ktoré patrili pod jeho notariát, pravidelne sa zdržiavať. V kancelárii starostu musel úradovať celé tri dni v priebehu dvoch mesiacov, alebo raz do

meslaca, pravidelne dva razy dvojmesačne. Okrem toho v záujme každej obce musel konať služobné cesty do vzdialenosti 30-40 km.²⁹

Údržbu Obvodného notárskeho úradu hradili zúčastnené obce. R. 1929 výdavky za rok boli 14.827,55 korún. Z toho na kancelárske potreby 1200 korún na tlačivá a zákonné zbierky 3750, na úradné noviny 100, na odbornú literatúru 300, kancelárskemu sluhovi 360, na metly do kancelárie 40, za kúrenie 2000, za osvetlenie petrolejovou lampou 500, za týždenné čistenie kancelárie 400, spoločnému poslovi 100, za poistenie pokladnice 113,55, na opravu a dopĺňanie inventáru v kancelárii 500, za nájomné Nemešovi 1200, dočasnej výpomocnej sile 1000 a cestovné notárovi 3264 korún. Z uvedených výdavkov na Mojzesovo pripadol podiel vo výške 2974 korún.³⁰

Financ
Rajmund
Lauro

Štátny berný úrad a Okresný súd boli v Nových Zámkoch, četnícka stanica v Šuranoch.

Za prvej ČSR v štátnej správe hralo dôležitú úlohu četníctvo a finančná pohraničná stráž. Četníctvo ako orgán politickej štátnej administratívy bdelo nad verejným poriadkom a bezpečnosťou. Finančná pohra-

ničná stráž mala na starosti colné hranice, dopravu tovaru v pohraničnom pásme a dodržiavanie colných predpisov. Prvým četníkom z Mojzesova bol Lambert Hagan (†1903). Prvým príslušníkom finančnej pohraničnej stráže bol Rajmund Lauro (†1907). Kurz pre finančnú stráž absolvoval v Trenčíne. Pôsobil na slovensko-maďarských hraniciach v Košickej Belej, v Perfíne, v Šahách a vo Vyškovciach n. Iplom.

Obecný úrad v tridsiatych rokoch

R. 1932 starostom bol Štefan Lauro, notárom Andrej Horváth. Členovia Obcej rady: J. Vašek st., F. Lauro, J. Vašek ml., Š. Kajanovič, Š. Daráž, Š. Gabriš, J. Výberčí, M. Vančík, J. Hlavačka, I. Teplan, A. Vašek, Š. Výberčí, V. Kajanovič, J. Kajanovič, Š. Čongrády, I. Vašek a J. Zlatinský.³¹

Četník
Lambert Hagan

Na zasadnutí vo februári 1933 sa hovorilo o preložení notárskeho úradu z Černíka do Mojzesova a o kúpe vhodného domu pre kanceláriu a byt notára. Obec prispela na stavbu čakárne na železničnej stanici Malá Maňa, ktorú postavili v r. 1933-1934.³²

Na zasadnutí 5. 7. 1934 (notárom bol Augustín Šebo) sa konštatovalo, že obec je povinná zaviesť požiarnu políciu.

Na zasadnutí 26. 9. 1934 schválili požiadavku kontrolovať mäso pri porážkach, najmä koní. Zverolekár Rudolf Farkaš z Komjatíc si za prehliadku určil taxu 30 korún. Prestahovanie notárskeho úradu do Mojzesova, ktoré povoľovala vyhláška Krajinského úradu s podmienkou, že obec poskytne dom pre notariát, Obecná rada Mojzesova zamietla. V obci sa totiž nevyškýtoval vhodný dom a na postavenie nového neboli peniaze.

Na zasadnutí 10. 8. 1935 sa oboznámili s hotovým plánom na stavbu mostu cez Cítenku. Pôvodne veľkostatkár Károlyi vyjadril ochotu, že dá most postaviť zo svojho materiálu a vlastnými odborníkmi v tom prípade, ak mu Michal Slezák prepustí poľovný revír. Keďže sa tak nestalo, Károlyi odriekol účasť pri stavbe mostu. Preto sa obec podujala jeho opravu realizovať na vlastné náklady. Plán na opravu mostu vyhotovil tesársky majster Jozef Buzáši zo Šurian. Obec naň požiadala štátny finančný príspevok.

Na zasadnutí 14. 9. 1935 schválili rozpočet (výdavky 67.349, príjmy 52.651 korún). Schodok podľa zák. čl. z r. 1930 zarátali do rozpočtu na r. 1936.³³

Starostom obce od r. 1931 bol Štefan Lauro.

Podľa sčítania ľudu r. 1924 bolo v Mojzesove 927 obyvateľov, r. 1932 sa ich počet zvýšil na 1169 a r. 1938 na 1326.

Podľa sčítania ľudu r. 1880 žilo na území Slovenska 2,466,978 obyvateľov a r. 1910 2,928,042. R. 1921 malo Slovensko 2,998,244 obyvateľov a r. 1930 3,330,885.³⁴

Úverné družstvo

Bolo založené za Rakúsko-uhorskej monarchie a podliehalo Krajinskej ústredni

úverného družstva (Országos Központi Hitelszövetkezet) v Budapešti, ktorá bola založená r. 1898.

Po vzniku ČSR bolo na území Slovenska 262 úverných družstiev, a r. 1937 sa ich počet zvýšil na 925. Úverné družstvá sprostredkúvali peňažnú službu obyvateľom na dedinách. Poskytovali výhodné pôžičky za nízku úrokovú sadzbu a prijímali záručiteľné vklady. Slúžili najmä menej majetnému obyvateľstvu pre drobné úvery.

Pod Úverné družstvo Mojzesovo patrili susedné obce Úľany n. Ž., Černík a Dolný a Horný Vinodol. Prvým známym predsedom družstva bol Ján Jakabovič, rodák z Malženíc, ktorý v r. 1911–1924 bol farárom v Mojzesove.

Predseda rozhodoval o poskytnutí pôžičiek. Účtovník viedol účtovné knihy, mal zodpovednosť za správnosť účtovných záznamov, viedol administratívu a mal bezprostredný styk s dlžníkmi a vkladateľmi. Dozorný výbor pozostával zo šiestich členov volených na valnom zhromaždení. Mal na starosti kontrolu a ochranu družstevného majetku.

Kancelária Úverného družstva bola umiestnená v dome pod čí. 78 (dneš. čí. 37) kachliarskeho majstra Jána Vyvšjala. Každý štvrtok, ktorý bol úradným dňom, prichádzali sem žiadatelia o pôžičky a vkladatelia s úsporami. Funkciu účtovníčky zastávala Rozália Vyvšjalová (*1879), mojzesovská obyvateľka od r. 1909. Bola prvou ženou v obci so vzdelaním získaným na meštianskej škole vo svojom rodisku v Prielouči v Česku. Farár Jakabovič ostal predsedom aj po odchode z Mojzesova, neskôr ako dekan v Topoľčiankach zotrval v tejto funkcii až do maďarskej okupácie r. 1938. Chod a fungovanie Úverného družstva bolo výlučne na pleciach účtovníčky Rozálie Vyvšjalovej, honorovanej len symbolicky. Úverné družstvá nemali totiž platených úradníkov.

Účtovníčka
Rozália
Vyvšjalová

V dozornom výbore sa vystriedali starší Mojzesovčania, z nich starostovia Matej Mráz, Vincent Buranský a Štefan Lauro, ďalej Michal Výberčf, Pavol Jakabovič, Mi-

Peter Buranský, člen dozorného výboru

chal Komáromy, v posledných rokoch Peter Buranský a František Rampášik.

Úverné družstvo patrilo pod Ústredné družstvo v Bratislave. Odtiaľ vysielali na kontrolu účtovných kníh revízorov. Bol medzi nimi František Hečko (1905–1960), pracovník a revízor Ústredného družstva, ktorý sa neskôr stal významným spisovateľom. Preslávil sa najmä románmi Červené víno a Drevená dedina.

Za maďarskej okupácie od r. 1938 patrilo Úverné družstvo pod ústredný orgán v Budapešti. Po oslobodení r. 1945 opäť sa dostalo pod bratislavskú ústredňu. Rozália Vyvšjalová, ktorá v takmer 45-ročnej funkcii účtovníčky prežila štyri režimy, bola svedkyňou aj jeho zániku, keď Úverné družstvo r. 1953 zrušili.

Kancelária Úverného družstva nemala len úradné poslanie. Vďaka citlivému sociálnemu cíteniu účtovníčky Rozálie Vyvšjalovej sa stala izbou chudobných najmä počas prvej svetovej vojny, v začiatkových rokoch nového štátu a aj v období maďarskej horthyovskej okupácie. V zložitých časoch v nej hľadali strádatí, negramotní a bezradní prameň útechy, ochotu pomôcť radou i činom. Tu sa písali rozličné žiadosti a takmer všetky listy vojakom, ktorým na ďalekých bojiskách boli jediným spojivom s rodinou.

POZNÁMKY

1 ŠOKA v Nových Zámkoch.

2 Tamže.

3 Tamže.

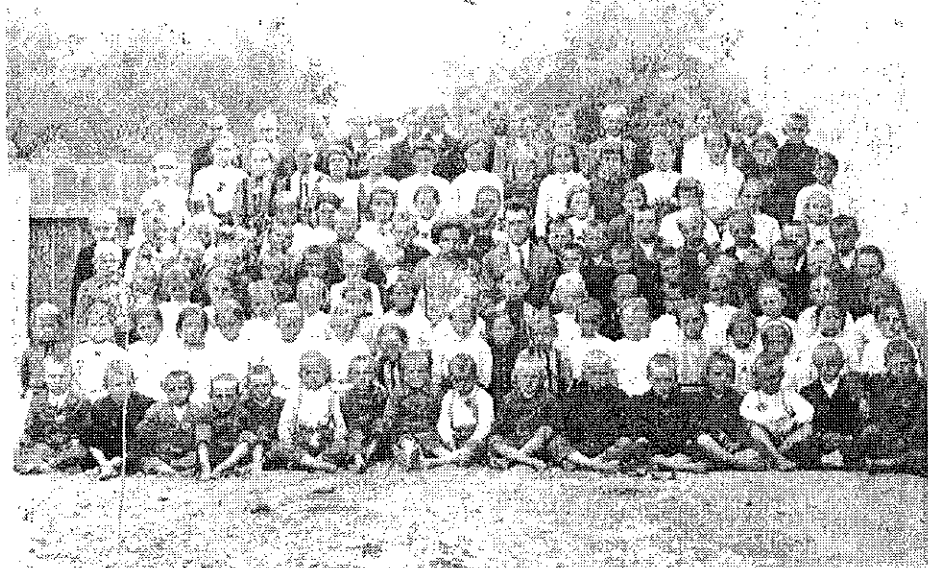
4 Kronika ľudovej školy v Mojzesove z r. 1945–1965, s. 3. Kroniku písali učitelia: Vincent Lobočka, Vojtech Martinka, Mária Martinková st. a Mária Martinková ml.

- 5 Zápísnicn v ŠOKA v Nových Zámkoch.
 6 1 kat. jutro - 1600 štvorcových stah = 0,5755
 ba.
 7 Kronika obce Mojzesovo, s. 35-36. Kroniku pí-
 sal učitel Dominik Hrbatý v r. 1967-1977 a učí-
 telka Eliška Mrnušítková od r. 1977 podnes.
 8 ŠOKA v Nových Zámkoch. Zápísnicn z 18. 3.
 1922.
 9 Tamže. Zápísnicn z 13. 10. 1922.
 10 Tamže. Zápísnicn zo 14. 1. 1924.
 11 Tamže. Zápísnicn z 11. 3. a 30. 8. 1924.
 12 Tamže. Zápísnicn zo 6. 11. a 14. 11. 1924. -
 S odpredajom dvoch budov na verejnej dražbe
 vyjadril súhlas apoštolský administrátor Pavol
 Jantausch v Trnave prípisom zo 14. 11. 1924.
 13 Tamže. Zápísnicn zo 6. 2. 1925.
 14 Tamže. Zápísnicn z 24. 4. a 16. 5. 1925.
 15 Tamže, 16. 5. 1925.
 16 Tamže. Vybldšku podpísal starosta Jozef Kaja-
 novič a notár Andrej Rybdrik.
 17 Tamže. Zápísnicn zo 16. 5. 1929.
 18 Tamže.
 19 Tamže. Materiál k obci Mojzesovo.
 20 Tamže.
 21 Tamže. Zápísnicn zo 16. 5. 1929.
 22 Tamže.
 23 Mená mojzesovských pôrodných babíc z druhej
 pol. 19. stor. (v zátvorke rok záznamu): Buran-
 ská (1852), Mária Gedilová (1854), Mara Gabri-
 šová (1858, 1869), Mara Maceková (1859,
 1865), Kata Čitárová (1866), Ilona Zitta (1867),
 Mara Zita (1868), Kata Vargová (1871), Amá-
 lta Wiederová, pôrodná babica v Šuranoch
 (1874-1885). Podľa záznamov v Matrike naro-
 dených židovského obvodu Šurany. ŠOBA v Nit-
 re.
 24 ŠOKA v Nových Zámkoch. Zápísnicn zo 16. 5.
 1929.
 25 Podľa Kroniky obce Mojzesovo, ktorú píše Leo-
 nard Hlavačka, s. 64.
 26 Tamže, s. 44.
 27 ŠOKA v Nových Zámkoch. Zápísnicn zo 16. 5.
 1929.
 28 Tamže.
 29 Tamže.
 30 Tamže.
 31 Tamže. Zápísnicn zo 16. 10. 1932.
 32 Tamže. Zápísnicn z 23. 2. 1933.
 33 Všetky zápísnice v ŠOKA v Nových Zámkoch.
 34 Slovenský náučný slovník. I. Vyd. P. Bujnák. Bra-
 tislava-Praba 1932., s. 194.

Školská vzdelanosť

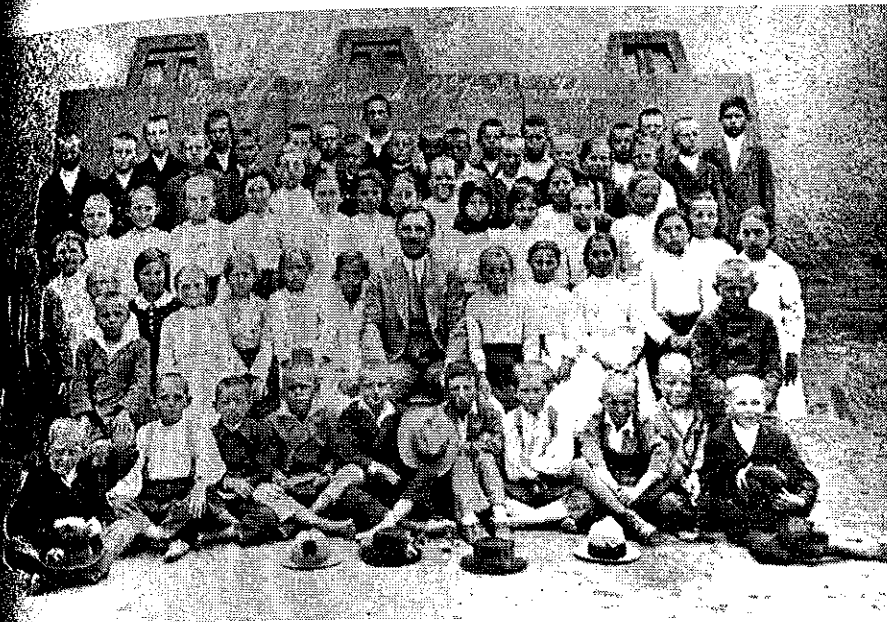
Základné školské vzdelanie zabezpečovala ľudová škola. Povinná školská dochádzka v Rakúsko-uhorskej monarchii, stanovená na šesť rokov, sa po vzniku ČSR

rozšírila r. 1922 na osem rokov. Na učiteľských ústavoch sa pripravovali pedagógovia pre ľudové školy. Pri ich výbere sa prísne dbalo na kvalifikáciu. Spočiatku na mojzesovskej škole učil jeden učiteľ, r. 1924 bol schválený druhý učiteľ s pôsobnosťou

V školskom roku 1926/1927 s učiteľmi Aladárom Bránskym a Ruženou Nemelkovou

V školskom roku 1931/1932 s učiteľom Štefanom Heilerom

1925 a od 1. 9. 1929 aj tretí učiteľ. V Mojzesove sa vystriedali učitelia s krátkodobým pôsobením, viacerí tu zapustili koreňe na dlhé roky.

V novej budove ľudovej školy, ktorá začala činnosť v školskom roku 1926/1927, učili: Aladár Bránsky (1926–1930), Štefan Paško (1930–1945), Štefan Zajaček (1932–1933), Ernest Vítek (1933), Ružena Němelková (1926–1928), Júlia Dobrovoc-

V školskom roku 1931/1932 s učiteľom Jozefom Žatko

ká (1928–1929), Ján Cifra (1929–1931), Štefan Heiler (1931–1934), Vincent Lobotka (1932–1946), Jolana Cifrová (1929–1931), Jozef Žatko (1931–1932), Margita Lobotková (1932–1946), Margita Hödlová (1932) a Mária Pašková (1934–1945).¹

Hlboko do pamäti Mojzesovčanov sa zapísali najmä učitelia Ján Cifra, Jozef Žatko, Štefan Heiler, Štefan Paško a Vincent Lobotka. Na Cifru si žiaci dodnes spomínajú s vďakou za jeho mimoriadne hodiny, v ktorých ich učil lásku k prírode, pestovať včelárstvo, očkovať ovocné stromy a vínu révu. Učiteľ Žatko, plný mladistvého elánu, vedel obdivuhodne zapáliť žiacku myseľ pre ušľachtilú vec. Učiteľ Heiler, dobrotnej povahy, vládňosťou priamo podnecoval stupňovať usilovnosť. Učiteľ Paško počas 15-roč. pôsobenia vyoral hlbokú brázdnu na poli školskej výchovy a osvety. Pedagogickými skúsenosťami, charakterovými vlastnosťami a výnimočným zmyslom pre humor úspešne formoval školský dorast pre život. Bol vynikajúcim organizmom,

Pri Ctenke na Horváthovom kúte . Zľava: prvý Jozef Žatko, treť Jozef Rajter a šiesty Štefan Zajaček

aj skladateľom viacerých piesní mariánskych, vianočných, medzi nimi novoročnej *Radujte sa ľudia, s veľkou radosťou*. Založil žiacky spevokol. Mal na starosti aj spevokol dospelých. Dbal o hodnotné knižné prírastky do školskej i verejnej knižnice. Sčítanejším žiakom bol poradcom pri výbere hodnotnej spisby. Učiteľ Lobotka počas 14-roč. pôsobenia bol vzorom pedagóga, pre ktorého vyučovanie bolo hrou. Na jeho hodinách sa rozvíjali krídla žiackej fantázie, rástla túžba po hlbšom poznávaní. Učiteľ Paško a Lobotka reprezentovali dve významné osobnosti v Mojzesove. Prebudili v mládeži záujem o divadelnú činnosť. Vychovali mladú generáciu, z ktorej viacerí neváhali borit sa so storakými prekážkami, aby dosiahli vyššie vzdelanie. Túžbu vzdelanostne rásť podnecovali bohaté vedomosti a múdre slová pána učiteľa Pašku a pána učiteľa Lobotku, za ktoré v mene nimi odchovej generácie vrelá vďaka.

Vincent Lobotka založil školskú kroniku, do ktorej zapisoval všetko, čo súviselo s mozesovskou školou a jej žiakmi. Žiaľ, táto významná kniha školských záznamov sa počas druhej svetovej vojny stratila.

Divadlo

Učiteľia ľudovej školy boli povinní venovať ľudovej osvete týždenne štyri hodiny mimo učebného úväzku. Svoju činnosť zamierili najmä na divadlo, ktoré bolo významným druhom zábavy a rovnako osvedčeným prostriedkom na šfrenie osvety. O výchovu ochotníckych hercov sa v tom čase staralo Ústredie slovenských ochotníckych divadiel pri Matici slovenskej v Martine. Zároveň divadelným krúžkom poskytovalo divadelný repertoár, javiskovú techniku a kostýmy.

Miestni učiteľia Š. Paško a V. Lobotka sa od začiatku pôsobenia venovali nacvičo-

Učiteľ Štefan Paško so spevokolom dospelých

vaniu divadla. Hercami boli žiaci z vyšších ročníkov. Žiaľ, o aktívnej divadelnej činnosti do r. 1936 nejestvujú záznamy. Vyblednutú spomienku si uchovávajú len tí žiaci, ktorí vtedy v niektorej úlohe účinkovali.

V ochotníckom divadelnom krúžku r. 1937 bolo 9 členov: František Jesenič, Ivan Vašek (brat bratislavského herca Júliusa Vašeka), Alžbeta Kajanovičová, Jozefína Mrázová, Michal Vašek, Alexander Vašek, Ludovít Lauro, Ján Lauro a Emil Zlatinský.

Krúžok nacvičil divadelnú hru *Janko a Šmidra v uplakanom kráľovstve*. Kostýmy zapožičala martinská Matica slovenská. Hru nacvičovali učitelia Paško a Lobotka. Odohrali ju v školskej miestnosti, kde si postavili javisko, stoličky pre obecenstvo priniesol každý herec z domu.

V zime 1937 zahral krúžok okolo sedem divadelných predstavení. Medzi nimi *Úklad*, Tajovského hru *Matka*, *Slovenská sirota* a *Hrob lásky* od populárneho dramatika Ferka Urbánka.²

Obchody

Potravné družstvo založili štyria akcionári r. 1926: Michal Lauro, Melichar Vašek, Ján Teplan a Peter Tvrdoň. Pokladníkom bol Tomáš Kajanovič.

Dom v cirkevnom majetku pod dneš. čís. 45 (zrúcaný), v ktorom bola dočasne umiestnená ľudová škola do r. 1926, bol odovzdaný do predaja, aby sa získali peniaze na odkúpenie Károlyiho hospodárskej budovy pre novú školu. Dom odkúpilo Potravné družstvo za 8600 Kč. Zriadilo v ňom obchod, ľudovo "sklep", so zmiešaným tovarom a neskôr aj hostinec, ľudovo "krčmu". Obchodvedúcim sa stal František Lauro (Drdák). Neskôr bol obchod majetkom jeho manželky, vdovy Kataríny, ktorá sa vydala za Dominika Vašeka. Dnes je dom zrúcaný.

Na hornom konci mal obchod s rozličným tovarom Jozef Bilický. Naproti materskej škole bol v dome pod dneš. čís. 87 obchod tiež s rozličným tovarom a mäsiarska jatka Gejzu Gürtlera. Jeho menovec Jo-

zef Gürtler, krčmár a mäsiar v Malej Mani, je známy z r. 1894. V Úlanoch zasa býval r. 1889 obchodník Bernát Weiss z Kostolného Seku, ktorého žena Netti rod. Gürtlerová pochádzala zo Šurian.³

Okolo r. 1930 si Ernest Pitter otvoril obchod s rozličným tovarom. R. 1936 ho rozšíril o hostinec a presťahoval sa do nového domu pod dneš. čís. 80. R. 1943 hostinec zrušil.

Do Mojzesova pravidelne prichádzali zväčša židovskí priekupníci, ktorí skupovali rozličné stariny. *Handrári*, medzi nimi "handrlárka" Léna, vymieňali staré handry za hlinený kuchynský riad a sklenené predmety, deťom za prstienky. *Kožkári* a *peráni* za peniaze vykupovali zvieracie kože a husie perie. *Drotári* na mieste drótovali a plechovali kuchynský riad a *sklenári* zasklievali okná. *Lacný Jozko* s plnou krošnou najrozmanitejších drobností dennej spotreby býval atrakciou pre deti.

Z mojosovských zaujímavostí

Kostolné zvony. Bezdetní manželja Juraj Vančík a Alžbeta rod. Pavlatovská sa rozhodli venovať celý svoj majetok (36 hodov) kostolu. Z neho potom kúpili prvé kostolné zvony. Na počesť darcov boli na nich vyryté mená: na veľkom zvone Juraj Vančík a na malom zvone Beta Pavlatovská. Hovorievalo sa, že keď sa zvonilo na veľkom zvone, ozývalo sa meno Juraj Vančík-Juraj Vančík, a keď sa zvonilo na malom zvone, ozývalo sa Beta-Beta. Zvony zrekvirovali za prvej svetovej vojny na výrobu zbraní.⁴

Kaplnka na cintoríne. Dal ju postaviť kostolný otec Matej Mráz, ktorý bol v r. 1890-1924 richtárom. Pod ňou sú uložené jeho telesné pozostatky. V kaplnke je umiestnená tabuľa s nápisom jeho prvej manželky Kataríny rod. Vančíkovej (zomr. 1906), druhej manželky Kataríny rod. Majerčíko-

vej (zomr. 1912) a sestry Kataríny Vančíkovej (zomr. 1907).

Prícestná socha sv. Jána Nepomuckého, neskorobaroková, bola pôvodne datovaná r. 1792. Ján Nepomucký, kanonizovaný za svätého, bol považovaný za ochrancu proti živelným pohromám. Socha bola najprv umiestnená na samom hornom konci dediny. R. 1954 ju preniesli do záhradky Mateja Laura, kde stojí podnes.

Výdavky na občiansky pohreb. Imrich Teplan v lete 1919 za pohreb 12-roč. syna Fridricha zaplatil: lekárovi 52 Kč, za pohreb 29, za rakvu 40, za plachtu 20, hrobárom 6, za sviečky 6 a za zápis Polákovi 1 Kč. Vo februári 1920 pri úmrtí brata Michala (*1877) zaplatil: lekárovi 36,50 Kč, za pohreb kňazovi 34,30 a za omšu odbavenú na siedmy deň 20, za dosky na rakvu 65, majstrom 10 a za klince 2, za papierovú plachtu a vankúš do rakvy 50, za rum na kare 30, notárovi za úmrtný list 3 a za zápis Polákovi 1 Kč. V septembri 1924 Imrich Teplan vydával dcéru Rozáliu. Svadba ho stála 525 Kč.⁵

Prvý bicykel si kúpil Michal Výberčí. Bolo to ešte v čase, keď sa u nás vyrábali bicykle s rámami s tvrdou nepoddajnou gumou. Pri jazde boli silné otrasy⁶ Uvedený bicykel sa predával v ČSR začiatkom dvadsiatych rokov. Bicykel s pneumatikami a pláštami sa objavil zhruba na rozhraní 20. a 30. rokov. Dovážali ich z Francúzska. U nás prvé pneumatiky a plášte začala vyrábať firma Tomáša Batu v 30. rokoch.

Ľudové bývanie

Domy so štítom strechy boli obrátené zväčša do ulice. Postavené boli z hliny, tzv. "nabšjanice". Suchú hlinu nabšjali ako betón medzi dve dosky. Tento spôsob sa používal nielen do prvej svetovej vojny, ale pretrval aj v tridsiatych rokoch. Vystriedal ho stavebný materiál zo surových tehál na

slnku sušených. Strecha bola slamená. Pri múroch domu zvonku robili hlinené "nálepky", ktoré slúžili na sedenie. Dom zvnútra i zvonku "lícili" vápnom každoročne pred viacerými sviatkami.

V zámožnejšom dome bola predná izba, pitvor a zadná izba. Z dvora sa vchádzalo do otvorenej kuchyne zvanej pitvor, kde bol komín a vymurovaná pec s ohniškom na varenie. Nad vchodom do pitvora bolo "sklepenie". Lavica konča pece tvorila prúpekoc na sedenie pre starších. Medzi vonkajšou stenou a pecou bol zápečok, kde spávali deti. Za pecou sa nazývalo v "surde". V prednej i v zadnej izbe bola vymurovaná pec, kúrilo sa z pitvora.

V prednej izbe s malými a často mrežovanými oknami do ulice sa rodina zdržovala len na veľké sviatky alebo pri väčších rodinných udalostiach. V prednej izbe pri oknách bola rohová lavica s drevenou stenou, veľký stôl a stoličky s vyrezávanými operadlami zvané "legátky". Pri stene boli postele a na nich dovysoka poukladané duchny a vankúše vo farebne pruhovaných obliečkach. V truhle maľovanej kvetovými vzormi alebo pestrými ornamentami bola rodinná bielizeň a šatstvo. Povalu tvorili drevené hrady. Pod hradou v strede izby bolo voľné miesto, tzv. "rošt". Tam ukládali rodinné písomnosti, modlitebné knižky, v chudobných rodinách kvôli úspore aj chlieb, aby nebol na dosah deťom. Na "rošte" býval vyrytý letopočet a meno toho, kto dom postavil. V izbe na čelnom mieste visel kríž, na stenách obrazy s náboženskými motívmi. Nad stolom svietila petrolejová lampa drôtom pripevnená k povale. Dlážka bola zemitá posypaná jemným pieskom. Pred zametaním je polievali v podobe ornamentálnych vzorov. V zadnej izbe s oknami do dvora rodina bývala, stolovala a spávala. Ak sa rodina rozrástla, k domu pristavali ďalšiu izbu s pitvorom.

Komory boli vo dvore naproti obývaným priestorom. Slúžili na špajzu a sklad.

V "susáku" bola múka, v "ošítkach" a na "léskach" ovocie. V humne boli chlievy, maštal pre dobytok, u zámožnejších osobitná pre kone. Voz a hospodárske náradie ukládali do "šopy" so slamenou strechou. Steny mala z upleteného prútia a "ocápané" (obhádzané) bledom zmiešaným s plevami. Podobné steny mala aj "pajta" na skladovanie slamy a sena alebo plevinec na plevy. Vo dvore bola vykopaná studňa s dreveným zrubom. Drevený hrant slúžil na napájanie dobytku. Vo dvore, niekedy v izbách, často aj pred domom na vyvýšenom mieste bývali zbožné jamy na uskladnenie obilia. Jamy v dva a pol metrovej hĺbke mali hruškový tvar. Pred uložením obilia ich "otepovali", vystlali otepou, t. j. vymlátenou ražnou slamou. Obilie v jamách chránili pred prípadným požiarom.⁷

Ludový odev

Chlapi nosili v lete konopnú košeľu a široké konopné gate so strapcami. Na hlave širák a na nohách papuče. V zime si obliekali plátennú košeľu, spodné konopné nohavice, vrchné súkenné podšité nohavice zasunuté do číziem, lajblík s golierom zapínaný na jeden-dva gombíky a súkennú huňu. Na nohách mali čizmy s onucami a na hlave baranicu homolovitého tvaru. Vo sviatočné dni si obliekali bielu košeľu, vrchné čierne nohavice vpredu so šnúrovými vzormi a súkenný lajblík zdobený šnúrami. Na nohách mávali čizmy a na hlave čierny širák s čiernou stuhou.

Mládenci nosili v lete konopnú košeľu a široké konopné gate. V zime si obliekali plátennú košeľu, spodné konopné nohavice, vrchné súkenné nohavice, lajblík a trištvrtovú huňu. Na nohách mali čizmy a na hlave baranicu. Vo sviatočné dni nosili bielu košeľu, vrchné čierne nohavice so šnúrovou ozdobou a za pásom zasunutý vyšívaný ručníček zložený na trojuholníček. Na

hlave mali čierny širák s okrajom vyhrnutým dohora, s čiernou stuhou a s rozmarínom.

Ženy nosili v lete rukávce s oplieckami z konopného plátna, pruclek a plátennú zásteru. Neskôr namiesto rukávcoov si obliekali plátennú jupku, ktorá sa nezasúvala do sukne. Na spodnej plátennej sukni tzv. spodníku nosili vrchnú sukňu. Sukne zvané žilinské s farebnými kvetmi mávali veľké faldy. Chodili zväčša boso. Na hlave mali čepiec, upravený "na grgulu" a na ňom ručník uviazaný pod hrdlom. V zime si obliekali čiernu podšívajú káčabajku na sukňu a na zásteru. Veľký ručník mali previazaný cez prsia a nad bedrami. Nosili ručníky biele "vaperové" alebo kašmírové so strapcami. Vo sviatočné dni si obliekali rukávce, neskôr spodnú bielu sukňu s čipkou zvanú "šlengerku". Brokátový pruclek si zapínali na gombičky. Vrchná sukňa bola tmavej farby a na nej glotová zástera. Okolo hrdla si dávali "krézel". Nosili čižmy, neskôr šnu-

Mladá žena so sviatočným ručníkom roku 1926

rovacie topánky zvané "vrzgačky", po prvej svetovej vojne poltopánky zvané "špangle". Na hlave mávali brokátový tzv. "hatlasový" čepiec, pod ním "fízérov" čipkový veniec (partu) uviazaný stužkou tak, aby ho na sluchách bolo vidno. Hlavu si zakrývali hodvábnym ručníkom zapnutým špendlíkom s väčšou hlavičkou.

Dievky nosili v lete biele rukávce s oplieckami s čipkovým okrajom zvaným "tacle", pruclek, spodník z domáceho plátna, vrchnú sukňu tmavejšej farby a glotovú zásteru. Chodievali boso a prostovlasé. Na zapletenom vrkoči mali uviazanú mašlu. V zime nosili vrchnú sukňu, zásteru a teplú káčabajku. Na nohách čižmy a na hlave súkenný vlniak so strapcami. Vo sviatočné dni si obliekali rukávce, spodník, dve spodné natvrdo naškrobené sukne zvané "škrobenice", vrchnú sukňu a glotovú zásteru s kvetovanou mašlou. Na rukávce s mašličkami si obliekali pruclek s pestrými kvetovými vzormi, zapínaný stužkami. Okolo hrdla si dávali "krézel" s čipkou, neskôr troj- až štvorradové sklené perly zvané "garalže".⁸

Chotárne názvy

Názvy mojzesovského chotára pochádzali jednak z minulosti, prenášali ich z pokolenia na pokolenie, jednak si ich miestni obyvatelia utvárali podľa polohy miesta, podľa udalosti, ktorá sa v ich okolí odohrála, zväčša podľa mena majiteľa.

Názov *Homoček* pre oblasť lúk zanesených drobným pieskom (po maď. homok) sa v písomných listinách vyskytoval r. 1874. Názov *Agač* pre chotárnu oblasť v susedstve Mojzesova a Úlan n. Žit. bol známy už r. 1290, keď v rozlohe dvoch kráľovských popluží ho predali za šesť strieborných mariek. Chotár zvaný *Agač* vo vlastníctve grófa Ludovíta Károlyiho mal rozlohu 327 holdov (1 hold – 1100 štvorcových siah),

z toho 28 holdov ornej pôdy, 130 holdov pasienkov, 84 holdov lesa a 2 holdy slivkového sadu.⁹ Na rieke Žitave bol postavený vodný mlyn s tromi kolesami, ktorí mali v prenájme viaceré rodiny. Chotár Agaču r. 1923 rozparcelovali obyvateľom Mojzesova a Úlan. Mal vyše miliónovú hodnotu.

Názvy mojzesovského chotára *na lúkach*: Homoček, Rudňánskeho vŕšky, Pri mosteku, Pod hájom, Hrubý háj, Sedemnásta, Pallagy (z maď. palánk – drevená ohrada), Pri pumpe, Pri Ondrejových vŕbach (aj Makýše), Pri lipke, Slezákové lúky, Jakabovičové lúky, Štefánikové lipy. V chotári *od nového mosta v smere k Čerňiku*: Remzia (živá hať), Hamarov kút, Slahovice, Pod vinohrady, Pri Urbánkovi, Pri kanáli, Pri majeri, Majer Bimbók (Púčky), ďalšia Remzia (nad majerom v smere ku tehelni), Balota. *V starom koryte Čítenky*: Plošticove stádo, Lavička, Brod, Minárka a Kúpeľ. *Minárka* bol názov pre miesto, kde podľa rozprávania starších bol kedysi mlyn a pri ňom sa utopila mlynárka. *Názov Kúpeľ* sa vzťahoval na miesto, kde boli postavené drevené koly a ta sa chodievali kúpať zemianske rodiny. *Za dolným koncom dediny*: Pri kríži, Agač, Pod medzou, Pri lavičke, Malý kút, Veľký kút. *V chotári smerom od tehelne*: Pri židovskom cintoríne (tzv. hofierske kratiny), Hamarova jama, Za Weissovým humnom, Hliník, Jeseničova baňa (za cestou v smere k Mani). *V chotári smerom k Vlkašu*: Dolný háj a v ňom časť zvaná "Slobodná" známa v písomnom doklade z r. 1769. V nej si poddaní smeli zbierať raždié. Názov sa podnes nezachoval.

Hamarov kút bol časťou chotára, ktorej majiteľom bol Hamar z Mane. Pestoval na nej zeleninu. Voľne rastúca vrbina, nazývaná "ciniga", bola vhodným materiálom na pletenie košíkov. Z vŕbových prútov si chlanci robili korbáče a pištalky. Názov "ciniga" vznikol pravdepodobne podľa množstva sýkoriek, ktoré sa tu zdržovali (cinege

– po maď. sýkorka). Na území Hamarovho kúta je dnes vybudovaná základná škola Mojzesovo-Čerňík.

Žabinec pri cintoríne bol osádkou, kde mali skromné domky chudobní obyvatelia. Dnes je Žabinec vyludnený. Perspektívne sa ráta, že sa do jeho priestoru rozšíri cintorín.

Názov *Balota* známy r. 1828 v písomnom doklade. Boli na ňom obecné pasienky. V našom storočí sa terén využíval na rozličné účely. Bol zásobárňou hlíny, z ktorej si chudobnejší robili a na slnku sušili tehly na stavbu domov. V murovanej jame so železnými dverami zasa spaľovali uhynuté zvieratá. Neskôr plochu Baloty zalesnili lipami.

Ďalšia *Balota* bola v mieste nazývanom Za dedinským plevincom, kde bol pôvodne obecný hliník. Spodná voda vo vykopaných jamách a po výdatných dažďoch vytvorila veľkú vodnú plochu. V lete bola eldorádom pre husi a zamrznutá v zime pre korčuliarov. Dnes je celá plocha zastavaná rodinnými domami.¹⁰

POZNÁMKY

- 1 *Kronika ľudovej školy v Mojzesove*, s. 5.
- 2 Podľa informácie Františka Jeseniča, ktorý r. 1937 bol vedúcim krúžku a zároveň hercom.
- 3 Podľa matriky narodených židovského obvodu Šurany. ŠOBA v Nitre.
- 4 Podľa Kroniky obce Mojzesovo L. Hlavačku, s. 46, 108. – Na stene pri blavnom vchode do kostola je pamätná tabuľa s nápisom: Na pamiatku Jurajovi Vančíkovi a jeho manželke Alžbete Pavlatovskej ako veľkým dobrodincom tohto svätostánku.
- 5 Podľa vlastnoručne písaného záznamu Imricha Teplana v pozostalosti rodiny Helenky Matkovej.
- 6 Podľa Kroniky obce Leonarda Hlavačku, s. 77.
- 7 Spracované podľa informácie Hedvivy Laurovej.
- 8 Spracované podľa informácie Hedvivy Laurovej.
- 9 Károlyi, L.: *A Nagykarolyi gróf Károlyi család... története*, s. 314.
- 10 Podľa Kroniky obce Mojzesovo L. Hlavačku, s. 70; podľa informácie Hedvivy Laurovej.

Pod maďarskou okupáciou

Na základe Viedenskej arbitráže z 2. novembra 1938 sa do územného pásma okupovaného horthyovským Maďarskom dostalo aj Mojzesovo, čisto slovenská obec.

Podľa štatistiky z r. 1942 žilo v Mojzesove 1323 obyvateľov, z toho 314 školopovinných žiakov. Za Maďarov sa hlásili 6 obyvateľia. V susedných Úľanoch n. Ž. zo 1637 obyvateľov sa 15 hlásili za Maďarov a v Černíku z 1299 obyvateľov 59.

Po nevýhodnej výmene československých korún za pengö v pomere 7:1 nasledoval pokles životnej úrovne. Slovenské obyvateľstvo na zabranom území sa opäť dostalo pod národnostný útlak. Jazykom v úradoch sa stala maďarčina. Školskej mládeži sa upieralo vyučovanie v duchu slovenských národných tradícií. Namiesto nich si musela osvojiť historické a zemepisné vedomosti v duchu veľkoihorských predstáv, ktoré neuznávali slovenský národ a územie Slovenska. Pred vyučovaním museli slovenskí žiaci odriekať iredentistické "verím v maďarského Boha a v obnovenie veľkého Uhorska", čo bolo v ostrom rozpore s ich národným presvedčením. Spolok Levente mal na starosti predvojenskú výchovu v duchu veľkoihorského vlastenectva. V tomto duchu organizoval aj všetku športovú činnosť.¹

Slovenské gymnáziá v Nových Zámkoch, v Leviciach a v Komárne boli po maďarskej okupácii zrušené. Intervenciou komjatickeho dekana Ľudovíta Žáka na slovenskom Ministerstve školstva v Bratislave sa dosiahlo zriadenie slovenského gymnázia v Šuranoch. Otvorili ho 1. decembra 1938. Na gymnáziu bez vlastnej budovy v prvom ročníku študovalo 351 žiakov, z toho len 15 % bývalo v Šuranoch, ostatní dochádzali zo širokého okolia vlakom, bicyklom a pešky. V apríli 1939 zabrali budovu gymnázia pre vojenské účely. Vyhlásenie vojenského veliteľa vyznelo v tom zmysle, že je ne-

slýchané učiť v Maďarsku na slovenskom gymnáziu, vzdelaný človek má navštevovať maďarské gymnázium. Budovu gymnázia uvoľnili až 25. mája.²

Z Mojzesova študovali a zmaturovali na šurianskom gymnáziu: Pavol Miklis, Jozef Lauro, Ján Kajanovič, Emil Zlatinský, František Miklis a Anton Vančík.

R. 1941 nasledovala parcelácia pozemkov, pri ktorej slovenskí obyvatelia Mojzesova boli diskriminovaní. Keď zomrel veľkostatkár Michal Slezák, došlo k parcelácii 196 kat. jutár prevažne lúk, ktoré mal pod záborom. Maďarské okupačné úrady však uprednostnili obyvateľov v Malej Mani, hoci išlo o delenie majetku v mojzesovskom chotári. Malomaňanom pridelili 150 kat. jutár a Mojzesovčanom len 46 kat. jutár lúk.³

Obdobie vyše šesťročnej maďarskej okupácie sa prelínalo mnohorakými nádejami Mojzesovčanov na zmenu. Dostať úradné povolenie na vycestovanie k príbuzným na Slovensko prakticky nebolo možné.

Určitú zmenu do monotónne plynúceho života Slovákov na obsadenom území priniesla Slovenská jednota, ktorá v podobe týždenníka začala vychádzať 24. 6. 1939 v Nových Zámkoch. Hlavným redaktorom bol Jozef Kelemen z Komjatíc a výkonným redaktorom Štefan Buran, profesor šuriankeho gymnázia. V marci 1942 začala Slovenská jednota vychádzať v Budapešti dva razy do týždňa a od mája ako denník. Prispievateľmi sa stali zväčša učitelia, farári a študenti. Medzi poslednými vynikol Pavol Štefánik z Úľan n. Žit., študent šuriankeho gymnázia. Uverejňoval články o slovenských ľudových tradíciách. Predovšetkým v básňach pod vlastným menom, zväčša však pod pseudonymom Zvonimír Zungov naozaj zuneli elegické tóny nad boľavou prítomnosťou. Do symbolov a inotajov ukrýval vzpruhy nádeje a nezlomnú vieru v návrat slobodného života. Z Mojzesova posielali básne študent Ján Kajanovič píšuci pod pseudonymom Zorislav So-

kolov. Učiteľ Štefan Paško na stránkach Slovenskej jednoty sledoval aktuálne otázky slovenského ľudového školstva. Pod značkou Anko uverejňoval články burcujúce národné povedomie, zamýšľal sa nad otázkami z politickej kuchyne, pre obveselenie roľníckeho ľudu písal žartovné fejtóny a kmotričkove príhody. Zo svojho rodiska Nedašovce opísal vianočné zvyky.⁴ Správy o moysesovskom divadle uverejňovala Izdecká pozorovateľka, ktorá písala aj pod pseudonymom Maša Ivanovská, Jožo Dumka a najmä Vlastimila Rodolubská (Mária Vyšňalová).

Divadelná činnosť

Zásluhu na rozvoji slovenského ochotníckeho divadla v Mojzesove v období maďarskej horthyovskej okupácie mali učitelia Štefan Paško a Vincent Lobotka. V rámci miestnej skupiny Sdruženia katolíckej mládeže režírovali viaceré divadelné hry. Podľa ich vzoru štafetu réžie preberali moysesovskí študenti.

26. 11. 1939 Urbánkovu hru Hrob lásky nacvičil študent Ján Kajanovič. 26. 12. 1939 Urbánkovho Bludára zahrli: Š. Teplan (Bludár), F. Kajanovičová (Anička), E. Lauro, M. Teplanová, M. Zlatinská, F. Hlavačka, J. Krehák, J. Kajanovič (aj režisér) a E. Zlatinský.⁵

4. 2. 1940 Urbánkovu hru Kríž pod lipami zahrli: M. Teplanová (Katka), J. Komáromyová (Johanka), A. Teplanová, M. Zlatinská, H. Komáromy, F. Hlavačka (mlynár), E. Lauro (hlásnik), F. Polák (Martin), Š. Teplan, J. Kajanovič a E. Zlatinský. V hre vystupovala 8-roč. M. Šlagorová (Anička) a 7-roč. F. Vašek (Janíčko). V pantomíme hrali komické úlohy J. Kajanovič a E. Lauro.⁶

23. a 24. 2. 1941 hrali Urbánkovu hru Strídža spod hája: A. Teplanová (Anička), F. Kajanovičová (Eva), M. Teplanová (Veronka), H. Laurová (Hana), J. Kajanovič

Divadelní ochotníci roku 1940. Stojaci zľava: Ludovít Lauro, Štefan Teplan, František Vašek (kostolný spevák), František Hlavačka. Sediaci: Michal Kajanovič

(Martin), J. Krehák (Brezniánsky). Vo veselohre pod názvom Zuby upútali pozornosť E. Lauro, J. Kajanovič a J. Lauro. Réžiu mal Štefan Paško. V prestávkach spievali ľudové piesne, ktoré viachlasne nacvičil Vincent Lobotka.⁷

1. 1. 1942 V Urbánkovej Pytliakovej žene hrali M. Teplanová (Veronka), J. Kajanovič (Karvaš), R. Mrázová, E. Vašek, A. Vančík, J. Lauro, A. Laurová, R. Výberčiová, J. Halás, E. Hlavačka, J. Lauro a S. Lauro. Režiroval študent Pavol Miklís.⁸

15. 2. 1942 vo veselohre M. Vránu Ferdo šéfom účinkovali E. Lauro, J. Kajanovič, F. Miklís, M. Teplanová, M. Zlatinská, A. Vančík, J. Lauro a E. Vašek. Réžiu mal Štefan Paško.⁹

Druhá svetová vojna

Vpádom hitlerovskej armády fašistického Nemecka 1. 9. 1939 do Poľska sa začala druhá svetová vojna, ktorá bola najväčším vojnovým konfliktom v dejinách ľudstva. Postupne bolo do nej zatiahnutých 61 štátov, čo predstavovalo 80 % všetkého obyvateľstva sveta. Vojnové operácie prebiehali na území 40 štátov. V bojujúcich armádach bolo zmobilizovaných 110 miliónov ľudí. Straty na životoch dosiahli 50–55 miliónov obetí, z toho 27 miliónov na bojiskách. Bez prístrešia ostalo vyše 25 miliónov ľudí. Celkové straty na životoch v rámci Československej republiky dosiahli počet do 360.000, z toho 225.000 obetí zahynulo v koncentračných táborech alebo na popravisku. Vojna sa skončila 9. 5. 1945 totálnou kapituláciou hitlerovských armád.¹⁰

Mojzesovo svojou polohou na rovine bolo ušetrené hrôz frontového bojiska. Keďže nemalo strategické objekty, nebolo vystavené ničivému bombardovaniu. Neďaleké Nové Zámky, dôležitý železničný uzol, stali sa stredobodom vzdušných náletov 7. 10. 1944, keď na ne dopadlo 130 bômb a 14. 10., keď bolo zhodených 400 bômb. Pred oslobodením na mesto dopadlo 14. 3. 1945 zhruba 700 bômb. Nálety si vyžiadali 4000 mŕtvych.¹¹ V ruinách železničnej stanice našli smrť aj dve obete z Mojzesova: žiak Ján Hlavačka a Alžbeta Chudá. Jej syn František ostal na živu.

V decembri 1944 sa oslobodzujúce vojská priblížili ku Štúrovu. 22. decembra nemecké ustupujúce vojsko vyhodilo do vzduchu železničný most cez Dunaj. 26. decembra bola nemecká armáda v Budapešti obkľúčená. Nevedno, z akých dôvodov nemeckí vojaci umiestnení v Mojzesove vyhodili drevený most cez Čítenku práve 25. decembra.¹²

Obyvatelia boli tendenčne informovaní o postupe nemeckých armád na európskych bojiskách. Maďarské úrady sa posta-

rall, aby rádioprijímače, ktoré obyvatelia vlastnili, boli odňaté alebo aspoň zapečatené. Mojzesovskí chlapi však dokázali skonštruovať jednoduchý rádiový príjem bez pomocného prúdového zdroja, tzv. kryštalku. Na drevenej doštičke do spleti potrebných drôtikov umiestnili kryštál vo funkcii detektoru, ktorý bol regulátorom elektromagnetických vln. Pomocou slúchadiel, ktoré tiež vedeli zaobstarať, zachytila sa vysielacia stanica Bratislava a Londýn.¹³

Od decembra 1944 mojesovským chlapom hrozilo pod zámienkou kopat zákopy násilné odvlečenie k nilašovským vojenským útvarom. Organizovali ich prívrženci Szálasiho Strany šíповých krížov, ktorí pomáhali Nemcom oddialiť tragický koniec. Lapačka v dedine sa konala za asistencie žandárov a nilašov. V malomaňanskej tehelni došlo k veľkej masakre, 7 chlapi zaplatili životom. Z Mojzesova odviekli Štefana Fišana na výsluch do školy a potom do väzenia. Z viacerých násilne odvlečených domov sa nevrátil Jozef Kajanovič (1900). V októbri 1944 ho nilaši zobrali do Komárna. Podľa očitého svedka ho spolu s ďalšími 8 mužmi pri Dunaji zastrelili.¹⁴

Prví vojaci oslobodzovacej Sovietskej armády prišli do Mojzesova v noci na stredu (pred Zeleným štvrtkom), ktorá pripadla na 28. marca 1945. Boli to armády 2. ukrajinského frontu pod velením maršala R. J. Malinovského. Maršal strávil deň a noc v dome richtára Štefana Lauru, vojenský štáb bol umiestnený v dome pod dneš. čí. 87.¹⁵

Armády 2. ukrajinského frontu sa účastnili bratislavsko-brnianskej operácie. Začala sa na východnom brehu Hrona južne od Levíc 25. 3. a trvala do 5. 5. 1945. Mala k dispozícii 48 divízií s počtom 359.000 mužov, 7860 diel, 365 tankov a 637 lietadiel. Naproti tomu nemecká fašistická armáda mala k dispozícii len 18 divízií s počtom 250.000 mužov, 215 diel, 120 tankov a 150 lietadiel. Prvá etapa bratislavsko-brnianskej operácie vyvrcholila oslobodením celého

južného Slovenska a Bratislavy (4. 4. 1945) a druhá etapa oslobodením Brna (26. 4. 1945). V operácii utrpela fašistická armáda zdrvivú porážku. V marci-apríli sovietska armáda zajala vyše 100.000 nemeckých vojakov a pri operácii padlo 19.500 Nemcov.¹⁶

Krutá daň vojnovému Molochovi

V máji 1945 radostné chvíle nad koncom strašnej vojny a z oslobodenia spod maďarskej okupácie sa, žiaľ, zmenili na smútok v tých rodinách, ktoré nemali správy o nezvestných vojakoch. Postupne sa dozvedali krutú skutočnosť, ktorá ich obrala o manželov, otcov a synov.

Na vojnových bojiskách položilo život 21 Mojzesovčanov, prevažne mláďencov v najkrajšom veku: E. Blaha, L. Blaha, M. Červený, D. Daráž, J. Gábriš, J. Halás, F. Hlavačka, J. Chudý, F. Kajanovič, F. Kajanovič, J. Komáromy, Š. Komáromy, P. Pilek, J. Porubský, Š. Rupek, D. Slovák, V. Teplan, F. Vašek, J. Vašek a V. Vašek.

Všetci slovenskí mláďenci na území okupovanom horthyovským Maďarskom boli nasadení do oddielov maďarskej armády, s ktorou proti vlastnej vôli sa ocitli na strane bojujúcej proti Slovanom. Úradná správa o mojzesovských občanoch nevedela označiť miesto a dátum ich smrti.

Keďže do ich tragického osudu vnáša svetlo niekoľko listov Juraja Mučajho, venujeme im pozornosť. Aby sme tak mojzesovským postihnutým rodinám priblížili dramatický úsek ich drahých, ktorých v živej pamäti nosia dodnes. Juraj Mučaji, učiteľ a básnik z Petrovca v Báčke, tiež okupovanej horthyovským Maďarskom, musel narukovať do armády honvédov. V mestečku Muracsány, na juhu Maďarska, sa stretol s vojakmi z Mojzesova. Písal o tom v liste zo 17. 7. 1944: "Tak veru, náhodou sme

sa (ja a Mojzesovčania) postretali na ulici ani keby bolo nahrané." Mojzesovčania sa mu priznali, že v Petrovci majú známych a radi by ich navštívili. S Mojzesovčanmi sa však mohol stretávať len v nedeľu, hoci každý deň boli spoločne na cvičení.¹⁷ Mojzesovskí mláďenci slúžili teda tiež v Muracsány pri maďarsko-chorvátskych hraniciach. Ich osud slovenských vojakov v maďarskej armáde bol podobný Mučajho osudu v rovnošate honvéda. V liste, ktorý sa mu podarilo odoslať bez cenzúry, opísal nezmyselnú drezúru: "Dnes jeden práporčík, zamestnaním učiteľ, celé popoludnie hnal nás po usmrdených barinách, v ktorých sa kúpu ošpáné. Tolko divokosti v očiach človeka, tolko surovosti v hlase, v tvári, v posunkoch som ešte nevidel."¹⁸ Alebo si postažoval: "Tak medzi iným nesmieme hovoriť – po slovensky. To preto, aby sme boli maďarským vojskom... chlapci zubami škripu, ale to nič nemení na veci: dôležité je, že to cítia všetci, bez toho aby im bolo nahovorené."¹⁹ Na zažité peko urobil len narážku: "Od veľkej dobroty a radosti, ktorú tu zažívame, jeden chlap sa odstrelil, nuž bol z toho nemalý zhon."²⁰ V skutočnosti sa jeden vojak zastrelil a druhý obesil a ďalšieho vojaka na kasárenskom dvore zastrelila popravná čata. Všetci vojaci sa museli na popravu prizerať a potom pomalým krokom prejsť okolo zastreleného. Z Muracsány, kde boli aj Mojzesovčania, Mučaji 17. júla napísal: "Zrazu ako blesk z neba pohli sme sa do Chorvátska (proti partizánom)...ovešaní ručnými granátmi, so strelivom plné vrecká, až sme sa ledva vlekli. Potom veľká paráda, prehliadka, reči o hrdinstve, o povinnostiach voči vlasti, sebaobetovaní, defilé pred veľkými pánmi... Povel však neprišiel. Chorváti v poslednom okamihu nazreli do vecí a videli, že tu vlastne nejde o partizánov, ale len o staré revizionistické nápor, o obyčajné obsadenie chorvátskej krajiny. A odopreli povoliť, aby sme vstúpili dnu."²¹ O mesiac bol Mučaji

na fronte, odkiaľ prichádzali karty len poľnou poštou. V liste z 23. augusta písal: "Na ceste, z ktorej sa všetci nevracajú, stretol som sa znova s Tvojimi rodákmi (Mojzesovčanmi), srdečne sme sa pozdravili. Na mená sa nepamätám, čo však nie je ani tak dôležité, keď ide o srdce, presvedčenie."²² Mojzesovčania teda naďalej zdieľali rovnaký osud ako Mučaji, ktorý bol nasadený priamo do frontového poľa. Posledná karta doručená poľnou poštou bola napísaná 1. septembra 1944.

Podľa najnovšej výpovede očitých svedkov, bývalých vojakov nasadených do tohto frontového poľa, dá sa jeho miesto bližšie lokalizovať. Keďže Chorváti nepovolili maďarskej armáde vstúpiť do svojej krajiny, honvédske veliteľstvo vydalo povel presunúť ju z Bátaszéku (na území stolice Tolna) na východný front. Vlakom previezli celý prápor (so štyrmi rotami, Mučaji bol v ôsmej) na územie Podkarpatskej Rusi. Koncom augusta boli vojaci (aj Mučaji aj Mojzesovčania) v Karpatoch v blízkosti dediny Mikuličina, neďaleko rieky Prut, zhruba 20 km od Tatárskeho priesmyku vo východnej Ukrajine. V dňoch 8.–9. sept. boli nasadení do prvej frontovej línie. V tejto oblasti sa viedli neobyčajne ťažké boje. Z dvesto vojakov ôsmej roty ostalo živých sotva 70 vojakov. Mučaji sa začiatkom októbra dostal do sovietskeho zajatia. Bol odovzdaný do zajateckého tábora Izjum, kde v januári 1945 zomrel na týfus.²³

Tí Mojzesovčania, ktorých nasadili na východný front, ako svedčí Mučajihho korešpondencia, v Karpatoch v oblasti Ukrajiny najskôr zahynuli vo frontovej línii, alebo, ak sa prípadne dostali do sovietskeho zajatia, v zbernom tábore zamorenom týfom nemali nádej na prežitie.

Jeden, čo sa z vojnového pekla vrátil, bol Jozef Zlatinský (*1921). S maďarskou armádou jeho útvar odvelili tiež na východný front. Bolo to v Sabolčskej stolici, ktorá susedila s Podkarpatskou Rusou a Rumun-

skom. V teréne pri obci Apagy, v okrese Nagy-Kálló, bol 24. 10. 1944 ťažko zranený. Napriek ročnému pobytu vo viedenskej nemocnici vrátil sa domov s trvalými ťažkými následkami.

Pomník na cintoríne, čo dala postaviť obec vojakom padlým v prvej a druhej svetovej vojne, je dôstojným pamätníkom našim päťdesiatim rodákmi, ktorých telá odpočívajú na neznámych miestach európskych bojísk. Tváre niektorých, čo padli v druhej svetovej vojne, sú zvečnené na školských fotografiách z čias, keď boli milovanými a nádejnými ratolestami svojich otcov a matiek.²⁴

V období mieru a v slobodnej vlasti smrť si vyžiadala ďalšiu obeť mojzesovského vzácneho človeka. Bol ním 24-roč. František Hagan, letec-rádiotelegrafista a aktívny účastník Slovenského národného povstania, ktorý tragicky zahynul pri výkone leteckej služby. Lietadlo havarovalo 14. 12. 1945 pri Poděbradoch v Česku. Pietna rozlúčka s ním v Mojzesove bola 23. decembra.

V Mojzesove počas vojny nežili občania židovského vierovyznania. Rodina Gürtlerová sa po smrti otca Gejzu vystahovala z Mojzesova okolo r. 1936. Obec však neobišiel smutný chýr o tom, že matka Šarlotka Gürtlerová a dcéry Lili a Ady boli odvečnené do koncentračného tábora. Mladšia Ady tam zahynula. Pani Lili, ktorá žije v Izraeli, viac ráz bola v Mojzesove oživiť si spomienky na detstvo, ktoré tu strávila.

POZNÁMKY

¹ To, ako sa nanucovala idea veľkého Uborska čitateľom slovenských novín, dokazuje Slovenská jednota, denník od r. 1942 vychádzajúci v Budapešti. Na stránkach novín sa nesmeli používať výrazy Maďarsko, Maďar a Maďarka, ale výlučne Uborsko, Ubor a Uborka.

- 2 Potemra, M.: Kultúrny život Slovákov na južnom Slovensku v r. 1938–1945. Košice 1993, s. 145–146.
- 3 Kronika obce Mojzesovo L. Hlavačku, s. 69.
- 4 Články pod skratkou Anko (ŠTEFAN PAŠKO): Slovenská jednota, 20. 1., 3. 2., 2. 3., 23. 3., 20. 4. a 14. 9. 1940; 17. 7., 22. 9. a 23. 12. 1942.
- 5 Slovenská jednota, 23. 12. 1939
- 6 Izdecká pozorovateľka: Divadlo v Izdegu. In: Slovenská jednota, 24. 2. 1940.
- 7 Tamže, 1. 3. 1941.
- 8 Tamže.
- 9 Tamže.
- 10 Encyklopédia Slovenska. I. Bratislava 1977.
- 11 Okres Nové Zámky. História a rozvoj. Nové Zámky 1987, s. 74, 79.
- 12 Kronika obce Mojzesovo L. Hlavačku, s. 112.
- 13 Za dômyselné skonštruovanú kryštáľku, ktorou sa dali zachytiť správy o udalostiach v posledných mesiacoch vojny, dodnes vďačím mojzesovskému amatérovi, ktorého meno sa mi nezachovalo v pamäti.
- 14 Podľa Kroniky obce Mojzesovo L. Hlavačku, s. 76; podľa informácie očitého svedka Júliusa Kajanoviča.
- 15 Kronika obce Mojzesovo L. Hlavačku, s. 44.
- 16 Encyklopédia Slovenska. I. Bratislava 1977.
- 17 Listy písané v tieni smrti. (Korešpondencia J. Mučajiba). Vyd. M. Vyvňalová. Nový Sad 1969, s. 77.
- 18 Tamže, s. 76.
- 19 Tamže, s. 20.
- 20 Tamže, s. 25.
- 21 Tamže, s. 74–75.
- 22 Tamže, s. 81.
- 23 Podľa informácie Štefana Lengyela z Košickej Novej Vsi a Vincenta Vargu z Košíc, ktorí boli s J. Mučajim v tom istom vojenskom prápore, len v rozdielnych rotách.
- 24 Pozri tu fotografie žiakov ľudovej školy na s. 88–89.

Zo zvykoslovia

Veľká noc

Na Smrtnú nedeľu sa dievky zídu a urobia Morenu. Na vrbovú haluz navešajú handry, pestrofarebné stužky a hlavu zavínú do zástery. Takto zhotovenú Morenu za veselého sprievodu nesú do potoka a spievajú: "Morena, Morena, za kohos' umrela, za pána richtára a za jeho syna." Potom s kríkom ju hodia do vody a hádžu za ňou kamene, aby sa čím skôr utopila. Pochovávajú tak zimu.

Na Kvetnú nedeľu chodia deti so šibákmi, ozdobenými stužkami a škrupinami z vajec. Pod oblokmí spievajú "Kvetná nedeľa, kde si kľúče podela, dala som ich, dala svätému Jánú, aby odmykal zelenú trávu; zelená tráva vyše kolená, všelijaké kvietka – drobná ľalia – chlupcom na perečká, dievčencom na vinečká." Na Veľkú noc zasa takto spievajú: "Sedí panna v koši, o vajčeka prosí, dajte nám, dajte maľované vajko, lebo keď nám nedáte, budeme vám okná vybjáť, steny drať, nebudú vám malé deti spať."

Gazdinky obdarujú deti peniazmi alebo kraslicami. Keď donesú v kostole posvätené baburiatka, dáva ich gazdiná do oblokov. Pritom káže zjesť po jednom kvietku, aby vraj jašterica, had alebo chrobák nevošiel do úst, keď budú v žatve odpočívať na poli.

Na Zelený štvrtok o polnoci chodievajú sa ženy, dievky a mládenci modliť na cintorín. Medzitým mládenci zbierajú staré kríže a spália ich, aby vraj Židia nenašli drevo na zhotovenie kríža. Niektorí ženbychtiví odvážlivci sa v potoku kúpu, lebo vraj tak nedostanú za ženu chorú dievku a celý rok ich bude sprevádzať šťastie.

Na Veľký piatok si dievky obliekajú čierne sukne. Ktorá by sa opovážila vziať si čo len jednu bielu, Na Veľkú noc bude vraj vystretá v bielom. Kto by počas paší šiel na cintorín, uvidel by údajne skryté poklady v zemi, lebo ta môže ísť len ten, ktoré-

mu sa v noci zo Zeleného štvrtka na Veľký piatok spustí ohnivá reťaz do komína, kde nájde akýsi list. Okolo pokladov tancujú vraj rarášikovia a keď sa k nim niekto prídá, živý sa domov nevráti. Po pašách ostane len kosti mŕtveho.

Na Bielu Sobotu sa koná procesia zvaná "skríšenie". Potom sa je huspenina. Koľko tanierov huspeniny dievka zje, vraj toľko pytačov dostane a ten pravý príde prvý polievať. Keď zaklope na okno raz a ona mu otvorí, vydá sa vraj za rok, keď dva razy, tak za dva roky.

Na Veľkonočnú nedeľu nad ránom sa chodia ženy modliť na cintorín. Keď kohút zakikírká prvý raz, vrátia sa domov a do bieleho rána zotrávajú v modlitbe. Ktorá by na cintoríne ostala do rána, tú by vraj Anjel smrti preťal mečom a privalil kameňom.

Na Veľkonočný pondelok o polnoci chodia mládenci s voňavkami polievať dievky. Keby mládenec po polnoci našiel dievku spať, oznámi to kamarátom s varovaním, aby ju nikto nešiel obliať, lebo tá nemilobohu prespí celý život. Dievka, ktorú obľial, sa nesmie do rána preobliecť, ani spať, ale s úsmevom každého počastovať sladkosťami. V utorok oblievajú dievky mládenčov, avšak so studenou vodou.¹

Vianoce

Na Štedrý deň sa v domácnosti od rána upratuje, varí a pečie, aby na vianočnom stole nič nechýbalo. Popoludní chodia "betlehemáši." Po večernom zvonení zasadne celá rodina k pôstnej večeri. Na stole je šošovicová alebo fazuľová polievka, makoové pupáky, koláče, obľátky s medom, cesnakom, jablká a orechy. Medzi večerou a polnočnou omšou, utierňou, deti spievajú pod oblokmí. Mládenci plieskajú bičmi, dievky sledujú, kde zašteká pes, lebo z tej strany vraj príde pytač.

Na Božie narodenie každý sa zúčastňuje na veľkej omši. Je to rodinný sviatok, v ktorý má byť každý doma. Nechodí sa na návštevy ani do susedov. V niektorej domácnosti v ten deň ani nevaria, riad umývajú až na druhý deň, aby ho vraj neporozbšjali. Makový koláč sa v ten deň neje, aby nebolí blchy.

Na sviatok Štefana a Jána sa chodieval vinšovať. Na *Mládatká* sa odprace vianočný stôl a smeti sa spália. Slama uložená pod stolom sa dáva dobytku a slepkam alebo sa spáli. Odpadky zo štedrovečerného stola sa dávajú hydine, omrvinky vtáčikom. Na *Silvestra* sa v dome uprace a popoludní sa ide do kostola na ďakovnú pobožnosť. Večer v kruhu rodiny sa očakáva *Nový rok*. O polnoci mládenci pleskajú bičmi a strieľajú. Na *Nový rok* deti chodia vinšovať. V tento deň sa nesmie jest okrídlená hydina, lebo vraj by šťastie odletelo. Je sa bravčovina, lebo brav sa do domu hrnie.²

Svadba

Týždeň pred svadbou pozývajú družbovia rodiny, ktoré sa majú zúčastniť na sobášnom obrade, slovami: "Mladý zať a mladá nevesta vás veľmi pekne pozdravujú a prosia, aby ste ich odprevadili do božieho chrámu a z chrámu do ich príbytku." Pred sobášom príde pre mladú nevestu mladý zať so svojou rodinou požiadať požehnanie na cestu. Potom sa ide do kostola. Po sobášnom obrade vedú mladú nevestu ku ženíchovi. Cestou hrá kapela a pred ňou svadobčania tancujú a ujúkajú. Staršia žena zvykne hodiť kozák plný popola alebo tanier pred mladomanželov pre šťastie. Alebo im podhodia poleno dreva, z ktorého musia kúsok odpíliť. V dome ženícha je pripravený stôl s jedlom, s pálenkou a koláčovými pletencami, "bránami", ktoré zastoknú na hrdlo fľaše. Pri stole starší (kmotor alebo ženíchov krstný otec)

povie príhovor a vyzve mladú nevestu, aby koláčové "brány" rozdala deťom. Potom spoločne obedujú. Nasleduje tanec až do večera. Večerajú spoločne u mladej nevesty. Keď si zasadnú k svadobnému stolu, družba paličkou zaklope, ohlásí večeru a pomodlí sa "Otče náš". Družba z každého jedla predloží prvú misu pred mladú nevestu a zakaždým povie vinš. Napr.: "Tu sa nesie polievočka a v nej kohút a slepočka, pozor dajte na kostičky, na rebierka, na nožičky, by vám v hrdle neostali a paru vám nezastavili, budete ju potrebovať a pri tanci odfukovať". Potom nasledujú piesne (Mám ja ženu starú, dať by ju za mladú, Pred nami je mostek, zehýba sa). Po večeri ženíchov družba vezme medzi prsty tri horiace sviečky a paličku s vyšívaným ručníčkom a požiada mladú nevestu na "čepenie". Keď sa to tri razy zopakuje a starejší mladú nevestu prepustí, tá vstane a odprosí prítomné dievky a mláďencov, aby jej odpustili, ak ich urazila. Potom jej družba podá paličku s vyšívaným ručníčkom. Ona sa chytí ručníčka, vyjde na lavicu a na stôl a cezeň v smere za paličkou a sviečkami vyjde von, k žene, ktorá čaká, aby jej založila čepiec. Mladá nevesta pokľakne, žena jej veniec čiže "partu" odopne a založí jej čepiec. Mladá nevesta sa ide ukázať svadobčanom, ako jej čepiec pristane. Potom nasleduje muzika s tancom do rána.³

Hody

Patrónom kostola od pol. 18. stor. bol sv. Andrej apoštol. Keďže jeho sviatok 30. novembra pripadá na deň po prvej adventnej nedeli, hody v Mojzesove sa konali o týždeň skôr, pred sviatkom Kataríny.

K hodom patrila neodmysliteľná tančovačka s prísne dodržiavanými pravidlami.

Keďže v dedine nebolo kultúrneho domu, mládenci si vybrali niektoré voľné priestranstvo a zakryli ho plachtami. Pódium si

postavili z dosák vypožičaných z tehelne. Cigánska kapela sa postarala o dobrú zábavu pri tancovačke. Tancovalo sa v nedeľu a v pondelok, "na hódence". V nedeľu tancovali mladí aj starí a cezpoľní. V pondelok sa začínalo okolo obedu. Tancovať však smeli len ženatí. Sólo začínal Ičko Halás s manželkou. On vo vyšfvanej košeli a v čižmách, na hlave čierny širák so širokou stužkou. Ona mala sedliacke sukne a pod nimi spodnú bielu "šlengerku". Keď ich sólo skončilo, tancovali opäť len ženatí. V prípade, že sa zamiešal slobodný mládenec, nesmel pokračovať, lebo by sa to bolo skončilo bitkou.

K hodom patrili medovníkári a kolotoč (ringišpíl). Postavili ho zvyčajne pred sochou sv. Jána. Krútili ho chlapci, keď ho rozkrútili desať ráz, smeli sa raz zviezť zdarma.⁴

Piesne z Mojzesova

Chodí dievča po dedine

Chodí dievča po dedine, chytili hu na zelene,
chytili hu na dvoch járkoch, (vo) vinohradoch na uharkoch.

"Čo ti, dievča, čo ti zali?" "Ten ručníček vyšívavý.

Včera mi ho vyšívali, neskaj mi ho hájnik vzali".

"Keby vedev, kerý hájnik?" "Ten izdecký pán úradník!"

"Keby vedev, že bez viny, zapálev bych tri dediny".

Najprv Ďorok, potom Máňu, naposledy Malú Máňu.

Ďorok horí, Máňa neste, už je šuhaj pri neveste.

Nestem cukru ani madu...

Nestem cukru ani madu,
nech len mám ja ženu mladú.

Lepšia je má žena mladá,
jak sto holdov vinohrada.

Ništru, ništru...

Ništru, ništru, ništru borovenka,
či sa už vydala moja frajerenka?

Narúbem trniny aj dreva,
nech sa moja frajerenka zohréva.⁵

Cítenka

Hej, Cítenka, ty naša voda,
s tebú pláva moja sloboda.
Srdce mi je už okované,
z našú rékú verne spojené.

Keď vetriček večer zaveje,
rozejdu sa moje nádeje.
Ty nemůžeš, že si ty réka,
s tebú mladost též tak uteká.

Izdecké vinohrady

Na izdeckých vinohradoch víno sa rodí
a tá chasa ledva čaká izdecké hody.
Kedy bude to vínečko v hrdle žblnkotať
a od neho naše dévky budú štebotáť.

To vínečko celý Izdeg celkom rozjarí.
Spévať bude každý človek, mladý a starý.
Plameň v očách roznetí sa, v srdcákch nálada
a v rozume rozluští sa každá záhada.⁶

Náš rodný kraj a Cítenka ospievané v básňach

Július Rudňánsky

Moja túžba

Zrodili ma tieto krásne kraje,
kde ľud milý žije, vlast miluje svoju,
kde Cítenka tíško tečie
a spev slávika oživuje tieto háje.

Zrodil ma tento milý kraj,
kde slovenský spev zneje,
kde život nie je bez nádeje
a matka šeptá Svätopluka báj.

Ja chcel by som v tejto zemi sniť,
tu v rovoch medzi vami,
pod krížom, tam za humnami
a nie tam v Pešti dať sa zohaviť.⁷

Ján Kajanovič

Rodný môj kraj

Ach, kolko krásy sála z rodných polí,
v ich objatí srdce ma nezabolí,
len žírny krajom rozhliaď sa načim
a nasýtiť sa krásou, spevom vtáčim,
oráča hlas a tiché uspávanky,
z večera vôňou presýtené vánky,
zvonivý smiech a devy ružolíce,
hrmotné blesky letnej blýskavice,
smútočných líp šum hravá hudba rieky,
topolov statných skornatené drieky
a vôňa ruží v sade na úbočí
každého čarí, kto medzi ne vkročí
a kúzlom čarov mocne vábi, vábi,
keď skvitnú z jari šumné smreky, hraby,
penivý šum vín a sladké plody hrozna
í práca ťažká, kto ju aspoň pozná.

Cítenka – plavovlasá deva rána,
zastri mi v očiach slzu nepoznania,
podaruj svoje čarokrásne vnady
a piesňou vekov stekaj do záhrady,
ohrej mi srdce plamom rozpálené
(čarovné kúzlo skrývaš v riečnej pene)
a tokom tichým teč a pobav iných,
kým nestratíš sa v dialkach tmavo-siných.

Pozdravujem ťa, otcov miesto rodné,
za tvojou krásou túžim nocou vo dne,
len tvoje stráne vedľa sladko spievať,
boľavé srdcia tíšit, pookrievať
i z očí zotrieť horkú slzu smútku,
rodisko moje, kývam na rozlúčku,
môj pozdrav k tebe spieva vtáča z choveje,
pozdravujem ťa, rodné miesto moje.⁸

Juraj Mučaji

Cítenka

Cítenka svieža, belasá
nebesá kúpe v náručí,
to dievča biele hnevá sa,
keď lúkou zbohom zazvučí.

Veď mesto núka nirvány,
z ktorých ty všetko pozmývaš
belostou rána v svitaní,
anjelským rúchom všetkých krás.

To svoje dievča opatruj,
spraví ti meno na svete
a pieseň jeho dobre čuj
a vnes ju v srdcia na ceste.

Cítenka biela – belasá
nebesá kúpe v náručí.
To dievča biele hnevá sa,
keď lúka zbohom zazvučí.⁹

Prvı vzdelanci

Nızka úroveň ľudovej školy za bývalého Uhorska, navyše v službách odnárodňovania slovenského obyvateľstva, zanechala hlboké následky vo všeobecnej vzdelanosti dediny. Po vzniku ČSR v Mojzesove okrem učiteľa, farára a obvodného notára nejstvovali jednotlivci so stredoškolským vzdelaním. Vyučovanie na prvej slovenskej ľudovej škole, vďaka dobrej pedagogickej príprave učiteľov, začalo prinášať ovocie v tridsiatych rokoch. Prekážkou pre nadaných žiakov však stále ostávala nevhodná poloha Mojzesova, vzdialeného od miest so stredným školstvom. Gymnázium bolo v Nitre, v Nových Zámkoch, v Zlatých Moravciach a v Leviciach, kde bol aj učiteľský ústav. Železničná stanica v Malej Mani bola síce vzdialená len 1,5 km, no poľná cesta ku nej v daždivom období bola takmer neprekonateľná. Šurany, kde bola zriadená meštianka, až od r. 1928 s deviatimi triedami, boli vzdialené 10 km, železničná stanica v Úlanoch n. Žit. zasa 5,5 km. Toto boli vážne prekážky, popri ktorých aj slabé sociálne pomery sa podpísali na pomalom vzdelanostnom raste v Mojzesove.

Výnimkou bol *Andrej Horváth* (*1900), pôvodom Maďar, ktorému zámožní zemianski rodičia umožnili štúdium na maďarskom gymnázium v Nových Zámkoch. Po vzniku ČSR absolvoval notársky kurz. Ako praktikant na notariáte v Černíku pracoval r. 1924.

Prvou žiačkou meštianskej školy sa stala *Ružena Vyuňjalová* (*1911) vďaka pochopeňiu viedenských príbuzných. Dva prvé ročníky v r. 1923–1925 absolvovala na Komenského škole vo Viedni, kde prvá ČSR vydržovala školy pre českú a slovenskú menšinu. Pre skorú smrť živateľa rodiny však štúdium nedokončila.

Ján Jakabovič (*1910) absolvoval poľnohospodársku školu v Komárne r. 1935. Spravoval rozsiahly majetok majera Bimbók, ktorý miestny farár Ján Jakabovič kúpil pre

svojho brata Pavla. Bol úspešným pestovateľom nielen obilných lánov, ale aj tabaku a papriky.

Jozef Rajter (*1914) gymnázium s maturou skončil v Nových Zámkoch. Štúdium v bohosloveckom seminári v Trnave prerušil. Absolvoval 4-roč. učiteľský ústav v Štubnianskych Tepliciach. Pôsobil na škole na viacerých miestach, ako riaditeľ v Bratislave. R. 1965 na Pedagogickej fakulte v Trnave promovoval z odboru liečebná pedagogika.

František Teplan (*1917) šesť gymnaziálnych tried navštevoval v Šaštíne a v Moravskej Ostrave. Potom ho vyslali na univerzitu Gregorianu do Ríma na filozofické štúdium, ktoré skončil r. 1939. Po návrate zmaturoval na gymnázium v Kláštore pod Znievom r. 1941. V r. 1941–1945 študoval teológiu na Bohosloveckej fakulte v Bratislave. Za kňaza bol vysvätený r. 1945. Titul ThDr získal r. 1949. Učil filozofiu na saleziánskom učilišti vo Svätom Kríži n. Hronom. Pôsobil v Banskobystrickej diecéze ako správca fary v Budči, v Partizánskom, v Pohronskej Polhore, v Hornej Štubni a naposledy v Slaskej. Napísal spis: Úvod do filozofie.

Nikodém Vašek (*1919) skončil štúdium na piaristickom gymnázium v Nitre, kde maturoval r. 1939, keď Mojzesovo bolo pod maďarskou okupáciou. V r. 1948–1950 študoval v bohosloveckom seminári do jeho zrušenia. R. 1969 bol tajne vysvätený za kňaza. Dodnes pôsobí v Zvolene.

Antónia Vyuňjalová-Kramaričová (*1919) 4-roč. meštiansku školu, 2-roč. umeleckopriemyslovú a 2-roč. obchodnú školu do r. 1938 absolvovala na Komenského škole vo Viedni. Maturovala v Prahe. Pôsobila v službách československého vyslanectva v Budapešti, vo Viedni a v Sofii. Až do dôchodku pracovala na Ministerstve zahraničných vecí v Prahe.

Pavol Miklís (*1920) navštevoval gymnázium v Šuranoch počas maďarskej okupá-

cie. Po vojne pokračoval v štúdiu v Bratislave. Vysokú vojenskú školu skončil v Hraniciach r. 1948.

František Šimek (*1920) absolvoval učiteľský ústav v Banskej Bystrici v r. 1941–1943 a Vysokú pedagogickú školu v Košiciach (1960–1965). Od r. 1944 trvale pôsobil ako učiteľ, neskôr ako riaditeľ na základnej škole v Rakúsoch pri Kežmarku. Vynikajúco hral na organe a klavíri. Bol známy vzácnym prístupom k rómskemu obyvateľstvu. Študoval spôsob života, zvyky a obyčaje Rómov. Výsledky zhrnul v podrobnejšej štúdií (ostala v rukopise).

Jozef Lauro (*1921) gymnázium s matúrou skončil v Šuranoch. Bol náčelníkom na železničnej stanici v Nových Zámkoch. Mal účasť pri jej novej výstavbe.

František Hagan (*1921) po skončení 4-ročnej meštianky sa nevrátil do Mojzesova,

*Letec
František
Hagan*

ktoré bolo pod maďarskou okupáciou. Ako vojak slovenskej armády si r. 1941 zvolil povolanie letca. Študoval na poddôstojníckom inštitúte, na škole leteckého dorastu, odbor navigátorstvo. V Banskej Bystrici v r. 1942–1944 absolvoval špeciálny výcvik palubného rádiotelegrafistu a strelca. 29. 8. 1944 sa prihlásil do československej armády a bojoval v Slovenskom národnom pov-

staní. V októbri 1944 bol v náhradnom pluku 4. leteckej oblasti v Przemysli, na území Haliče. Po skončení vojny ho v júni povýšili na rotmajstra a vyznamenali medailkou II. triedy SNP. Tragicky zahynul pri leteckom nešťastí 14. 12. 1945.

Mária Vytvalová (*1921) absolvovala 4-roč. meštianku a 2-roč. umelecko-priemyslovú školu na Komenského školách vo Viedni do r. 1937. Pôsobila v redakcii týždenníka Slovenská jednota v Nových Zámkoch (1941–1942), v redakcii denníka Slovenská jednota v Budapešti (1942–1944), a na Kultúrnom oddelení československého vyslanectva v Budapešti (1945–1946). Zmaturovala v Bratislave. Absolvovala štúdium na Filozofickej fakulte Univerzity Komenského v Bratislave (1948–1952), odbor klasická filológia a história. Pracovala ako vedecká pracovníčka v Historickom ústave Slovenskej akadémie vied v Bratislave (1952–1983). Získala titul PhDr a hodnosť kandidáta historických vied. Vydala publikácie: Juraj Palkovič (1769–1850). Bratislava 1968. Bernolákov autentický slovníček spred roku 1790. Bratislava 1969. Listy písané v tieni smrti. Nový Sad 1969. Básnické dielo Juraja Mučajho. Nový Sad 1969. Slovenskej Národnej Noviny. Boje o ich povolenie. Martin 1972. Mladý Ján Hollý. Bratislava 1975. Uverejnila do 100 odborných štúdií z problematiky slovenské národné hnutie v r. 1780–1845 (Historický časopis, Historické štúdie, Literárnomúzejný letopis, Biografické štúdie, Vlastivedný časopis, Literárny týždenník). Monografie v rukopise: Generálny seminár na Bratislavskom hrade v r. 1784–1790; Veľká Morava (k spoločenskému vývoju); Znovaoživený Bratislavský hrad (K stavebným dejinám).

Ján Kajanovič (*1922) zmaturoval na gymnáziu v Šuranoch. Určitý čas pracoval v redakcii Slovenskej jednoty v Budapešti. Po vojne absolvoval štúdium na Katedre novinárstva Univerzity Komenského v Bratislave.

Anton Vančík (*1924) študoval na gymnáziu v Zlatých Moravciach a v Šuranoch, kde zmaturoval r. 1944. Na Právnickej fakulte Univerzity Komenského v Bratislave dosiahol titul JUDr. r. 1951. Za totalitného režimu pohon na právnikov spôsobil, že ho zaradili do výroby v Západoslovenských kameňolomoch. Tu pracoval ako vedúci oddelenia investičnej výstavby. Zároveň skončil štúdium s matúrou na Priemyselnej škole stavebnej. Pracoval na Povereníctve financií, neskôr na Ministerstve financií na úseku financovania investičnej výstavby a technologického rozvoja. Bol poradcom ministra financií Michala Kováča, terajšieho prezidenta. Ako dôchodca pracuje na Ministerstve kultúry vo funkcii zástupcu riaditeľa cirkevného odboru. Má účasť pri usporiadaní majetkovo-právnych vzťahov medzi štátom a cirkvami. V spolupráci s cirkvami vypracoval návrh o vrátení cirkevných majetkov. Zúčastňuje sa na príprave Konkordátu medzi Slovenskou republikou a Svätou stolicou. Vydal publikáciu: *Financovanie investícií a fakturácia prác a dodávok*. Bratislava 1984.

Emil Zlatinský (*1924) zmaturoval na gymnáziu v Šuranoch. Pôsobil v Bratislave.

Jozef František Miklís (*1925) ľudovú školu navštevoval v Jílovém u Prahy a v Hornej Libachove, v Česku, kam jeho rodičia odišli za prácou. Po návrate do Mojzesova pokračoval na meštianke v Šuranoch a v Bratislave. Tu prestúpil na gymnázium, potom pokračoval na gymnáziu v Trnave a v Šuranoch. Zmaturoval na gymnáziu v Nových Zámkoch r. 1944. Štúdium na Bohosloveckej fakulte absolvoval v Bratislave v r. 1945–1949. Za kňaza bol vysvätený 12. 6. 1949. Pôsobil ako kaplán v Zlatých Moravciach, v Dvorníkoch n. Váh., v Štúrove, v Piešťanoch, ako správca fary v Šenkviaciach. R. 1971 ho vymenovali za správcu fary, potom za farára a r. 1982 za čestného dekana v Slažanoch, kde pôsobil do smrti (1994).

Július Vašek (*1926) sa narodil v Nových Zámkoch. S rodičmi žil v Mojzesove do r. 1946. Navštevoval meštianku v Zlatých Moravciach. Zmaturoval na gymnáziu v Leviciach r. 1946. Absolvoval tri semestre na Právnickej fakulte Univerzity Komenského v Bratislave. V r. 1947–1949 študoval herectvo na Štátnom konzervatóriu v Bratislave. V r. 1949–1950 bol členom Dedinského divadla. Od r. 1950 je členom činohry Novej scény v Bratislave. Tu uplatnil svoje charakterové herectvo v širokej škále vážnych i komediálnych postáv. Vrcholom jeho hereckého umenia bola postava Tartuffa v Moliérovej rovnomennej komédii (1966) a postava Smerďakova v dramatisácii Dostojevského románu *Bratia Karamazovci* (1967). Herecky stvárnil vyše dvadsať postáv veľkého formátu, od r. 1970 vyše desať menších kreácií. Hral vo viacerých slovenských

Július Vašek ako Agamemnon Dandanake v bre Stratený list na Novej scéne v Bratislave (1984)

i českých filmech a režíroval rozprávkové hry.¹⁰

František Buranský (*1928) skončil gymnázium v Zlatých Moravciach. Za totalitného režimu odišiel do zahraničia. Za podpory duchovných vyštudoval medicínu v Madride, získal titul MUDr.

Zdenko Miklits (*1932) študoval v Šaštíne, gymnázium skončil v Nových Zámkoch. Zo totalitného režimu odišiel do zahraničia. V Belgicku vyštudoval na Elektrotechnickej fakulte. Stal sa profesorom matematiky v kanadskom Montreali. Získal cenu Laureát pedagogiky.

POZNÁMKY

- 1 Uverejnil Ivor Lubo Jekaj (Ján Kajanovič): *Veľká noc vo zvykoch nášho ľudu*. In: *Prameň* (Budapešť) 3, 1942, čís. 7, s. 6-7.
- 2 Podľa *Kroniky obce Mojzesovo*, od r. 1977 písanej učiteľkou Eliškou Mrmuštkovou, s. 278-280.
- 3 Podľa informácie Hedvigy Laurovej, ktorá je "živou pamäťou" vo svojom rodisku. Jej predkovia si pôvod odvodzovali z rázcvtých Čičmtan.
- 4 Podľa *Kroniky obce Mojzesovo I. Hlavačku*, s. 99-100.
- 5 *Ludové piesne a balady šurianskej oblasti. I. Časť. Piesne ľúbostné*. Vyd. D. Michalský (Karol Markovič). Petrovec 1941.
- 6 *Slovenské ľudové piesne zo šurianskej oblasti. zozbieral D. Michalský (Karol Markovič)*. In: *Slovenská jednota*, 25. 9. 1942.
- 7 Z odpisu Cyrila Turana z Úlan n. Žit. Pozri tu na s. 69.
- 8 In: *Slovenská jednota*, 23. 9. 1942.
- 9 *Mučaji, J.: Básnické dielo*. Vyd. M. Vytvalová. Nový Sad 1969, s. 201.
- 10 *Encyklopédia dramatických umení Slovenska. II. Bratislava 1990, s. 526-527.*

III. Po oslobodení roku 1945 do súčasnosti

Po oslobodení obce Sovietskou armádou 28. marca 1945 čoskoro skončila právomoc obecného starostu a obecnej rady v Mojzesove. Bol utvorený Revolučný národný výbor. Revolučný v tom zmysle, že členov výboru si nevolili občania, ale sami členovia svoju moc odvodzovali od zásluhy za priznanie sa k obnove Československej republiky alebo k odporu proti horthyovskému režimu počas maďarskej okupácie, podaktorí k účasti na Slovenskom národnom povstaní.

Predsedom Revolučného výboru sa stal Branislav Kajanovič, maloroľník z Demokratickej strany. Demokratická strana v Mojzesove mala v tom čase 58 členov. Členmi Revolučného výboru z DS boli: Ján Vašek, Manušíl Lauro, Pavol Lisický, Štefan Holonka, Viktor Hlavačka, Michal Lauro a Štefan Hlavačka. Členmi výboru z Komunistickej strany Slovenska boli: Andrej Červený, Imrich Vašek, Ján Teplan, Ján Porubský, Emanuel Congrády, Michal Eliáš, Jozef Hlavačka, Branislav Žigraj, Štefan Gábriš, Jozef Čičman, Štefan Kajanovič a Ján Vrabel. Komunistická strana v Mojzesove vznikla 28. 4. 1945. Mala 29 členov. Strana slobody mala 7 členov.

Prí volbách v máji 1946 získala Demokratická strana 47 % hlasov, Komunistická strana Slovenska 37 % a Strana slobody 16 %. V dôsledku volieb sa počet členov Revolučného výboru znížil z 20 na 14, z ktorých 8 členov bolo z DS a 6 členov z KSS. Za predsedu bol zvolený Michal Lauro z DS. Koncom roku 1946 ho vymenil Jozef Čičman z KSS. Vo funkcii predsedu pôsobil do

r. 1949,² keď aj s obecnými peniazmi ušiel do zahraničia.

Podľa sčítania ľudu z r. 1944 žilo v Mojzesove 1361 obyvateľov. Koncom r. 1947 sa počet zvýšil na 1450.

R. 1948 obec Izdeg premenovali na Mojzesovo. Stalo sa tak na základe vyhlášky poverenika vnútra Úradného vestníka o zmenách úradných názvov miest a obcí na Slovensku.³ Vtedy došlo k hromadnému premenovaniu vyše 700 obcí, v novozámockom okrese 31 obcí. Pri nových názvoch volila komisia zložená z historikov a jazykovedcov priezviská slovenských národných buditeľov zväčša bez ohľadu na to, že k obci alebo k mestu sa ich činnosť neviazala. (Parkán – Štúrovo, Stará Ďala – Hurbanovo, Guta – Kolárovo, Gutor – Hamuliakovo). Komisia stanovila pravidlá aj na ich písanie. Kolárovo (podľa básnika Jána Kollára) písať s jedným l. Hamuliakovo (podľa oravského vzdelanca Martina Hamuljaka) písať s písmenom i. Podobne Mojzesovo (podľa biskupa Štefana Moysesu, v matičných rokoch Moyzesa) určila komisia písať s písmenom j. Zmena v úradnom názve nie je prípustná.

Po vytvorení Krajských národných výborov r. 1949 Mojzesovo patrilo do novoutvoreného okresu Šurany a do kraja Nitra. Po územnej reorganizácii okresov r. 1960 bolo opäť pričlenené do Obvodného národného výboru Nové Zámky a do Západoslovenského kraja.

R. 1950 mala obec 1308 obyvateľov, r. 1961 vzrástol počet na 1640 a r. 1968 na 1769 obyvateľov. R. 1980 v obci trvale žilo

Mojzesovčania v malomaňanskej tebeľni roku 1946

1699 obyvateľov. Z toho bolo 851 žien a 380 detí do štrnásteho roku. Počet obytých domov 450. Do zamestnania dochádzalo 819 osôb a v obci bolo zamestnaných 71 osôb. Podľa sčítania ľudu r. 1991 žilo v Mojzesove 1421 obyvateľov, z toho 1411 slovenskej, 5 maďarskej a 5 inej národnosti.⁴

Predsedovia Miestneho národného výboru

Emanuel Porubský bez politickej príslušnosti (1949–1954), Štefan Kačkovič (1954–1955), Rozália Rigáňová (1955–1956), Matúš Lauro (1956–1964), Karol Buranský (1964–1971), Dominik Porubský (1971–1986), Tibor Kajanovič (1986–1988) a Jozef Krehák (1988–1990). – Marta Lorenčová zastávala funkciu vedúcej MNV od r. 1948 a tajomníčky MNV v r. 1976–1989.⁵

Jednotné roľnícke družstvo

Obecný chotár leží na oboch stranách rieky Čítenky. Na ľavej strane rieky je sídlisko obce vo výške asi 125 m nad morom a poloha pozemkov na tejto strane sa pohybuje od 125 m až 136 m nad morom tak, že smerom na východ sa postupne zvyšuje.

Celkový obecný chotár sa odhadoval na 840 ha, z toho 543 ha ornej pôdy a 202 ha lúk.

Pôdne pomery. Na údolnej časti územia sú pozemky aluviálne náplavy a na relatívne vyšších polohách pribúdajú už pôdy charakteru naviatej spraše. Sú to stredne ťažké hlinité a piesočnato-hlinité a na východnej vyššej časti miestami ťavo-hlinité pôdy hnedej a tmavohnedej farby, s dobrými fyzikálnymi vlastnosťami a dobrou úrodnosťou.

Pri založení Jednotného roľníckeho družstva 27. 2. 1956 bolo pätnásť členov. Z toho šiesti boli bezzemkovia a deväti vstúpili do družstva s pôdou v rozlohe 11 ha. Základňu pôdy čiastkového JRD tvorili pozemky statkárov Michala Slezáka a Jána Jakaboviča, gazdov Michala Komáromyho, Františka Komáromyho a Štefana Laura, notára Andreja Horvátha a cirkevná pôda, dovedna v celkovej rozlohe 322 ha. Členmi správy JRD boli: Mária Buránska, Anna Hoppanová, František Kajanovič, Pavlína Miklišová a Felix Jakabovič. Členmi revíznej komisie boli: František Rampášik, predseda, a Mária Buránska. Na pôde pracovalo 40 členov. R. 1957 vstúpilo do družstva osem nových členov, z toho dvaja bezzemkovia a šiesti s pôdou v rozlohe 35 ha. Zatiaľky boli neobyčajne ťažké, pretože technické vybavenie malo nízku úroveň a prevládali nedostatok mužskej pracovnej sily.⁶

Ďalší nábor do družstva sa nezaobišiel bez nátlaku. Informuje o tom Leonard Hlaváčka: "Môj otec musel tiež podpísať, lebo by ho boli vyhodili z roboty. Robil v tehelni, tak som pracoval ja. Bolo nás sedem detí, mali sme kravu, ošpané, len peňazí bolo málo, lebo v družstve sa zarábalo neveľa. Robilo sa na jednotky a tých bolo za deň najviac 2-3, pričom jednotka bola 4-5 korún. Stávalo sa aj to, že nebola 2-3 mesiace výplata. Ešte pred založením celooberného JRD som z družstva odišiel k železnici".⁷

R. 1958 dobrovoľne alebo pod silným nátlakom vstúpilo do JRD 226 občanov, z toho piati bezzemkovia a 221 s pôdou v celkovej rozlohe 343 ha. Toto celooberné JRD r. 1960 malo 256 členov, z toho osemnásť bezzemkov a 238 s pôdou.⁸ Družstvo obhospodarovalo pôdu v celkovej rozlohe 524,86 ha. R. 1960 zavlažovalo 20 ha zeleniny vodou z Čítenky. V ten istý rok pristúpilo družstvo k rekultivácii. Rozoralo 15 ha lúk. Po regulácii Čítenky nasledovala rekultivácia väčších rozmerov.⁹

Podľa presnejšieho súpisu celý obecný kataster mal rozlohu 788,042 ha. Z toho ornej pôdy 458 ha, lúk 162 ha, vinohradov 26,52 ha, záhrad 36 ha, vodnej plochy 1,97 ha, zastavanej plochy 42 ha, lesnej plochy 15 ha, ciest, pustej pôdy a ostatnej 42, 55 ha. JRD obhospodarovalo 648 ha, z toho 422 ha ornej pôdy, 148 ha lúk a 18 ha vinohradov. Ostatnú pôdu obrábali súkromne hospodáriaci roľníci.¹⁰

Predsedia JRD v r. 1956-1975: František Teplan (1956-1958), František Kajanovič (1958), Štefan Buranský (1958-1959), Štefan Holonka (1959-1960), Peter Benc (1960-1963), Ing. Dušan Lorenc (1963-1964), Ing. Ľubomír Ullis (1964-1967) a Ján Molnár (1967-1975). Ekonómia: Karol Tisucký (1956-1958), Štefan Halás (1958-1959), Anton Behúľ (1959-1962), Július Berta (1962-1964), Alojz Pospíšil (1964-1966), Jozef Brezík (1966). Agronóm: Ing. Jozef Sväteník (do 1975).¹¹

Časté štriedanie predsedov, ktoré si vynútila neskúsenosť a slabé organizačné schopnosti, neprospievalo ekonomickému upevneniu a stabilite družstva. Okrem toho odchod 70-80 % členov z družstva zapríčinil vážny nedostatok mužskej pracovnej sily.

Napriek týmto ťažkostiam dosiahlo družstvo r. 1962 celkovú hodnotu výroby 1,996.000 korún, r. 1969 už 4,684.000 korún. Zatiaľ čo v prvých rokoch po vzniku družstva celková výroba obilnín a zrnín predstavovala približne 30-40 vagónov a ročná dodávka mlieka 130-140.000 l, r. 1969 to bolo 65-70 vagónov obilnín a zrnín a 240-260.000 l mlieka. Rast produktivity práce členov družstva mal vplyv aj na ročnú odmenu, ktorá sa zvýšila približne o 6-8.000 korún.¹²

Väčšinové JRD r. 1970 obhospodarovalo 524,86 ha pôdy svojimi 256 členmi. Do konca r. 1974 obhospodarovalo pôdu v celkovej rozlohe 720 ha, z toho 536 ha ornej pôdy. V tom istom roku dosiahlo u obilnín

hektárový výnos 60–70 q. Dobrou rastlinnou a živočíšnou výrobou sa zaradilo do prvej polovice JRD v okrese.¹³

V rámci kooperácie a špecializácie 1. 1. 1975 zlúčili mozesovské družstvo do spoločného Jednotného roľníckeho družstva obcí Komjatice, Milanovce, Lipová, Černík a Mozesovo. Vzniklo spoločné JRD-ČSSP so sídlom v Komjaticiach. Obhospodarovalo pozemkový fond v rozlohe 5594 ha, z toho 5058 ha ornej pôdy.¹⁴

V predstavenstve spoločného JRD-ČSSP v r. 1975–1984 boli: predseda Vojtech Sládeček, podpredseda Ing. Jozef Sväteník, hlavný agronóm Ing. Alexej Dojčan (do 1979), ekonóm Jozef Lauko, Jozef Balogh (od 1979), hlavný agronóm Ing. Silvester Dragúň (od 1979).

V rámci strediska Mozesovo-Černík došlo r. 1982 ku zmene v predstavenstve spoločného JRD. Vedúcim strediska sa stal Ján Krupa, mechanizátor Imrich Vrábel, agronómom Ján Hanzel, zootchnikom Igor Hlavatý a vedúcim dielne Juraj Ouda. V r. 1984–1985 vedúcim strediska bol Ing. Pavol Jakabovič.

Stredisko Mozesovo-Černík obhospodarovalo 1200 ha poľnohospodárskej pôdy, malo 331 dojníc, 989 kusov hovädzieho dobytká a 1115 ošípaných. Na hospodárskom dvore Mozesovo r. 1984 bol stav živočíšnej výroby: 175 kráv, 534 kusov hovädzieho dobytká a 388 ošípaných.

R. 1984 spoločné JRD-ČSSP dosahovalo dobré výsledky v zbere slnečnice, cukrovej repy a hrozna. R. 1985 priemerná dojnosť kráv bola 8,88 l. R. 1986 pestovalo kukuricu na ploche 1050 ha (priemerný výnos 5,7 tony) a slnečnice na ploche 320 ha (priemerná úroda 2,5 tony). R. 1987 pestovalo obilniny na ploche 2430 ha, kukuricu na 1050 ha, cukrovú repu na 280 ha (priemerná úroda 27,87 tony). R. 1988 vykonalo JRD zber hustosiatych obilnín na ploche 2350 ha, pričom používalo 34 kombajnov, z toho 10 vlastných. U obilnín do-

siahlo úroda 5,86 tony. Výmlat ozimnej pšenice bol 10.932,7 tony a jarného jačmeňa 2838,4 tony.¹⁵

Poľnohospodárske družstvo Mozesovo od roku 1991

Spoločné JRD-ČSSP socialistického typu zaniklo r. 1990. Výsledok jeho hospodárenia sa ukázal ako stratový. Základné prostriedky po odpisoch tvorili len niečo nad 6 miliónov korún, úvery v banke vyše 3 milióny a nezaplatené faktúry vyše 1,200.000 korún. Strata z hospodárskeho výsledku za r. 1990 dosiahla vyše 2,100.000 korún.

Bývalé stredisko Mozesovo v rámci tohto spoločného JRD-ČSSP nikdy nebolo samostatné. Raz ho pričlenili k Lipovej, potom ku Komjaticiam a naposledy k Černíku V období, keď bolo pričlenené do Komjatic, v stredisku Mozesovo sa vonkomom nič nevybudovalo, ba hodnoty, ktoré vlastnými prostriedkami nadobudlo v r. 1957–1975, presunuli do iných stredísk.

Rozdelením spoločného JRD-ČSSP Komjatice vzniklo 1. 1. 1991 Poľnohospodárske družstvo Mozesovo. Jeho predsedom sa stal Dr. Július Pauke. Pri rozdelení zdedilo PD Mozesovo skôr dlhy a úvery ako základný kapitál na nové podnikanie. Objekty živočíšnej výroby celkom zanedbané, bez mechanizácie a hospodársky dvor bez skladového hospodárstva. Mobilná a stacionárna technika bola opotrebovaná a bez náhradných dielov. Bolo potrebné zriadiť mechanizátorskú dielňu, doplniť mechanizáciu ďalšou technikou, začať stavebnú činnosť na opravy, údržbu a novú výstavbu. V živočíšnej výrobe zdedilo PD Mozesovo prestarnuté stádo dojníc, z toho takmer 50 % mastičdnych kráv. Muselo obnoviť chov ošípaných.

PD Mozesovo začalo samostatne hospodáriť na 596 ha poľnohospodárskej pôdy, prevažne vo vlastníctve miestnych ob-

čanov. V pomerne krátkom čase vybudovalo obilný sklad za vyše 2,400.000 korún, zakúpilo chýbajúce mechanizmy a rekonštruovalo matečník pre ošpané.

R. 1992 došlo k transformácii PD v zmysle transformačného zákona. Vzniklo družstvo vlastníkov. Je zaregistrované v Obchodnom registri. Má 53 členov, 4-členné vedenie a 9-členné predstavenstvo. Na čele transformovaného družstva je naďalej predseda Dr. Július Pauke. Ku dňu transformácie disponovalo družstvo čistým majetkom vo výške 15 miliónov korún. Časť tohto majetku bola v zmysle zákonných opatrení vpísaná do majetkových podielov oprávneným osobám.¹⁶

Rekonštrukcia výstavby obce od roku 1945

Obec bola napojená na elektrickú sieť 28. 5. 1958. Krátko nato bol zavedený miestny rozhlas, čím zanikla funkcia obecného bubeníka. Posledným bubeníkom bol František Hlavačka. Zároveň zavedené verejné osvetlenie.

R. 1960 vybudovaný Kultúrny dom so stálym javiskom.

Poštový úrad (dovtedy v Úľanoch n. Žit.) bol v obci zriadený 1. 8. 1961. Zavedený telefón.

Rekonštrukcia starej budovy po M. Slezákovi pre kancelárske miestnosti a zasaďačku MNV dokončená 1. 5. 1963.

1. 9. 1965 dokončená nová budova spoločnej Základnej deväťročnej školy Mojzeso-Černík na náklady 7 miliónov korún. Vybudované betónové chodníky, spevnené cesty v štyroch uliciach v dĺžke 2000 b. m. v hodnote 800.000 korún.

R. 1967 sa v chotári obce realizovala regulácia Čítenky.

R. 1969 generálna oprava budovy miestnej základnej školy pre materskú školu na náklady 1,400.000 korún. Renovovaná

a rozšírená elektrická sieť a generálna oprava miestneho rozhlasu.

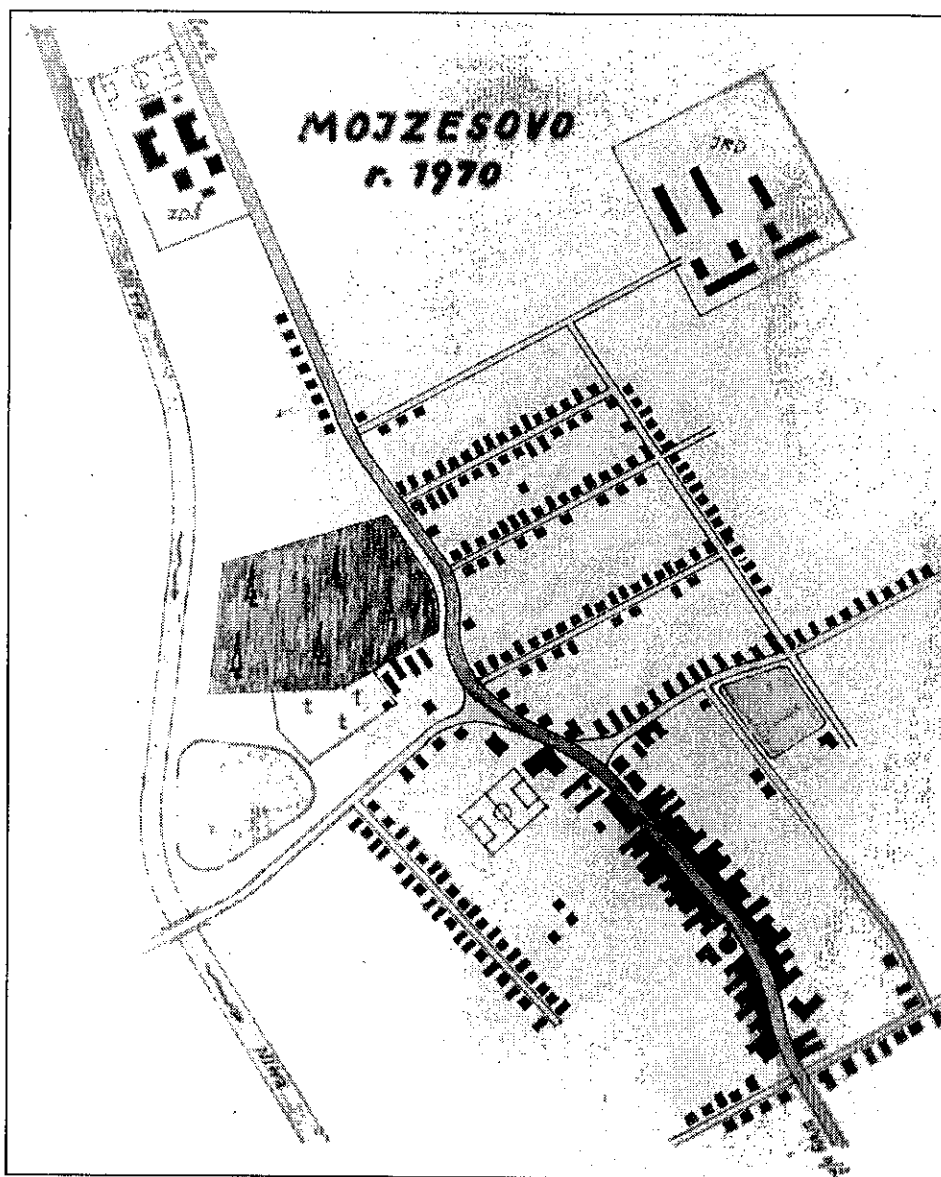
V r. 1971–1976 dokončená generálna oprava Kultúrneho domu s prístavbou v hodnote 576.000 korún. Vybudovaná cesta od hlavnej hradskej po most cez Čítenku v hodnote 514.000 korún. Vybudovaný športový areál v hodnote 360.000 korún a dve autobusové čakárne v hodnote 50.000 korún. Vybudovaná cesta v miestnych komunikáciách v hodnote 604.000 korún. Výsadba kvetinových kríkov a ozdobných stromov v obci.¹⁷

V r. 1980–1982 oprava miestnej komunikácie. Vybudovaná nová Malinovského cesta v hodnote 800.000 korún. Rekonštrukcia preťaženej elektrickej siete v hodnote 600.000 korún a miestneho rozhlasu v hodnote 113.000 korún. V rámci investičnej časti akcie "Z" dokončená viacúčelová budova v hodnote 2 milióny korún. Občania svojpomocne odpracovali 8032 brigádnicových hodín. V budove je umiestnený Obecný úrad, Poštový úrad a Slovenská štátna sporiteľňa. Obecný úrad má tri kancelárie, obradnú sieň, miestnosť pre knižnicu a dve služobné miestnosti.

R. 1984 bola spevnená cesta za Parížanskou ulicou. Postavený nový železobetónový most cez Čítenku na náklady 4,481.614 korún.

R. 1986 rekonštrukcia elektrickej sekundárnej siete v druhej polovici obce, elektrická sieť a verejné osvetlenie rozšírené do novovybudovaných ulíc a do úseku trafostanice smerom k Mani a k objektom JRD na náklady okolo milióna korún. Rekonštrukcia miestneho rozhlasu a jeho rozšírenie do novovybudovaných ulíc na náklady 170.000 korún. V rámci investičnej časti akcie "Z" dobudovaný dom smútku a vybavený mraziacim zariadením, katafalkom a príslušným inventárom na náklady 754.000 korún

R. 1989 pred domom smútku vybudovaná ohrada a vysadená zeleň a stromy.

Situačný plán Mojzesova vyhotovený učiteľom Dominikom Hrbatým

V obci na verejných priestranstvách sa vysadilo 400 kusov ihličnatých stromkov a kríkov.¹⁸

Uvedené akcie sa uskutočnili v rámci investičnej časti štátneho plánu, sčasti v rám-

ci investičnej časti akcie "Z", brigádnickou formou, ktoré boli v úplnej alebo čiastočnej réžii MNV alebo spoločenských organizácií, a v rámci neinvestičnej časti akcia "Z". Pri poslednej sa miestni občania vo veľkom

Nová budova obecného úradu

počte ochotne zapájali do všetkých podujatí na úpravu a údržbu verejných priestranstiev, na skrášľovanie obce a zlepšovanie životného prostredia.

Obecný úrad od roku 1990

starosta: Ľubica Laurová (1990–1992)

zástupca starostu: František Pitter (1990–1993)

starosta: František Pitter (1993–)

zástupca starostu: Ing. Ján Teplan (1993–)

Referentky: Mária Laurová pre kultúru a odbor účtovníctvo

Anna Abrmanová, matrikárka a pre správu daní a poplatkov

Eva Jaššová, zástupkyňa matrikárky a pre sociálny odbor.

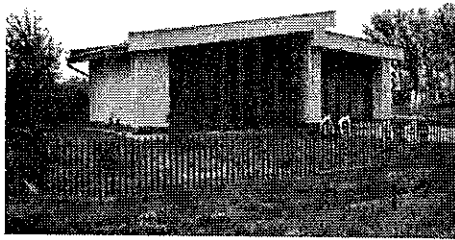
Počas pôsobenia nového Obecného úradu sa realizovali tieto akcie:

R. 1992 sa zriadila v obci matrika, ktorá dovtedy bola v Černíku.

Vďaka iniciatíve starostu Františka Pittera sa vybavilo podstatné zníženie nákladov na odvoz smetí.

Obecný úrad za jeho pôsobenia poskytol 230.000 Sk na dokončenie generálnej opravy kostola. Občania prispeli viac rokov trvajúcimi peňažnými zbierkami. Dokončila sa rekonštrukcia Kultúrneho domu a vybudovala prístavba s kuchyňou a sociálnym zariadením. Zriadil sa vodovod na cintoríne.

Obecný úrad zorganizoval prípravu na dôstojné oslavy 720. výročia prvej písomnej zmienky o obci. V Heraldickej komisii v Bratislave objednal návrh na realizáciu obecných symbolov: erbu, pečate a vlajky. Pred Obecným úradom voľne priestranstvo dal parkovo upraviť a na zelenom trávniku umiestniť bronzovú kópiu busty Štefana Moyzesa od Kamila Gubáňa v Kremnici. Do vestibulu Obecného úradu pribudol portrét Štefana Moyzesa, vydarená olejomalba od maliara-amatéra Ing. Jána Teplana, zástup-

Dom smútku

cu starostu. Obecný úrad v spolupráci s miestnym Farským úradom a Maticou slovenskou realizoval v dňoch 8.–10. júla 1994 oslavy 720. výročia obce, spojené so 125. výročím úmrtia Štefana Moyzesa. Na organizačných prácach mala veľký podiel kultúrna referentka Mária Laurová.

Medzi ďalšími naliehavými úlohami Obecného úradu v prospech občanov sa ráta s rozšírením cintorína, s výstavbou pre-

potrebného vodovodu a perspektívne s plynofikáciou.¹⁹

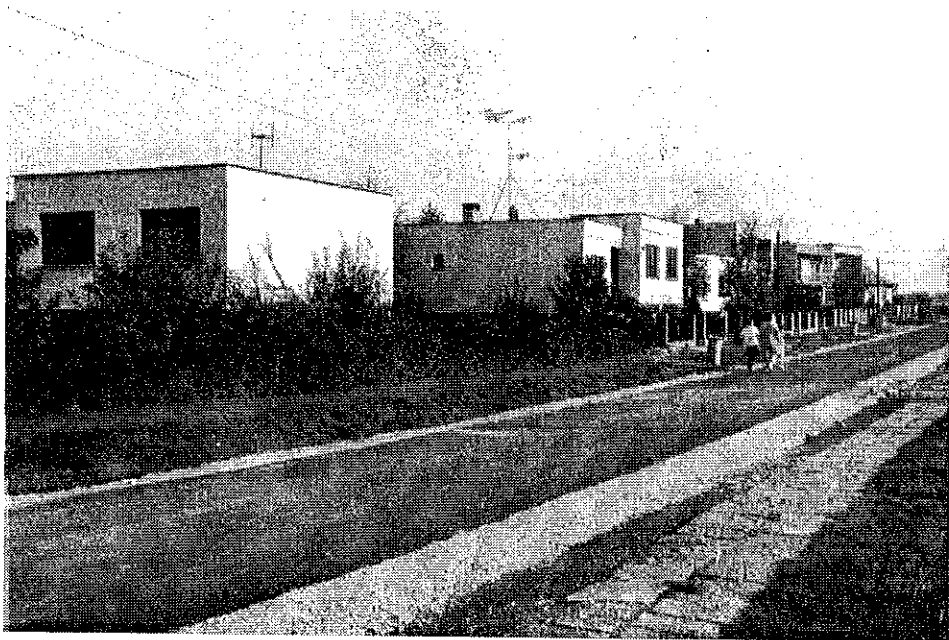
Individuálna výstavba

R. 1952 Okresný národný výbor pridelil chudobným občanom stavebné pozemky na stavbu domov.

Do r. 1959 sa vybuodovalo vyše 100 nových domov. Vznikli nové ulice na severnej strane obce a v juhozápadnej časti pri Cítenke a na školskom a cirkevnom pozemku.²⁰

V r. 1971–1981 si občania vybuodovali 77 nových rodinných domov s modernou vybavenosťou. Majú ústredné alebo etážové kúrenie, kúpeľne, vodovod, ohrievače vody, sporáky elektrické, na plyni alebo na naftu.

R. 1980 bolo v obci 361 televízorov, z toho 4 farebné, 320 rozhlasových prijímačov.

Ulica s novými domami

Chladničky malo 356 domácností, práčok elektrických 354 a automatizovaných 8. Garáže boli v 30 domoch. Počet automobilov 42 a motocyklov 52.²¹

Výstavbou nových domov vznikli rady nových ulíc. Pre rozlíšenie ich občania pomenovali: Beňova, Cintorínska, Čítenská, Družstevná, Gazdovská, Karolova (podľa šustra Karola), Malinovská cesta (hradská), Mariánska, Partizánska, Svätójánska a Vilmušova.

Obchody a služby

Súkromné obchody prešli pod Spotrebné družstvo Jednota Šurany, neskôr Nové Zámky: obchod Ernesta Pittera r. 1949 a Jozefa Bilického r. 1952. Predajne ostali v domoch pôvodných majiteľov.

Predsedia miestneho dozorného výboru spotrebného družstva Jednota: Matej

Ambrus, Ľudovít Gábriš, Františka Lošonská, Július Kajanovič a Rozália Halásová.

R. 1951 spotrebné družstvo v spolupráci s občanmi postavilo budovu pre Pohostinstvo. Neskôr bol v nej obchod s potravinami a potom predajňa s textilom.

R. 1959 postavená budova Pohostinstva.

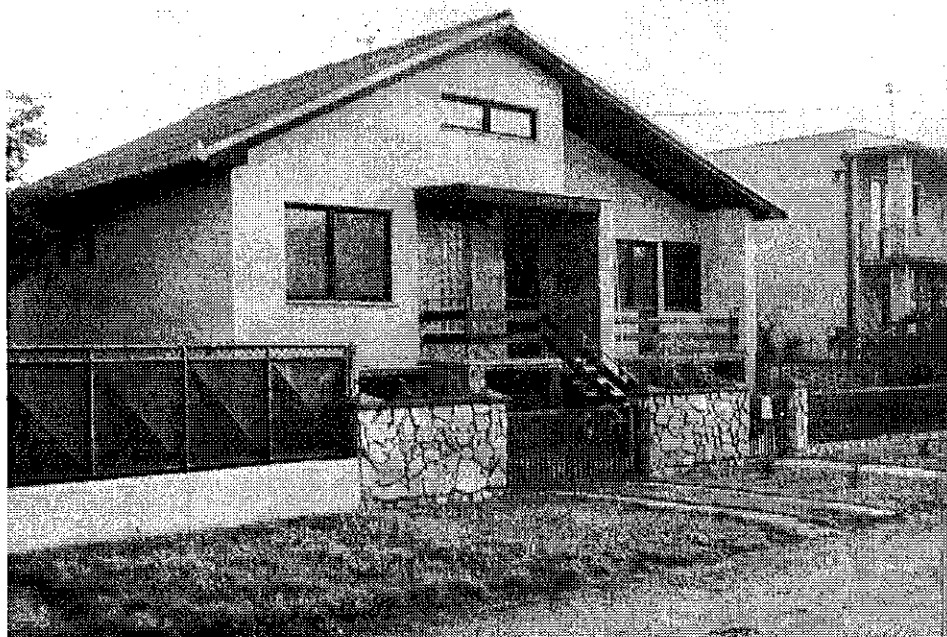
R. 1967 postavený obchod s potravinami a priemyselným tovarom.

R. 1983 zriadená zberňa šatstva, bielizne a obuvi.

Trafiku mal Jozef Zlatinský, invalida z druhej svetovej vojny.

Budova postavená r. 1951 pre Pohostinstvo bola prebudovaná r. 1990. Pôvodne bola plánovaná pre závodné verejné stravovanie (vývarovňu, cukráreň). R. 1991 zmenená na Pohostinstvo a r. 1994 daná do ekonomického prenájmu.

Budova postavená r. 1959 pre Pohostinstvo bola tiež prestavaná a v nej umiestnená predajňa s textilom a predajňa mäsa. R.

Rodinný dom

1992 obe predajne dané do ekonomického prenájmu.

R. 1992 vznikli súkromné obchody: obchod s potravinami a drogériou RUVAKO (Rupek-Vašek-Komáromy), predajňa so zmiešaným tovarom, ABC potraviny (D. Lauro), Pohostinstvo Relax (Kéčkéšovci), zmrzlinový stánok (Simonidesovci, Komáromyová, Kokošová). V obci ostal štátny obchod s potravinami a drogériou.²²

Zdravotníctvo

Za prvej ČSR patrilo Mojzesovo k obvodnému lekárovi MUDr. Starkovi so sídlom v Šuranoch. V súrnom prípade museli choreho dopraviť na voze s perinou do lekárovej ordinácie, prípadne kočom priviezť lekára k pacientovi. Lekár bol motorizovaný približne v tridsiatych rokoch. MUDr. Artur Stark bol vynikajúcim praktickým lekárom a navyše vzácneho sociálneho členia. Jeho pôsobenie zaniklo r. 1943, keď sa začala deportácia občanov židovského vieroyvznania. Z koncentračného tábora sa nevrátil.

Počas maďarskej okupácie patrilo Mojzesovo k obvodnému lekárovi MUDr. Elemfírovi Blahovi so sídlom v Komjátciach. V obci ordinoval raz do týždňa.

Zhruba do r. 1965 bola v Mojzesove ordinácia a byt MUDr. Valeriána Žarnovického, praktického lekára. Po jeho odchode prideliili obec do Zdravotného strediska v Černíku, kde bola ambulancia praktického lekára. Po čase v Mojzesove zriadili zubnú ambulanciu a dve poradne pre matky s malými deťmi a pre budúce matky.

V obci vznikla organizácia Červeného kríža (ČSČK), ktorá aktívne pracovala. Mala 12-členný výbor a dvoch revízorov. Členskú základňu tvorilo 160 členov, ktorí pravidelne platili členské príspevky. Predsedkyňou bola Mária Kačkovičová, neskôr až podnes Drahomíra Laurová. Organizácia

mala vyškolené štyri zdravotné hliadky a desať dobrovoľných zdravotných sestier. Tri opatrovatelky poskytovali službu prestartnutým občanom.

Hlavnou náplňou organizácie boli akcie v oblasti zdravotníckej výchovy. V spolupráci s obvodným lekárom v Černíku usporadúvali zdravotnícko-osvetové prednášky (v posledných rokoch na tému škodlivost fajčenia, toxikománia). Konali sa preventívne prehliadky a v prípade potreby hromadné očkovanie.

Členky ČK sa venovali predovšetkým akcii na odber krvi. Táto ľudská akcia na záchranu ľudského života nachádzala medzi miestnymi občanmi pozitívnu odozvu. V obci bolo registrovaných 45 dobrovoľných darcov krvi. Keď r. 1987 zorganizovali dva razy odber krvi, pri prvom sa prihlásilo 18 a pri druhom 11 darcov. Stálym darcom krvi bol Leonard Červený (*1940), ktorý daroval krv štyridsať ráz. Stal sa držiteľom bronzovej, striebornej a zlatej medaily Prof. MUDr. Jánskeho. Zlatú plaketu mu udelili v Prahe 3. 12. 1982. Držiiteľmi Jánskeho striebornej plakety sú Ján Kačkovič, Milan Zlatinský, Helena Vašeková, Imrich Vančík a Viliam Čajkovič.

R. 1988 sa organizácia zapojila do zbierky na pomoc Arménsku postihnutému zemetrasením. V obci zozbierali 920 korún.²³

Poznámky

- 1 Kronika obce Mojzesovo D. Hrbatého, s. 46-47.
- 2 Tamže, s. 48.
- 3 Vyhláška čís. A - 311/16 - II/3 - 1948.
- 4 Kronika obce Mojzesovo D. Hrbatého a E. Mrnuštkovej.
- 5 Tamže.
- 6 Tamže, s. 62-63.
- 7 Kronika obce Mojzesovo I. Hlavačku, s. 120-121.
- 8 Kronika obce Mojzesovo D. Hrbatého, s. 65.
- 9 Podľa informácie Marty Lorencovej.
- 10 Kronika obce Mojzesovo D. Hrbatého.
- 11 Tamže, s. 64.
- 12 Podľa informácie Marty Lorencovej.
- 13 Kronika obce Mojzesovo D. Hrbatého, s. 96.
- 14 Tamže.
- 15 Kronika obce Mojzesovo E. Mrnuštkovej.
- 16 Informácia Dr. Júliusa Paukeho, predsedu PD Mojzesovo.
- 17 Kronika obce Mojzesovo D. Hrbatého.
- 18 Kronika obce Mojzesovo E. Mrnuštkovej.
- 19 Informácia starostu obce Františka Pittera.
- 20 Kronika obce Mojzesovo D. Hrbatého.
- 21 Kronika obce Mojzesovo E. Mrnuštkovej.
- 22 Podľa Kroniky obce Mojzesovo D. Hrbatého a E. Mrnuštkovej; doplnené informáciou Marty Lorencovej.
- 23 Kronika obce Mojzesovo E. Mrnuštkovej; doplnené informáciou Marty Lorencovej

Školstvo

Zákon o poštátnení školstva r. 1945 odstránil nepriaznivý stav v mozesovskej štvortriednej ľudovej škole. V škol. roku 1945/1946 bola rozšírená na sedemtriednu.

Učitelia v r. 1945–1948: Štefan Paško, Mária Pašková, Vincent Lobotka, Margita Lobotková, Augustín Trnka, Andrej Hatala, Pavla Solčanská, Emil Martinčák, Štefan Daniš, Jana Hucíková, Mária Ostrožlíková, Vojtech Martinka, Mária Martinková, Irena Ludíková a ďalší, ktorí odišli na vojenskú prezenčnú službu alebo ich preložili.¹

Spojenie obce so železničnou stanicou v Malej Mani iba poľnou cestou, ktorá sa v období dažďov premieňala na more blata, bola okrem iného naďalej prekážkou pri rozhodovaní rodičov poslať deti do vzdialenejších miest na strednú školu. V škol. roku 1946/1947 sa na meštiansku školu v Šuranoch prihlásilo šesť žiačok a do gymnázia v Nových Zámkoch päť žiakov a dve žiačky.

Úroveň školského vyučovania zvyšovali nové kvalifikované učiteľské sily. R. 1946 na réžiu školy bolo poskytnutých 42.000 korún. Rodičovské združenie vzniklo 6. 10. 1946. Rozpočet na r. 1947 bol 38.000 korún.²

R. 1949 zriadili v Černíku strednú školu. Preto šiesty ročník v Mojzesove zrušili a žiaci dochádzali do Černíka. V základnej škole v Mojzesove ostali žiaci zadelení do štyroch tried v počte okolo 150. V budove starej základnej školy prebudovali chodby na školský kabinet, zborovňu a riaditeľňu.³

Po r. 1950 sa v mozesovskej škole konali výročné oslavy slovenských osobností P. O. Hviezdoslava, Sv. Hurbana-Vajanského, M. R. Štefánika, poľského a ruského básnika A. Miczkiewicza a A. S. Puškina a poľského hudobného skladateľa F. Chopina. Výlety do pohoria Fatry, na Malý Kri-

váš, do Martina a Bratislavy slúžili na spoznávanie krás slovenskej vlasti. Učitelia sa venovali aj divadelníctvu. Režisérskou činnosťou vynikli učiteľka Mária Martinková ml. a Andrej Hatala, ktorí so žiakmi nacvičili divadelné hry Klinkáš Martinko, Vŕfzazstvo lásky, Zázračný salaš a iné.⁴

Od r. 1955 materiálne náklady na školu hradila obec Mojzesovo z príjmov domovej a pozemkovej dane. V škol. roku 1958/1959 sa vykonala generálna oprava školskej budovy. Rozpočet nákladov bol 25.000 korún. Po zavedení elektriny r. 1958 darom získala škola prvý televízor v obci. Mojzesovskú školu zlúčili 1. 10. 1965 so školou v Černíku. Vyučovalo sa v nej do konca r. 1965.⁵

Učiteľský zbor v r. 1945–1965:

Vincent Lobotka, riaditeľ (1932–1946), Jolana Lobotková (1932–1946), Augustín Trnka (1945), Andrej Hatala (1945–1950), Pavla Solčanská (1945–1948), Emil Martančík (1945–1946), Štefan Daniš (1945–1946), Jana Hucíková (1946–1949), Mária Ostrožlíková (1946), Vojtech Martinka, riaditeľ (1946–1949, 1950–1963), Mária Martinková st. (1946–1963, 1949–1950 riaditeľka), Helena Juríková (1948–1949), Irena Ludíková (1947–1949), Helena Bagotová (1949–1950), Mária Martinková ml. (1949–1950), Juliana Babičová-Laurová (1949–1950), Mária Čviríková (1950–1951), Jarolím Mankovecký (1950–1951), Veronika Vidová (1950–1951), Ladislav Doms (1951–1952), Rozália Šafárová (1951–1952), Margita Hrvolová (1952–1955), Ema Bendová (1952–1953), Anton Mrváň (1953), Štefan Hlavatý (1953–1954), Vilma Ružanská (1953–1956), Ján Dragúň (1954–1957), Jana Černáková (1955–1956), Ferdinand Červený (1956–1960), Antónia Červená (1956–1957), Ján Kutrla (1956–1961), Bohuslava Vašeková-Mrnuštíková (1957–1962), Mária Chovanová-Vašeková (1959–1962), Magda Tóthová (1961–1962), Naďa Martinková

Žiaci s riaditeľom Vojtečkom Martinkom a učiteľom Štefanom Vašekom

(1962), Margita Hrbatá (1962–1965), Štefan Vašek (1962–1965), Mária Vašeková (1962–1965), Dominik Hrbatý, riaditeľ (1963–1965), Júlia Mináriková (1963–1965), Habrmanová (1963–1965).⁶

Na škole učili už aj prví pedagógovia z Mojzesova: Juliana Babičová-Laurová, absolventka rodinnej školy v Nových Zámkoch, Bohuslava Vašeková-Mrnušítková, absolventka Pedagogickej školy v Nitre, Mária Chovanová-Vašeková, absolventka meštianskej školy v Šuranoch a Strednej zdravotníckej školy s matúrou v Nových Zámkoch a učiteľ Štefan Vašek. Absolvoval gymnaziálne štúdium v Misijnom dome Matky Božej v Nitre a Pedagogickú školu pre vzdelávanie učiteľov v Zlatých Moravciach.

Spor o umiestnenie novej ZDŠ

Silná populácia v Mojzesove vyžadovala venovať pozornosť novej školskej budove. V žiakmi preplnených triedach sa vyučovalo na smeny. V nadriadených školských orgánoch už od r. 1955 uvažovali zriadiť v Mojzesove základnú deväťročnú školu s 1.–5. ročníkom. Žiaci zo 6.–9. ročníka mali dochádzať do vtedajšej deväťročnej školy v Černíku. V Mojzesove sa funkcionári MNV ujali iniciatívy postaviť novú budovu školy. Tým viac, lebo v obci sa nachádzal vhodný pozemok pre stavbu. Za dvorom starej školy záhrada v rozlohe 17 ha poskytovala ideálne priestranstvo pre budovu školy, izolovanú od rušnej hradskej. Aj školská komisia ocenila jeho polohu a návrh schválila.

Schátraná budova základnej deväťročnej školy v Černíku tiež vyžadovala renováciu s predpokladanými polmiliónovými náklad-

mi. V tejto obci si tiež vytýčili požiadavku postaviť novú ZDŠ na vzdialenom ihrisku.

Nároky dvoch susedných obcí na novú budovu školy rovnakého typu nenašli podporu u nadriadených školských orgánov v Bratislave. Medzi Mojzesovom a Černíkom došlo k rivalite. Obe obce si robili nárok na stavbu školy na vlastnom území. Za školu v Mojzesove bol výrečným argument o rozlahlom pozemku na tichom mieste a oveľa vyšší počet žiakov. V Černíku však mali agilnejších funkcionárov MNV a so širokými známosťami na kompetentných miestach. Napokon verdikt v Bratislave v lete 1963 vyznel v kompromisnom riešení. ZDŠ vybudovali na území medzi oboma obcami, avšak oveľa bližšie ku Černíku. Už takmer 30-ročná existencia ZDŠ Mojzesovo-Černík zahľadila ujmu, s ktorou sa mojzesovskí občania dlho nevedeli zmieriť.

Spoločná ZDŠ Mojzesovo-Černík

V budove ZDŠ postavenej na náklady 7.000.000 Kčs, sa začalo vyučovať 4. 1. 1966. Prvým riaditeľom bol František Formánek a jeho zástupcom Dominik Hrbatý.

Škola mala 18 tried, telocvičňu, školskú jedáleň, dielne s moderným príslušenstvom a štyri byty pre učiteľov. Pod vedením učiteľov a za pomoci žiakov vybudovali areál školy, ihriská, trávniky a šľachtiteľský pozemok.

V škol. roku 1965/1966 navštevovalo školu 582 žiakov. Z toho bolo 320 z Mojzesova a 262 z Černíka. V škol. roku 1970/1971 bolo 548 žiakov, z toho 333 z Mojzesova a 251 z Černíka. Počet tried vzrástol na 21. V škol. roku 1971/1972 bolo 436 žiakov, z toho 250 z Mojzesova a 186 z Černíka.⁷

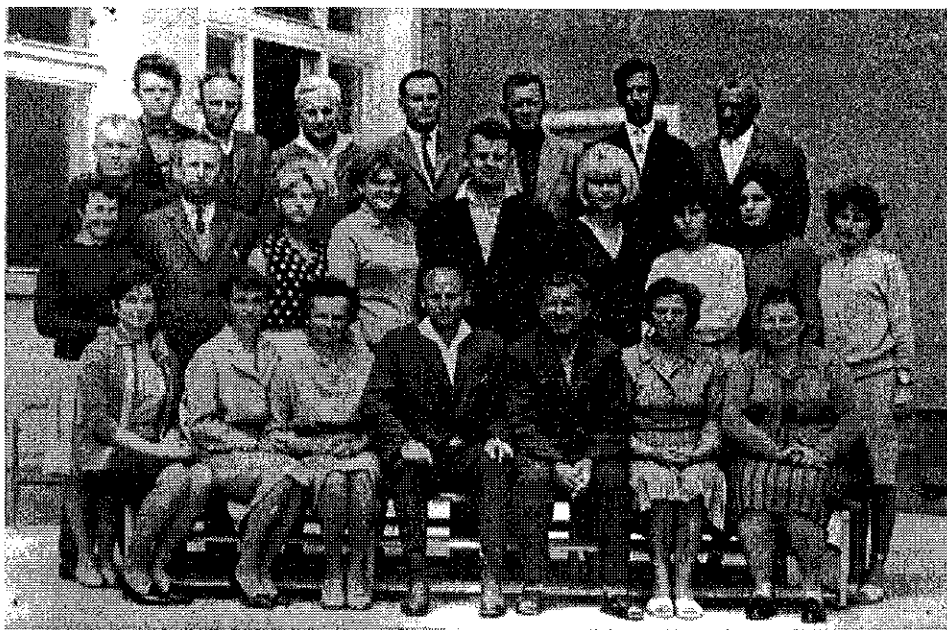
V r. 1971–1979 boli v škole aktívne záujmové krúžky (recitačný, divadelný, tanečný), Červeného kríža a telovýchovné (futbalový, hádzanársky, modelársky). Z reci-

tačného krúžku sa dve členky dostali do najvyššej súťaže v Dolnom Kubíne (Dana Janošková a Magdaléna Kajanovičová, dnes vydatá Sivašová, dipl. Ing. arch., pôsobiacca vo Viedni). Pionieri za úspešnú činnosť boli odmenení zájazdmi do medzinárodného pionierskeho tábora vo Fínsku, v Maďarsku a i.⁸

R. 1976 generál-major Štefan Bolcha, rodák z Černíka, venoval škole vyradené lietadlo, ktoré je dodnes umiestnené pred školskou budovou. Detský divadelný súbor zo ZDŠ získal r. 1976 v krajskej súťaži v Zlatých Moravciach prvé miesto a reprezentoval okres a západoslovenský kraj na celoslovenskej divadelnej prehliadke v Šale. Súbor úspešne viedli učiteľia Margita Janošková a Štefan Janoško.⁹ Žiaci divadelný krúžok Plamienok v škol. roku 1987/1988 zahral v Mojzesove rozprávku V Bumalovskom zámku majú starosti.¹⁰

Učiteľský kolektív v ZDŠ Mojzesovo-Černík v r. 1965–1994:

Štefan Desát (1948–1973), Zlatica Ružanská (1948–1972), František Formánek (1954–1969 riad.), Mgr. Mária Dragúňová (1959–dodnes, od 1990 zástup. riad.), Paed. Dr. Tarzicius Zradula (1960–1990 riad.), Ondrej Hatala (1961–1971), Štefan Vašek (1962–1993), Mária Vašeková (1962–1992), Margita Hrbatá (1962–1976), Dominik Hrbatý (1962–1977 zást. riad.), Mgr. Agnesa Chovanová (1964–dodnes), Margita Janošková (1964–1994), Štefan Janoško (1964–1994), Mária Kuklová (1964–1968), Vilma Kelemenová (1964–1968), Mgr. Štefánia Formánková (1965–1990), Mária Hanulová (1966–dodnes), Jozef Négli (1966–dodnes), Ján Dragúň (1966–1978), Miroslav Baštovanský (1966–1977), Zuzana Baštovanská (1966–1977), Štefan Dobrovodský (1967–1979), Štefan Cifra (1967–1980), František Hatala (1968–dodnes), Mária Šebíková (1968–dodnes), Júlia Klobučníková (1969–1974), Emília Has-

*Učiteľský zbor v ZŠ Mojzesovo-Černík
Sediaci zľava: riaditeľ F. Formánek a jeho zástupca D. Hrbatý*

mundová (1970–1971), Emil Hubina (1970–dodnes, do 1990 zást. riad.), Helena Buranská (1970–dodnes), Lýdia Hačková (1971–dodnes), Mgr. Eliška Mrnušítková (1971–dodnes), Štefan Hačko (1971–1987), PhDr. Mária Procházková (1974–1988), Mária Hubinová (1976–1993), Mgr. Elena Puková (1976–dodnes, od 1990 riad.), Gabriela Palacková (1976–1989), H. Feldeková (1978–1978), Božena Spišiaková (1979–1981), Katarína Nagyová (1979–1981), PhDr. Anton Chrupka (1990–dodnes), Štefan Foltin (1991–dodnes), Peter Kostyal (1991–dodnes). Okrem toho na škole pôsobili: Štefan Leckéšy (17 rokov), Mária Uvřová (15 rokov), Petronela Zradulová (12 rokov), Katarína Lörinczová (2 roky) a Lýdia Husárová.¹¹

Učiteľovi Dominikovi Hrbatému, rodákovi z Podhájskej, absolventovi učiteľského ústavu v Zlatých Moravciach, vďačí Mojzesovo za kvalitne písanú Kroniku obce

Mojzesovo v r. 1967–1977. Pokračuje v nej od r. 1977 učiteľka Eliška Mrnušítková. Niektoré medzery z dávnejšej minulosti i súčasnosti dopĺňa občan Leonard Hlavačka vo svojej Kronike obce Mojzesovo ako aj v Športovej kronike obce Mojzesovo.

Základná škola Mojzesovo-Černík odchovala vysoký počet žiakov. Z nich viacerí pokračovali v štúdiu na gymnáziu v Šuranoch alebo v Nových Zámkoch, na stredných školách v Nitre alebo na viacerých vysokých školách.

Nateraz na vysokých školách študujú:

Andrea Eliášová na Filozofickej fakulte UK v Bratislave na Katedre žurnalistiky, odbor žurnalistiku a religionistiku. Na gymnáziu v Šuranoch vzbudila pozornosť rukopisnou prácou Mojzesovo a okolie v praveku, včasnej dobe dejinnej a vo včasnom stredoveku, ktorú v rámci študentskej Odbornej činnosti mládeže vypracovala v školskom roku 1989/1990. Ako poslucháčka

Krúžok Plamienok v hre Keď medveď bol kráľom (1969) pod vedením učiteľa Štefana Vaška

žurnalistiky hojne prispieva článkami do novin Národná obroda, Práca, Slovenka, Hlas ľudu, Novozámske novosti. – Radoslav Halás študuje na Agronomickej fakulte Vysokej školy poľnohospodárskej v Nitre, odbor zootechnika. – Ivan Hlavačka na Mechanickej fakulte Vysokej školy poľnohospodárskej v Nitre, na Katedre automatizácie a informatiky, odbor automatizácia, riadiaca technika a informatika v poľnohospodárstve. – Ján Pitter študuje na Slovenskej technickej univerzite v Bratislave, Fakulta elektrotechniky a informatiky, odbor informatika. – Martin Vašek na Fakulte humanistiky Trnavskej univerzity v Trnave, na Katedre filozoficko-historických vied, odbor filozofia.

Materská škola

Pre deti predškolského veku zriadili v Mojzesove materskú školu v budove starej základnej školy, a to predbežne v malej miestnosti učiteľského bytu. Pri otvorení 1. 12. 1952 bolo v nej zapísaných 37 detí. Miestnosť bola nevyhovujúca. Stoličky donášali z domu rodičia a stoly vypožičali v Šuranoch. R. 1953 uvoľnili pre MŠ ďalšiu triedu. 1. 9. 1961 ju premenovali na závodnú MŠ a patronát nad ňou prevzalo miestne JRD. Stav detí sa zvýšil na 54. Pre zvyšný počet detí MŠ rozdelili na dve triedy, s počtom 28–30 detí na jednu triedu. Keďže sa matky detí nezapájali do práce v družstve, JRD znížilo počet detí na 25.¹²

Po otvorení ZDŠ Mojzesovo-Černík celá mojzesovská budova bývalej základnej školy bola určená pre materskú školu. V r. 1969–1970 vykonali generálnu opravu budovy s nákladmi 1,400.000 korún. V rekon-

S riaditeľkou Antóniou Červenou

S učiteľkami Jarmilou Komáromyovou a Jarmilou Haldsovou

štruovanej budove sa začalo vyučovať 1. 2. 1971. Stav detí bol 60.

Vďaka dobrému učiteľskému kolektívu výchovná činnosť v MŠ prinášala úspech. Deti často vystupovali s nacvičeným kultúrnym programom pri oslavách a rozličných príležitostiach. V škol. roku 1971–1972 navštívili Mojzesovo sovietski pionieri.¹³ V MŠ predviedli výstavu detských kreslených prác. Učiteľský kolektív viac ráz zorganizoval metodický deň pre materské školy celého okresu. R. 1980 ho spojili s hodinou literárnej výchovy, ktorú mala na starosti učiteľka Jarmila Halášová. Učiteľky udržiavali viac rokov priateľské styky s materskou školou v Kynšperku na Ohře.

MŠ v súčasnosti má dve triedy a navštevuje ju 44 detí,

Riaditeľky: Marta Rišková (1953–1957), Antónia Červená (1957–1962), Marta Roškovičová (1962–1966) a Helena Hlasicová (1966–dodnes). Učiteľky v súčasnosti: Jarmila Komáromyová, Jarmila Halášová a Jarmila Vašeková.¹⁴

Kultúrno spoločenská činnosť

V r. 1945–1948 v Mojzesove účinkoval ochotnícky divadelný krúžok Bernolák pod vedením gymnaziálneho abiturienta Nikodéma Vaška. Členovia krúžku nacvičené predstavenia hrávali len v malej školskej miestnosti na provizórnom javisku, zato však im nechýbal zápal a nadšenie pre divadelníctvo.

Po r. 1946 sa úspešne rozvinula kultúrno-spoločenská činnosť vďaka osvetovým pracovníkom. R. 1960 vybudovaný Kultúrny dom so stálym javiskom nabádal k aktívnej činnosti. Ochotnícke divadelné súbory z okolitých dedín pravidelne prichádzali Mojzesovčanom predviesť svoje herecké umenie. nechýbali ani profesionálne súbory. V Mojzesove vystupovalo Krajské divadlo z Nitra a Krajské divadlo z Trnavy. Ume-

lecký kolektív SEUK tri razy hostoval v Mojzesove.¹⁵

Od r. 1962 organizoval kultúrnu činnosť Štefan Vašek, učiteľ miestnej základnej školy a zároveň vedúci Osvetovej besedy.

Pravidelne sa premietali filmy. Pri Osvetovej besede vznikli záujmové krúžky, a to recitačný pod vedením Márie Šebfkovej, spevácky pod vedením Zlaticy Ružanskej a tanečný pod vedením Márie Hanulovej a Márie Vašekovej. Po obnovení Matice slovenskej r. 1969 pracoval divadelný krúžok pod Miestnym odborom MS. Jeho predsedom sa stal Pavol Vašek, ktorý bol zároveň pomocníkom režiséra Štefana Vaška a mal na starosti hudobnú časť predstavení. Divadelný krúžok pod vedením obetavého režiséra Štefana Vaška pôsobil do r. 1985. Ročne zahral priemerne dve divadelné predstavenia. Za toto obdobie krúžok odohral 23 divadelných hier rozmanitého žánru. Medzi nimi Keď kvitnú lipy, Bačova žena, Zem, Hora volá, Inkognito, Statky-zmätky, Deň hnevu, Bludár, Pytlíakova žena, Košielka a i. Toalety a kroje ako aj divadelné rekvizity zapožičali z depozitáru Matice slovenskej v Martine. Všetky nacvičené divadelné hry predviedli aj v Černíku, v Maní, vo Vinodole, vo Vlkase a v Trávnici.

Aktívnymi členmi divadelného krúžku boli: Štefan Pápay, František Červený, Anna Javorčíková, Lýdia Špaňová, Štefan Chovanec, Miroslav Vašek, František Vančík, Magda Kajanovičová, Jozef Vančík, Oľga Pápayová, Jozef Grossman, Jozef Fehérváry a ďalší.¹⁶

V rámci Osvetovej besedy sa v sále Kultúrneho domu usporadúvali osvetovo-výchovné prednášky, besedy na aktuálnu tému, rozličné kurzy, výstavy, súťaže, zábavné popoludnia a tanečné zábavy. Vystupovalo sa s kultúrnym programom pri oslavách a životných jubileách mojzesovských občanov.

V škol. roku 1987/1988 členovia Slovenského zväzu mládeže v spolupráci s diva-

V divadelnej hre Bludár pod vedením učiteľa Štefana Vaška (vpravo)

delnými ochotníkmi pod vedením dlhoročného úspešného herca Jozefa Jeseniča nacvičili hru Ferka Urbánka Pani richtárka.¹⁷

Knižnica

Prvú školskú knižnicu založili pri ľudovej škole r. 1926 pre mládež a dospelých. Do r. 1938 ju učelia Š. Paško a V. Lobotka dopĺňovali prírastkami zábavnej a osvetovo-náučnej literatúry. Počas druhej svetovej vojny, keď boli v škole ubytovaní nemeckí vojaci, z knižnice sa stratilo veľa zväzkov. R. 1948 ich mala 250. Získala ich prevažne v rámci akcie Pomáhajme navráteným Slovákom, ktorú organizovala Matica slovenská. Počet zväzkov vzrástol do r. 1969 na 1647, do r. 1979 na 4066 a r. 1983 bolo v knižnici 4400 zväzkov, do r. 1993 vzrástol počet na 4690. Knižnica bola zverená zväčša učiteľom. Do r. 1979 sa o ňu starala

Margita Janošková, do r. 1983 Agnesa Chovanová, potom Vladimír Gábriš a r. 1984 Ľubica Laurová, zároveň vedúca osvetového odboru. Knižnica, umiestnená v dome Obecného úradu, je vyhľadávaná predovšetkým školskou mládežou i miestnymi občanmi. Výpožičky r. 1981 dosiahli počet 3735. Počet návštevníkov r. 1982 bol 522. Pre knižnicu sa objednáva denná tlač a viaceré zábavné a náučné časopisy.¹⁸

POZNÁMKY

1 *Kronika Ľudovej školy v Mojzesove z r. 1945-1965. Písali V. Loboika, V. Martinka, M., Martinková st. a M. Martinková ml., s. 4.*

2 *Tamže, s. 8.*

- 3 *Tamže*, s. 23.
- 4 *Tamže*, s. 7.
- 5 *Tamže*, s. 39.
- 6 Podľa *Kroniky ľudovej školy a Kroniky obce Mojzesovo D. Hrbatébo*.
- 7 *Kronika obce Mojzesovo D. Hrbatébo*, s. 86.
- 8 *Tamže*, s. 87.
- 9 *Tamže*.
- 10 *Kronika obce Mojzesovo E. Mrnušíkovej*.
- 11 *Kronika obce Mojzesovo D. Hrbatébo*, s. 85-87;
za doplnky v zozname ďakujem pani riaditeľke
Mgr. Elene Pukovej a pánu učiteľovi Štefanovi Vašekovi.
- 12 *Kronika obce Mojzesovo D. Hrbatébo*.
- 13 *Tamže*.
- 14 *Kronika obce Mojzesovo E. Mrnušíkovej*.
- 15 *Kronika obce Mojzesovo D. Hrbatébo*, s. 70.
- 16 Podľa informácie Š. Vaška.
- 17 *Kronika obce Mojzesovo E. Mrnušíkovej*.
- 18 *Tamže*.

Obecné symboly

Existenciu farského kostola v Mojzesove dokazuje platenie pápežského desiatku v r. 1332–1337. Patrocínium sv. Petra, ktorého si vtedajší obyvatelia zvolili za patróna, aby v ňom mali ochrancu, potvrdzuje náväznosť na Rím. Existencia fary je preukázaná ešte aj r. 1546 údajom, že farár plátil daň. Existencia patrocínia predpokladá vznik organizovanej obecnej správy a obecného symbolu. Pre to, či sa tak stalo a ako vyzeralo vtedajšie pečatidlo, nezachovali sa písomné doklady.

K zániku fary a kostola, vrátane patrocínia sv. Petra, došlo počas tureckých nájazdov zhruba uprostred 16. stor. Stavba nového kostola sa realizovala medzi r. 1730–1735. Po 170-ročnej medzere nastala zmena v patrocíniu. Vtedajší obyvatelia si zvolili sv. Andreja apoštola za svojho ochrancu.

Obecné pečatidlo, známe z r. 1780, má kruhopis: SIGILLUM. POSSESSIONIS EZDEGHE. 1780. (Pečať dediny Izdeg. 1780.) V pečatnom poli je vyryté čerieslo a lemeš, časti pluhu, čo dokazuje, že obyvatelia boli poľnohospodári. Čerieslo a lemeš zospodu sú obkolesené dvoma ratolesťami. Dá sa v nich predpokladať symbol súvisiaci s cirkevným motívom, ktorým mohla byť podoba patróna kostola.

Opísané pečatidlo je známe z r. 1780–1784. V druhej polovici 19. stor. v pečiatke bol kruhopis: EÖZDEGHE KÖZSÉG PECSÉTJE (1889, 1891). Z prvej ČSR r. 1922 v pečatnom poli bol nápis: OBEC EZDEG. ŽUPA NITRIANSKA. OKRES NOVÉ ZÁMKY. R. 1924 v pečatnom poli bol: štátny znak so slovenským dvojkrížom na trojvrší a pod ním český lev. V kruhopise: OBEC EZDEG. ŽUPA NITRIANSKA. OKRES NOVÉ ZÁMKY. R. 1929 v pečatnom poli bol nápis: OBEC EZDEG, v kruhopise: ŽUPA NITRIANSKA. OKRES NOVÉ ZÁMKY. Po r. 1929

sa v písomnostiach používal názov obce IZDEG.

Od r. 1994 má obec vlastný erb. Jeho podobu navrhol univ. prof. Jozef Novák, DrSc, odborník v heraldike na Filozofickej fakulte UK v Bratislave. Vychádzal z historického symbolu obce, ktorý sám objavil v archívnych prameňoch z r. 1780–1784. V obecnom erbe je modrý štít a v ňom sa nad dvoma zelenými ratolesťami vznáša biele čerieslo a lemeš.¹ V zhode s erbom je aj nová obecná pečať. Farby obecnej vlajky sú: biela, zelená, modrá. Pri farbách sa dodržal vzájomný vzťah medzi erbom a vlajkou. Návrh na vlajku vypracoval PhDr Ladislav Vrteľ, heraldik, historik a archivár v Bratislave. Uvedené obecné symboly schválila Heraldická komisia a v rámci nej Vexilologická skupina pri Ministerstve vnútra SR.

Obnova Božieho stánku

Kostol sv. Andreja apoštola postavený v r. 1730–1735 prešiel viacerými úpravami. R. 1759 zväčšili loď kostola na náklady zemepána Alexandra Rudňánskeho. R. 1786 zrušili cintorín a priekopu okolo kostola. R. 1796 došlo k obnove kostola. Požiar r. 1883, ktorému podľahla veľká časť dediny, zasiahol aj kostol a budovu fary.² V období medzi prvou a druhou svetovou vojnou sa robili v kostole viaceré úpravy. Správca fary Anton Peššek (1930–1948) vyzdobil kostol dvoma sochami objednanými z Talianska.

Nasledujúcimi duchovnými správcami boli Ernest Solčáni (1948–1951), František Jankovič (1951–1957) a Eliáš Pichňa (1957–1978). Počas pôsobenia posledných dvoch sa realizovala rekonštrukcia kostola. Farár Jankovič dal kostol rozšíriť novou západnou loďou. Farár Pichňa popri ďalších úpravách dal premaľovať starší obraz

Hlavný oltár v kostole

Ukrižovanie sv. Andreja apoštola, ktorý pochádzal z polovice 19. stor. Na plátno obrazu namaľoval akad. maliar Viliam Mousson novú scénu s tým istým námetom Ukrižovanie sv. Andreja. Olejomalba je datovaná v Trenčíne r. 1970. Na horných oknách pribudli malby na sklenených tabuliach.

Pred r. 1968, keď Pamiatkový úrad v Bratislave dal urobiť súpis všetkých kultúrnych pamiatok na Slovensku, sa konštatovalo, že moysesovský barokový kostol má jednolodový priestor s prezbytériom so segmentovým uzáverom. Medzi pamiatkovo vzácne objekty v interiéri sa vtedy rátala kazateľnica v klasicistickom slohu z r. 1820, organ s barokovou skriňou zo začiatku 18. stor., krsiteľnica s kuželovitou nohou a kalichovou kupou z prvej polovice 19. stor. a obraz Ukrižovanie sv. Andreja z polovice 19. stor.³ Dnes tieto vzácne sakrálné starožitnosti nejestvujú.

Ďalšími duchovnými správcami boli: Viliam Bernát (1978–1984) a Elemír Tasáry (1984–1990). Od r. 1990 je správcom fary

vdp Jozef Gábríš, rodák z Tesár n. Žit. Čoskoro po jeho príchode sa pristúpilo ku generálnej oprave kostola. Podľa jeho koncepcie sa vykonali zásadné úpravy nielen v interiéri, ale aj v exteriéri kostola. Dvojlodový kostol rozšírili o novú východnú loď v mieste, kde predtým bola malá sakristia. Novú sakristiu s vchodom pribudovali k západnej lodi. Vymenili strešnú krytinu a vežu pokryli medeným plechom. Vonkajšie fasády dostali novú omietku.

V interiéri kostola došlo k zásadným úpravám. Obraz Ukrižovanie sv. Andreja, pôvodne na stene za hlavným oltárom, premiestnili do novej východnej lode. V kostole sa bohato uplatnili diela miestneho rezbárskeho majstra Františka Vaška. V hlavnej lodi po oboch stranách sanktuária sú jeho polychrómované sochy dvanástich apoštolov, na hlavnom oltári tróni jeho Corpus Christí. Na bočných stenách hlavnej lode je jeho štrnásť reliéfov Krížovej cesty. Ďalšiu výzdobu tvoria jeho sochy Panna Mária Fatimská, Panna Mária Sedemboles-

tná, Pavol apoštol, Ján Krstiteľ a Kristus Pán, Zmŕtvychvstanie Krista Pána, sv. Terézia, ďalej sochy slovanských vierozvestcov Cyrila a Metoda a osem anjelov. Interiér kostola bol ďalej obohatený o bustu biskupa Štefana Moyzesa, ktorá je vzácnym dielom akad. sochára Fraňa Štefunka (1903–1974), národného umelca. Odliatok busty do epoxitu realizoval Rajmund Lauro, syn mojzesovského rodáka. Portrét Štefana Moyzesa v olejomalbe pochádza od akad. maliara Petra Šabu, rodáka zo Žitavian. Ozdobný rám obrazu ako aj krásna drevená krstiteľnica sú dielom miestneho umeleckého stolára Imricha Buranského. Od neho pochádzajú tiež dvere a okenné rámy ako aj dva drevené reliéfy. V hlavnej a východnej lodi pribudli nové lavice. Na chóre sú elektrické organy. V kostole rekonštruovali elektroinštaláciu a zaviedli elektrifikáciu zvonov. Kamenná dlažba je pokrytá kobercami, v zime sa používa elektrické kúrenie.

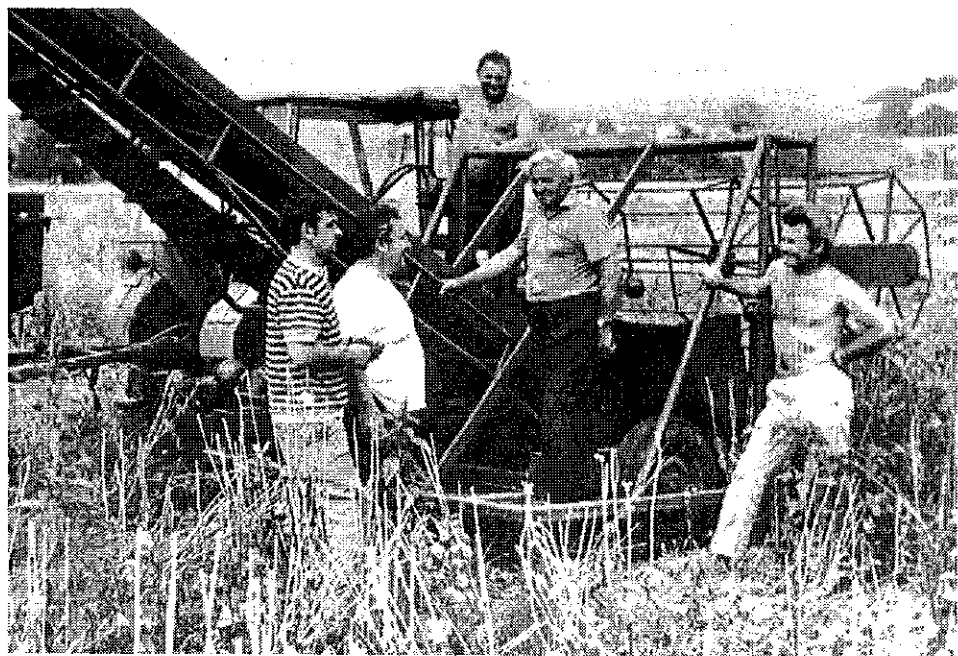
V exteriéri kostola je terén vydláždený. Parková úprava areálu kostola pôsobí impozantným dojmom. V parčíku so zeleným trávnikom dominuje trojmetrová biela Kris-

tova socha zo železobetónovej plastiky tiež od Františka Vaška. Nová budova fary má moderne riešený interiér.

Slávnostná posviacka obnoveného kostola sa konala 10. 7. 1994 za benedikcie biskupa Dominika Hrušovského.

Mojzesovský vynálezca

Imrich Buranský s ambíciami umeleckého stolára sa húževnatosťou vypracoval na konštruktéra vynálezov, ktoré patentovali vo viacerých európskych štátoch. Narodil sa r. 1912. Vychodil učňovskú školu v Nových Zámkoch. Tam strávil aj tovarišské roky (1929–1932) v dielni umeleckého stolára Františka Osúška, ktorý ho svedomito zaučil do tajomstva zvoleného remesla. V Martine navštevoval stolárske kurzy z odborného kreslenia a z leštenia nábytku. Na vandrovkách spoznal dobrých majstrov. Ako remeselník venujúci sa stolárskym výrobkom túžil vypracovať sa na umeleckého stolára. Obrazotvornosť a vynaliezavosť ho priviedli ešte ďalej. R. 1937 zhotovil z dre-

Imrich Buranský (v strede) so svojím strojom na zber makovic

va stroj na zber makovic, ktorý sa osvedčil. Vynález mu potvrdili patentným listom vystaveným v Budapešti 7. 5. 1941. Keď ho po rokoch zdokonalil, dostalo sa mu zaslúženého ocenenia. Na vynález mu vydali patentný list v Spolkovej republike Nemecko (3. 2. 1962), v Prahe (15. 12. 1962), vo Viedni (10. 8. 1965) a vo Švajčiarsku (13. 8. 1965). R. 1978 mu naň vydali v Prahe autorské osvedčenie a uviedli ho do Registra vynálezov pod čís. 176012. Ďalší vynález, stroj na výmlat a čistenie maku, používajú v poľnohospodárstve od r. 1959. Na stroji sa za osem hodín vymlátia a prečistí 30–40 q maku. Do Registra patentov ho zapísali 15. 12. 1962 pod čís. 105834. R. 1963 ho predviedli na Celoštátnej výstave v Kroměříži, kde získal vysoké ocenenie. Stroj bol prihlásený na patentovanie v Holandsku, v Rakúsku, v Nemecku, vo Švajčiarsku a v Belgicku.⁴

Rezbárske múzeum

Mojzesovský rodák František Vašek (1932) sa od mladosti venuje rezbárstvu.

Učarilo mu drevo každej kvality, ktorému obrazovnosťou a zručnými rukami dáva najrozmanitejšiu podobu života. Z jeho dielne vzišli nespočetné postavičky krojovaných mládenčov a dievčat zo všetkých slovenských krajov, Jánošíkovia a hórni chlapeci, pastieri a bačovia, remeselníci a vinohradníci, hudobníci a jarmočníci. Po zdokonalení sa v rezbárskej technike odvážil sa na veľké postavy i v nadživotnej veľkosti, na celé súsošia a reliéfy. Popri svetskej tematike sa zameriaval predovšetkým na sakrálnu. V nej v poslednom období naplno rozvinul svoje schopnosti a talent. V tejto tvorbe dominujú sochy takmer všetkých svätcov, Svätá rodina, Posledná večera, Krížová cesta, biblické postavy i celé výjavy, betlehémy. Očarila ho najmä predstava veľkomoravských vierozvestcov. Dvojicu Cyrila a Metoda spoločne i jednotlivo stvárnil v početných variáciách. Za štvrtstoročie rezbársky vyhotovil dielo rátajúce do troch tisíc kusov. Prevažnú časť uchováva v rodinnom dome, ktorý pôsobí dojmom jedinečného kráľovstva drevených postáv. Nečudo, že sa stáva čoraz vyhľadávanejším

Rezbársky majster František Vašek

záujemcami nielen z blízkeho okolia. Chýr o rezbárskom majstrovi, na ktorého vyrástol zo samouka, zaletel už do vzdialených končín Slovenska. Obrovská expozícia jeho diela má perspektívu stať sa raz unikátnym rezbárskym múzeom.

Rezbár Vašek vystavoval svoje dielo v Pleštanoch, v Nitre a v Nových Zámkoch v Artdelo a v múzeu. Do nitrianskeho múzea prevzali jeho viaceré betlehémy. V Královej pri Senci je inštalovaná jeho socha sv. Jána v nadživotnej veľkosti. Pre malé Ripňany urobil celú Krížovú cestu. Do kostola v Mojzesove vyhotovil 29 sôch a 14 reliéfov. Ku cti tohto neobyčajne výkonného a pritom skromného rezbárskeho majstra prináleží, že všetky diela venoval kostolu bez nároku na odmenu.

Hasičský zbor

Požiarňny poriadok sa v dedine dodržiaval už r. 1778, ako svedčí stolíčná vizitácia Nitrianskej stolice.

Hasičský zbor v Mojzesove založili v dvadsiatych rokoch. R. 1929 jeho členmi boli mladí dobrovoľníci z chudobných rodín. Obecná rada každoročne prispievala hasičskému fondu peňažnou sumou. Z fondu kupovali hasičské rovnošaty a hradili opravu požiarňických rekvizít. Hasičský zbor mal vlastnú striekačku, avšak starú, ktorá vyžadovala stálu opravu. Cieľom hasičského fondu bolo získať sumu 15.–20.000 korún, aby sa dala kúpiť nová striekačka.⁵

Po druhej svetovej vojne vznikol dobrovoľný hasičský zbor. Jeho členmi boli robotníci pracujúci v tehelni a súkromne hospodáriaci roľníci. Veliteľom bol Štefan Holonka, strojníkom Imrich Buranský, jeho zástupcom Ľudovít Gábris a trubačom Vincent Vašek. Ďalšími členmi boli Jozef Hlavačka, Matej Ambrus, Ľudovít Zlatinský, Karol Buranský a Jozef Halás. Hasiči mali štvorkolesovú striekačku s konským pota-

hom, ktorú používali v prípade veľkého požiaru. Bola umiestnená v dome po Jozefovi Koreňovi. Hasičský zbor zanikol v období socializácie dediny, keď nasledovali požiarňici platení štátom.⁶

Športová činnosť

Futbal sa v Mojzesove hrával od r. 1936 na lúkach. Upravené ihrisko vzniklo v priestore Baloty, pri hradskej smerom k Černíku. Prvé futbalové mužstvo tvorili: Silvester Vašek, Viliam Jakabovič, Joachim Kajanovič, Laco Švec z Malej Mane, Matej Ambrus, Pavol Lisický (predseda), Štefan Šimeg, Štefan Ružička, Ján Eliáš, Valent Teplan, Ján Vašek, Ľudovít Teplan, Jozef Teplan a Štefan Teplan. Za pomoci mládeže i občanov sa vybudovalo nové ihrisko na pozemku Slezákovho majera.⁷

Po r. 1945 futbalové mužstvo tvorili: Ján Konček z Malej Mane, Dominik Porubský, Matej Buranský, František Vančík, Pavol Vašek, Eman Hlavačka, Štefan Čongrády, František Čajkovič, Ján Krupa, Ján Lauro, Ján Čongrády, Fridrich Chovan, František Chudý, Ján Vančík, Dominik Halás. Predsedom bol Pavol Lisický a tajomníkom Silvester Vašek.

R. 1948 boli v mužstve: Dominik Porubský, Vojtech Vašek, Jarolm Mankovecký, učiteľ zo Svätušie, Dominik Chudý, Milan Čongrády, Štefan Čajkovič, Ján Mráz, Emil Halás, Nikodém Vašek (tréner), Štefan Pápai, Dominik Lauro, Štefan Hlavačka, Ján Kajanovič, Ján Chovanec, František Čičman, Milan Kajanovič, František Halás. Vedúcim bol Karol Kajanovič a Štefan Čongrády a hospodárom Alexander Pilek.⁸

Futbal dostaloh úroveň do r. 1956. V tomto období bol trénerom a zároveň hráčom Nikodém Vašek. V mužstve hrali: Štefan Čajkovič, Milan Kajanovič, Milan Čongrády, Štefan Pápai, Ján Kajanovič, Ján Mráz, Ivan Martinka (vynikajúci strelec), Ján Cho-

Stojáci zľava: M. Buranský, Š. Pápai, N. Vašek (tréner), D. Porubský, F. Halás, J. Kajanovič, Š. Čongrády, J. Chovanec. Sediaci zľava: J. Mankovecký, D. Lauro, V. Vašek, D. Chudý, Š. Hlavačka.

Dorast z rokov 1956-1957

Zľava: J. Ehláš, V. Vašek, L. Červený, D. Teplan, J. Vašek, J. Buranský, J. Chovan, J. Vašek, I. Hlavačka, J. Vančík, L. Hlavačka (písateľ Športovej kroniky), J. Slovák, O. Kajanovič.

Stojaci zľava: A. Vašek, Š. Pápai, M. Kajanovič, J. Lauro, J. Chovanec, F. Čičman. Sediaci zľava: P. Hlavačka, J. Jesenič, J. Kuirňa, Š. Hlavačka, M. Čongrády, S. Teplan

vanec, Jozef Kajanovič, Štefan Halás, Štefan Hlavačka, Dominik Lauro. Brankári: Michal Kajanovič, Dominik Pápai a Vojtech Vašek. Pod vedením trénera Nikodéma Vaška sa mužstvo prebojovalo do skupiny "A". V tomto postavení zohralo úspešné zápasy s mužstvami Zlaté Moravce, Vráble, Leopoldov, Hlohovec, Nitra, Šurany, Kňažice, Tesáre, Bánov a i.⁹

V r. 1956–1960 pod vedením Alexandra Vaška a Sláva Vaška tvorili mužstvo: Štefan Chovan, Pavol Hlavačka, Štefan Chovanec, Dominik Pápai, Jaroslav Kajanovič, Štefan Halás, J. Jesenič, z Malej Mane Osi Černák, Dano Černák a Ján Chrenko. V r. 1960–1965 v mužstve boli: Dominik Teplan, Jozef Ružička, Ján Mikulec, Slávo Gábriš, Jozef Chovan, Leonard Hlavačka, Leonard Červený. Vedúci: Fridrich Chovan.¹⁰

V Mojzesove sa 23. 5. 1965 odohral priateľský zápas medzi TJ Družstevník Mojzesovo a Slovan CHZJD v pomere 5:7 (2:7). Domaáce družstvo: Dominik Teplan, Slávo Gáb-

riš, Ivan Hlavačka, Dušan Kajanovič, Dušan Hopan, Ján Mikulec, Ján Vančík, Štefan Halás, Jozef Buranský, Jozef Chovan a Štefan Chovan. V mužstve Slovana hrali: Dzurilla, Golonka, Starší, Nedomanský a d.¹¹

V r. 1965–1975 pod vedením Ruda Gábriša mužstvo tvorili: Viliam Výberčí (z tehelne), Milan Hopan, Vlado Porubský, Milan Gábriš, Milan Halás, Milan Zlatinský, Emil Chovanec a Jaro Chovanec.

V r. 1975–1976 bolo v Mojzesove vybudované nové ihrisko Telovýchovnej jednoty. Okrem hracej plochy malo budovu s obliekárňou, vybavenú osvetlením a elektrickými telesami.

V r. 1975–1980 pod vedením Jozefa Grosmana a Jozefa Hlavačku v mužstve boli: Milan Chovanec, Jaro Chovanec, Milan Gábriš, Stano Komáromy, Ivan Halás, Stano Hlavačka, František Hlavačka, Jozef Teplan, Jozef Kajanovič, Ján Kajanovič, Miro Žigraj, Štefan Pernický z Černíka, Miro Vašek, Miro Hlavačka a Vlado Hlavačka.¹²

Žiaci Základnej školy Mojzesovo-Černík sa v rámci telesnej výchovy tiež venovali futbalu. Vo futbalovom ročníku 1985/1986 boli družstvá jednotlivých obcí zadelené podľa regiónu do súťaží. Na okresných majstrovstvách vo futbale sa zúčastnilo mojzesovské družstvo dorastencov i dospelých v III A triede. Dorastenci sa umiestnili na 8. mieste a dospelí na 12.¹³

Žiacke futbalové družstvo pod vedením funkcionárov TJ Družstevník Mojzesovo zohralo 26. 6. 1988 na ihrisku v Huli rozhodujúci zápas s TJ Lokomotívou Bánov ŠŠS o postup do krajskej súťaže. Keď po predĺžení zápasu nenasledovalo rozhodnutie, v penaltovom súboji mojzesovskí žiaci zaslužene zvíťazili. Mužstvo tvorili: R. Komáromy, M. Žigray, R. Halás, P. Vašek, Pa. Vašek, J. Jančíga, M. Jančíga, B. Zlatinský, P. Slovák, P. Horváth, M. Kalužák, P. Gábriš, D. Lauro, A. Buranský, M. Slovák a A. Gálik. Žiak Komáromy prestúpil do oddielu Spartak Trnava, ktorý sa zúčastnil na medzinárodnom turnaji v Holandsku, kde vynikol ako výborný hráč.¹⁴

R. 1989 si družstvo dorastencov naďalej udržalo prvé miesto. Pričinní sa o to: Dušan Lauro (brankár), Pavol Hlavačka, Radovan Halás, Ivan Hlavačka, Patrik Vašek, Miro Žigray, Branislav Zlatinský, Andrej Buranský, Jozef Jančíga, Jozef Teplan, Samuel Straňák, Blažej Vanek, Robert Melenc, Patrik Kajanovič, Patrik Horváth, Marek Kalužák a Peter Slovák.

R. 1992 v rozhodujúcom zápase s Dubníkom mojzesovské družstvo vyhralo a postúpilo o triedu vyššie. V oblastnej skupine "C" sa medzi desiatimi obcami uplatnilo na prvom mieste.¹⁵

Okrem futbalu sa mládež venuje volejbalu, rekreačnému behu v areáli športového ihriska. V zime pestuje hokej, korčuľovanie a sánkvanie na zamrznutej vodnej ploche.

Členky Slovenského zväzu žien (predsedkyňa Helena Buranská) pod vedením

Jarmily Komáromyovej týždenne cvičili v školskej telocvični.¹⁶

Hra v šachy mala záujemcov v Mojzesove začiatkom štyridsiatych rokov (P. Miklis, F. Miklis, N. Vašek, M. Vyvšjalová). Neskôr sa táto kráľovská hra stala koníčkom Jožka Zlatinského. Na vynikajúceho hráča vyrástol štúdiom šachovej teórie. Trafika, ktorú získal r. 1950 ako vojnový invalida, sa postupne stala herňou pre ušľachtilú kráľovskú hru. Šachové vedomosti bohato rozdával mojzesovským chlapcom. Obdobie šachových súbojov zaniklo zrušením trafiky. Azda raz nadviaže niektorý z jeho odchovancov na šachovú tradíciu. Najmä dnes, keď je k dispozícii dobre vybavený Kultúrny dom.

POZNÁMKY

1 Pozri tu za titulnou stranou.

2 *Duchovní správcovia v r. 1896-1930. Marek Horváth (1896-1900), Jozef Klačánsky (1900-1911), Ján Jakabovič (1911-1924) a Štefan Cintula (1924-1930)*

3 *Súpis pamiatok na Slovensku. II. Bratislava 1968, s. 332.*

4 *Podľa úradných dokumentov v rodinnom archíve I. Buranského.*

5 *ŠOKA v Nových Zámkoch. Zápisnica zo 16. 5. 1929.*

6 *Podľa informácie Leonarda Hlavačku.*

7 *Športová kronika obce Mojzesovo L. Hlavačku, s. 1.*

8 *Tamže, s. 6, 11.*

9 *Tamže, s. 13-15.*

10 *Kronika obce Mojzesova L. Hlavačku, s. 86.*

11 *Športová kronika obce Mojzesova L. Hlavačku, s. 45.*

12 *Kronika obce Mojzesova L. Hlavačku, s. 86-87.*

13 *Kronika obce Mojzesovo E. Mrnušíkovej, s. 220-221.*

14 *Tamže, s. 247-248.*

15 *Tamže, s. 263, 301.*

16 *Tamže, s. 220.*

Záverom

Obec Mojzesovo má bohatú minulosť. Jej územie bolo osídlené už v r. 4000–3000 pred Kristom. Popri slovanských nálezoch predpokladá sa pohrebisko i sídlisko veľkomoravskej. Osada bola založená zhruba v polovici 12. stor., prvá písomná zmienka o nej pochádza z r. 1273. Bola majetkom kráľa, ktorý ju viac ráz daroval za verné služby šľachtickým osobám. Šľachtická rodina Izdecká, ktorá si priezvisko odvodzovala od názvu osady (Izdeg), vymrela r. 1523.

Dedina mala v 14.–16. stor. vlastnú faru a kostol zasvätený patrónovi. Podľa toho sa dá predpokladať, že už vtedy mala aj organizáciu administratívnej správy. O tomto pomerne pokojnom vývoji dediny a o pomeroch obyvateľstva sa, žiaľ, nezachovali archívne pramene.

Vývoj dediny negatívne ovplyvnili turecké vojny. Od r. 1531 do konca storočia bola vystavená ustavičnému pustošeniu, drancovaniu a vyludňovaniu. V priebehu doby sa obyvatelia alebo stali obeťou tureckých nájazdov alebo ušli alebo pomreli. Vystriedali ich noví prisťahovalci. Smer ich príchodu sa dá označiť zo slovenskej západnej a strednej oblasti a z územia Hornej Nitry.

V dedine, ktorá sa stala súčasťou majetkov Šurianskeho hradu, sa vystriedali ze-

mepáni z rodu Forgáčovcov, Bošňákovcov, Kaunitzovcov a Károlyovcov. Daňové súpisy z r. 1715, 1720 a 1730 dokazujú trvalé osídlenie rodinami, ktorých potomkami sú dnešní Mojzesovčania.

Dedina zaznamenala pozoruhodný vývoj po kultúrnej stránke. Po obnovení fary a vybudovaní kostola s novým patrónom v prvej polovici 18. stor. vznikla prvá slovenská ľudová škola. V kostole sa kázalo výlučne po slovensky. Nepretržite pôsobiaci duchovní správcovia a učitelia boli šíriteľmi vzdelanosti v materinskom jazyku miestneho obyvateľstva. Počas pôsobenia novozámockého dekana Antona Bernoláka, prvého uzákoniteľa spisovnej slovenčiny, mojzesovskí duchovní správcovia udržiavali s ním priateľské styky. Bernolák sa osobne zúčastnil pri pohrebe spolukňaza v Mojzesove. Ďalší mojzesovský farár podporil prvé slovenské noviny vydávané Ľudovým štúrom.

Zemianska rodina Rudňánska z Dežeríc, slovenského pôvodu, vlastnila majetky v Mojzesove od prvej polovice 18. stor. Pretrvala tu v početných potomkoch až do začiatku 20. stor. Viacerí z nich sa stali významnými stoličnými úradníkmi, ktorí popri úradnej latinčine používali materinský jazyk slovenského obyvateľstva. Z mojzesovskej rodiny pochádzal Jozef Rudňánsky, neskorší banskobystrický biskup, a básnik Július Rudňánsky, ktorý bol veľkým obdivovateľom ľudových zvykov a obyčajov svojho rodiska a okolia.

Mojzesovo má bohatú historickú minulosť. Jej poznávanie oživuje spôsob života dávnych i nedávnych predkov, ktorých prácu sprevádzala láska k rodnej pôde. Poznávaním ich dedičstva sa upevňuje pocit spolupatričnosti k predošlým generáciám. Posilňuje sa vedomie, že dnešná súčasnosť obce je mostom medzi jej minulosťou a budúcnosťou.

Obsah

Úvodom	5
I. OD NAJSTARŠÍCH DEJÍN DO ROKU 1918	
Najstaršie osídlenie	7
Veľká Morava	8
Pod Boleslavom Chrabrým	9
Zoborská listina z roku 1113	9
Prvá písomná zmienka o Izdegu	10
Listina nitrianskej kapituly z roku 1290	11
Pôvod názvu Izdeg	12
Majitelia v 14. storočí	14
Platenie pápežského desiatku	14
Majitelia v 16. storočí	15
Portálne súpisy zo 16. a 17. storočia	16
V tieni tureckého polmesiaca	17
Majitelia v 17. storočí	18
Majitelia v 18. storočí	20
Stoličný súpis z roku 1715	21
Stoličný súpis z roku 1720	22
Majiteľ Alexander Károlyi	24
Obdobie Márie Terézie	25
Daňový súpis z rokov 1751—1752	26
Urbárska regulácia	29
Súpis kopaničiarskej pôdy	32
Sťažnosť Mojzesovčanov kráľovskému komisárovi	33
Stav dediny v rokoch 1778—1779	34
Richtári v rokoch 1771—1784	35
Obdobie Jozefa II	37
Duchovní správcovia v rokoch 1757—1800	37
Prvá ľudová škola	38
Obyvatelia v rokoch 1774—1800	40
Slobodníci a árendalisti	41
V akom veku Mojzesovčania zomierali	41
Predpokladaný pôvod obyvateľov podľa priezviska	42
Miestne nárečie	42
Majitelia v 19. storočí	45
Daňový súpis z roku 1828	45
Prepustenie kopaničiarskej pôdy zemepanstvu	46
Stav obyvateľstva	47
Štítelia vzdelanosti	47

Učítelia	47
Duchovní správcovia	49
Mojzesovský farár za slovenské noviny	50
Zrušenie poddanstva roku 1848	51
Štefan Moyzes	52
Cholerové epidémie	54
Remeselníci	54
K rodinám remeselníkov	55
Sčítanie ľudu roku 1869	55
Nový dedič Károlyiho zemeľpanstva	57
Požiar roku 1883	57
Zamestnanci na zemeľpanstve	58
Najstarší Mojzesovčania	58
Priezviská frekventované v 19. storočí	58
Priezviská dnes vymiznuté	58
Sociálna skladba obyvateľstva podľa domov	58
Obyvatelia židovského vierovyznania	63
Rómske rodiny	64
Rodina Rudňanských	65
Hroby významných osobností	70
Posledné roky v Rakúsko-uhorskej monarchii	70
Dôsledky maďarizácie	71
Organizácia verejnej správy	72
Remeslá	72
Prvá svetová vojna	73
Skutočná udalosť zo svetovej vojny	74

II. PO VZNIKU ČESKOSLOVENSKEJ REPUBLIKY

Nová organizácia verejnej správy	77
Prvá slovenská zápisnica Obcej rady	77
Prvá slovenská ľudová škola	78
Nové obecné zastupiteľstvo	78
Parcelácia	79
Nová budova ľudovej školy	79
Volby do obecného zastupiteľstva	81
Činnosť Obecného úradu	82
Obecní zamestnanci	82
Obvodný notársky úrad	83
Obecný úrad v tridsiatych rokoch	84
Úverné družstvo	85
Školská vzdelanosť	88
Dívaldo	90
Obchody	91
Z mojesovských zaujímavostí	92
Ľudové bývanie	92

Eudový odev	93
Chotárne názvy	94
Pod maďarskou okupáciou	96
Divadelná činnosť	97
Druhá svetová vojna	98
Krutá daň vojnovému Molochovi	99
Zo zvykoslovia	102
Veľká noc	102
Vianoce	102
Svadba	103
Hody	103
Piesne z Mojzesova	104
Náš rodný kraj a Čítanka ospievané v básňach	105
Prví vzdelanci	106

III. PO OSLOBODENÍ ROKU 1945 DO SÚČASNOSTI

Predsedovia Miestneho národného výboru	112
Jednotné roľnícke družstvo	112
Poľnohospodárske družstvo Mojzesovo od roku 1991	114
Rekonštrukcia výstavby obce od roku 1945	115
Obecný úrad od roku 1990	117
Individuálna výstavba	118
Obchody a služby	119
Zdravotníctvo	120
Školstvo	122
Spor o umiestnenie novej ZDŠ	123
Spoločná ZDŠ Mojzesovo-Černík	124
Materská škola	126
Kultúrno-spoločenská činnosť	128
Knižnica	129
Obecné symboly	131
Obnova Božieho stánku	131
Mojzesovský vynálezca	133
Rezbárske múzeum	134
Hasičský zbor	135
Športová činnosť	135
Záverom	139

MOJZESOVO

1273-1993

PhDr. Mária Vyvšjalová, CSc.

vydal Obecný úrad Mojzesovo
v roku 1994

pri príležitosti sedemstodvadsiateho výročia prvej písomnej zmienky
o obci Mojzesovo (Izdeg)

Úvod napísal starosta František Pitter.

Fotografie poskytli Obecný úrad, občania a autorka

Grafická úprava · ACADEMIC DTP
Tlač FABER

ISBN 80-967264-2-0

1927